

દાનંદરૂપ અગાધ મહાસાગર કે જે સમગ્ર વિશ્વમાં અને ખુદ તમારા-
માં સુદ્ધાં પોતાના સર્વ મહત્ત્વ અને સામર્થ્ય સાથે વિરાજમાન છે;
તથા જે સર્વશક્તિમાન અને વિશ્વંભર છે; તેની અપાર દયા, ઉદારતા
અને સુ-હૃદયતા શું હજી પણ તમારા અણુવાસમજવામાં નથી
આવી? જો એમજ હોય તો કેવી ભારે ભૂલ! કેવી ગદ્ગદ!!

એક માણસ આ ચિત્તશક્તિને એકાદ એવી પ્રતિમા કે ચિત્ર
પાછળ વાપરે છે કે જે જોઈને લોકો મુગ્ધ બની જાય છે; ખીજો
માણસ તેને એક અહ્ભુત ઈમારત બાંધવામાં વાપરે છે; ત્રીજો રસ્તે
બાંધવામાં, ચોથો ટેલીફોન અથવા સીવવાનો સાંચો બનાવવામાં અને
પાંચમો ગ્રેફોને બ્રષ્ટ અને અનીતિમાન બનાવનારી હલકટ મૂર્તિઓ,
વાર્તાઓ કે નાટકો બનાવવા કે ભજવવા પાછળ તેને વાપરે છે.

મગજરૂપી જે અહ્ભુત અને સૌથી વધારે આશ્ચર્યકારક વસ્તુ
ઈશ્વરે આપણને આપી છે; તેને માટે દરરોજ તેનો આભાર માનીને
તથા તેને સ્વસ્થ અને સદુપયોગમાં રાખ્યા કરીને કૃતજ્ઞતા દર્શાવ-
વાને બદલે આપણે તેનો એટલો જ ઘણો દુરુપયોગ કરીએ છીએ કે
જેથી, તેના વડે જે અતિ મહત્ત્વનું અને ખાસ કર્તવ્ય સિદ્ધ થઈ શકે
તેમ છે તેનો લાભમો ભાગ પણ આપણે સિદ્ધ કરી શકતા નથી!

કેટલું બધું પરમસુખ પામવા માટે અને કેવું ભવ્ય જીવન
ગાળવા માટે આપણા મગજની રચના કરેલી છે! છતાં આપણે તેને
વગર સમજીએ એવી અનાદી અને પાશવ રીતે વાપરીએ છીએ કે જેથી
તે પરમસુખ અને ભવ્ય જીવન આપણી કલ્પનામાં પણ આવી શકતું નથી!

જેઓ પામરતા અને વિષયીપણાના ભારે પરિશ્રમ તથા અ-
નિત્યતાના ભારે આચકાઓ ખમ્યા પછીજ તેમાંથી સુખશુદ્ધિ છોડે
છે; તેમના કદતાં તો જેઓ મહાન અવતારો, પેગંબરો અને ઋષિ-
મુનિઓના અનુક્રમસિદ્ધ આદેશ માની લઈને સર્વેજાન સત્યનો માર્ગ
પકડે છે અને આંતરિક શક્તિઓ સમજી તથા જગાડીને તેનીજ
પાછળ વાપરે છે; તેમનો માર્ગ અવશ્ય ધણો રૂંઢો અને સરળ થઈ રહે છે.

જ્યારે મનુષ્યના જીવનમાં એ પરમ સત્યના અસ્તિત્વ અને

ન્યાયનો મદાન સિદ્ધાંત ઝોનપ્રેત થઈ ગય છે; ત્યારે આખા જગતનો વિરોધ હોય તોપણ તે તેને વળગી રહેવા શક્તિમાન થાય છે.

જગતમા થઈ ગયેલા મદાત્માઓ કાંઈ અસાધારણ મનજ્ઞશક્તિ-ને લીધે મદાપુરુષ બન્યા નહોતા; પણ મનજ્ઞશક્તિનો મુખ્ય ગુણ પાછળ સદુપયોગ કરી ન્યાય અને સત્યના મદાન મિદાંતો સમગ્ર શકવાથી તથા એ સમજણને અનુસરી શકવાથી બન્યા હતા.

એક તો પોતાનાં આજ્ઞાસ, અજ્ઞાન વગેરેને લીધે પગભે વેદની પડતી નિર્ધનતા, અને બીજી કુચ્છ છવન અને સર્વોત્તમ લક્ષ્ય સાધવા માટે ધનવૈભવમાંથી આસક્તિ તથા ધરાદા અને ઉત્સાહપૂર્વક બોગ-વાતી નિર્ધનતા છે. આ બીજી પ્રકારની નિર્ધનતા એ કાંઈ દુર્દશા નથી પણ કરોડાધિપતિઓને શરમાવે અને નમાવે એવી અસામાન્ય મબળ-તા-સંધનતા-છે; કે જે દસા છુદ, રાંકર, ગૌરાંગ, કમ્પીર, દ૦ મદમદ સલ૦, દઝરત અલી, ખ્રીસ્ત, જરથોસ્ત, મીર્ગ, તુલસીદાસ, ગમદાસ, છુકારામ, રાનેશ્વર, સિંકન, ગારશીદઝ, રામકૃષ્ણ, દયાનંદ, વિવેકાનંદ, રામતીર્થ વગેરે અનેક દિવ્યાત્માઓ બોગવીને પૂજાઈ ગયા છે.

તેઓ જાણતા હતા કે, તેમના આત્મામાં (તેમના શરીરરૂપી પડદા પાછળ) કોઈક એવી અગાધ શક્તિ રહેલી છે, કે જે સામાન્ય માનવશક્તિ કરતાં અત્યંત ઉચ્ચતર છે; અને જે એ દિવ્ય શક્તિની અવશા થઈ તો તેની સાથેના સંબંધ તૂટી જશે તેઓ આ વાન પણ જાણતા હતા કે, સિદ્ધાવરચામા તેમના ઉપદેશરૂપે પણ તે પરમ સત્યજ પ્રવર્તે છે, અને તેઓ તો તેમાં સાધનમાત્ર-નિમિત્તમાત્રજ છે.

૨-વિચારશક્તિના ચમત્કાર જરૂર જાણો.

(“મુખ સામર્થ્ય” અને સમૃદ્ધિ”ના આધારે)

પ્રેરણા વિચારમાં કેવી અદ્ભુત શક્તિ રહેલી છે તેનાં કેટલાક દર્શાવેલાં ૩૦ ફેઝરિક વાન છડને આપ્યા છે. તેઓ વૈદકના ઍન્કુપુએટ અને આતરિક પ્રભાવથી વ્યથિ મટાડવાના દિમાયતી છે. તેમને આ બાજતમા પ્રમાણબૂત ગણતા પેરિસવાળા અધ્યાપક ડેબોવે સેન્ટ

અંદાલની હૉસ્પિટલમાં નીચેના પ્રયોગ બતાવ્યા હતા.

તેમણે એક દદીને પાણીનો પ્યાલો આપીને કહ્યું કે ‘આ દારૂનો પ્યાલો છે’ આથી તે દદીએ તેને દારૂનોજ પ્યાલો માની પીધો ! તેમણે બીજા એક માણસને એક હડો ચાંદીનો ચમચો આપીને કહ્યું કે ‘હ્યો આ ચમચો ગરમ છે.’ આથી જાણે દારૂનો હોય એમ તેણે એ નાખી દીધો ! ત્રીજા એક માણસને તેમણે પુસ્તક આપીને કહ્યું કે ‘જુઓ, આમાં બધાં પાનાં ફેરાં છે’ એટલે તેને ફેરાંજ દેખાયાં. પછી કહ્યું કે ‘હવે એ પર ફૂંક મારો અને ફરી જુઓ કે, એમાં બધે ચિત્રો અને છબીઓ છે.’ આથી એમાં તે માણસે આશ્ચર્યપૂર્વક તે વસ્તુઓ જોઈ અને ચિત્રોનું વર્ણન પણ કર્યું ! પરંતુ એના સિવાય એમાં બીજા કોઈને ચિત્રો જણાયાં નહિ; જેથી તે જોડ્યો કે ‘આવું જાદુ મેં કદી જોયું નથી.’

પછી મિંડેગોવ જોડ્યા કે “હજી એથી પણ વધુ ચમત્કારિક જાદુ હું તમને બતાવીશ. તમારી આંખો બંધ કરો અને પછી ઉઘાડો. એટલે તમને મારું મસ્તક જણાશે નહિ !” પછી તેણે આંખ બંધ કરી અને ઉઘાડી ત્યારે તે મિંડેગોવ તરફ આશ્ચર્યથી જોવા લાગ્યો ! મિંડેગોવ જોડ્યા કે ‘મસ્તક વિના હું કેવો લાગુ છું ?’ આથી તે બિચારો જોરથી પોતાને માથે હાથ પછાડીને જોડ્યો કે ‘ખરેખર, હું દિવાનો બની ગયો છું !’

૩૦ ફેડ્રિક વધુ લખે છે કે—પોતે જિમાર છે એવી માન્યતા એક ઘોડામાં ઉપજાવવા માટે તેની ઉપરનો એક પ્રયોગ મેં જોયો છે. તેને ધાબળીઓ ઓઢાડવામાં આવી; દવાઓ ચોળવામાં આવી અને કરુણાજનક શબ્દોથી સંબોધી ધાબડવામાં આવ્યો. આથી પછી તેની ભૂખ મરી ગઈ અને તે ખાઈ પી શક્યો નહિ ! પછી બીજા એક સંપૂર્ણ સાજા ઘોડાનો પગ ઉંચો રાખીને, તેને પંખાળીને તથા તે પર પાટા બાંધીને અને દવા ચોળીને લંગડાપણા વિષે તેની પૂરી ખાતરી કરી આપવામાં આવી. આથી પછી તે લંગડો બની ગયો અને ચાલવાનો પ્રયત્ન કરતી વખત લંગડાવા લાગ્યો !

૩-પ્રભુપ્રેમ અને પરમહંસ શ્રીરામકૃષ્ણદેવ

(રામકૃષ્ણ પરમહંસના ચરિત્ર અને કથામૃત ઉપરથી)

“પોતાને ડાઘા સમજનારાઓ એમ માનીને કૂલાયા કરે છે કે, ‘આપણે કેવા ચતુર છીએ ! ધન, કીર્તિ અને સંસારશુભની કેવી મોજ આપણે લૂંટીએ છીએ !’ ઢાંગડો પણ પોતાને બારે ચતુર સમજે છે; પણ ખરું જોતાં તો સવારથી સાંજ સુધી તે વિધાન શોધતો કરે છે અને તેની આતરિક અસાતિનો પાર નથી હોતો !”

“માણસ જો પ્રાણીમાત્રમા રહેલા પ્રજુનીજ સેવા કરતો હોય, અને નામ-કીર્તિ કે સ્વર્ગની ઇચ્છા ન રાખતો હોય તથા જેમની સેવા કરે તેઓ પાસે પણ કશો ખડતો હમ્મો નહિ, તો તો તે નિષ્કામ કર્મ એટલે કર્મયોગજ કરે છે અને પરમ લાભ સાધે છે. કેમકે એ પણ પરમાત્મદર્શન, પરમધામ અથવા મોક્ષપ્રાપ્તિનો માર્ગ છે.”

“ખાળક મા માટે રડે છે, તેમ પ્રજુ માટે પણ જેને એટલી તાલાવેલી જગી છોડે કે મનુષ્ય રડી પડે, તો તે પણ જરૂર તેને મળે.”

“મેલીની હમ્મણાવાળાએ તો છોડે કૂળાવી મારાને બદારથી ગ્રમ થયું” જોઇએ. x x જેઓ લોકો જુએ તેમ સપાટી ઉપર નર્પી કરીને વાદવાદ બોલાવવા હમ્મો; તેમને પરમપદાર્થરૂપી મોઘાં મોલી ક્યાંથી મળે અને સદા માટે કુખદાગિદ્ય ક્યાંથી જાય !”

“પરમાત્માના નામ પર જે બધી વસ્તુઓ વારી જાય છે તેજ તેનો સાક્ષાત્કાર પામી શકે છે; અને જે જુખજોયું ખાધ લઇ વધુ વિંદાળ્યા વિના ખાઈ દાથે ચાલ્યો જાય છે તેજ તેની સમીપ રહી શકે છે.”

“વદાત્રામા વજાલાના રિયોગની પેડે, જે કોઇ પરમાત્મા માટે તપસે છે ને અકદ કરે છે તે અવશ્ય તેજુ દર્શન પામે છે”

“દુઃખુલ્લે મેડે રડી પડતો અને માર્યના કરતો કે ‘ઓ મા ! વેદોમા, વેદાનમા, પુરાણોમા અને તત્રે મા જે જે લખ્યુ હોય તે તુંજ મને કીખવ’ એટલે પછી તેજુ ઓઝેઝે જધુ બતાવી દીધું.”

૪-સુધારકો, ધનવાનો અને ધર્મગુરુઓ

(વિવેકાનંદજીનાં થોડાં વચન સારાંશરૂપે)

“આખો દેશ સંસારસુધારાની સલાઓથી ભરપૂર છતાં એક પણ સલા એવા લોકોના સુધારા માટે થયેલી જોઈ નહિ કે જે લોકો લોકોનાં લોહી ચૂસીને હાલના ‘ગૃહસ્થ’ બન્યા છે અને હજી તેવાજ રહેવા માગે છે.”

“લાખો ગરીબો અને દીનદુઃખીઓનાં લોહી ચૂસીને પોતે વૈભવ જોગવે અને એ ગરીબ, લાચાર તથા જીવમથી છુંદાયેલાંઓના લલ્લાને વિચારજ ન કરે, એ પણ ધનવાનોનો દેશદ્રોહ અને દગાખાજ છે.”

“જે દેશમાં અને જે ધર્મમાં કરોડો માણસો અર્ધાં ભૂખે મરે છે અને જ્યાં લાખો સાધુઓ અને ખીજા અનેકો ગરીબોનાં લોહી ચૂસીને પેટ ભરી રહ્યા છે, છતાં જ્યાં તેમના ઉદ્ધારનો વિચાર થતો નથી; એ તે દેશ કે દોઝખ? એ તે ધર્મપાલન કે સેનાનુષ્ઠાન તાંડવ નૃત્ય?”

“પણ એ નીચ લેખાતો જનસમાજ જાગ્રત થઈને જ્યારે તમારો જીવન સમજવા લાગશે, ત્યારે તેમની એક ટુંકમાત્રથી તમે ઉડી જવાના.”

“જે ધર્મ કે ઈશ્વર વિધવાનાં આંસુ લૂછી ન શકે, અથવા માખાપ વગરનાં નિરાધાર બાળકોનાં મુખમાં રોડીનો કટકો મૂકી શકે નહિ, તેવા ધર્મ કે ઈશ્વરમાં મને શ્રદ્ધા નથી.”

“મરદ બનો. તમારી ઉન્નતિમાં-તમારા કાર્યાલુમાં આડે આવતા આચાર્યોને, લઠ્ઠાચોર સાધુઓને અને મદતો ધરતો ઉચ્ચકોને ફેંકી દો. કારણ કે તે લોકો કદી સુધરવાના નથી; તેમનાં હૃદય કદી વિશાળ થવાનાં નથી. તમારા વહેમ અને અજ્ઞાન ઉપર એ લોકો મોજ માણે છે તેથીજ તમને લૂણું વેદાંત, વામમાર્ગ જેવી ભકિત તથા ગુરુસેવા ઇત્યાદિનો ઉપદેશ કરે છે; અને સાચી સાધના-ઉત્તમ ચારિત્ર્ય એના પાયાબૂત એવું ખરું જ્ઞાન તેમને મળે એમ તેઓ કદી ઇચ્છતા નથી.”

“જે પ્રજા આધ્યાત્મિક લાવોમાં જેટલી આગળ વધે તેટલેજ અંતે તે વાસ્તવ સુધરેલી લેખાય. જે પ્રજાનાં કારખાનાં તથા યંત્રો નીચળવણ સાથે, સંસારિક અને વિવેકાનંદજીનાં ચર્ચા નહીં હોય તેને હું સુધરેલી પ્રજા કહીશ.”

૫-લોકસેવાની સમજણ અને ત્રાવીઓ

(વિવેકાનંદજીની મહાદ્ અને જીવન)

અદ્ભુત પરિણામ—નાનું કાર્ય પણ જો સામર્થી અને નિઃ-
સ્વાર્થપણે કરવામાં આવે છે તો તેનું અદ્ભુત પરિણામ આવે છે.

અવલોકનનું કારણ—કોઈ પણ દેશની અવનતિ ધર્મથી નહિ
પણ અધર્મથી થાય છે; માટે ધર્મને ફાળ આપવો જરૂર છે.

મનુષ્ય એટલે ?—કોઈને પણ નિયતિમાં જોઈ તમારું દુઃખ
તેના કાષ્ઠ કે પિનાતી પેટે દ્રવી જાય તોજ તમે મનુષ્ય કહેવામાં રહો.

પ્રકાશ અને અંધકાર—અસાનીએને ' જ્ઞાનપ્રકાશનાં લદાણું
આપો અને બહેલાંએને એથી પણ વધુ પ્રકાશ આપો. x x x ગરીબો
પાસે જ્ઞાનનો પ્રકાશ લાવો અને ધનવાનો પાસે તો વધુ પ્રકાશ લાવો.
x x કારણ કે તેમના હૃદયમાં અંધારું વધુ ફેલાય છે.

પ્રાચીન સંસ્કૃત સાહિત્ય—એમાં જડી તરીકે સર્વજનજાતી
ઉત્તમ વાતોએ ફરીથી લખી પ્રગતિપ્રિય બનાવવામાં તમે ધારે તે
કરતાં મણી વધારે શોકસેવા રહેલી છે, અને એને વિદ્વદ્ભોજ બના-
વવાનું જવા દઈ કાપા સાદી રાખજો એટલે જરૂર ફોલ પામશે.

આદર્શ રાજ્યવ્યવસ્થા—જો કોઈ એવી રાજ્યવ્યવસ્થા શક્ય
હોય કે જેમાં પ્રાણી અમલનું જ્ઞાન, દાનિય અમલની સંસ્કૃતિ અને
સમૃદ્ધિ, વૈશ્ય અમલના પ્રચારનો ઉત્સાહ અને શૂદ્ર અમલનો સમ-
ભાવ, એ બધાનું સંગઠન થાય માને એ પ્રત્યેકના હોષને ટાળી એ
ચારેની એકજ જમાવટ થાય, તો તે રાજ્યવ્યવસ્થા આદર્શરૂપ નીવડે.

ફરેક માનવીને શીખવડો કે—આ બધા જુદા જુદા ધર્મો
છે, તે એકતારૂપી ખરા ધર્મના વિવિધ આવિર્ભાવો માત્ર છે અને
તેથી ફરેક જણ બંને પોતાને મનમમતો માર્ગ પસંદ કરે.

લાવી કારણ—વેદાન્તરૂપી મગજ અને ઇસ્લામરૂપી ચરીર-
વડે દાસની અસ્તવ્યસ્તતા અને ધર્મસાધુમાંથી કીર્તિમંત, અનિત
અને સંપૂર્ણ ભારતની કાવિ મૂર્તિને ઉપજતી જોડ છું.

ધર્મારે સાંભળશે ?—જ્યારે તમારામાં કંઈક શક્તિ જોશે
ત્યારેજ પ્રજાઓ તમારો સત્કાર કરશે અને તમારું બોલવું સાંભળશે.

૬-આ તે તમારું મળતર કે સત્યાનાશ !

(વિવેકાનંદજીના ગ્રંથોને આધારે)

“શાળામાં વિદ્યાર્થી હવે ખરું શિક્ષણ પામતો નથી, પણ ઉચ્ચ આત્મશ્રદ્ધાદિ દૈવી સંપત્તિ હોય તે પણ જતી રહીને અશ્રદ્ધા આ છે. વેદ અને વેદાન્તની કુંચીરૂપ જે આત્મશ્રદ્ધાએ નચિકેતાને યમ સામે થવા શક્તિવાન કર્યો હતો; અરે જે આત્મશ્રદ્ધા આખા જગ ને ગતિમાન કરે છે તે આત્મશ્રદ્ધાનોજ નાશ !”

“જે વિદ્યા વડે લોકો જીવનસંગ્રામમાં સમર્થ થઈ શકે નહિ; જે વિદ્યાર્થી મનુષ્યોનું ચારિત્ર ખીલે નહિ, અને જે જ્ઞાનથી મનુષ્યો પરાપકારપ્રેમી અને સિંહ સમાન પરાક્રમી બને નહિ, એનું નામ વિદ્યા નથી.”

“તમેા હાલના લણેલાઓ કરતાં તો તમારા દેશના ખેડૂતો, મજૂરો અને ફેરીઆઓમાં પણ ઉદ્યમ અને આત્મનિષ્ઠા વધુ તથા દેહાલિમાન ઓછું જણાય છે. કેમકે તેઓ ખિયારા મૂંગે મોઢે આખી જીંદગી કામ કર્યા કરે છે અને ધનધાન્ય ઉપજાવવા છતાં એક પણ ચાન્દ તે વિષે યોચના નથી. યાદ રાખજો કે, એક વખત તેઓજ તમારા કરતાં આગળ વધી જશે અને તમે આંખો ફાટીને જોઈ રહેશો ! x x તમારામાં વિદ્યા અને જ્ઞાનનું અભિમાન બહુ ભયંકર રૂપ લઈ રહ્યું છે.”

અરે ! શું મનુષ્યમાં એટલું પાણી નથી કે તમારાં (કોલેમન દિનાં) હુરખંડને, તમારા હનિવસિંહીના ગ્રન્થાઓને, તમારા અનંત ભગને બધને દુષ્ટતા કહે કે જતઓ, જે એટલું પાણી હો તે હણી ખરી.”

અનુભવ અને પ્રકૃતિ

જો તમે જો તેઓને કંઈ કર્યું નહીં, પણ જો તેમને માનવનું જીવન કંઈ છે તેને તો આનંદ કરે તે તેમ કરે વિના એવું કંઈ આનંદ છે એક કુંદની દુનિયા છે.”

મૂકવા માગતો નથી. મારે તો પડેલેથી તે છેડા છુપી પડેજ કાર્ય કરવાનું રહ્યું છે. દમજી વિશામનો વાત ? વિશામ તો શરીર છૂટી ત્યારે મજરી."

"હું પોતાને સર્વપ્રિય બનાવી નથી શકતો અને જૂને આપીત નથી થઈ શકતો તેને માટે લાચાર છું. છંદગીખર મેં એવો ધીરજ માટે વેંધ્યું છે, છતાં તેમ તો નથીજ કરી શકતો."

"મારી રીતો અલગ હડક છે. કહેવા બેઠો એટલે એટલું બધું કહેવાઈ જાય કે તે બિચારાની યાંત્રિ માટે બહુ મારે થઈ પડે."

૭-દૃઢ નિશ્ચય અને પ્રમાણિકતા

("ભાગ્યના સદાઓ"માંથી થોડો ભાગ)

જ્યારે એક દૃઢ નિશ્ચયવાળો મનુષ્ય સંસારરૂપી પ્રયત્ન રાક્ષસ-ને દ્વિંમતપૂર્વક ગળચીમાંથી પકડે છે ત્યારે તે લાચાર બની જાય છે અને તે પકડનાર મનુષ્યને આશ્ચર્ય થાય છે કે, આ રાક્ષસમાં તો માત્ર કાયદેનેજ ડરાવેને નસાડવાની શક્તિ છે!

એક મજબૂત અતઃકરણનો દૃઢ હમ્મો દબરોને ઢુલ્લવી શકે છે. એક સુકલકઠી હિંમતુ પોતાનો દૃઢ હમ્મોથી સમજી બાજુ ફેરવી નાખે છે અને પલાયન કરી ગયેલા પ્રયત્ન માણસોને પાછા એકત્ર કરી તેમની પાસે કિતમ મુઠ્ઠા કરાવે છે.

ઓ પ્રમાણિક પુરુષ! દમેશા કોઈ ને કોઈ ફત્તરો તો તમારી પાછળ ભરવાજ કરવાનો. જે માણસ જગતરૂપી ફત્તરો ભસવાથી ડરે છે, તેના ઉપર સોઠો પણ ફત્તરાનાં પેઢે તૂટી પડે છે; અને જો તે નીડપણે તેની સામે ઉભો રહે છે તો તેઓ ભસતા અટકે છે.

કામની નિંદા સાબળો તો તેનો અર્ધો ભાગજ સાચો માનવને અને કામનાં વખાણ સાબળો તો તેને તેથી જમણો માનવાનું સમજવું.

૧-ઉત્તમ ગ્રંથોનાં મૂલ્ય અને ઉપકાર

(“ભાગ્યના સ્પષ્ટાચ્છો”માંથી થોડા સારાંશ)

આ જગાનામાં છાપખાનાં તમને મદસ્તવના ગ્રંથો જુજ કિંમતે આપે છે; પણ તમે તેમાંના અખૂટ દિવ્ય જ્ઞાનખંડારને જોટલી સહેલા-ધથી લાભ લઇ શકો અને તેથી તમને તથા આસપાસનાંઓને જે દિવ્ય અસર થાય તે ઉપરથી તેની કિંમત આંકો તો તે કેટલી થવા જાય ?

છાપખાનાંના પ્રતાપે સહમથોના રૂપમાં દવે, આપણે બહુ નજીવા ખર્ચે સમર્થ અધિમુનિઓ અને વિદ્વાનોનું એક આપુ. સૈન્ય આપણી સેવામાં દાજર કરી શકીએ છીએ ! ખર્ચેલા પૈસાનો આવો મદાન બદલો આપણને જીજે ક્યાંય મળે ખરો, કે જેનો ઉપયોગ આપણે જોટલા વિચાર ને લક્ષ્યપૂર્વક કરીએ તેટલો આપણને વધુ લાભ થાય ?

ઉત્તમ પુસ્તકોમાં જ્ઞાનરૂપી જે બહુ ઉપકારક દ્રવ્ય બરેહું છે તે જોતાં મરીજ માજસ પણ કેટલા થોડા ખર્ચામાં એ પુસ્તકો લઇ શકે છે ! અને યોનાના જ્ઞાનમાં, ચારિત્ર્યમાં અને સાંમર્થ્યમાં કેટલો બધો વધારો કરી શકે છે ! વ્યાસ અને વાલ્મીકિ, જાનેશ્વર અને વૃકારામ, શ્રીકૃષ્ણ અને રામચંદ્ર, ગૌરાંગ અને કબીર, નાનક અને વૃક્ષસીદાસ, રામતીર્થ અને વિવેકાનંદ, દ્રૌ મદમ્બદ સત્ત્વ અને મજાલી, ખ્રીસ્ત અને ખેરો, દત્તાત્રય અને રતિદેવ, ભગોરથ અને દંતુમાન, જલિ અને પ્રદ્લાદ, દરિશંદ્ર અને સીખી, ગામી અને સાવિત્રી, તથા રામદાસ અને સ્કોટિસ જેવા દિવ્યાત્માઓના અસીકિક સુદિ-વૈજય તથા ચારિત્ર્યક્રોધમાં દવે તે સહેલાધથી આજોટી શકે છે; સપગા યુગના મદાત્માઓ, મદાકવિઓ, તત્ત્વવેત્તાઓ, વિજ્ઞાનવેત્તાઓ, રાજદારીઓ, મદાવીરો અને અંધકારો સાથે તે વાતચીત કરી શકે છે; શ્રીરામચંદ્ર, શ્રીકૃષ્ણ, બાલ્મ, અર્જુન, પ્રતાપ, શિવાજી, સીજર, સિકંદર અને નેપોલિયન જેવાઓનાં પાછળ પાછળ તેમનાં સુદશેત્રોમાં પણ જઇ શકે છે, અને જ્ઞાનવિજ્ઞાનના ચૂદ રહસ્યો પણ ઉઠેલી શકે છે.

વ્યાસ, વાલ્મીકિ અને વૃક્ષસીદાસ દત્તાદિ પરમસિદ્ધો તેા પુસ્તકોના રૂપમાં મરીજમાં મરીજની ખુંપટી સુખી જગાએ માન-મેાટપ વિના પહોંચી જઇને રામાવજી તથા મદાખાસ્ત ઈં ની અતિ

ઉપદ્રવ અને અસરકારક કથાઓ ચિંથરિયા માણસો પાસે પણ રજુ કરે છે-ગાય છે !

લલે તમારું ધર કિંમતી રાચરચીલાં, ચિત્રો, પકલ, ગાલીયા વગેરે-થી ભરેલું હોય પણ જો તેમાં ઉત્તમ ગ્રંથો ન હોય તો તે કેવું ખરાબ ! છતાં અફસોસ છે કે, એવાં ઘણાંયે ઘરોમાં સારાં પુસ્તકોજ હોતાં નથી !

માટે જો સઘળી વસ્તુઓ ખરીદવાની શક્તિ ન હોય તો તમે ખીછ વસ્તુઓ પછી લેજો, પણ સાગં પુસ્તકો તો તરત ખરીદજો.

જો જરૂર પડે તો ચીંગડાં દીધેલાં કપડાં અને સાંધેલાં જોડા પહેરજો, પણ પુસ્તકો લેવામાં કંજુસાઈ કરશો નહિ.

તમારાં બાળકોને પણ ઉત્તમ પુસ્તકો તો જરૂર આપજો, કે જેના સદુપયોગથી તેઓ ઉત્તમ થઈ માન મેળવે. જે બાળકોના હાથમાં ઉત્તમ ગ્રંથો આવે છે તેઓ હાલની શાળાઓ કરતાં તો ઘણું ઉત્તમ અને વધારે શિક્ષણ મેળવી શકે છે.

૧૦-૬કાન્ત અને ૬કાગ્રતા ૬ટલે શું ?

(“ભાગ્યના ંષ્ટાઓ”માંથી થોડો ભાવાર્થ)

મિત્રલ ંન્જેલોને એક મિત્રે પૂછયું કે “તમે આવું એકાંત ંવન શામાટે ગાળો છો ?” તે કલાવિધાયકે કહ્યું કે “કલા અને અસાધારણતા એ ંધ્યાંણુ પ્રિયા છે. તે મનુષ્યનો અનન્ય પ્રેમ માગે છે.” ંકરાયલીના જણાવવા પ્રમાણે જ્યારે તે સિસ્ટાઇન મંદિર પર કામ કરતો હતો ત્યારે તેણે ઘરના પણ કોઇને મુલાકાત નહિ આપવાનો નિયમ રાખ્યો હતો.

સઘળા મદાપુરુષોની મહત્તા, સફળતા અને ક્રાંતિનું મુખ્ય રહસ્ય એજ છે કે, પોતાની સઘળી શક્તિઓને તેઓ એકજ બાબત પર એકાગ્ર-એકી કરતા તથા વાપરતા અને પોતાના લક્ષ્ય સિવાયની ખીછ દરેક બાબત પોતાના મગજમાંથી હાંકી કાઢતા.

આ હુંકા માનવજીવનમાં જેને કાંઈ પણ અગત્યનું કાર્ય કરવું હોય તેણે પોતાની સર્વ શક્તિઓ વડે એવી એકાગ્રતાપૂર્વક કામ કરવું જોઈએ કે જેથી મોજશોખ માટે જન્મેલા બાળમુ માણસોને તો તે ગાંડા જેવેજ લાગે !

૧૧-સ્વરાવ પુસ્તકોનાં નુકસાન

("ભાગ્યના સપ્તાઓ," ઉપરથી)

ન્યુ જેટની જેલના ધર્મોપદેશકે પોતાના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં બધા માનવંત કુળના અને સુંદર દેખાવના છોકરાઓ વિશે લખ્યું છે કે "તરુણ ઓપુરોની મગ્નનને ખાનર પ્રકટ થતાં હલકાં વર્તમાનપત્રો વાંચવાનો નાદ એક પછુ અપવાદ સિવાય આ છોકરાઓને લાગ્યો હતો અને તેથીજ તેઓને જેલમાં જવું પડતું. આ દેશમાં એવી ઠાઠ પણ ફાજદારી ટ્રાટ વા જેલ નથી કે જ્યાં આવા પ્રકારના મુન્દાઓ ન જણાય. આ સમયમાં ખરાબ પુસ્તકોની અસરથી નીતિનો ટેટઓ નાશ થયો છે તેનું માપ ભાગ્યેજ કાઢી શકાય."

એક વાર એક છોકરાએ બીજા છોકરાને બીભત્સ ચિત્રો અને ચપ્પોવાંશુ એક પુસ્તક બનાવ્યું અને તેણે તે માત્ર યાદીજ પળો દાવમાં લીધું હતું છતાં પાછળથી તે ગ્રેષ્ઠ ધર્મગ્રામી થયા પછી એક મિત્ર આમળ બોલ્યો હતો કે "એ પુસ્તક જોવા કરતાં તો મેં અધી" મિલકત આપી દીધી હોત તો વધારે ઠીક થાત. કારણ કે તેમાંના અપવિત્ર ચિત્રો કેટલીક વાર પવિત્ર સમયે પણ વગર તેમજે મનમાં આવીને હમાં રહે છે."

જેમ્સ ટી. શીલ્ડઝ એક ખૂની બાગરને જેલમાં મળ્યો ત્યારે બોલેશો કે, ખૂન અને બીજાં ભયંકર કામોના વર્ણનથી 'કરેલી નવલકથાઓનો મને ધણો નાદ લાગ્યો હતો. મેં તે ખૂબ વાંચી હતી અને તેથી એ પુસ્તકોએજ મારા મનમાં ભયંકર વિચારો મૂકી મને ખૂની કામો કરવાને પ્રેર્યો હતો એમાં જરાયે શક નથી."

બિશપ પેલરે કહ્યું છે કે "મનુષ્ય જે કક્ષાનાં પુસ્તકો વાંચે છે તેથી ચંદની કક્ષાનો તે થઈ શકતો નથી; એ એક સિદ્ધ વાક્ય છે."

ફુલ્કોન્ગની વાન છે કે, આજકાલ તો આ દેશમાં કેટલાક બીભત્સ અને ક્રૂર વર્ણનવાળા દેખો લખરા અને છાપરા મંદી પડ્યા છે!

૧૨-સુધારકો જોડે છે

કેને સુધારવાને? — પોતાની જાતને સુધારવાને.
 કેવા જોધએ? — યુનિવર્સિટીની પદવી ધર્યાનારા
 નહિ પણ પોતાનું મન જીતવા ધર્યાનારા જોધએ.
 કેટલી ઉમ્મવાળા જોધએ? — જિજ્ઞાસારૂપી સૌંદર્ય-
 વાળા અને આનંદરૂપી ચૌવનવાળા જોધએ.
 શું મળશે? — ઈશ્વરપ્રાપ્તિ !

અરજી દેવી કરવી? ઉત્તર-હીન યાચનાઓવાળી નહિ, પણ
 ચોખ્ખતારૂપી આજ્ઞાવાળી અને પરમપ્રાપ્તિના દૃઢ નિશ્ચયવાળી
 તરતજ મોકલો—

તમારા પોતાના આત્મા—પરમાત્માજોગ
 ઠેકાણું—મુખ્યત્વે તમારા પોતાના હૃદયમાં.

મુકામ, સર્વત્ર.

૧૩-સ્વામી રામતીર્થનાં થોડાંક વચ્ચનામૃત

(સ્વામી રામતીર્થ-આગ ૬ થી ૯ ના કવરને આધારે)

જે જાગતને માટે ધુરુવાચં કરવાની ખાસ જરૂર છે, તે જાગતને શ્રોત્ર કાઠ્ય ઉપર છોડી દે છે; અને જે જાગત કાઠ્ય ઉપર છોડી દેવા જોવી છે, તેનેજ માટે ચિંતા કર્યા કરે છે!

અધારા ઓરડામાંનું ફરનીચર આમથી તેમ ચૂકવાથી કાંઈ અધારું ટળતું નથી; તેમ સંસારના પદાર્થો આમ તેમ ફેરવ્યા કરવાથી-અર્થાત્ ધન ભેટું કરવાથી, મહેસો ભાંધવાથી અથવા જીવિખતે બીજાની મહેનતનો લાભ લેવાથી અસાન અને પાપનાં પોટલાં છોડે તેમ નથી.

કાઠ્ય ભવનો અને મોટા મહેસોમાં રહેનારા કાંઈ સુખી હોતા નથી. એમ તો કીડા, જીવડાં અને સાપો પણ મહેસોમાં રહે છે.

દુનિયાઈ ભોગશી ગુલામ એવું નથી હોતું કે જેમાં દુઃખશી કાંટો અથવા મધમાખ રહેલાં ન હોય અને વિવશતુષ્ટા બદલ તેના ડંખની વેદનાશી દડ ખમવો પડે નહિ.

મનુષ્ય હિતમ કાર્યમાં શોકાય છે, ત્યારે એનાં નીચલી શ્રેણીનાં કામ બીજાઓ ઉઠાવી લે છે; તેમ મનુષ્ય પોતાના ખેંચ તરફ આગળ વધતો જાય છે, તેમ તેમ તેનાં માંસારિક અને શારીરિક કાર્ય કુદરતના નિયમ પ્રમાણે ઉઘટા વધારે સારી રીતે થયા કરે છે.

જગત એટલા માટેજ દુઃખી છે કે તે ખરીવાત સમજતું નથી. જગતમાં જો દુઃખ ન હોય તો સત્ય સાધાઈ પ્રગતિજ મામ નહિ. તમે આદર્શ જીવન માળી શકતા ન હો તો તમારું ચારિત્ર્ય તદ્દન સરળ અને સહેલ્ય તો જરૂર બનાવો.

ધર્મની લાવના આપતિમાથીજ જાગે છે.

આપતિનો ઉદ્દેશ આત્મરચિનો સાક્ષાત્કાર કરાવવાનો હોય છે.

જેણે હાથ, માથું અને અંતઃકરણ, એ ત્રણે દારવડે રાત સંપાદન કર્યું હોય તેનામાજ કિવાતમક, બીદિક અને આધ્યાત્મિક ત્રિવેણીનો સંગમ થાય છે; એવા હોય તેજ સાચા ભણેલા છે; ખરું

શિક્ષણ પામેલા છે અને એવાઓનોજ જગતને અત્યંત ઉપયોગ છે.

નાના વિચારવાળા મોટા માણસોથી નહિ પણ મહાન વિચારવાળા નાના માણસોથી લોકોનું કલ્યાણ-ખરા પરાપકાર થઈ શકે છે.

યુદ્ધક્ષેત્ર છતી લેવું, એ તમારા એકલાના હાથની વાત નથી; પણ મનને છતવું એ તો તમારાજ હાથમાં છે અને એ વાત પણ ખરી છે કે, જે મનનો સ્વામી બન્યો તે સંસારનો પણ સ્વામી બન્યો.

જો શરીરમાં રહેલું હૃદય સ્વચ્છ-પાપરહિત ન હોય તો તો એને જમીનમાંજ દાટી દો. કારણ કે રાત્રિના ગાઢ અંધકારમાં દીવા વગરના ખાલી કાનસતી કશી કિંમત નથી પણ ઉલટું બોખરૂપજ છે.

સંસારનાં ભય અને આશંકા તમને સાંસુધીજ ચલાયમાન કરશે કે જ્યાંસુધી એમાંના નામરૂપવાળા પદાર્થો તમને આકર્ષતા હશે. જ્યારે તમે (પરમ સમર્થની મદાય પામી) પ્રજ્ઞાભનો અને જયોથી ચળશે નહિ, ત્યારે તો તમે પોતેજ સમસ્ત સંસારને હયમચાવી શકશો; અને આ સિદ્ધાન્તમાં જે શંકા રાખે તેજ કાદર છે-નાસ્તિક છે.

પવિત્રતા અને સત્ય, વિશ્વાસ અને લગ્નમનસાઈ, ઈસ્લામ (શ્રદ્ધા) અને અકબરદિલી (વિશ્વાસ-હૃદય)થી ભરપૂર મનુષ્ય જાનરૂપી કાનસ લઈને જ્યારે આજગ વધવા માંડે છે, ત્યારે કેાતી મગફૂર છે કે એની આંતરે ઉલું રહે ? તમારા અંતઃકર્મમાં જો એ વિશ્વાસ અને સત્ય બંધો હશે, તો તમારી દષ્ટિ લોખંડની દિવાલો વધુ સ્પર્શ નાખશે અને માત્ર તમારા વિચારની કોઠરથી પરંતોના પણ ચૂરચૂર થઈ જશે.

(સ્વામી રામતીલક ભાગ ૧-૧૨ ના કવચને આધારે)

આ જગત્કિંચવની કુદરે આત્મામાં આત્મ કૌતકને આપણું કાનસું ફાટી નક્કી કર્યું. તે પછી આપણે અધિઓની અંતરિ કેનજ કહેવાની મરજી. આ વિશ્વવ્યવસ્થાના જે સ્વેચ્છાકર કાર્યો જગત્કિંચવની રીતે સત્કરે નહિ થાય તે બાંધું મૂકેલાં છે તે.

જે જે જગત્કિંચવના આત્મકર્મના આત્મકરે તે જે કાનસું તે સ્વચ્છ-માનસની નીતરના જે જે કાનસું કાનસું રહી રહેલું છે અને સત્કરે કાનસું રહે તે એવાજ જગત્કિંચવની રીતે સત્કરે કાનસું રહેલું છે.

હિરણ્ય રહે અનેક સુવં, અને અંદ પ્રાણીન જાય છે; આ નેમ, પૂજાના મંદ અને સુવચ જેમ અંદ, પ્રાણીને વધિ દેતો છે, અને અંદર રહેલાં સિંચા લેવા માન સિંચા પ્રાણીને આપવી છે. તે, તે પ્રાણીને પ્રાણ, તે આનંદને આનંદ અને તે પ્રાણીને આત્મા ને પ્રાણીને પરમાત્મા છે.

કેમણે કહ્યું છે. અનુષ્ઠ તેમ જોઈના દુષ્ટને મેંથી દેખવી પો નરન મદમ કરી છે છે; અને પાણી પે ને ને. જીવિયા જે દુષ્ટ અને દે. અને દ નર પ્રાણીને જોઈનાની મેવા-અપના કરે છે.

જે આરતીમાંથી. આમાર કેટલીમાંથી પેળીને કાળ રાત્રિને દાહના અને કૃષિમાંથી. વડે જળમાં કાળાં ને નમે વિદેશીમાં પામે થીમાં હાથ; પરંતુ કાળ! પેનાના દેશના સુરને (અર્ધવિદ્યાર્થ) તે મો જતાવવાથી પણ દૂર રહે છે!

તમે જેમ સંગરન સમજાવુ જોઈનામાંથી પાછા નથી પડતા; તેમ જો નમે આ આપોના જાન-ચારિત્રમાં પણ કમર કમીને વળી જાયો. તે જરૂર આપણે જીવન મેળવી નિત્યનદ અનુભવ્યો.

જે બાળિ અથવા જાન આજી વધવાની ના પાડે છે તેને દેવ અથવા પ્રાણીને નિયમ રહ્યા મારો પોતે છે.

૧૪-અમારું પાયામૂત સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિ

"દરોહ જાતની સંસ્કૃતિ તેનું જીવનસર્વસ્વ દોષ છે અને તેણે પણ જાતિ પેનાની સંસ્કૃતિ બોધા દેખે જીવી થઈની નથી. આ પાયામૂત સંસ્કૃતિથી આધારમિત્રા ઉપર જ જાનિજીવનનો વિચાર મદેસ જમાવ છે; અને જ્યારે આ આધારમિત્રા દાસી ઉડે ત્યારે તે જી મદેસ મને તેટલો મજબૂત દોષ નોપણ તે જરૂર નૂરી પડવાનો."

"રામાયણ અને મહાભારતની પવિત્ર સંસ્કૃતિના જળથી દિંદુ ધર્મ આજ સુધી જીવે છે. કવિકુલપુત્ર વામ્બીની મદિમામથી દસમ જેમ આ આર્થ સંસ્કૃતિઓનો ઉદ્દેશ કરોને મન્ય ધર્મ છે; તેમ ગોરવાથી ગુલસીદાસની પણ કલમથી કવિનામા આર્થ સંસ્કૃતિનો અધોક્ષિક ચમત્કાર દેખાવ છે." પંડિત અધ્યાપ્યાસિંહજી

૧૫-સ્વામી વિવેકાનંદજીનાં કેટલાંક વચનામૃત (વિવેકાનંદ ભાગ ૧-૨-૩ નો થોડો ભાવार्થ)

પરમાત્મેદર્શન પાછળ જાંડા ચતુર્થ એજ ખરી ધાર્મિકતા છે.

એ પ્રશ્નનો સાક્ષાત્કાર સાધે તેજ ખરો વીર છે.

એ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થતાંજ શાસ્ત્રના અર્થો દ્વાયમાંના આમળાની પેઠે સ્પષ્ટ થઈ રહે છે.

મનુષ્ય જોટલે દરજ્જે ખરો ત્યાગ કરી શકે તેટલેજ અંશે તેના આત્માનુભવનાં દ્વાર ખુલી જાય છે.

જેમ જેમ એ આત્માનુભૂતિ વધતી જાય છે, તેમ તેમ બંધારના વિધિનિષેધ સિમિત થતા જાય છે.

તમારી 'લીલ ઇચ્છા' એજ તમારામાંની એ આત્મશક્તિના અનંત ભંડારને ખોલવાની-અનુભવવાની ચાવી છે.

જોવી ઇચ્છા કરશો અને જોવા વિચાર સેવશો તેવાજ તમે થશો; માટે અધ્યાત્મવિદ્યાશ્રી અરીસામાં જોઈ તમારૂં ખરૂં, સ્વસ્થ સમજી લ્યો, તમારી અગાધ શક્તિનો વિચાર કરો, અને આ હોલ તથા પરલોકના બધા ભયને સમુદ્રમાં ફેંકી દો.

જે પ્રજા આધ્યાત્મિક ભાવોમાં જોટલી આગળ વધે તેટલેજ અંશે તે સુધરેલી ગણાય. જે પ્રજા સાંસારિક સ્વચ્છંદતાઓ અને વિલાસો વધાર્યા જતી હોય તેને હું સુધરેલી પ્રજા નહિ કહું.

જન્મદાવનના બંસીધર કૃષ્ણ તરફ જોઈ રહેવાથી હવે નહિ ચાલે; હવે તો ગીતાશ્રી સિંદગર્જના કરનારા શ્રીકૃષ્ણને પૂજવા જોઈએ.

તમારી વાણીથી નહિ પણ તમારાં આચરણ પડે ખીળઓમાં ઉચ્ચ ભાવનાઓ અને આચારો ફેલાવો ત્યારેજ કોઈ દામ કર્યું ગણાય.

જાતે ન આચરતાં ઉપદેશ કરે તેઓએજ દેશનું સર્વનાશ કર્યું છે. નારીશ્રી મદાશક્તિની અવગણનાથીજ તમારી અધોગતિ થઈ છે.

યોગમાયાની પ્રતિમા જોવી ઓળખીને તમે ઉદ્ધાર નહિ કરો અને દેવગુપ્ત ગરીબ વર્ગને નહિ જગાડો ત્યાંસુધી દેશોદ્ધાર થવાનો નથી.

તો તેમાં નડનરૂપ થવાનું પાપ તો નજ કરતો. સંપાદક)

(વિવેકાનંદ-ભાગ ૪-૫ નો થોડો ભાવાર્થ)

ઓ હિંદુ સંતાન ! સીના, સાવિત્રી અને હંમયંતી, એ તારી સ્ત્રીજાતિનો આદર્શ છે એ તું જૂથતો નહિ; તારા ઇષ્ટદેવ યોગી-ઓનો યોગી, અને ત્યાગીઓનો ત્યાગી હંમાગતિ સંકર છે તે તું જૂથતો નહિ; તારું લક્ષ્ય, તારી દોષલ અને તારાં શુદ્ધગી ઇન્દ્રિય-વિશ્વાસ માટે કે અગત સુખને માટે નથી, એ તું જૂથતો નહિ; જન્મદંબાની વેદીમાં દોભાવા માટે તું જન્મ્યો છે એ તું જૂથતો નહિ; તારા દેશનું સામાજિક બધારણ અનંત વિશ્વવ્યાપી માનુષ્યનોજ પડ્યો છે, એ તું જૂથતો નહિ; અત્યંત, અદ્યાનીઓ, ગરીબ લોકો અને ભંગી લોકો પણ તારા ભાઈઓ છે, એ તું જૂથતો નહિ.

ઓ હિંદના પીર પુત્ર ! તું બદ્ધાદર યા, દિગ્મનવાન યા, દિંદ-વાસી દેવા માટે મમરૂ યા, અને જનતને કહે કે “હું દિંદી છું, દિંદમાં જન્મ્યો છું અને કહેક દિંદવાસી-દિંદનો ભંગી પણ-મારો ભાઈ છે.”

ઓ દિંદવાસી ! તારી પાસે માત્ર સગોડી દોષ તોપણ તું ગર્વથી મોટે સારે કહેજો કે “દિંદનું” શવન એજ મારું શવન છે; દિંદનાજ દેવો મારા ઉપાસ્ય છે; દિંદનોજ જનમમાજ મારું બચપણનું પારણું, જીવાનીનું વિલામણું અને ધણપણનું સ્વમંસમું કાચી છે.”

ઓ મારા ભાઈ ! તું જન્મને કહેજો કે “દિંદની પરિત જૂમિજ મારું સ્વર્ગ છે અને દિંદનું કમ્બાળ એજ મારું કમ્બાળ છે.”

હું ભારતીય ! આ મલમંત્રનો તું રાતરિવસ જપ કરજો કે “દેહદમ્બીપતિ ! દેઝીરીપતિ ! દેજન્મદંબા” અને ખડ પુરુષત્વ આપજો. દે સર્વ જળ કૈશ્વર્ચના લાંકર ! મારી નિર્ભગનાનો, મારી ભીરુનાનો નાશ કરજો અને મને ખરો મર્દ બનાવજો.”

આપણે દાણ જેવા છીએ તેવા આપણને બનાવનાર આપણી બુનમાગની ભાવનાજ છે, અને તેથી અવિધ્યમં જેવા થવું દેવ તેવા થવનો અધાર પણ આપણી દાણની ભાવના ઉપરજ છે.

ઉમદા ભાવનાને પોતાના જીવનમાં ઉતારી શકનારો એક મનુષ્ય, બીજા તેવી ભાવનાનું લબ્ધ વર્ણન કરી જાણનારા તથા શુદ્ધિબળથી સારા સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન કરનારા હજારો મનુષ્યો કરતાં પણ વધુ બળવાન છે.

આપણી વર્તમાન શક્તિ અને બીજા સંયોગોનો પૂર્ણ સદુપયોગ કરીને આપણાં વર્તમાન કર્તવ્ય જોટલાં પણ સારામાં સારી રીતે બળવીએ, તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણે ઇચ્છેલી સ્થિતિ અને આપણી વર્તમાન સ્થિતિ વચ્ચેનું છેદનું ઓછું થઈ શકે છે.

અત્યંત સૂક્ષ્મ અને નિરપેક્ષ શુદ્ધિની પ્રેરણા સિવાય મહાન કાર્ય સારી રીતે થઈ શકતું નથી.

કાર્ય જેમ વિશેષ મહત્ત્વનું હોય છે, તેમ આત્મા પણ વિશેષ બળવાન હોય છે.

કાર્ય કેવું પણ હોય, પરંતુ તે કેવી ની ઉત્સાહ તથા કાળજીથી કરવામાં આવે છે, યોગ્યતા નક્કી કરવી જોઈએ.

અમુક સંયોગોને લીધે સામાન્ય મનુષ્ય શકે પણ ખરો મહાત્મા તો નેજા છે, કે જેના કાર્યો તો ઉલટાં વિશેષ કાળજી અને રહસ્યવાદ.

આપણને આપણી ઉદારતાનો પ્રયોગ :

આપણે ધણેજ આભાર માનવો જોઈએ.

નું કૃત્ય આપણી ક્ષત્ર ધર્મ દ્વારા કરી ઉ છે અને આપણને પવિત્ર કરે પૂ

જે પરમ જ્ઞાન આપણને એક

કે જેને જાણવાથી બાકીનું બધુંજ

પણ જ્ઞાન છે; અને જેના પ્રભાવથી

છે; તે "પરાવિદ્ય"ના ઉચ્ચત્તમા ઉ

ત્તમા સ્તર છે, પવિત્ર

બળને સમય હોય એ

પરલોકમાં નથી. આ ત્રણે ગુણો વડે જગવાન થયેલો એકજ આત્મા તેની સામે આપ્તું જગત હોય તો પણ તેની સાથે ટક્કર લઈ શકે છે.

તમારા કાર્યમાં સદાય કરનારા લોકો, કદાચ દમથાં નદિ હોય તો વખત આવે પણ તમને તેના માણસો મળ્યા આવ્યા સિવાય રહેશે નહિ. આપણે ઉતાવળા શા માટે થઈ જઈએ ? કેમકે મદાન કાર્યોને અતિમાં મૂકનાર મદાન જાણનારમાં તો લગભગ અદરમજ રહે છે.

કર્મનાં સાધન અને માધના તરફ પણ કર્મના પરિણામ જોઈ શકાય છે. આપણે કાળજી રાખવાની જરૂર છે.

આપણી સોમાંથી નવાણું નિષ્કળનાઓનું એજ કારણ જણાશે કે, આપણે તેનાં સાધન અને માધના તરફ પૂરતું લક્ષ આપેલું ન હતું.

કિંચિત્ પણ ધર્મધેણાપણું આપણામાં હશે ત્યાંસુધી ખરાં શુભ કાર્ય આપણા હાથે થઈ શકનાર નથી.

તમે પ્રિયતી હો, શુદ્ધિષ્ટ હો, જરથોસ્તી હો, જ્યૂ હો વા ગમે તે પધના હો, પણ તમે દેહાધ્યાસ અને લૌકિક સ્વાર્થ છોડ્યો છે કે નહિ ? એજ પ્રશ્ન છે.

કર્મો વડે આપણી શક્તિને કેમ ખીસવરી અને તે શક્તિને ઉપયોગ મુક્તિ તરફ કેવી રીતે કરવો, એ જ્ઞાન કર્મયોગથીજ મળે છે.

કર્મ કર્યા કરો, પણ તે અનામક્રમણે-નિઃસ્વાર્થપણે કરો.

૧૬-ભારતસંતાનો ! તમારી શ્રેષ્ઠ સંસ્કૃતિ સંભાળો.

સાધુ વસવાણીની ભિક્ષા

(“મુસ્લીમ મદાત્માઓ”ના કવરપર “સૌરાષ્ટ્ર” માથી લીધેલા લેખમાંથી)

મારી દષ્ટિ આજે બૂનકાગમા બમે છે. મારા અંતરમજ સમીપ એ બધ્ય અને ધર્મશીલ આર્ષોવર્તનો આકૃતિ ખટી થાય છે, કે જે આર્ષોવર્તમા, આજથી પચીસે વર્ષ પૂર્વે, પાતામ્મરધારી જુદાંવ પંજિમજી હજી રહ્ય હતા અને જનપદે જનપદે કર્તવ્ય-બોધ આપી રહ્યા હતા. એ જુદાંવ જનવ.નના સંજયમા એક નાનું પણ અતિમોદક કથાનક છે.

એક દિવસ જુદાંવ તેમના સિખસમુદાયથી વિદગામને બેઠા

ઉમદા ભાવનાને પોતાના જીવનમાં ઉતારી શકનારો એક મનુષ્ય, ખીજા તેવી ભાવનાનું લબ્ય વર્ણન કરી જાણનારા તથા બુદ્ધિબળથી સારા સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન કરનારા હજારો મનુષ્યો કરતાં પણ વધુ બળવાન છે.

આપણી વર્તમાન શક્તિ અને ખીજા સંયોગોનો પૂર્ણ સદુપયોગ કરીને આપણાં વર્તમાન કર્તવ્ય જોટલાં પણ સારામાં સારી રીતે બજાવીએ, તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણે ઇચ્છેલી સ્થિતિ અને આપણી વર્તમાન સ્થિતિ વચ્ચેનું છેટું ઓછું થઇ શકે છે.

અત્યંત સૂક્ષ્મ અને નિરપેક્ષ બુદ્ધિની પ્રેરણા સિવાય કોઇ પણ મહાન કાર્ય સારી રીતે થઈ શકતું નથી.

કાર્ય જેમ વિશેષ મહત્ત્વનું હોય છે, તેમ તે કાર્યનો પ્રેરક આત્મા પણ વિશેષ બળવાન હોય છે.

કાર્ય કેવું પણ હોય, પરંતુ તે કેવી નીતિથી અને કેટલા ઉત્સાહ તથા કાળજીથી કરવામાં આવે છે, તે ઉપરથીજ કંતીની યોગ્યતા નક્કી કરવી જોઈએ.

અમુક સંયોગોને લીધે સામાન્ય મનુષ્ય પણ મહાન કાર્યો કરી શકે પણ ખરો મહાત્મા તો તેજ છે, કે જેનાં ખૂણે બેસીને કરવાનાં કાર્યો તો હલકાં વિશેષ કાળજી અને રહસ્યવાણાં હોય છે.

આપણને આપણી ઉદારતાનો પ્રયોગ કરવાની તકો આપનારનો આપણે ઘણાજ આભાર માનવો જોઈએ. (કેમકે) પ્રત્યેક પરાપકારનું કૃત્ય આપણી ક્ષુદ્ર વૃત્તિ દૂર કરી ઉચ્ચ વૃત્તિ જગાડવામાં મદદ કરે છે અને આપણને પવિત્ર કરી પૂર્ણાવસ્થા તરફ લઈ જાય છે.

જે પરમ જ્ઞાન આપણને એક એવું પરમતત્ત્વ પ્રાપ્ત કરાવે છે, કે જેને જાણવાથી બાકીનું બધુંજ જાણી શકાય છે; જે જ્ઞાનનું પણ જ્ઞાન છે; અને જેના પ્રભાવથી ભૌતિક વિજ્ઞાનમાં ચેતના આવે છે; તે “પરાવિદ્યા”જ ઉંચામાં ઉંચા પ્રકારનું જ્ઞાન છે.

જેનામાં સત્ય છે, પવિત્રતા છે અને નિઃસ્વાર્થતા છે; તેને કચરી નાખવાને સમર્થ હોય એવું એક પણ બળ આ લોકમાં કે

પરસોકમાં નથી. આ ત્રણે ગુણો વડે જગવાન થયેલો એકજ આત્મા તેની સામે આપું જગત હોય તો પણ તેની સાથે ટક્કર લઈ શકે છે.

તમારા કાર્યમાં સદાય કરનારા લોકો કદાચ દમણાં નહિ હોય તો વખત આવે પણ તમને તેવા માણસો મળી આવ્યા સિવાય રહેશે નહિ. આપણે હિતાવગા સા માટે થતું જોઈએ કે કેમકે મદાન કાર્યોને અતિમાં મૂકનાર મદાન જગતમાં તો લમલમ અદસ્યજ રહે છે.

કર્મનાં સાધન અને સાધના તરફ પણ કર્મના પરિણામ જોઈતું જ્ઞાન આપી કાળજી રાખવાની જરૂર છે.

આપણી સોમાંથી નવાણું નિષ્કળનાઓનું એજ કારણ જણાયે છે, આપણે તેનાં સાધન અને સાધના તરફ પ્રવૃત્તિ લઈ આપેલું ન હતું.

કિંચિત્ પણ ધર્મધેત્રાપણું આપણામાં દરે તમાસુધી ખરા શુભ કાર્ય આપણા હાથે થઈ શકનાર નથી.

તમે પ્રિયતી હો, શુદ્ધિસ્ત હો, જરથોસ્તી હો, જ્યુ હો વા ગમે તે પથના હો, પણ તમે દેદાખ્યાસ અને લૌકિક સ્વાયં છાડ્યો છે કે નહિ ? એજ પ્રશ્ન છે.

કર્મો વડે આપણી શક્તિને કેમ ખાસતરીઅને તે શક્તિને ઉપ-યોગ શુદ્ધિ તરફ ફેરી રીતે કરવો, એ જ્ઞાન કર્મયોગથીજ મળે છે.

કર્મ કર્મો કરો, પણ તે અનાસક્તપણે-નિઃસ્વાર્થપણે કરો.

૧૬-ભારતસંતાનો ! તમારી શ્રેષ્ઠ સંસ્કૃતિ સંમાલો.

સાધુ વ્રમવાણીની બિશા

(“મુરલોભ મદાત્માઓ”ના કવરપર “સૌરાષ્ટ્ર”માંથી લીધેલા લેખમાંથી)

મારી હાંધે આજે જૂનકાળમાં જન્મે છે. મારાં અંતરયજ્ઞ સમીપ એ જન્મ્ય અને ધર્મગીત અર્થોર્થનાની આરૂંતિ ખટી થાય છે, કે જે આર્થોર્થના, આગમી પત્રીમેઃ વર્ષપૂર્વે, પીનામરધારી જુદેવ પરિજમણ કરી ગયા હતા અને જગપદે જગપદે કનંવ્ય-બોધ આપી રહ્યા હતા. એ જુદેવ જગવ નના મંજરમાં એક નાનું પણ અતિનેવક કથાનક છે.

એક દિવસ જુદેવ તેમના સિખસમુદાયથી વિદગાધને બેઠા

હતા. દેહાન્તનો સમય નજીક હોવાનું પોતાને જ્ઞાન થયું હોય તેમ તે શિષ્યોને પોતાનાં ધર્મસૂત્રોનાં નિતારની ભેટ કરી રહ્યા હતા. ઉપ-દેશકાળ પૂરો થયા પછી, એક નાના શિષ્યે ગુરુદેવની પાસે પ્રશ્ન મૂક્યો: “ગુરુદેવ! આપે સદ્બોધ આપી લીધો. આપે સત્ય જ્ઞાન અને પ્રેમનું સેવન કરવાનું કર્તવ્ય બતાવી દીધું; પણ અમને કહો કે, આપના શિષ્યતરીકે, અમારે શ્રાવક જનોને શો સંદેશ પાઠવવો?”

અને કથાનક આગળ વહે છે કે, બુદ્ધદેવે, તેમનાં કમળસમાં લોચન લગીર ઉંચાં કરી, સ્મિતનો સૌમ્ય પ્રકાશ પ્રસારતાં ઉત્તર આપ્યો: “આત્મજનો! આર્યાવર્તના જનપદે જનપદે ભટકજો અને તમારી સંગાથે ધર્મપદનો સંદેશ લખ જજો. દ્રાષ્ટ્ર ગ્રામે, કોઇ નગરે, તમને જનસમુદાય સાંપડે, ત્યારે એકજ પ્રશ્ન પૂછજો કે, ‘સંસ્કારનું જતન કરો છો કે નહિ?...’ ‘સંસ્કારનું જતન કરો’ એ મારો સંદેશ છે. x x x x

હુંયે આજે ભારતવર્ષનાં પુત્ર-પુત્રીઓને, એજ જુગજૂનો પ્રશ્ન પૂછું છું કે ‘સંસ્કારનું જતન કરો છો કે નહિ?’.....હુંયે ભિક્ષુ છું, યાત્રક છું; ગામેગામ ભટકું છું અને મારા દેશના ભિક્ષુતરીકે-યાત્રક-તરીકે સર્વત્ર એકજ સંદેશ આપું છું કે:—“સંસ્કારનું જતન કરજો.”

તમને તમારી માતાના ઉજ્જવલ જૂતકાળની, ભારતવર્ષના પરમ પ્રેરણાદાયી જૂતકાળની સ્મૃતિ છે કે નહિ? તમને ભારતવર્ષના વીરો અને સંતોની સ્મૃતિ છે કે નહિ? તમને ભારતવર્ષના વિધાયક રામચંદ્ર અને શ્રીકૃષ્ણ, યુધિષ્ઠિર અને બીજા, પવનસૂત અને પ્રદ્ભાદ-અહો, એ નામાવલી તો અનંત છે!—એમની સ્મૃતિ છે કે નહિ? તમને ભારતકુમારોના આદર્શ, દ્રુવકુમારનાં વચનોની સ્મૃતિ છે કે નહિ? ‘પિતાને નામે પ્રભુને ચરણે હું બલિ બની કૃતાર્થ થશ’ એ દ્રુવવાણીના રણકાર તમારા જ્ઞાનમાં ચુંગે છે કે નહિ? સ્મૃતિમાંથી નીપજતા સંસ્કારનું તમે જતન કરો છો કે નહિ? ભારતકુમારો! વિનવ્ર અનુયાયીતરીકે, મારો પણ તમને એજ પ્રશ્ન છે.

૧૭-ધર્મરૂપી પ્યાલા-કોણ કોનો શત્રુ છે ?

(સ્વામી રામતીર્થ બાગ ૧૨-૧૩ ઉપરથી થોડો બાવાર્થ)

આ પ્રતીત થતું હિંદુપણું, મુસલમાનપણું અને ખ્રિસ્તીપણું. એ તો જુદા જુદા પ્યાલા એવું છે; કે જે પ્યાલાઓવડે પવિત્ર વિશ્વપ્રેમ-રૂપી દૂધ પીવરાવવાના ચત્ત વખતોવખત થયા કરે છે. x x x એવાં પ્યાલા તો આગલા વખતના પણ આપણી સામે અનેક પડેલા છે. આપણે તો કોઈ રીતે દૂધજ પીવું જોઈએ. હૃદયની જવાબદારી શાંત થાય એવું પીણું અમને તો જલદી જલદી આપો.

અમારે તો અકબરહિલીની(હૃદયની વિશાળતાની)જ જરૂર છે. પછી તે ગમે તે પ્યાલામાં ભરીને પાઓ ! ચાહે તો તે પ્યાલો નવો હોય કે જૂનો, ચીનરેસો હોય કે સાદો અને સોનાનો હોય કે માટીનો !

પણ માત્ર એ પ્યાલી પ્યાલાનીજ ઉપાસના કરવાથી તો વિરોધ જ વધે છે. આ બધા પ્યાલાઓ (સંપ્રદાયો અને મતમતાતરો) તો દેવજ મૂર્તિઓજ છે. જે સાચો માધક એ બધી મૂર્તિઓમાંથી અમૂર્ત આત્મામાં પહોંચી ગયો હોય તેને ધન્ય છે ! મિથ્યા નામરૂપથી ઉપરામ થઈ સાચો પરમાત્મસાક્ષાત્કાર ચતાજ એ પ્યાલો એના દાથમાંથી છૂટી ગયો, ફૂટી ગયો, બાકી પડ્યો !

અમે તો મર્મમ્મમાંથી અંદરનો મગજ (નત્વ) સહજે છીએ અને શબ્દરૂપી શુષ્ક દાઢકાં તો ફૂતરાં તરફ ફેંચી રહ્યા છીએ.

કોઈ પણ ધર્મ કે સંપ્રદાયની સાથે તમને વિરોધ હોય તો તેને કાપવાનું-અર્થાત્ અંડન કરવાનું કાર્ય ન કરો. સીધો માર્ગ એજ છે કે, તમે તેમના હૃદય કરતાં તમારા હૃદયને (અર્થાત્ ચારિત્ર ને) વધારે વિશાળ-મદાન બનાવો; તમારી પ્રેમભક્તિને એના પ્રેમ કરતા . . . ! દો; તમારી માનવપ્રીતિને એની પ્રીત કરતા વધારે વિશાળ કરો; તમારા માદમને હિંચર જનાવો અને સત્પરવરૂપ (પરમેશ્વર) ઉપરના તમારા વિશ્વાસને વધારે મદાન (અકબર) બનાવો. સંસારનાં નામરૂપ, એનો જાણ ચગકાટ, હૃદયજમતની વિચિત્રતા,

અસંખ્ય સ્વરૂપોની વિવિધતા, એ બધા રાગરંગ ભલે બીજાઓ
 આંખોને આંછ નાખે; આ શિક્ષકો અને પ્રોફેસરો ભલે એ મૃ
 તૃણાની જાળમાં ફસાય; અધિકારી અને અમીરવર્ગ ભલે એ કરોળ
 આની જાળમાં જટલાઈ જાય; પંડિતો અને સાક્ષરો ભલે એ લલ
 ઓમાં જઈ પડે; યુવક અને વૃદ્ધ ભલે એ સ્વપ્નમાં મોહિત ર
 જાય; પરંતુ તમારે તો એ સત્યસ્વરૂપ પરમાત્માને કદી પણ
 ભૂલવો જોઈએ. તમારે તો તમારાં નેત્ર એ સત્યાત્મા તરફથી ન
 ખસેડવાં જોઈએ; અને પછી એ શ્રદ્ધાશીલ પુરુષો ! એ સમ્યક્દર્શ
 એ ! જોઈ શકો કે, એ આનંદ તથા પ્રાપ્ત થઈ શકો ! અને કે
 કોનો શત્રુ છે !

૧૮-ગીતાજી વિષે મનહર છંદ

જોઈને મર્યાદે પ્રગટાવે આત્મબોધ શુદ્ધ
 ભીરતા જમારે શુદ્ધવીરતા જગાવે છે.
 ક્ષણમાં મુકાવે અર્થર્થપ્રયત્નાથી અકર્મીને
 કોણ તું, વિદ્યેશું, ત્યાં કોણ તે બતાવે છે.
 બહાદી બહુ લેગીઆવિજેગોગ્યાને લોગીઆને
 છરતાં ને મૃત્યુ પછી માશ દરશાવે છે.
 જીવનમાં જગ જીવવાનો એ પદાવે પાઠ
 મુખ્યશાન્તિદાતા હીના માતાન કદાવે છે.

(વિદ્યાભાસ્કર મુદ્રણા દિલ્લી ઉપરથી)

અર્થક્રમે તજીવે અર્થ, મેઘાં જંગલ લેગ;
 મોતી-મગ્ગ પાળવે રમે, પાપ તાપ સૌ નેમ.

૧૯-ધર્મજ્ઞાન અને પદાર્થવિજ્ઞાન

(“મહાન સાધ્વીઓ”ના કેરરેખા ઉપરથી)

વિકાનો બન્ને આ આખી પૃથ્વીને છિન્નતિન્નિજ કરીને ત્રિશે તોપણ તેઓ આપણને એવી શક્તિ તો નહિજ આપી શકે કે જે શક્તિવડે ઈશ્વરને બોળી શકાય. આપણે જો ઈશ્વરનો અપૂર્વ પ્રેમ અને પવિત્રતા ઇચ્છતા દોઢએ, તો આપણે તેનાં મદદરેજ જાણવા અને પાળવા પાછળ મંડાં પડતું જોઈએ.

આપણે આ જડવાદ અને અસ્યેવાદની વચ્ચે ધમ્મને જતાં જતાં જ્યારે એક પરમાત્મત્રદારથી પ્રકાશ મેળવી શકીએ છીએ, ત્યારેજ જાણી શકીએ છીએ કે, ધર્મવિશ્વાસ એ કેરી મૂલ્યવાન વસ્તુ છે. એ વિશ્વાસ ઉપર નહિ ત્યાંમુખી આપણે સમજી શકતા નથી કે, એ પરમાત્માનું અને તેના ઉપરના વિશ્વાસનું મૂલ્ય કેટલું બધું છે. મનુષ્યના અંતરમાં ઈશ્વરે આગલા મહાપુરુષોદ્ધારા જે પ્રકારે પોતાને પ્રગટ કર્યો છે, તે પ્રકારે અથવા બીજા પ્રકારે અત્યારે પણ તે પોતાનો પ્રકાશ પ્રકટાવવાને શક્તિમાન છે. યુરોપના પિતાન-વેત્તાઓ જોરપૂર્વક બોલે છે કે, પૃથ્વી કેવળ જડ પદાર્થથી ભરપૂર છે; પરંતુ હું તો મોટે સાદે કહી શકું છું કે, ઈશ્વર પણ છે અને સ્વર્ગ પણ છે. તેમની નારિતકતા તરનમાં આપણા ઉપર માયાગળ ફેલાવી શકે; પણ છેવટે તો હૃદય ઉપર ધર્મનુંજ રાજ્ય સ્થપાઈ જઈ એકે-શ્વરવાદનોજ જય થશે. ઈશ્વર એક છે, પ્રેમસ્વરૂપ છે; ન્યાયવાન છે; અને મૃત્યુ પછી પણ માણસનું જીવન કામચ રહે છે; એ સર્વ સિદ્ધાંતનાજ પાયા ઉપર બધા ધર્મનો આધાર છે, અને એજ સર્વ હમેશા કામચ રહેશે.

x

x

x

■

એક મહાન સાધ્વી કહે છે કે-“મને ધર્મનું શિક્ષણ સૌથી પહેલું માતૃપિતા પાસેથી મળ્યું છે. મને યાદ છે કે, હું માતાની સાથે બેસીને પ્રાર્થના કરતી. પિતાની આગળ ધર્મસંગીત ગાતી.

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions, including sales, purchases, and expenses. It emphasizes the need for consistency and transparency in financial reporting.

2. The second part of the document outlines the various methods used to collect and analyze data, including surveys, interviews, and focus groups. It highlights the importance of selecting appropriate samples and ensuring the reliability of the data collected.

3. The third part of the document describes the process of identifying and measuring the variables that influence the outcome of the study. It discusses the challenges of operationalizing abstract concepts and the importance of using valid and reliable measurement tools.

4. The fourth part of the document presents the results of the study, including the main findings and the statistical analysis used to test the hypotheses. It discusses the implications of the findings for practice and the need for further research.

5. The fifth part of the document concludes the study by summarizing the key points and providing recommendations for future research. It emphasizes the importance of ongoing evaluation and the need to adapt to changing circumstances.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

1. 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621,

[illegible]

૧૯-ધર્મજ્ઞાન અને પદાર્થવિજ્ઞાન

(“મદાન સાખીઓ”ના કવરપેજ ઉપરથી)

વિદ્વાનો બન્ને આ આખી પૃથ્વીને છિન્નચિન્ન કરીને જોરી
તોપણ તેઓ આપણને ઝંખી શકિન નો નાદિજ આપી શકે કે જે
શકિનરહે ઈશ્વરને જોણી શકાય. આપણે જે ઈશ્વરનો અખૂટ પ્રેમ
અને પવિત્રતા હૃદયમાં, તો આપણે તેના મદતરતેજ જાણવા
અને પાળવા પાછળ મંડા પડતું જોઈએ.

આપણે આ જડવાદ અને અજેવવાદની વચમાં થઈને જતાં
જતાં ‘ભગવાદે’ એક પરમાત્મપદારથી પ્રકાશ થેજાવી શકીએ છીએ,
ત્યારે જ જણી શકીએ છીએ કે, ધર્મવિશ્વાસ એ કેવી મૂલ્યવાન વસ્તુ
છે. એ વિશ્વાસ ઉપર નદિ ત્યાંથી આપણે સમગ્ર સકાયા નથી
કે, એ પરમાત્માનું અને તેના ઉપરના વિશ્વાસનું મૂલ્ય કેટલું બધું
છે. મનુષ્યના અંતરમાં ઈશ્વર આમણા મદાપુરુષોદ્ધારા જે પ્રકારે
પોતાને પ્રમદ કર્યો છે, તે પ્રકારે અથવા બીજા પ્રકારે અત્યારે
જેવું તે પોતાનો પ્રકાશ પ્રકટાવવાને સક્તિમાન છે. કુદોપના વિદ્વાન-
વેદાંતો જોઈએ એવું છે કે, પૃથ્વી કેવળ જડ પદાર્થથી બરપૂર છે;
પરંતુ, જે તો મોટે સહે રહી શકું છું કે, ઈશ્વર પબ્લે અને સ્વર્ગ
અને તેમની અસ્તિત્વના તરતમાં આંખો ઉપર આવાભાજ દેવાથી
જે પ્રકારે તેણે તેણે ઉપર મૂર્તિનું ‘સાંભળ રહેલું’ જડ એ-
વું કરી ઈશ્વર એક છે; પ્રમસ્વરૂપ છે; અપાવન છે;
વેદો પબ્લે આંખોનું ઉપર ભાગ્ય રહે છે; એ સમ
પદાર્થો કેવળ જડાઈ ધર્મનો આધાર છે, અને એજ સાત

અંગ રહેશે.

જોઈએ સાચી રહી છે કે- અને મૂર્તિનું સિદ્ધાંત સૌથી
સચ્ચ છે. અને એક છે કે, જે માતાની
કર્મણી કરેલું વિદ્વાન, જાણના ધર્મસંગીન માતી.

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that proper record-keeping is essential for ensuring the integrity and transparency of the financial system.

2. The second part of the document outlines the various methods used to collect and analyze data. It highlights the need for consistent and reliable data collection techniques to ensure the validity of the results.

3. The third part of the document describes the process of identifying and addressing potential risks. It stresses the importance of proactive risk management to prevent any adverse impacts on the system.

4. The fourth part of the document discusses the role of stakeholders in the overall process. It emphasizes the need for clear communication and collaboration between all parties involved to ensure the success of the initiative.

5. The fifth part of the document provides a summary of the key findings and conclusions. It reiterates the importance of the measures discussed and offers recommendations for future actions.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

The image is a high-contrast, black-and-white scan of a textured surface. It appears to be a wall or a large number of small, dark, irregular objects (possibly pebbles or debris) scattered across a light background. A prominent, dark, horizontal line runs across the lower third of the image, possibly representing a ledge or a change in the surface texture. The overall appearance is grainy and noisy, characteristic of a low-quality photocopy or a high-contrast digital scan.

૧૯-ધર્મજ્ઞાન અને પદાર્થવિજ્ઞાન

(“મદાન સાધ્વીઓ”ના કવરપેજ ઉપરથી)

વિદ્વાનો ભલે આ આખી પૃથ્વીને ઊજાડીએ કદાચ નેજે તોપણ તેઓ આપણને એવી શક્તિ તો નહિજ આપી શકે કે જે શક્તિવડે ઈશ્વરને ખોળી શકાય. આપણે જે ઈશ્વરનો અખૂટ પ્રેમ અને પવિત્રતા ઇચ્છતા હોઈએ, તો આપણે તેનાં મદત્વનેજ જાણવા અને પાળવા પાછળ મંડી પડવું જોઈએ.

આપણે આ જડવાદ અને અજોષવાદની વચમાં થઈને જતાં જતાં જ્યારે એક પરમાત્મશ્રદ્ધાથી પ્રકાશ મેળવી શકીએ છીએ, ત્યારેજ જાણી શકીએ છીએ કે, ધર્મવિશ્વાસ એ કેવી મૂલ્યવાન વસ્તુ છે. એ વિશ્વાસ ઉપજે નહિ ત્યાંસુધી આપણે સમજી શકતા નથી કે, એ પરમાત્માત્મ અને તેના ઉપરના વિશ્વાસનું મૂલ્ય કેટલું બહુ છે. મનુષ્યના અંતરમાં ઈશ્વરે આમણા મદાપુરુષોદ્ધારા જે પ્રકારે પોતાને પ્રગટ કર્યો છે, તે પ્રકારે અથવા જોગ્ય પ્રકારે આત્મારે પણ તે પોતાનો પ્રકાશ પ્રકટાવવાને શક્તિમાન છે. સુરેપના વિજ્ઞાન-વેત્તાઓ જોરપૂર્વક બોલે છે કે, પૃથ્વી કેવળ જડ પદાર્થથી ભરપૂર છે; પરંતુ હું તો મોટે સારે કહી શકું છું કે, ઈશ્વર પણ છે અને સ્વર્ગ પણ છે. તેમની નાસ્તિકતા તંત્રમાં આપણા ઉપર માવાંતરજ ફેલાવી દો; પણ ઉઠતે તો હૃદય ઉપર ધર્મનુંજ રાજ્ય સ્થપાઈ જઈ એકે-શ્વરવાદનોજ જન્મ થશે. ઈશ્વર એક છે; પ્રેમસ્વરૂપ છે; ન્યાયવાન છે; અને મૃત્યુ પછી પણ માણસનું જીવન કાયમ રહે છે; એ સત્ત્વ સિદ્ધાંતનાજ પાયા ઉપર જ્યાં ધર્મનો આધાર છે, અને એજ સત્ય હમેશાં કાયમ રહેશે.

x

x

x

x

એક મદાન સાધ્વી કહે છે કે-“મને ધર્મનું ચિદાન્ત સીધી પહેલું માનવિત્ત પાસેથી મળ્યું છે. મને શરૂ છે કે, હું માણની સ્વયં બેસાને પ્રાર્થના કરતી પિતાની આત્મજ ધર્મસંગીન માતી.

અસંખ્ય સ્વરૂપોની વિવિધતા, એ બધા રાગરંગ લલે ખીજાઓની આંખોને આંછ નાખે; આ શિક્ષકો અને પ્રાદેસરો લલે એ મૃગ તૃષ્ણાની જાળમાં ફસાય; અધિકારી અને અમીરવર્ગ લલે એ કરોળી-આની જાળમાં જકડાઈ જાય; પંડિતો અને સાક્ષરો લલે એ લહરિ-ઓમાં જઈ પડે; યુવક અને વૃદ્ધ લલે એ સ્વપ્નમાં મોહિત થઈ જાય; પરંતુ તમારે તો એ સત્યસ્વરૂપ પરમાત્માને કદી પણ ન ભૂલવો જોઈએ. તમારે તો તમારાં નેત્ર એ સત્યાત્મા તરફથી નજ ખસેડવાં જોઈએ; અને પછી એા શ્રદ્ધાશીલ પુરુષો ! એા સમ્યગ્દર્શી-એા ! જોઈ લ્યો કે, એ આનંદ નથી પ્રાપ્ત થઈ શકતો ! અને કોણ કોનો શત્રુ છે !

૧૮-ગીતાજી વિષે મનહર છંદ

મોહને મટાડે પ્રગટાવે આત્મબોધ શુદ્ધ
ભીરૂતા લગાડે યુદ્ધવીરતા જગાવે છે.
દાણમાં મુકાવે અકર્મણ્યતાથી અકર્મીને
કોણ તું, વિદ્ય શું, કર્તા કોણ તે બતાવે છે.
બહાલી બહુ લોગીઆવિલોગીઆને લોગીઆને
ઇતતાં ને મૂવા પછી મોક્ષ દરશાવે છે.
ઇતનમાં જગ ઇતવાનો એ પદાવે પાઠ
મુખશાન્તિદાતા ગીતા માતાજી કહાવે છે.

(વિદ્યાભારદ્વજ શુક્લના દિગ્દી ઉપરથી)

અગ્નિને તણુએ બળે, મોટાં જંગલ જેમ;
ગીતા-જ્ઞાન પાળવે રંગે, પાપ તાપ સૌ તેમ.

૧૯-ધર્મજ્ઞાન અને પદાર્થવિજ્ઞાન

વિદ્યાના યાત્રા આ બાબના પુરસ્કારનું ઇનામ સ્વરૂપ કરાવે છે. જો તો પશુ તેઓ આપણને એવી શક્તિ તો નહિ જ આપી શકે કે જે શક્તિ વડે ઈશ્વરને જોવા સકાય. આપણે જો ઈશ્વરનો અપૂર્વ પ્રેમ અને પવિત્રતા ઇચ્છતા હોઈએ, તો આપણે તેના મદત્વને જ માણવું અને પાળવા પાછળ મંડી પડવું જોઈએ.

આપણે આ જડવાદ અને અજોષવાદની વચમાં ધકેલે જતાં જતાં જ્યારે એક પરમાત્માના દારથી પ્રકાશ મેળવી શકીએ છીએ, ત્યારે જ જોઈ શકીએ છીએ કે, ધર્મ વિશ્વાસ એ કેવી મૂલ્યવાન વસ્તુ છે. એ વિશ્વાસ ઉપર નહિ લાંસુધી આપણે સમજી શકતા નથી કે, એ પરમાત્માનું અને તેના ઉપરના વિશ્વાસનું મૂલ્ય કેટલું બધું છે. મનુષ્યના અંતરમાં ઈશ્વરે આમણા મહાપુરુષોદ્ધારનો પ્રકાર ચોટાતો પ્રગટ કર્યો છે, તે પ્રકાર અથવા બીજા પ્રકાર અત્યારે પણ તે ચોટાતો પ્રકાશ પ્રકટાવવાને શક્તિમાં ન છે. યુરોપના વિજ્ઞાન નેતાઓ જોરપૂર્વક બોલે છે કે, પૃથ્વી કેવળ જડ પદાર્થથી બરપૂર છે; પરંતુ હું તો જોઉં છું સાદું કંઈ શકું છું કે, ઈશ્વર પણ છે અને સ્વર્ગ પણ છે. તેમની નાસ્તિકતા તરતમાં આપણા ઉપર માયામગ્ન દેશાવી શકે; પણ ઉઠે તો હૃદય ઉપર ધર્મનું જ શાંત સ્વપાંદ જન્મ જોઈ શરવાદનો જ જન્મ થશે. ઈશ્વર એક છે; પ્રેમસ્વરૂપ છે; ન્યાયવાન છે; અને મૃત્યુ પછી પણ માણસનું જીવન કાર્યમ રહે છે; એ સત્ય સિદ્ધાંતના જ પાયા ઉપર બધા ધર્મનો આધાર છે; અને એ જ સત્ય હમેશાં કાયમ રહેશે.

એક મહાન સાધ્વી કહે છે કે-“મને ધર્મનું શિક્ષણ સૌથી પહેલું માતૃપિતાં પાસેથી મળ્યું છે. મને શાંત છે કે, હું માતાની સાથે બેસીને પ્રાર્થના કરતી. પિતાની આગળ ધર્મ સંગીત ગાતી.”

અસંખ્ય સ્વરૂપોની વિવિધતા, એ અથવા રાગરંગ લલે બીજાઓને
આંખોને આંછ નાખે; આ શિક્ષકો અને પ્રોફેસરો લલે એ મૃગ
તૃષ્ણાની જાળમાં ફસાય; અધિકારી અને અમીરવર્ગ લલે એ દરોળી
આની જાળમાં જકડાઈ જાય; પંડિતો અને સાક્ષરો લલે એ લકરિ
ઓમાં જઈ પડે; યુવક અને વૃદ્ધ લલે એ સ્વપ્નમાં મોહિત થઈ
જાય; પરંતુ તમારે તો એ સત્યસ્વરૂપ પરમાત્માને કદી પણ
ભૂલવો જોઈએ. તમારે તો તમારાં નેત્ર એ સત્યાત્મા તરફથી નજ
અમેઝવાં જોઈએ; અને પછી એ શ્રદ્ધાશીલ પુરુષો ! એ સમ્યક્શી
એ ! જોઈ લ્યો કે, એ આનંદ નથી પ્રાપ્ત થઈ શકતો ! અને કોણ
કાતો શત્રુ છે !

૧૮-ગીતાજી વિષે મનહર છંદ

મોહને મરાડે પ્રગટાવે આત્મયોગ શુદ્ધ
લીરતા લગારે ચુકવીરતા જગાવે છે.
ક્ષણમાં મુકાવે અકર્મણ્યતાથી અકર્મીને
કોણ તું; વિદ્ય શું; કર્તા કોણ તે બતાવે છે.
બદાલી બહુ જોગીઓ વિજોગીઓને લોગીઓને
હવતાં ને મૂવા પછી મોક્ષ દર્શાવે છે.
હવનમાં જગ હવવાનો એ પદાવે પાઠ
મુખશાન્તિદાતા ગીતા માતાજી કહાવે છે.

(વિદ્યાભારતર શુદ્ધના દિગ્દી ઉપરથ)

અગ્નિને તણુએ બળે, મોટાં જંગલ જેમ;
ગીતા-જ્ઞાન પાળવે રળે, પાપ તાપ સૌ તેમ.

૧૯-ધર્મજ્ઞાન અને પદાર્થવિજ્ઞાન

(“મદ્વાન સાધ્વીઓ”ના કવરપેજ ઉપરથી)

વિદ્વાનો બંને આ આખી પૃથ્વીને ઊજવિચ્છિન્ન કરીને જોશે તોપણ તેઓ આપણને એવી શક્તિ તો નહિજ આપી શકે કે જે શક્તિવડે ઈશ્વરને બોળી શકાય. આપણે જો ઈશ્વરનો અચ્છૂટ પ્રેમ અને પવિત્રતા ઇચ્છતા હોઈએ, તો આપણે તેનાં મદદરેજ જાણવા અને પાળવા પાછળ મંડી પડવું જોઈએ.

આપણે આ જગતમાં અને અજેયવાદની વચમાં ઘૂમીને જતાં જતાં જ્યારે એક પરમાત્મપ્રદારથી પ્રકાશ મેળવી શકીએ છીએ, ત્યારેજ જાણી શકીએ છીએ કે, ધર્મવિશ્વાસ એ કેવી મૂલ્યવાન વસ્તુ છે. એ વિશ્વાસ ઉપર નદિ સાંસુથી આપણે સમજી શકતા નથી કે, એ પરમાત્માત્મ અને તેના ઉપરના વિશ્વાસનું મૂલ્ય કેટલું જાણું છે. મનુષ્યના અંતરમાં ઈશ્વરે આગળા મદાપુરુષોદ્ધારો જે પ્રકારે પોતાને પ્રગટ કર્યો છે, તે પ્રકારે અથવા જીવન પ્રકારે અત્યારે પણ તે પોતાનો પ્રકાશ પ્રગટાવવાને સક્તિમાન છે. કુરોપના વિદ્વાન-વેતાઓ જોરપૂર્વક બોલે છે કે, પૃથ્વી કેવળ જડ પદાર્થથી બરપૂર છે; પરંતુ હું તો મોટે સારે કહી શકું છું કે, ઈશ્વર પણ છે અને સ્વર્ગ પણ છે. તેમની નાસ્તિકતા તરતમાં આપણા ઉપર માણસના દેહાવી રીઃ પણ ઉતરે તો હાલ ઉપર ધર્મનું જ સંસ્કરણપાત્ર જન્મ એકે-શ્વરવાદનોજ જન્મ થશે. ઈશ્વર એક છે; પ્રેમસ્વરૂપ છે; ન્યાયવાન છે; અને મૃત્યુ મણી પણ માણસનું જીવન કાવચ રહે છે; એ સત્ય સિદ્ધાંતનાજ પાયા ઉપર જ્યાં ધર્મનો આધાર છે, અને એજ સત્ય હમેશાં કાવચ રહેશે.

x

x

x

x

એક મદ્વાન સાધ્વી કહે છે કે-“મને ધર્મનું સિદ્ધાંત મોટી પહેલું મનપિયા પાસેથી મળ્યું છે. મને લાગે છે કે, હું માનવી સરકે એવાને પ્રાર્થના કરતી પિતાની આગળ ધર્મસંમીન થાતી.

વિવારને દિવસે અમારા ઘરમાં કોઇને પણ ધર્મપુસ્તક સિવાય બીજી કંઈ ચોપડી વાંચવા દેવાતી નહિ. દરરોજ પ્રાતઃકાળે અમારા ઘરમાં પુસ્તકાલયવાળા ઓરડામાં ઉપાસના થતી. પછી ધર્મગ્રંથનો પાઠ થતો. ત્યારપછી ધર્મસંબંધી વાતચીત થતી. એ ધર્મચર્ચા મને બહુ જ ગમતી. એમ નાની વયથી જ હું તેમાં આનંદ મેળવતી હતી. અને ઈશ્વરનો પવિત્ર ભાવ મારા ચિત્તને બહુ જોડતો. મને યાદ છે કે, એક દિવસ એ ભાવની એક કવિતા વાંચીને હું આનંદમાં ઘેરી થઈ ગઈ હતી.

૨૦-અંગ્રેજી શિક્ષા का કુપભાવ

(શુભસંગ્રહ-ભાગ સાતમાના કવરના આધારે)

સિદ્ધ બી હો ચુકા હૈ કિ અંગ્રેજી ભાષા હમે અંગ્રેજ તો ન બના સકેગી, પર ભારતીય બી ન રહને દેગી.

અંગ્રેજી શિક્ષા હમારે ઇતિહાસ કે તોડ મોડ કર ઇસ પ્રકાર હમે સિખાતી હૈ કિ ઇસસે લાભ કી અપેક્ષા હાનિ હોતી હૈ. ઘટનાઓં સે હમ કીક પરિણામ નહીં નિકાલ સકતે. લેથવિજ ઓર હંટર જેસે ઇતિહાસલેખક હમે અપની પ્રાચીન સભ્યતા, ગૌરવ ઓર પ્રતિષ્ઠા ક્યોં બતાયેંગે?

જબ ભાષા ન રહી તો સાહિત્ય બી સાથ હી નષ્ટ હો જતા હૈ. x x અંગ્રેજી શિક્ષા ને હિંદી સાહિત્ય કે બી નષ્ટ કર દિયા! હમારે સામાજિક જીવન પર ઇસકા એસા પ્રભાવ પડા હૈ કિ હમ સદાચાર કે બી ખો બેઠે ઓર પાશ્ચાત્ય સભ્યતા કી દિખ-લાવે કી વસ્તુઓં કે હમને ગ્રહણ કર લિયા. હમ ન ધર કે રહે ન ઘાટ કે, ન ખંધર કે ન ઉધર કે. અંગ્રેજી શિક્ષા ને હમારે આચારવિચાર કે નષ્ટ કર દિયા. સચ્ચી ચેતનતા ઓર વિચારશક્તિ હી હમારા જાતીય ગૌરવ કી રક્ષા કર સકતી હૈ.

૨૧-અવજૌના સ્વર્વે ચાલતો સ્વિસ્તીઓનો પ્રચાર

એ જોવા છતાં પણ ચેતવાની અકલ આપણામાં નહિ આવે ?

(શુભસંગ્રહ-ભાગ પાંચમાના ક્વરપેન્ડ ઉપરથી)

ભારતવાસીઓને ખ્રિસ્તી બનાવવાનું પ્રચારકાર્ય ફેટલું જોર-શોરથી ચાલી રહ્યું છે, તેનો ખ્યાલ ગડુ થોડા ભારતવાસીઓને હશે. ખ્રિટન, અમેરિકા, જર્મની વગેરેનાં અનેક ખ્રિસ્તી મિશનોને એ કાર્ય માટે પોતપોતાના દેશોમાંથી જે થોડાંધ પૈસા મળે છે, તે વગેરેનો થોડોક અહેવાલ હિંદુ સમાજની માહિતી માટે નીચે આપ્યો છે.

ભારતવર્ષમાં જે ૭૦૦ ખ્રિસ્તી સંસ્થાઓ મોટા પાયા ઉપર કામ કરી રહી છે; તેમાંની મુખ્ય આ પ્રમાણે છે:—ખ્રિટિશ મિશન પોતાના દેશમાંથી ભારતમાં ખ્રિસ્તીધર્મના પ્રચાર માટે દર વર્ષે પોણાત્રણ કરોડ પૌંડથી કંઈક વધુ રકમ મેળવે છે; અમેરિકન મિશન લગભગ ૫ કરોડ પૌંડ મેળવે છે; સ્વીડન, નોર્વે અને સ્વીટ-જર્લેન્ડનાં મિશનો ૮ લાખ પૌંડ તથા જર્મનીનું મિશન ૭૦૦૦ પૌંડ મેળવે છે. આવી મદદ તેમને દર વર્ષે મળ્યા કરે છે અને એ ધનવડે અનેક ઉપાયોદ્ધારા ખ્રિસ્તી બનાવવાનું કામ ચાલ્યા કરે છે.

એ મિશનોમાં સાત હજારથી વધારે દેશી ખ્રિસ્તીઓ તથા અઠારહજારથી વધારે વિદેશી પાદરીઓ કામ કરે છે. એ પાદરીઓમાં પુરુષો ઉપરાંત ૧૪૮૧ વિવાહિત સ્ત્રીઓ તથા ૨૪૦૮ કુમારિકાઓ છે. હિંદુસ્થાનમાં આ મિશનોના ઉપદેશકો તૈયાર કરનારાં ૬૧ વિદ્યાલયો, ૧૪૧ અનાયાલયો, ૧૭૦ શિલ્પવિદ્યાલયો, ૭૧૭ હાઇસ્કૂલો, ૧૫૦૦૦ થી વધારે રવિવારની નિશાળો, ૯૮ ખેતીની શાળાઓ, ૫૦ કૉલેજો, ૯૪ ટ્રેનિંગ સ્કૂલો અને ૪૩ છાપખાનાંઓ ચાલે છે; અને દેવળોના અધિકારીઓ તરફથી ૬૫ સ્કૂલો, ૯૯ વર્તમાનપત્રો અને ૪૦૦ થી વધારે દવાખાનાં કામચલાં ચાલે છે. આ મિશનો તરફથી ૧૫૦૦ ડૉક્ટરો અને નર્સો જનસમાજની મદત સેવા કરે છે તથા ૫૦,૦૦૦ શિક્ષકો શિક્ષણ આપે છે. આ મિશનોની સ્કૂલો અને

કૌંતેલોમાં પાંચ લાખથી વધારે વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષણ મેળવે છે. આ મિશનની સજાઓમાં લગભગ ૮ લાખ સજાસરો છે અને તેમના તરફની આવક લગભગ ૧૯ લાખની થાય છે.

યું આપણા સમજી દિંદુ શીમાનોએ, 'ધર્મત્રિમાઓએ, દેશા-
ભિમાનીઓએ, અગ્રેસરોએ અને વિદ્વાનો વગેરેએ આ જાળન તરફ
ધ્યાન નહિ આપવું જોઈએ કે આ જ્યાં ખ્રિસ્તી અનાયાસપો, રૂઝો,
કાદેજો અને ધરિપનાસો વગેરે સારતવાસીઓને ફસાવવાની
અને તેમના વિરોધીઓ વધારવાની જાણ છે ? દિંદુઓ આ
જાળમાંથી પોતાના જાણપહેનોને બચાવવા માટે શું કરી રહ્યા છે ?
શું તેમનામાં એટલી પણ અછલ નથી કે જ્યાંસુધી આપણે દિંદુઓ
તરફથી સરળ સ્વભાવવાળી નિરાધાર અજાણ્યો, અસહતો, અનાયો,
જરીબ રોગીઓ અને અંત્યજો વગેરેની સેવા જાળવવા માટે એના
જવાબમાં પૂરતાં અનાયાસપો, રૂઝો, કન્યાશાળાઓ તથા દવાખાનાં
વગેરે ખોલવામાં નહિ આવે, ત્યાંસુધી ખાલી વાતોના તમાકાઓ, દરાવો
પસાર કરવાથી અથવા અનેક જાળનોના જડેખાં જની પોકળ કીર્તિ
પાછળ સભિ વેડી નાખીને એકનિઃ સવાના ઉત્તમ ધારબુથી છેદા
રહેવાથી આપણે ખ્રિસ્તીઓની રૂપથી નદિજ કરી શકીએ ? વળી
આપણા ધનવાનો વગેરે પણ દજી શું મુરોપિયનોની વિશામિતાનું જ
અનુકરણ કર્યા કરશે ? એમના ધર્મપ્રચારને માટે કરતે અજાણે રૂપિયા
ખર્ચવાના ઉત્સાહનું તેઓ દસમા જાગે પણ અનુકરણ નદિજ કરે;
તો પછી રૂપિયાના જેવું જોઈએજીમ જગીને જ્યાં ધનવાનોની સંપત્તિ
હંદી સેવાય એમાં આશ્ચર્ય શું ! ! !

(દિંદુ “મુધા”માંથી સ્વતંત્રનુવાદ કરનાર ખરાબ વિશુ-અખંડાનંદ)

૨૨-સોનેરી સચુનો

(આદર્શ દર્શાવના-ભાગ ૧ લાના કવરને આધારે)

‘સન્માન’ એ એવી વસ્તુ નથી કે જે દાવો કરવાથી મળી જાય, એ તો લાયકાત હોય ત્યાં આપોઆપજ આકર્ષાઈ આવે છે. એાછી જરૂરતાં કામોમાં શક્તિ, આયુષ્ય અથવા ધન વાપરી દેવાથી પછી ખરી જરૂરતાં કામો કરવાની શક્તિ રહેતી નથી.

બીજાનું દુઃખ પાતાનું ગણવું એજ મહાત્માપણું; સહાનુભૂતિ, સમભાવ અથવા સર્વોત્તમ ધર્મ છે. એ ધર્મ પાળે તેજ ધન્ય છે.

એ વાતો અવશ્ય ભૂલો જાઓ:-(૧) બીજાઓએ તમારી વિરદા જે કાંઈ કહ્યું અથવા ક્યું હોય તે. અને (૨) બીજાઓ ઉપર તમે કાંઈ ઉપકાર કર્યો હોય તે.

અધિકાર-યોગ્યતા-મેળવ્યા વિનાજ મુક્તિ શોધશો તો વધુ અંધારો. પરમ મોક્ષ પામવુંજ હોય તો સેવાપાત્ર હોય તેની નિષ્કામ સેવા કરો એજ અત્યારે તમારી શ્રેષ્ઠ સાધના અને મુખ્ય સ્વધર્મ છે.

ધનવાનનું હૃદય ધનમાં અને ભક્તાનું હૃદય ભગવાનમાં રહે છે. સમત્વાર જતારવા એ જાદુગરનું કામ છે; ઈશ્વરભક્તાનું નથી. ઈશ્વર તો સર્વત્ર રહેલોજ છે; પણ જેઓ દરેક જાગૃતમાં જે વાત યાદ ગમીને તે પ્રમાણે વર્તે છે તેજ ખરો મહાપુરુષ છે.

મૃત્યુથી જીનામને સદાય તેનો જાય વેગવવો પડે છે, અને તે મૃત્યુથી દરનો નથી તેને તો થોડી વારજ પીગ રહે છે.

વસ્તુ અને પદ, અને જગ્યાવા દરતાં માત્ર વસ્તુજ જગ્યાજ એ જીવનને દુઃખી બેઠેને દુઃખ ન થાય, તે પશુથીએ નીચ છે. ધરપણુમાં તરિ ભગવાનું તો પદચાદથી પણ નથી જાતનું. મૃત્યુનું ધન, એ મૃત્યુની નિશ્ચિત તરિ પણ પ્રજાની અતમાન છે. સર્વ સંપત્તિની સંધિ અને ભગવાનની સાથે (ઈશ્વરી નિયમ) જે તો સંધિ હૃદય કંઈ એ તે સેનાન વિવાય જીવનને પાત્રવેજ તરિ ધરપણુમાંજ જીવિત કરવી એ તો સેનાનનું એકું પ્રયત્ન છે.

સેનુ

સેનુ સેનાન્યથા તે વાસ્તવિકા તૂટ તરિ કતાં ઉઘડી વધે છે.

૨૩-નેપોલિયનની અમુક સ્વાસ વિશેષતાઓ

(“મદાન નેપોલિયન”, ઉપરથી)

તે પોતે કરી ન શકે એવું કામ પણ કામ તે જીતીને સોંપતો નહિ. તેનું સામાન્ય-શરીરોપર નહિ, પણ અંતઃકરણ ઉપર હતું. પોતે દિગ્વિજયી થયો અને કરોડો સેનામહેરો તેના પગમાં અથડાતી હતી, પણ તેની ખાનગી તીજેરી તો ખાલીજ રહેતી.

તેનું મૃદુશ્વન સાદાર્થ, નીતિ અને પરિશ્રમના ઉદાહરણરૂપ હતું. નજીવી ખાખત પણ તે ખ્યાનખદાર જવા દેતો નહિ.

દિસાખી ખાતાની ભૂલો તે અજાણજ જેની રીતે પકડી આવતો.

તેને ખાળકો ખૂબ ગમતાં. (સેન્ટ-હેલીનામાં) જનરલ બર્ટ્રેન્ડનાં છોકરાંને તે વખતોવખત નોતરતો અને તેમની ધીંગામસ્તીથી આખું ઘર ગાછ રહે ત્યારે તેને ધણો આનંદ આવતો. તેમની સાથે તે પણ રમવા લાગતો અને તેમના નાના કંજયા પનાવતો.

તે જમાનામાં તમામ યુવકો વિપયસપટ થયેલા, ત્યારે નેપોલિયન એક સાધુના જેવી દૃઢ અને નિષ્કલંક નીતિ રાખતો હતો.

તે અત્યંત મિતાદારી હતો. દારૂને તો તે ગ્રહીતો પણ નહિ. રાતે અને દિવસે નિરંતર મહેનત કર્યા પછી માત્ર સિંજીનું શરબનજ તે પીતો. જુગાર અને લાચરશ્વનનો તેને અત્યંત તિરસ્કાર હતો. વિપયવાસનામાં તેણે એક યોર્મીની માફક સંયમ રાખ્યો હતો. નામસ શહેરની રૂપવતી વારાંગનાઓએ આ યુવાન સેનાધિપતિને મોહનજમાં ફસાવવાનો ધણોએ પ્રયત્ન કરેલો પણ તે બંધ ગયેલો.

આ મદાન સહેનસાદ પોતાની કચેરીના નોકર કરતાં પણ વધારે કસાક કામ કરતો હતો. મિત્રોને મળવું, જમવું-જમાવું, વગેરે સામારિક કાર્યો કરવાનો તેને અવકાશજ ન હતો. તેના દિવસો કામકાજમાં જતા અને રાત્રિઓ અભ્યાસમાં જતી હતી.

આખો દિવસ રાજદારી પ્રકરણોમાં સખન માનસિક પરિશ્રમ કર્યા પછી સેન્ટ ક્લાઉડનો મહેલ છોડીને રાતોરાત ૧૮૦ મઃઈલની

મુસાફરી કરીને બીજો દિવસે બપોરે તે બોલોન આવી પહોંચતો અને જાણે કશોજ થાક લાગ્યો ન હોય તેમ એક પળવારનો પણ આરામ લીધા વગર તે છાવણીનાં તમામ ખાતાં તપાસી વળતો.

બેરન લેંગન લખે છે કે “નેપોલિયન તરફ અમારી કેવી ભક્તિ હતી તે આજની પ્રજા સમજી શકશે નહિ. નેપોલિયન સન્મુખે ઉભા રહેવું, તેનો અવાજ સાંભળવો અને તેની ભવ્ય મુખાકૃતિ દર્શન કરવું અમારા લાગ્યમાં હતું, તેને માટે અમે મગર છીએ તે અમારો માત્ર રાજજ ન હતો પણ અમારો પિતા પણ હતો અમારો ગુરુ પણ હતો; અને અમારો ઉપાસનીય દેવ પણ હતો તે સામાન્ય મનુષ્ય ન હતો, પણ ધર્મીરની વિભૂતિનો ખ્યાલ આ એવો દેવતાઇ પુરુષ હતો.”

૨૪-નેપોલિયનનો પુસ્તકપ્રેમ

(“મહાન નેપોલિયન” ઉપરથી)

“નેપોલિયન મુસાફરી દરમિયાન પોતાની સાથે ગાડું ભરાય તેટલાં પુસ્તકો રાખતો અને થોડી મિનિટ મળે ત્યારે પણ કાંઈક વાંચી લેતો.”

“સાહિત્ય, વિજ્ઞાન કે ધર્મ-કોઈ પણ વિષયને લગતાં જે જે નવાં પુસ્તકો દેશમાં નીકળે તેની નકલ તે અવશ્ય ખરીદતો અને તેના ઉપર (ઘોડાગાડીમાં બેઠે બેઠે પણ) આંખ ફેરવી જતો, તથા નિરુપયોગી જેવું લાગે તે પુસ્તક ચાલતી ગાડીએ બારીમાંથી ફેંકી દેતો; આ પ્રમાણે માર્ગમાં કાગળોની કાપડીઓ તથા પુસ્તકો વેરાયાં હોય તે ઉપરથી તે ક્યે રસ્તેથી ગયો હશે તે જણાઈ આવતું હતું.”

૨૫-નેપોલિયનનાં થોડાંક વચનામૃત

“દેશોદ્ધાર માટે ઉત્તમ માતાઓના જોટથી જરૂર બીજી કશી નથી.”

“મારા હૃદયમાં જે કાંઈ પવિત્ર અને ઉદાર ભાવનાઓ દોષ તે તે મને મારી માતા પાસેથી પ્રાપ્ત થઈ હતી.”

“હું જીવીશ સાંસુથી તેા સરકારી લેનો અને નોટોનાં કાગ-જિયાં કાઢીશ નહિ.”

“માણસમાત્રને ધર્મની જરૂર છે. માત્ર સુવેદ્યાન્તિ માટેજ નહિ, પણ દરેકના આત્મકલ્યાણ માટે ધર્મ આવરણ છે.”

“સ્ત્રીકેશવણીમાં પણ ધર્મસિમ્બલ જાડું અમલ્યનું છે. કન્યાઓ શાળા છોડે ત્યારે દેશનદાર રમણીઓ નહિ પણ સુશીલ સભારીઓ નીવડે અને તેમનો મોદ ટાપટીપ કરવામાં નહિ પણ તેમના ઉચ્ચ ગુણો ખીલવવામાં રહેનો દોષ, એવું જોવાને હું યોગ્ય ઉત્સુક છું.”

“માણસો પ્રાર્થના અને મોંઘા પડે ને મરે ખરા, પણ ધૈર્ય આપનારી મોંઘા પડવા દોષ કે મુવા દોષ એવું મેં કદી સાંભળ્યું નથી.”

“જો કારણથી ધરીર જતકનું દોષ તેનાથી તદ્દન ડાલી રહેલી. કશી રાખતી, એટલે કુદરતનું સમનોત્તરપણું પાછું આવી જાય છે.”

“મને દવા ઉપર જરાએ બરોમોઃ નથી મારે માટે તેા ઉપવાસ અને કાંઈ સ્નાન જેજ આવડે પૂરતા છે.”

“બીજી બધી લાલનકળાઓ કરતાં સંગીત માણસના હૃદય પર ધણીમા ધણી કાસર દિવ્યદરી ઘટે છે, અને સમજનાયો તેા એ કળાને સૌથી વિશેષ ઉત્તમન અપડું દેઈએ. એક મુંદર ગીતની સ્વરલહરી નરનજ ચિત્તદીપ્તને મૂકુ બનાવી દે છે; અને નીતિશબ્દો પુસ્તક કરતા સંગીતની નીતિક અજર વચરે જગતન દોષ છે.”

“જાહેર ભ.મ.મ. વધારો કરવું, મોંઘા લગાવે ને સુંવારવાનું, શહેરની મહાનિ દૂર કરવું અલગ એવું કેઈ જાહેર ઉપોદનું કામ કરવાનું દોષ, ત્યારે તેા હું તેનો પછગ માગું; સુધરા જગતી મોંઘો રદ; ર.જના બધી દસ કે મરે, કપું અને બાજરે વગેરે પણ ર.ક તે.જ તે કામ દિઠ દિઠ ચલે કહું.”

૨૬-સાવધાન ઓ રાજાઓ અને ધર્મગુરુઓ!

(સ્વામી રામતીર્થ ભાગ ૧૨-૧૩ ઉપરથી)

હિંદુસ્તાનના ઓ રાજાઓ! ધર્મગુરુઓ! શુદ્ધો અને રાજકર્તાઓ! થોડાંજ વર્ષોમાં શું પરિણામ આવશે તેનો તમને ખ્યાલ છે? ગમે તો મને વિચિત્ર મનુષ્ય ગણીને હસી કાઢો, પરંતુ મારી સમક્ષ દેખાય છે કે, આ જગત સ્વામીઓ (સાચા સંન્યાસીઓ-કર્મવીરો) થી ઉભરાઈ રહ્યું છે; પૃથ્વીપર દેવો સંચાલ કરતા હોય એમ લાગે છે; મનુષ્યોમાં ચાલતા અયોગ્ય ભેદ નથી થઈ ગયા છે.

આપણને શું અગ્નિ અથવા શસ્ત્રોની જરૂર પડશે? ના પોલીસની? ના. આ શું હવાઈ કિલ્લા છે? કેવલ મનોરાજ્ય છે ના. શું આ કેવલ વિચારભ્રમ છે? ના. આ શું સામ્યવાદ રાષ્ટ્રવાદ છે? હશે; પરંતુ એ તો હિંદુસ્તાનમાં મૂળથીજ છે; કોઈ નવો નથી. વેદાન્તનો એ તો એક સ્વાભાવિક ઉપસિદ્ધાંત છે. હે સંન્યાસીઓ! જો તમે આત્માને ઓળખશો અને સ્વાર્થબુદ્ધિ છોડી દેશો તો તમારો (પરાધીનતાનો) રોગજ ક્યાં રહેશે? આંતરિક ઉપાસ (અયોગ્યતા-અજ્ઞાન) નષ્ટ થતાંજ બાહ્યોપાધિ (દુઃખ-દારિદ્ર્ય, પરાધીનતાદિ) એની મેળે શમી જશે. યુક્તિ કે પ્રપંચની જરૂર નથી. શંકા અથવા ભીતિ રાખવાનું કાંઈ કારણ નથી. ખીકણુ-બાથ ઈશ્વરદ્રોહીઓ ભલે તેમને કાલે તે માર્ગ સ્વીકારે.

ઓ લપકાના પ્રેમી લકતો! આર્યોના સંન્યાસ અને ત્યાગના ધ્યેય તમને સ્વપ્ન જેવાં લાગે છે; પણ સાવધ રહો! તમને ડંઢોળીને જગાડવાનો અને તમે કેવા ભયંકર ભ્રમમાં પડ્યા છો, એ સમજાવવાનો સમય હવે આવી પહોંચ્યો છે. જેનામાં શ્રદ્ધાભક્તિભર્યો ત્યાગ નથી, તેને તો માત્ર અનુભવી અને બાહ્ય જંગલી પ્રાણીન કહેવાય.

૨૭-ગૃહદેવીઓનું મંગલ ગીત

(ભારતનાં ઔરતો-અંથ ત્રીજા ઉપરથી)

“અમે રમેદ ને સૌજન્ય ફેરી દેવીઓ રે ભોલ;
અમે સ્વર્ગથી સંસારલટે કૌનથી રે ભોલ.
અમે શાન્તિ ને આનંદ બધે રેલોએ રે ભોલ;
અમ દાસ્યમાં તો તેજના અંબાર છે રે ભોલ.
અમે વાણીથી સ્વર્ગસુખ રેડીએ રે ભોલ;
અમ નેબમાં પ્રેમની ધારા ઝરે રે ભોલ.
અમે ધાત્રીઓ સંસારની ગણાઈએ રે ભોલ;
અમે વૉર કાંઈ ઉજંગમા દુશ્મનીએ રે ભોલ.
અમ ઉઘી અમૂનની મેરો ઝરે રે ભોલ;
અમી પામને દેવંથીઓ ફેરોડીઓ રે ભોલ.
અમે વિશ્વના સંગાથ સર્વ રેડીએ રે ભોલ;
તપ્યા માનવોને ઝાપ ધીંગા આપીએ રે ભોલ.
દુખી માનવોનું ઘિર બેઝે ગાળીએ રે ભોલ;
અમે કૌનથી ગેનાનાં આંધુ દુઃખ રે ભોલ.
અમ દાગ્ધ પડી દે.બને સંસાર છે રે ભોલ;
અમે વિશ્વમાં યોગદર્શના અવનરતાં રે ભોલ.
અમે કાન્દની મ.નીની મૂલરોવોએ રે ભોલ;
અમે રાજી મેઃ પ્રભુ ભદા પ્રમજ છે રે ભોલ.
અમે સ્વર્ગને મનરમા ઉડીએ રે ભોલ;
અમે રમેદ ને સૌજન્ય ફેરી દેવીઓ રે ભોલ.”

(નર્મદ.કં.૩૨ બા.૫.૭૩૨ પં.૧૫)

૨૮-સાચા સાધુ અને મહાન પુરુષો વિષે

(“ઉપદેશસારસંગ્રહ” ઉપરથી)

કીર્તિને વધારે એવી પાયમાલી, અને યશ આપે એવું મરણ સાચા મહાત્મા સિવાય બીજાઓને મળતાં નથી.

જનસેવાનો ગૌરવભર્યો આનંદ તો માત્ર એવાજ મહાત્માઓને મળે છે, કે જેઓ મહેનત કરવામાં પાછા હઠતા નથી.

ખરાબ અને સારાં મનુષ્યો બહારથી કેવાં મળતાં આવે છે! બાહ્ય આચાર અને ઉચ્ચારમાં આવું સરખાપણું બીજે નથી જણાતું.

સાધુજનો કરતાં મસિન છવે એક રીતે વધુ સુખી હોય છે. કેમકે તેમના અંતરમાં એટલો મેઝ હોય છે કે તેમને પોતાના અયોગ હેતુ અને વ્યૂષ્પંચાદિ દોષ દોષરૂપે જણાતા નથી, અને તેથી આંતરિક શાંતિ પણ એ પાપાત્માઓને વેઠવા પડતા નથી!

મેળવવા યોગ્ય જ્ઞાન અવશ્ય મેળવવું; પરંતુ આચરણ પણ તેને અનુસરતાં કરવાં જોઈએ.

જ્ઞાન માટેનું ભોગ્યન પૂરું થયા પછીજ પેટને ભોજન આપવો. અહુકૃત મનુષ્યો પૃથ્વી પરના સાક્ષાત્ દેવતાઓ છે.

જેમને કીર્તિની કાળજી હોય છે, તેઓ પોતાના શાષ જેવ દોષને પણ પદ્મ જેટલો સમજે છે.

ગણો કે જુદિવાન તેજ છે, કે જે ફરી જન્મવા જેવી મૂર્ખાઈ માંથી ઉગરી સભ્ય અને સંપૂર્ણતા મેળવવા મચી પડે છે.

ધરતી માતા જેમ ખેતનારને પણ આશ્રય આપે છે; તે તમને દોષ સ્નાત્તે તો સાખી લેજો. ખરી મોટાઈ એમાંજ છે.

તુકાનને કરતાંને સુમ્મ કરવાની સાચી રીત તો એજ છે. તેના હિમ્મ હિમ્મર કરીને તેને સરમોદા બનાવવો.

અનુભવ જેવી કિલ્લ દેવત આ સંસારમાં બીજી નથી; પરંતુ તેના સમુદાયને એક જોડે ખાદ્યન, નદિ મળે.

મરણમાં બે અવરણાઓ પરસ્પર વિરોધી છે. એક તરફ સંસાર

રૂઝ સફળતા અને મલિનતા હોય છે; તથા બીજી તરફ સાધુતા અને પવિત્રતા હોય છે. (અર્થાત્ એ બેઉ જાતુઓ આથે નદિ સમાય.)

દ્વારથી ઉમરગુલ દિલ એ મોટામાં મોટી દોષન છે. કારણ કે જડ દોષન તો નીચ પાપીઓ પાસે પણ હોય છે.

જે મોદને લીધે મનુષ્ય અસ્થાયી પદાર્થને સ્થાયી માની લે છે, તે મોદ જેવી મોટી મૂર્ખતા બીજી કોઈ નથી.

૨૯-લક્ષ્મીનો વાસ

(ભારતનાં ઐતિહાસિક ગ્રંથ ત્રીજા ઉપરથી)

એક દિવસ ભગવાન વિષ્ણુએ લક્ષ્મીજીને પૂછ્યું: "હે પ્રિયે! સ્ત્રીઓમાં તમારો વાસ ક્યાં ક્યાં છે?" ત્યારે લક્ષ્મીજીએ કહ્યું:-

"પ્રેમો! જે સ્ત્રી માનવિતા, માનુષમય આદિ વસ્તુઓની પૂજા કરે છે અને પતિ ઉપર પ્રેમ રાખે છે તેને ત્યાં મારો વાસ છે."

"જે સ્ત્રી મુરાર વખતે કારે, કો નદિ પણ મહાચારથી પોતાનું બાંધ લખવારે છે; જે કંઈક નદિ પણ જાનથી પોતાના દાઢ રોકાવે છે; જે નવા નવા અભિષેકો નદિ વપારનાં આમસંકમ વધારે છે; જે સર્વ સુધિ સ્નેહન્ય અને મહદમંથથી ગ્રે છે અને જે સદા અપુર વાદ્યો લેતે છે; તેને ત્યાં મારો વાસ છે."

"જે સ્ત્રી સદા ઉલોચી, સતેષી, પ્રમથનથી, મિત્રદારી અને મિત્રાચારી રહીને હાથ અને કળી પવિત્ર રાખે છે, તેને ત્યાં હું પણ છું."

"જે સ્ત્રી પેન્ટી બાંધે, જાતમચ્છાત, પતિનાં અને અન્ય કુટુંબીજનોનાં અંગનાં સ્પર્શે; જન્મને પ્રતિપૂર્વક પેન્ટ નેજ દાઢે હાથે છે અને કેટલેક તેને ત્યાં મારો વાસ છે."

"જે સ્ત્રી સુરેદા પહેલુ કાઢી દે, વાળ કાઢે, કપડાં અને ધરમાનું કપડું નાંદે કરે છે તે સ્ત્રી કોઈપણ વસ્તુમાં મારો વાસ પતિ નહીં. જો તે સ્ત્રી સુષ્ટ રહે છે; તેને ત્યાં મારો વાસ છે."

૩૦-થોડીક અગત્યની શિશ્વામળા

("ઉપદેશસારસંગ્રહ" ઉપરથી)

જે ધર્મવૃદ્ધ હોય-અર્થાત્ ધર્માચરણ કરતાં કરતાં વૃદ્ધ થયા હોય-
તેના આદર કરો અને તેવાનીજ મૈત્રી મેળવો.
જેને ઉપકાપૂર્વક દોષ કહી શકે એવા મિત્ર મળ્યા હોય, તેવા
પણસને તુકસાન કોણ કરી શકે તેમ છે?
ધણા શત્રુ બનાવવા એ મૂર્ખતાજ છે; પણ સન્નતોનો
રિચય જતો કરવો એ વળી એથી દશગણું ખરાબ છે.
જેતું બહું કરવું હોય તેના સ્વભાવ અને લક્ષણોનો ખ્યાલ
નહિ રાખો તો બલાષ્ટ કરવામાં પણ ભૂલથાપ થવાનો સંભવ છે.
મનુષ્યના સારાપણા અને નરસાપણાનો તોલ કરો; અને જે
વસ્તુ વધારે જણાય તેજ તેનો સ્થાયી સ્વભાવ છે એમ માનો.
દુષ્ટાવ પરથીજ કોઈનો તિરસ્કાર ન કરો; ક્રમકે એવાઓમાં
એવા માણસ પણ હોય છે, કે જેઓ વેગબંધ દોડતા એકાદ મોટા
ગાડાની ધરીના ખીલા જેવા બહુ અગત્યના હોય છે.
નાગી તલવારના જેવા ખુલા દુશ્મનથી ડરવું નહિ; પણ મિત્ર-
ને વેશે આવનાર શત્રુથી સદા સાવચેત રહેવું.
મજાકમાં પણ હલકા શબ્દો બોલવાથી મનુષ્યની લાગણી દુષ્ટાય
છે; માટે સુસંસ્કારી લોકો દુશ્મનોપ્રત્યે પણ અવિનયી થતા નથી.
ભાગ્યવશાત્ સમૃદ્ધિ મળી હોય, તો વિનાવિલંબે એવાં કામો
કરો, કે જેથી સ્થાયી કલ્યાણ થાય.
અંતકાળે વાચ્યા બંધ થઈ જાય અને ગળામાં બોખરી બાઝી
હેડાઓ આવે, તે પહેલાંજ યુલ કાર્યો તો કરી લેજો.
પરથી ભરેલા લિખારીને લાળો; માનીઓ કહે છે કે, એવું
આગળ બીજાઓને દુઃખ દર્શાવે કરી લશે.
સંસારમાં જેઓ ઉત્તતિ સાધવા દુષ્ટે તેમણે કલંકિત બનાવ
નારાં સર્વ આચરણોથી હેટા રહેવું ઘટે.
અધમ સાધનોથી દોલત અને બહોળલાક્ષી મેળવાય
કરતાં સદાચારી મનુષ્યની નિર્ધનતા બહુજ સારી છે.
રાવદાનીને મેળવાતી સંપત્તિ છેવટે રાવદાનીનેજ જવાની.

૩૧-સુખ, સામર્થ્ય અને સમૃદ્ધિનાં સાધન

(“સુખ, સામર્થ્ય અને સમૃદ્ધિ” ઉપરથી)

“વિકાસ પામતા રહે. અથવા ક્ષીણ થતા ચાલે” એ કુદ-
તનો મુદ્રાલેખ ■ અને તે સૃષ્ટિની પ્રત્યેક વસ્તુ પર લખાયેલો છે.
જ્યાંસુધી મન પોતાની સંમતિ આપતું નથી, ત્યાંસુધી માણસ-
અદેશ-ધકપણનો દેખાવ ધારણ કરી શકતો નથી; કારણ કે
મારું શરીર તો તમારા મનનોજ દોરેલો નકશો છે.

સિદ્ધાંત કદી પણ વૃદ્ધ થતો નથી; સત્ય પણ કદી વૃદ્ધ થતું નથી.
હે માનવ ! તું પોતેજ સિદ્ધાંત છે, સર્વ સત્યોતું સત્ય છે.

ખરાબ વિચારો અને કુટેવોથી કેમળું પણ મન એટલું મસિન
વિયમય બન્યું નથી, કે તે ઉચ્ચ વિચારોથી સુધરી શકે નહિ.

ઉત્સાહ, હિંમત, આશા અને આનંદ, એ એવાં સાધનાં છે,
જે બિમારને સાજાં કરવામાં દવા કરતા વિશેષ મદદ કરે છે.

જન્મતી વખતે અને ઉંઘવા પહેલાં આનંદી રહેવાનો અભ્યાસ
કરવો, એ કરેલું બહુ જરૂરી કર્તવ્ય છે; કારણ કે એથી શરીરના
મને મનના આરોગ્યને ધણોજ લાભ થાય છે.

રંકતાનો વિચાર જોડેલો ખરાબ છે, તેટલી રંકતા પોતે નથી.
જો દિવ્યતા આપણા ઉદ્દેશોને ધડે છે, તે આપણામાંજ રહેલી છે.

જો શક્તિએ આપણને પેદા કર્યા છે, તે આપણાથી દૂર હોવાની
વ્યવસ્થી માન્યતાએજ આપણે લાચારી ભોગવીએ છીએ.

અખૂટ ભંડારના સ્વામી(પરમાત્મા) સાથેનો આપણો અતિ
નિદ્રિતનો સંબંધ આપણે જાણી લઈએ તો આપણી રહેણી કરણી

એવી ખાલી ઉંડે કે જેથી આપણે કયી તંગી ભોગવીએ નહિ.
હૃદય માણસ આપણે શીમત બને છે; અને કંજુસ અથવા

શોષી માણસ સમૃદ્ધ કરીને રકે બને છે.
મદત્ત-કાશામાંથી એટલે કે આદર્શની અને દેવની ઉચ્ચતામાંથી-
જે ઉચ્ચ શક્તિ ઉપજી આવે છે અને હંદ વરગુરિયતિને પમાડે છે.

જતા અને સંકોચ, આપણા ગતિપ્રાપ્તિ અને સ્થિતિ, આપણી અનુકૂળતા અને પ્રતિકૂળતા, આપણી સહાયતા અને જડતા, સર્વનાં પ્રતિબિંબ આપણને સ્પષ્ટ જણાઈ રહે છે.

સાદિત્યની ઉપાસના મનુષ્યને બીજા પદ્ધતિ માટે નાસાળનાવી દે છે; એ વાતને ખોટી, શિદ્ધાંતથી વિરુદ્ધ અને અનુકૂળ વિનાની કલ્પના માનીને એનો અનાદર કરવો.

સારા અંશે ચારિત્ર્યને ઉન્નત કરે છે; સ્થિતિ શુદ્ધ કરે હલકા આનંદનો મોહ મટાડે છે અને આપણને ઉચ્ચતરે વિર અને જીવનની ઉચ્ચ ભૂમિકા પર મૂકી દે છે.

એક ઉત્તમ વિચારથી ભરેલો અંશ વાંચ્યા પછી તરત હાં કામ થઈ શકતાં નથી. જે માણસ ઉપલક્ષ્ય રીતે અથવા આનંદ વાંચે છે તેનામાં પણ રસિકતા અને મિદાશ તો આવશેજ.

સાધારણ રીતે આપણા લોકોને સહેલું વાચન જોઈએ જી આગગાડીમાં યા ધરમાં વખત જાય અને ધ્યાન રોકે એવું વાંચન જોઈએ; પણ અંગ્રેજ લોકો તો મોટે ભાગે તાત્ત્વિક અંશો પ્રાચીન અંશે અને જેમણે જીવવાનો પોતાનો હક્ક સ્થાપિત કર્યો હોય એવા અંશે વાંચે છે. તેઓ “તાજ અંશે” અને ખૂની હક્ક કતોવાળી તથા પ્રેમલાપ્રેમલીની નવલકથાઓ માટે આતુર હોતા નથી.

અંશે જીવન વિનાના ને મૂંગા છતાં જગત પર સત્તા ચલાવે છે. તેઓ શક્તિહીન અને જડ દેખાવા છતાં જંગલમાં આગ ફરી વળે તેમ તેઓ માણસોનાં મન, હૃદય અને મગજમાં ફરી વળી પ્રકાશ પહોંચાડે છે અને અધિકારમય હૃદયાકાશમાં તારાતુલ્ય કામ કરે છે.

પ્રજ્ઞા ઉન્નત અને અવનત થાય છે; શહેરો નાશ પામે છે; વિશાળ સામ્રાજ્યો પાયમાલ થઈ જાય છે; પરંતુ તેઓના સમસ્ત ભૂતકાળ પુસ્તકોમાં વિદ્યમાન હોય છે. એક વારના બળવાન ગ્રીસનો હસ્તિનાપુરનો અને અયોધ્યાનો બધો ભૂતકાળ પુસ્તકોમાં રહેલો છે તેનાં લક્ષકરો અને શિલ્પકળા નષ્ટ થઈ જઈ ચોડાં ખંડેરો બાળે ઉભા છે; પણ તેનાં પુસ્તકો તો સદાય રહીને મનુષ્યો પર અસર કરી રહ્યાં છે.

૩૪-ધનવાન ગુલામો અને નિર્ધન ધનપતિઓ

(“ભાગ્યના અટ્ટાઓ” ઉપરથી)

કોઈ પાસે પુષ્કળ ધનભાગ્ય હોય તેથી તેને મારી પાસે બડાઈ મારવા દેવો જોઈએ નહિ અને બનાવી આપવું જોઈએ કે, કું પૈસા વિના અસાધી શકું છું; કોઈ મને પૈસા, સુખ કે માન આપીને ખરીદી શકતો નથી; અને મારી પાસે પાઈ પથ્રુ ન હોય તથા રોટલો બસે તેનેજ ત્યાંથી મળતો હોય તોપણ તે મારી આગળ રંક છે. —ઈમર્સન

કોઈ પથ્રુ વસ્તુએ મારા હૃદયને સૌથી વિરોધ અસર કરી હોય તો તે નાના ધરમાંના મોટા અંતઃકરણે કરી છે. —સાકોર્ડેર
જે દેશમાં લક્ષ્મીનો સંપ્રદ વધવાથી માણસો વૈભવી-પતિત થાય છે તે દેશનું અનિષ્ટ જલદી થાય છે. —ગોદાસ્મિથ

આરામ નહિ પણ પ્રયત્ન, અને સત્યક નહિ પણ મુશ્કેલીજ ઉત્તમ માણસો ધડે છે—માણસોને ઉત્તમ બનાવે છે.

એક માણસને જ્યારે ઈશ્વર શિક્ષણ આપવા માગે છે ત્યારે તે એને સર્વ સાધનોવાળી શાળામાં નહિ પણ તંગીની પાઠશાળામાં મોકલે છે.

ભર્તૃહરિ, ગોરખ, મૌરાંજ, યાનેશ્વર, વૃકારામ, રામદાસ, વૃક્ષસી-
દાસ, શુદ્ધ, ખીરત, હ૦ મોદમ્મદ (સલ્હ૦), કૌનરુસિયસ, નાનક, કખીર,
ગૃંસંદ, સુદામા, રામકૃષ્ણ પરમહંસ, રામતીર્થ, અમાસિઝ, શિલિપ્સ,
શુક્લ, ઘૌરો, ગૅરિસન, ઈમર્સન, બીચર, એ સૌ વિરલ આત્માઓ પૈસા વિનાના શ્રીમત્ દત્તા. તેઓ પક્ષીમા અને પુષ્પોમાં સૌંદર્યનું, પાસમાં પ્રજુલીલાનું, વહેતા ઝરામા અધોનું, પાપાળમાં ઉપદેશનું અને પ્રત્યેક વસ્તુમાં કલ્પાણુનું દર્શન કરતા દત્તા. તેઓ જનજનતા દત્તા કે, માણસને અરપ્યનું સૃષ્ટિસૌંદર્ય માણવા માટે કરી કરે બરવાનો નથી. તેમને જગતનો પ્રત્યેક પદાર્થ સૌંદર્યના મદાન અટ્ટા પામેથી ખાસ સંદેશો લાવતો જણાનો; અને તે પ્રત્યેક પદાર્થમાં તેનીજ ચક્રિ અને મુદરતા તેઓને જણાતી. જેવી અતુરતાથી રજુમાનો નરંગો પ્રવાસી વક્ષપટામાંના ઝરણાંક દંડ પાણી પીએ, તેવી આતુરતાથી

તેમનાં મુમુક્ષુ અંતરોએ ખીડ, ખેતર, પુષ્પ, પક્ષી, નાળાં, પર્વત અને જંગલમાંથી તે પરમાત્માની શક્તિ અને પ્રેરણા ખેંચી હતી અને તત્વામૃતનું પાન કર્યું હતું. આવી રીતે પ્રાણીઓ અને પદાર્થોમાં રહેલી સારભૂત શક્તિ અને સંપત્તિ તારવી કાઢવી, તથા એ પરમામૃતના પ્યાસા આતુર માનવીઓ પર તેની વૃદ્ધિ કરવી, એ પણ તેમનું કાર્ય હતું. તેઓ માનતા કે, મનુષ્યને સૌથી વધારે મહત્ત્વનો ખોરાક મુખ રસ્તે મળતો નથી પણ મનદ્વારા મળે છે. કારણ કે મનુષ્યે જે માત્ર પૈસા અને અન્યથા જ જીવતાં હોય તો તેઓ ક્રેવળ પશુની જેમ સ્થિતિમાં હોય. વળી મનુષ્યમાં વિકાસ પામવાની જે અમર્યાદ શક્તિ છે તેના વિકાસ માટે સ્થૂળ ખોરાક કરતાં માનસિક ખોરાકની જ તે બહુ વધારે જરૂર છે. આ પ્રમાણે તેમની સમજણ, ભાવના, શોધ અને સાધન ઉચ્ચકોટીનાં અને વધારે થતાં ચાલવાથી તેમનાં અંતઃકરણ વિશુદ્ધ થઈ સર્વના કર્તા હતાં, નિયંતા અને અધિષ્ઠાતા પરમાત્મદેવ તત્ક્લીન-તન્મય-અભિન્ન બની રહ્યાં હતાં. આથી તેમણે વિકાસ પામતા છોડમાં, હાલતી વનસ્પતિમાં, સુંદર પાકમાં અને માનવ ચારિત્ર્યમાં પરમાત્મદર્શન કર્યું; તથા પ્રત્યેક ઝરામાં, પ્રત્યેક નક્ષત્રમાં, પ્રત્યેક પુષ્પમાં, પ્રત્યેક ઝાકળખિંદુમાં, પ્રત્યેક પ્રાણીના હૃદયમાં અને સર્વત્ર તેનું જ પ્રતિબિંબ જોયું. તેઓ માનતા હતા કે, માનવ પ્રકૃતિ અને સમગ્ર સૃષ્ટિ મનુષ્યના મહાન શિક્ષકરૂપ છે. જે તેના યોગ્ય સદુપયોગ કરવામાં આવે તો તેઓ એની અસંખ્ય રીતભાતને સમજ બનાવે; એના બેડોળ જીવનને સુંદર બનાવે; સુંદર જીવનને પવિત્ર બનાવે અને પવિત્ર જીવનને પ્રભુમય બનાવે એમાં જરાય શક નથી.

ઉપલા વિચારોથી ખાત્રી થાય છે કે, આપણે સર્વ જે સ્થિતિમાં રહી શકીએ તે કરતાં ઘણી નીચી જામિકામાં વસીએ છીએ અથવા આપણે અધિકારમય દુઃખદાયક ખીણોમાં ભગ્યા કરીએ છીએ. આપણે એક અટવાયેલ ન દરેતાં જ્ઞાનરૂપી દિવ્ય સૂર્યથી પ્રકાશી રહેલા ચારિત્ર્યરૂપ દિવ્ય અને પરમાનંદપ્રદ શિખર પર ચઢી જવું નોંધ્યું. ઈશ્વર આપણા દરેકના હાથમાં છંદગારૂપી જે મહાન ગ્રંથ આપ્યો છે તેને

લૌકિક સંપત્તિરૂપી ડગલા જેમને જેમને પાટ ઢાળે પડેલો મળે તેમ
પણ તેમના તૃણારૂપી શરીર કરનાં તો તે નાનોજ પડ્યો છે. શિશિ
શુકસ કહે છે કે “જેમ સુંદરતાની ખેડી ભરાની નથી અને સદૃશ્ય
વદાણુ ભરાવું નથી; તેમ પૈસાવડે કેર્મનું મન પણ ભરાવું નથી.”

કેરિપયન સમુદ્રમાં એક વદાણુ ફૂગવાની તૈયારીમાં હતું ત્યારે
એક ખલારી બહુ આતુરતાથી ગળવામાં નાણું ભરવા લાગ્યો. માત્ર
જે એકજ હોડી હતી તેમાં પોતાની સાથે ખેડી જઈ જવ બચાવ
વાનું તેના સાથીઓ તેને કહેતા રહ્યા; પરંતુ લાંબા વખતથી તેણે
જે ચળકતા રૂપિયાની ઇચ્છા અને ભક્તિ કરેલી તેનો લોભ તે તણ
શક્યો નહિ અને છેવટે ગિચારો વદાણુની સાથેજ ફૂખી મુઓ !

મૂરના ‘ધુટોપિયા’માં ત્યાંના બદમાસ અપરાધીઓના મનમાં
સોના પ્રત્યે ધિક્કાર હસાવવા માટે તેમના હાથપગમાં સોનાની ભારે
સાંકળો અને કાનમાં સોનાની ભારે કડીઓ પહેરવાની ફરજ પડતી
અને ગુન્હેગાર બાલકોને તો હીરામોતીથી એટલાં લાદવામાં આવતાં કે
જેથી તેઓ પણ તેના સંગ્રહનો અને શોભાનો મોહ તણ દે.

અરે ઓ અંધ અને સારાસારની સમજ વગરના માનવીઓ !
તમે જૂસાને ભરી રાખો છો અને અનાજને બાળી મૂકો છો ! જે
જડ દ્રવ્યનો તમે ઉપયોગ કરી શકતા નથી તેને તમે એકઠું કરી
રાખો છો; અને જે દૈવી સંપત્તિ વડે પરમ પદાર્થ મેળવી શકો તેના
તરફ બેઠરકાર રહો છો !!

શ્રીમંતો દ્રવ્યનો ઉપલોગ કરતા નથી તેથી એક નિર્ધન
મનુષ્ય તેમનો ઉપહાસ કરતો હતો; એટલામાં તેને એક અળાણ્યો
માણસ મળ્યો. તેણે તેને એક દ્રાથળા આપીને કહ્યું કે “આમાંથી
ઇચ્છાશી ત્યારે ત્યારે એકેક રૂપિયો મળ્યા કરશે. શરત એટલી કે એ
દ્રાથળાને ફેંકી દો નહિ ત્યાં સુધી એક પણ રૂપિયો તમારે ખર્ચવા
નહિ.” પેલો માણસ તો રાજી રાજી થઈ જઈ દ્રાથળામાંથી રૂપિયા
ઉપર રૂપિયા કાઢવા મંડી પડ્યો ! “અમુક રકમ ભેગી થતાં તેના
બ્યાજથીજ મોજ માણીશ” એવા વિચારથી તે વાપરવાનું મુલતવી

રાખતો ગયો. અને આ તરફ પારેલી રકમ બેઠી થવા પહેલાંજ એથી વધારે રકમ મેળવવાનો વિચાર મનમાં સુસી જતો! આ પ્રમાણે મન-લોભ દેવદાસી લાખે અને કરોડે પદોંઆ છતાં પણ વાપરવાનું તો દેસા-વાળ હતું, આપુલ્ય ખૂટતું અને રૂપિયાજ ગળતો ગળતો તે મરી ગયો !

એક વાર એક જિલ્લાને લક્ષ્મીદેવી મળ્યાં. તેમણે કહ્યું કે “તારી ઝાગામાં હું કહે નેટલું સુવર્ણ બરી આપવા તૈયાર છું. શરત એટલીજ કે, તેમાંનું જેટલું જમીન પર પારી નેટલું ધૂળ થઈ જશે.” પછી તે જિલ્લો પુરી થઈ જઈ જઈ ઝાગામાં સુવર્ણના સિક્કા બરવા માંડ્યા. ઝાગા તો બરાબ ચડ્યું, પણ વૃષ્ટિનો ખાડો વધ્યા કરી વધુ ને વધુ માંડ્યાજ હતું! છેવટે સિક્કાના બારથી તેની ઝાગા ફાટી પડી અને જલ્દી જમીન પર પડી. જઈ ધૂળધાણી થઈ ગયું!

બધારે મેન્ડેવ અમેરિકા નામની આમનોદ દુબરાની અણી પર આવી ત્યારે તેની અવસ્થા ગામનાગી સ્ત્રીને જેટલું પણ દાખ. માં આજુ તેટલું કબ્બ જમીન પે.દના કપામાં જાંઘી શીધું અને આમનોદને શાદી જતી રહી દોડીલાં બેમદને કુકો માર્યો; પરંતુ થનના બોલને જ.પે તેને કુકો દે ડી મુઠી પદોંઆ નરિ અને રૂપિયામાંજ જઈ પડી. નથા એ મે.દના બે.મદને એને બીજાં બધાંબોની પદોંઆ તુષિ જ કે રૂપિયને તજિયે પદોંઆ ડીધા!

એક મદાર,જને મેન પાત્ર ન દે.ત.પો તેને પે.દના બે.દી ઝોની સલાદ શીધું. તેએએ કહ્યું કે, એ જ.વ કેટ પૂર્ણ સુખી માણસનું પદોંઆ પદોંઆ તો જ.વને જ.વ જ.વ. પછી જ.મદન રાજ-વશીએ અને જોમદને ત્યાં સિંધે ત.વ ન કર.ત, પણ તેઓમાં તો જો.વ પણ કહ્યું સુખી જ.વને નરિ અને એક જ.વનુમ મરનમમ પૂર્ણ સુખી જ.વ.એ ખરે, પણ જ.વને ત કે મદ.ત.વના કુખને કસ.જ તો જ.વે.વ જેટલેજ ક- જ.વ.દે. (કે.વે) મે.વ મનમાં કે કરી.ત.કા કહ્યું કુખ નદે.વ તે.વ સિંધે એ પદોંઆ પણ નદોંઆ!

અન.જ.વ જ.વ.તે. જ.વ. જ.વ.ન.ક.દ. કહ્યું જ.વ. મે.વમાં.બો.ના કુખ જ.વ. સિંધે જ.વ. મે.વ.વ.વ. કહ્યું જ.વ. જ.વ. તે.વ

સફળ થયા નથી. “નંદ રાજ્યએ ધનમાં સુખ શોધ્યું; ઍન્ટનીએ લોક-
પ્રેમમાં સુખ શોધ્યું; છુટસે કીર્તિમાં સુખ શોધ્યું અને સીઝરે રાજ્ય-
દૃષ્ટિમાં શોધ્યું. પણ એમાંના મહેલાને વિનાશ મળ્યો; ખીજને
અપમાન મળ્યું; ત્રીજને તિરસ્કાર મળ્યો અને છેલ્લાને અકૃતજ્ઞતા
મળી. આ પ્રમાણે જ્યાં ખરું સુખ નથી ત્યાં સુખ શોધવાનાં ફાંફાં
મારનારાઓ છેવટે ફના થઈ ગયા ! ખાલી હાથેજ ઉપડી ગયા !
ખોળનારાઓ ખોવાઈ ગયા !”

હવે એક પૈમાદાર નહિ એવા ગૃહસ્થ મહાત્માની વાત સાંભળો:-

ડૉ० ગોલ્ડસ્મિથને વૈદ્યકશાસ્ત્રના અભ્યાસી તથા મનુષ્યજાતિના
પ્રેમી સાંભળાને એક ગરીબ સ્ત્રીએ તેમને પત્ર લખ્યો કે “મારા
પતિની ભૂખ મરી ગઈ છે અને બહુ શોકદાયક સ્થિતિ છે; માટે
કંઈ દવા મોકલશો તો આભાર થશે.” તે દયાળુ કવિએ તરતજ તેને
ઘેર જઈ દરદી સાથે વાતચીત કરી તો જણાવ્યું કે તે સાવ નિર્ધન-
તાને લીધે એ રોગથી પીડાતો હતો. આથી ગોલ્ડસ્મિથે તેને કહ્યું કે
“હું કલાકેકમાં થોડી ગોળાઓ મોકલું તો વાપરવાથી જરૂર રોગ
જશે.” પછી તેણે ઘેર જઈ ડબ્બીમાં દસ ગીની મૂકી તે પર ચિઠ્ઠી
થોડી મોકલી કે “જરૂર પડે તેમ આનો ઉપયોગ કરજો; ધીરજ
રાખજો અને ઘુમેચ્છા રાખજો. એટલે વ્યાધિ જરૂર જશે.”

ગોલ્ડસ્મિથે કેટલીક વાર પ્રસંગ જણાતાં પોતા પાસેનાં એક
તોડી વસ્ત્રમાંથી પણ અર્ધો લાગ આપી દેતો ! એક વાર તેણે
પોતાની પથારીની આદર અને ઓઢવાનું ગોલ્ડફું સુધ્ધાં આપી દીધું
અને પોતે ટાઢથી બચવા માટે તળાઈ નીચે જરાઈ ગયો !

માટે વાંચનાર અંધુ ! તમારા અજ્ઞાન અને ભ્રમણાને ટાળવા
તથા જ્ઞાન અને ચારિત્ર્યને પ્રેરક ઉચ્ચો દુરદાયક માટે નિષ્કામ
પરોપકાર કરીને તમે તમારાજ સ્વયંચેતક અને એવી ખાસ સુચના છે.

૩૫-નાનાં ઘરોમાં કેવાં મોટાં હૃદય હોય છે!

(“આગળ ધસો” ઉપરથી)

એક રૂઝ ઊઠરાએ સાંભળ્યું કે, મહેમં મેલિયાનં આજ રાત્રે સંજીત રજુ કરશે. તેના મનમાં થયું કે, તે કું પછ સાંભળું તો ક્યું સારું! પણ ધરમાં આવતો દુકડો નહોતો; કશું ખાધેલું નહિ અને માતા માંદી હતી. આ જરીબ માતાને એકાદ નારંગી આપી શકું તો તેને કેવું સારું લાગે! કેવું સુખ થાય! એવા વિચારથી તેણે એક નાની પેટીમાંથી ડાઘાવાળો એક કાગળનો કડકો સીધો અને ઉપતી માતા તરફ નજર નાખીને ચાલી નીકળ્યો.

* * * *

મેલિયાને નોકરને પૂછ્યું કે, એ વળા ફાળ રાદ જુએ છે? અને દલે લોકોને મળવાનો કંટાળો આવે છે. નોકરે કશું કે, મળવા આવનાર પીળાં છુમ્કાંવાળો એક નાનો ઊઠરા છે. તે કહે છે કે, તેને મળવાથી તમારે દિલ્લમીર થવું પડશે નહિ અને વધારે રોકાવું પડશે નહિ. તે મદાન માનારી મહેમે સિમન કરીને કશું કે, વાર ત્યારે આવવા કે. ઊઠરાને કું ના કહી શકું નહિ.

પછી પિયરે મહેમં પામે જઈને કશું કે “મારી માતા જક્ર બિમાર છે; ધરમાં ખોરાક નથી અને દવા ખરીદવાની શક્તિ નથી; તેથી મને વિચાર આવ્યો કે, તમે મારું રચેલું એક સંજીત જલસા-મા ગાઓ તો કોઇ તે ખરીદી લે અને મારી માતાને ખોરાક અને ઔષધ મળી શકે.” મેલિયાને તે રાત્ર મનમાં માઈ જોયો અને ઊઠરા સામે કહી નજર નાખી પૂછ્યું કે “તેજ આ સંજીત રચ્યું છે? મારા જલસામાં તું આવીશ?” “હા, આવું તો ખરો, પણ મારી માને મૂકીને કાચી આવશ.” “તો તારી માની સંજાગ માટે આજ કું કહેને એકલોટ. લે આ એક કાગળ, એમાંથી ખોરાક અને દવા લખજો. જલસાની આ ટિકિટ લે. આ દેખાડવા-થી મારી નજર તને જગ્યા મળશે.”

નારંગી વગેરે માતાને લાવી આપીને પછી રૂઝ પિયર જલસ-

સામાં ગમે, ગે-કે દુઃખદર્શક એક નાનો રાગ ઉપાડ્યો અને મોઝમ
 મેલિયાને ચોતાની મીઠી અને હૃદયગમક જ્વાળા છોડી દીધી!
 પિયરને ઘણો દર્દ મળે; પણ વિશાળ ગોતામંડળમાં ઘણાની તેજસ્વી
 આખોમાં આસ બરામ આવ્યાં! બીજે દિવસે તે ગરીબ ઘરનાં
 ખારણાં કાપ્યાં અને મોઝમ મેલિયાને પિયરનાં પીળાં કુટુંબ ઉપર
 દાય રાખી તેની માતાને કહ્યું કે:-“સન્નારી! તમારા આ બાળકે
 સારા પૈસા પેદા કર્યા છે. લંડનના એક સારામાં સારા પ્રકાશકે એના
 નાના સંગીત માટે ૩૦૦ પૌંડ આપવાની માગણી કરી છે અને
 વેચાણમાંથી અમુક રકમ મેળવ્યા પછી પિયર તેના નકાનો ભાગી-
 દાર થશે. ઈશ્વરનો આભાર માનો કે, તેણે તમારા બાળકને આવી
 ઉત્તમ બક્ષિસ આપી છે.” આ સાંભળી તે છોકરો ઘુંટણીએ પડ્યો
 અને જે માયાળુ હૃદયે ગરીબ માટે આટલી લાગણી બતાવી તેના
 ઉપર અનુગ્રહ કરવાની ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરી. પછી થોડાં વર્ષ બાદ
 મેલિયાન મરણ પામી ત્યારે રાતદિવસ તેની સેવામાં રહી છેલ્લી
 ક્ષણ સુધી તેને આનંદ આપનાર તે આ સંગીત રચનારો અને
 પૈસાદાર થએલો પિયરજી હતો.

કોઈ મરી જાય ત્યારે લોકો પૂછે છે કે, પાછળ ફેટલી પૂંછ
 મૂકી છે? પણ પ્રભુના પાર્શ્વે તો એજ પૂછે છે કે, તેણે દુઃખી-
 એનાં દુઃખ ટાળવાનાં કામ શાં શાં કર્યાં છે?

* * *
 એડિનબરોમાં એક દિવસ કકડતી ટાઢ પડી ત્યારે એક કંગાળ
 અને ચીંથરેલાલ છોકરાએ રસ્તામાં એક સહગૃહસ્થને કહ્યું કે
 ‘સાહેબ! દીવાસળી ખરીદશો?’ ગૃહસ્થે કહ્યું કે ‘મારે જરૂર નથી.’
 નાના છોકરાએ કહ્યું કે ‘કિંમત માત્ર પેનિ છે.’ ગૃહસ્થે કહ્યું:-‘પણ
 મારે ખપ નથી.’ પછી તે છોકરાએ કહ્યું કે ‘તો એક પેનિની બે લ્યો.’
 આ હકીકત લખતાં એ ગૃહસ્થ કહે છે કે, તેને દૂર કરવા
 માટે મેં એક પેટી ખરીદી; પણ છૂટી પેનિ નહિ નીકળવાથી મેં
 કહ્યું કે હું કાલે પેટી લઇશ.

તે છોકરો બોલ્યો કે:-‘અરે આજેજ લ્યો. હું ઘણો ભૂખ્યો

હું. સાવો પરસુરણુ લાવી આપું.' પછી તે શિલિંગ સહ વટાવવા દોડી ગયો; પણ રાત્રી જેવા છનાં જણાયો નહિ. તેના ચહેરા પર કાંઈક એવી છાપ હતી કે જેથી તેના વિષે જોટો વિચાર આવ્યો નહિ.

પછી સંજે જોડો એક નોકરે આવી કહ્યું કે, એક છોકરો મળવા ધારે છે. પછી તે છોકરાને જોતાંજ જણાયું કે શિલિંગ સેનારા છોકરાનો તે નાનો ભાઈ હતો. તે એનાથી પણ વધારે ચીંથરેલા, દુબળો અને કંગાલ હતો. તે તેના ચીંથરાભાઈ કાંઈક કાઢીને બોલ્યો કે "સેન્ડિ પાસેથી તમે દિવાસળી લીધી હતી? જ્યો ત્યારે તમારા શિલિંગમાંના ચાર પેન્સ. સેન્ડિથી અવાપ તેમ નથી. તેને અકરમાલ નડવાથી ટોપી, દિવાસળીની પેડીઓ અને તમારા ૧૧ પેન્સ ગુમાવ્યા છે; એના બન્ને પગ ભાગી ગયા છે, જરા પણ ઠીક નથી. ફાક્તર કહે છે કે તે નહિ જાયે. મારાથી આટલુંજ અપાવ તેમ છે." પછી તે છોકરો ડસકે ડસકે રડવા લાગ્યો. મેં તે છોકરાને ખાવાનું આપ્યું અને તેની સાથે સેન્ડિને જોવા ગયો. ત્યાં જણાવું કે આ બે નાના છોકરા એક કંગાળ અને નશી કરનારી ઝોરમાન મા સાથે રહેતા હતા અને તેમનાં માતૃપિતા મરણ પામ્યાં હતાં.

હોડિયાના એક દમલા ઉપર બિચારા નાના સેન્ડિને મેં પડેલા જોયો. હું ગયો કે તરતજ તે મને ઓળખીને બોલ્યો કે "સાહેબ! શિલિંગ વટાવીને આવતો હતો ત્યારે મોડાએ લાત મારી. મારા બન્ને પગ ભાગી ગયા. રખી, ભાઈ રખી! હવે હું જમીન નહિ. હું જમણ એટલે તારી સંભાળ કોણ લેશે? રખી! તું શું કરીશ?"

મેં તે દુખી યત્તા બાળકનો હાથ સહ કહ્યું કે:-"હું રખીની દમેશાં સંભાળ લઈશ." તે મારી વાત સમજ્યો અને મારો આભાર માનતો જણાયો. પછી તેની જૂરી આંખોમાંનું તેજ લુપ્ત થઈ ગયું અને એક પગમાં-માનાની છાતી પર સુતેલા બાળકની પેડે તે ચાતિથી પ્રભુના દરબારમાં દાખલ થયો. ન્યા દુષ્ટો નરકના કોઈ વિધ નથી અને ન્યા નિરાધારોને આધાર તથા માકેલાઓને વિશ્રાંતિ મળે છે.

જખમી મહા મરણ પામના આ દિવાસળી વેચનારા નાના

છોકરામાં પરમેશ્વરે કેવી કિતમ પ્રમાણિકતા મૂકી હતી ! તે ક્યાં જશે તેની તેને ખબર ન હતી; પણ ગરીબોનાં ઘોડી ચૂસનાર, અને આ-દ્ય વેળાએ મૂનકારી કાઢનાર લક્ષ્યાધિપતિ નરરાક્ષસો કરતાં-જે સદ્-ગુણોનાં સ્વર્ગ અનેક હોય તેવા સદ્ગુણનું-પ્રમાણિકતા, સત્ય અને દયા વિશેનું-તેને બહુ વધારે જ્ઞાન હતું. *

એક વાર બ્યારે પૂરથી ભરપૂર આગિજ નદીએ વેરાનાનો પૂલ તોડીને ફેંકી દીધો હતો અને માત્ર એકજ કમાન રહી હતી; તે વખતે એક ઉદાર ઉમરાવે કહ્યું હતું કે “પેલાં કમનસીબ લોકોને બચાવવાની જે હિંમત ધરશે તેને હું સો સિદ્ધા આપીશ.” પણ જીવના જોખમે બચ કોણ ? આ વિભાગમાં જે ધર હતું તેના પાયા હવે ડગમગી રહ્યા હતા અને બારીઓમાંથી તેમાંનાં માણસો મદદ માગી રહ્યાં હતાં. આ આદ્યત જોઈ નહિ શકવાથી એક યુવાન ગામઢીઆ-એ એક હોડી રેલમાં ઝુકાવી. ધરની કમાનને ટકાવી રાખનારા થાં-ભલા આગળ તે ગયો; પોતાની નાની હોડીમાં આખા કુટુંબને લઈ લીધું અને જમીન ઉપર સહીસલામત ઉતાર્યું. આ જોઈ ઉમરાવે કહ્યું કે “બહાદૂર યુવાન ! લે, ધણા આનંદ સાથે આ પૈસા આપું છું.” યુવાને કહ્યું કે “હું નહિ લઉં. હું જીંદગી વેચતો નથી. આ ગરીબ કુટુંબને પૈસાની જરૂર હશેજ. માટે તેમને આપો.”

પીળા મહામારીના રોગ વખતે એક મોટી વખારમાંનાં સઘળાં માણસ નાહાં; પણ એક યુવાન કારકુને પોતાની જગા છોડી નહિ. તેના મિત્રોએ ધણુંય કહ્યું પણ માન્યું નહિ અને માલિકે બારણું બંધ કરવાનો હુકમ કર્યો ત્યાંસુધી તે રહ્યો. પછી તરતજ તે બીજી વખારમાં ગયો અને ત્યાં રાતદહાડો કામ કરવા લાગ્યો. સૂવાને માટે તે કપડાં પણ ઉતારતો નહિ અને જમવામાં પણ ધણો થોડો સમય લેતો. પછી આ દુકાનના માલિકને તાવ લાગ્યું પડતાં તેની મરતાં-સુધી આ યુવકે ચાકરી કરી. પછી રસોઈ કરનારને તાવ આવ્યો

૧૧. અસરકારક દાખલાઓથી ભરપૂર “સદ્ગુણી બાળકો”
જો અને તમારાં બાળકોને પણ આપજો-વંચાવજો.

તેને પણ ચાકરી કરી જમાવ્યો. પછી તેના એક અંતરના મિત્રને
જિભારી થતાં કર્તવ્ય જણવી તેને પણ સાંજે ક્યો.

પછી તેને પોતાને એ કુદૃષ્ટ પ્લેગ લાગુ પડ્યો. તેની ચાકરીથી
જે યુવાન સાંજે થયો હતો તેણે એ વખતે આભારરત્નિ દર્શાવીને
રાતદલાડો તેની ચાકરી કરી. તેની શક્તિના પ્રમાણમાં આ કામ
મુશ્કેલ હતું તેના જે મિત્રો રાતના બધીયો તેની નજીકમાં આવના
નહિ તેને મોકલેલા સદેશમાંના ઉત્તરો એ હતો કે:—“હું ઉપરસુધી
તેની ચાકરી કરીશ અને રાત્રે પણ નહિ ઈશુ.” પછી તે રાત્રે તેને
પણ પ્લેગ થયો અને જાને મિત્ર ત્યાંજ મળી પામ્યા.

મેગિસની તેવીજ મદામારીમાં સંકટનિવારણ કમિટિના
મજામદોને પછી મદેનને પણ માંડાની ચાકરી કરનાર માણસો
મળતા નહિ. આવા વખતમાં એક ખડખડા અદેરાવાળા તથા ટુંકડા
વાળા અને રમખીઆ આલવાળા એક માણસે તળીજ પામે જઈ
કહ્યું કે, હું નર્મનરીકે કામ કરવા પ્રુથી છું.

હાનરે તેની મામે બારિશીથી જોયું. તે આ કામને લાલક
નથી એમ ખારી તેણે ના પાડી: પણ તે અભવવા માણસે આમદ
ક્યો કે ‘એક આવાકિયું અજમાવક મેં કામ ન થમે તો રાત
આપજો અને પસંદ પડે તો પચાર આપજો.’

હાનરે કહ્યું કે ‘હીક, કામ ઈપર ચકરીશ; પણ ખર્ચ પૂછો તો
મનમાં સહેલ થાય છે’ પછી તેણે સ્વયન વિચાર ક્યો કે ‘હું તેના
ઉપર નજર રાખીશ’

પણ તે માણસને કેટલી નજરની જરૂર નહોતી, એ તેણે તરત
સાબીત કરી આપ્યું. આ જલદૂર અંદગમં કામમાં મારી ચાકરી
કરનારો તેજ હતો. તે તેણે જાતથી આપ્યું. કામ કરનારો તે સાકરો
નહિ. તેનામાં સ્વાર્થતા અને મદન મહત્વ હતું. અથા મગજીયું
જોર સનામ. સનામ હતું જો તે પચારેમ: પચારે સખન કામ કરતો.
રાતથી કુખી થઈ જઈ જઈ જઈ જઈ જઈ જઈ જઈ જઈ જઈ જઈ જઈ
તેને દેવતા જાણતો હતો. કે કે કે કે કે કે કે કે કે કે કે કે કે કે
હી જાત. તેને તેને જાણતો. અદેરે. દેવતા કહે: કે કે કે કે કે કે કે કે કે કે કે કે કે કે

૩૬-સારા નરસાની સાચી પીછાળ કરતાં શીખું

(“આગળ ધસો” ઉપરથી)

અમુક માણસ શો ધંધો કરે છે અગર તેનામાં ખરી રીતે શું ગુણો છે; તે જોવાને બદલે તે કેટલા પૈસાવાળો છે તે ઉપરથી માણસની કિંમત આંકવાનું ધોરણ લોકો રાખે છે તે તો બહુ જ હલકું છે. લક્ષ્યાધિપતિની છોટા ઉપાડીને લથડીઆં ખાતો હોય એવો માણસ લક્ષ્યાધિપતિ કરતાં લાખ દરજ્જે ઉચ્ચ હોઈ શકે.

માણસની શ્રેષ્ઠતા અગર લાયકાત તેની જડ સંપત્તિથી આંકી શકાય નહિ. કેમકે કોયળી ગમે તેટલી ભારે છતાં હૃદય હલકું હોય; મિદ્ધત વિશાળ છતાં સમજણ ટુંકી હોય; અને વાણી મીઠી છતાં કરણી સ્વાર્થી હોય તો એ જડ સાધનોથી શું વળવાનું ?

જે માણસ પોતાના દેશને વધારે ઉન્નત કરે છે; જેને જોઈ લોકો પોતાને લાગ્યશાળી માની મગર થાય છે; જે સત્કાર્ય પાછળ પોતાનો પંડ અને પૈસો આપી દે છે; જે આનુબાનુનાં માણસને આગળ વધવાની તકોરૂંપી દરવાજા ઉઘાડી આપે છે અને જે બહેરાને કાન જેવો, આંધળાને આંખ જેવો અને લૂકાને પગરૂંપ બની રહે છે; તેજ સાચા અને સર્વોત્તમ ધનવાળો છે.

શું પૈસો સુખ આપી શકે છે ? જરા તપાસ કરો તો જણાય કે, એને લગતા આનંદ, વૈભવ અને બલકામાં કેટલું દુઃખ છે !

ક્રાન્સની પહેલી રાજકીય ઉચલપાચલના સમયમાં એક ચિત્ર-કાર દરરોજ સવારે પોતાની દીકરીને પૂછતો કે “લાલ રાજા કોણ છે ?” અને પછી પોતેજ ઉમેરતો કે “પણુ આવા ક્ષણિક રાજાઓ કરતાં તો હોમર અને રેકેલ જેવાનાં નામ (અને હિંદુસ્થાનમાં વાલ્મીકિ અને વ્યાસ જેવાનાં નામ) બહુ વધારે ટક્યાં છે અને ટકશે.”

એક અમીરે સીસિરોને કહ્યું કે ‘તમે તો સામાન્ય લોકોમાંના છો ને !’ તેને એ સદાન રોમન વસ્તાએ કહ્યું કે:-‘હા, હું સામાન્ય લોકોમાંનો છું; પણ મારા કુટુંબની કુલીનતા મારાથી શરૂ થાય છે અને તમારી કુલીનતા તમારી સાથે સમાપ્ત થવાની છે.’

જે માત્ર ખાનપાન અને પૈસા માટેજ જીવે છે, તે ફતેહ મેળવી શકતો નથી. કેમકે તેના જીવનથી જગતમાં કશી સદાય યથા નથી. તેણે કોઈ ખિન્ન મુખ પરથી આસુ લોઠું નથી; ટાઢી પડી ગયેલી લાગણીમાં તેણે કદી ઉત્સાહનો અમિ ચેતાવ્યો નથી; તેના હૃદયમાં કોમળ લાગણી નથી અને પૈસાથી ચડતા ઢેરને તેણે પૂજ્યો નથી.

ડે-માર્કની રાણી કેરોલાઇન એટિલ્ડાએ હીરાની વિંટીથી પોતાના હૃદયનાની ખારી ઉપર લખ્યું હતું કે “પ્રભો ! મદાન કોઈ બીજાને બનાવજો, મને તો બસ નિર્દોષ રાખજો.” કેવું રહસ્યપૂર્ણ વાક્ય !

એક જૂઠું માણસે આખી જીંદગી ઉત્તર ચરિત્રને ખાલે માત્ર ધન મેળવવામાં ઠાઠી હોય તો તેના કરનાં બીજા કયો ધંધો અથવા દેખાવ વધારે દિલ્લથીરોઅરો હોઈ શકે ? પોતાના મન વડે બસે તેણે પુરતકો, પૂતળાં અને ચિત્રોનો દમસો એકઠો કર્યો હોય; પણ તેમાં શું તત્ત્વ રહ્યું છે એ વાત જેણે જાણી-વિચારી નથી; તેણે હૃદય સાંકડું થતાં થતાં તે કંજૂસ યથા ગયો હોય ■ અને પ્રથમ ઉત્તમ ખાસિયતો હોય તે પણ દલકા ગયેલી હોય છે.

ધુલ ડાંગ જેવા ચહેરાવાળો એક માણસ, જેણે દમરોમાં લઈ લઈને અને (બહુ તો ‘એરણી ચોરી અને સોયના દાન’ની પેઠે પ્રભુ અને જગતને છેતરવા જોતા દાનપુણ્ય કરતાં વધારે) કંઈજ આપ્યા વિના માત્ર એકદુન કરી જાણ્યું છે અને તે વાત તેના ચહેરા પર કદી આપે છે; તેવા માણસને શું તમે ફતેહમાં અથવા સારી સિધ્ધિવાળો કહો છો ? લોકોને દખલાવી મારતા તે ચહેરામાં, વિધવાઓ અને અનાથોને તેણે આપેલો કરુણાજનક અનુભવ તમે જોઈ શકતા નથી ? પોતે આગળ વધવા માટે જેણે બીજાને પાછળ પાડવા ■ અને જે પોતાની પ્રમારત ઉભી કરવા માટે બીજાની ઝુંપડીઓ પાડી નાખે છે; તેને શું તમે સ્વામી અને મોટા માણસ ધારો છો ? જે માણસ બીજાને ગરીબ બનાવે તે ખરો મનવાન કે ધર્મીઆ હોઈ શકે ? એક વરના મોં ઉપર “ખાઉ, ખાઉ”ની ટિપ્પણી તેની પેઠે જેના ચહેરા ઉપર દૃઢ લોખની

૨૮-મહાત્મા થવાનો સાચો માર્ગ

(“પ્રભુમય જીવન” ઉપરથી)

મનુષ્યના વિકાસમાં અડચણ નાખનાર માત્ર તેનું અજ્ઞાન છે. મનુષ્ય દેવાના સમાગમમાં વિશેષ આવે છે તે ઉપર તેની ચડતી કે પડતી થવાનો આધાર છે.

રોગ જેટલો એપી છે તેટલુંજ સુખ તથા આરોગ્ય પણ એપી છે. કુદરતના નિયમોનું અજ્ઞાન કે અવગણના સર્વ રોગ-દુઃખનું કારણ છે. કાષ્ઠ પણ દુઃખ કે રોગને ઈશ્વર નહિ પણ મનુષ્ય પેદા કરે છે. રોગ થયા પછી રોગ ટાળવો, એ કરતાં રોગ થાયજ નહિ એવી રીતભાત સૂચવવી, એજ વૈદ્યનું મુખ્ય કાર્ય હોવું જોઈએ. આપણી કલ્પનાઓની હદ એજ આપણા વિકાસની હદ છે. દ્વેષનો નાશ દ્વેષથી નહિ, પણ પ્રેમથી થાય છે.

ખીજનું ભણું કરવામાં તમે તમારી જાતને જેટલી બૂઝશો તેટલું તે કામ વધારે સારું થઈ પરિણામ પણ વધારે સારું આવવવાનું. દયાવિનાનું જીવન એ સાચું જીવન નથી પણ જીવતું મરણ છે. ખીજાઓનું ભણું કરવામાં આપણું પણ ભણું થાય છે.

મનુષ્યને તેના પડનું અને તેની તેનાથી અજાણી શક્તિઓનું જ્ઞાન આપવું; એના જેવો માનવસેવાનો ઉત્તમ માર્ગ ખીજો નથી.

જ્યાં સત્યની ઇચ્છા અને સ્વીકાર નથી ત્યાં તે જતું પણ નથી. સત્યને સંપૂર્ણ જાણવું હોય તો તેના સિવાયની બીજી બધી ઇચ્છાઓ અને ખટખટો દૂર કરો અને સત્યને જાણી અમલમાં મૂકો. પ્રાપ્ત શક્તિનો પૂરો સદુપયોગ થાય તોજ તે ખીલી ભાવના ફળે છે. આપણી ભાવી સ્થિતિનો આધાર આપણા આજના વર્તન પર છે.

એવી એક પણ વસ્તુ કે સ્થિતિ આ વિશ્વમાં નથી કે જેના તરફ એકનિષ્ઠ અને સર્વભાવથી ચાલનારો તેનાથી બેનસીબ રહે.

મનમાં એક વાત અને બોલવામાં બીજી વાત, એવી કુટિલતા જવા દઈ મનમાં હોય તેજ કહી દેવાની ટેવ પાડો.

૩૯-સફલતા અને નિષ્ફલતાની સાચી સમજણ

(“સુખી જીવનનાં સાધન” ઉપરથી)

પાપરહિત પવિત્ર માણસજ પરમ સુંદર સત્યને પામી શકે છે. માટે પ્રત્યેક અયોગ્ય વિચાર અને દુરાચારથી ચઢેલાં આવરણ યોગ્ય વિચાર અને પવિત્ર જીવનથી અવશ્ય દૂર કરવાં જોઈએ-અર્થાત્ સ્વાર્થ સાધવાનું, અપ્રમાણિક થવાનું, ખીજના અજ્ઞાન કે નિર્બલતાનો લાલ લેવાનું, અને તેમને બાધક થવાનું કે પાછળ રાખવાનું તદ્દન છોડી દેવું જોઈએ.

આમ છતાં ધણા માણસો ધનાદિનો સ્વાર્થ સાધવા મથી એ આવરણો વધારતાજ ચાલે છે. અને તેથી તેમની આન્તરિક દષ્ટિ સંપૂર્ણ બંધ થઈ એટલી વિકારી બની જાય છે કે તેઓ ભૌતિક વસ્તુઓ સિવાય કશું પણ જોઈ શકતા નથી.

મનુષ્યે વ્યાવહારિક સફળતા મેળવવી એ એક વસ્તુ છે; પરંતુ પરમ લક્ષ્ય સાધી જીવન સફળ કરવું એ જીંદગીનું વસ્તુ છે. અનેક માણસો વ્યવહારમાં નિષ્ફળ જણાયા છતાં વસ્તુતઃ તેમણે પોતાનું જીવન સફળ કર્યું હોય છે. કેમકે તેઓ ભૌતિક સુખો અને પદાર્થોનો ભોગ આપીને ઉચ્ચતમ આદર્શને વળગી રહ્યા હોય છે.

ભૌતિક કીર્તિ, દ્રવ્ય, દરજ્જો, માનપાન, એ વસ્તુઓને ખર્ચ સફળતા સાથે સંબંધ નથી. કેમકે સૌથી વધારે સફળ થયેલ મહાપુરુષોને લોહિયે ધિક્કાર્યા છે કે જેઓ પોતાનું મસ્તક મૂકવ જેટલી પણ જગા આ સંસારમાં ધરાવતા ન હતા.

અહો ! આ પ્રપંચી સંસારમાં સ્વાર્થી સ્ત્રીપુરુષોની કહેવાત સફળતા અને મદતા એ કેવી શોચનીય વસ્તુ છે !

તે સર્વજ્ઞ ન્યાયાધીશ કે જેની ઉપર અપીલજ ચાલતી નર તે આ જગતમાંની ધણાઓની નિષ્ફળતાને સફળતા દરાવશે અં ધણાઓની સફળતાને નિષ્ફળતા દરાવશે.

લોકોમાં જે માણસો સફળ ગણાય છે; વર્તમાનપત્રોમાં જેમ પ્રશંસા થાય છે; સમાજ જેને શ્રદ્ધા કરે છે અને શ્રીમંતો જે કહે છે; એવા ધણા માણસો મનમાં તો સારી રીતે જાણે છે તેઓ લોકોને છેતરે છે. તેમના હૃદયો દરેક વખતે તેમની દ

નાપસંદ કરે છે. તેમને તેમની આર્થિક સહાયતા યાદ આવે છે ત્યારે ત્યારે તેમને તેમનાં અંતઃકરણો કંપે છે. જ્યારે જ્યારે તેઓ પોતાની મિલો, છનો, કારખાનાં કે ખાણોમાંથી પસાર થાય છે ત્યારે ત્યારે તેમને નિસ્તેજ ચહેરાઓ, દાડપિંજર જેવાં સરીસા અને બૂબે મરના સોફા કે જેમનું રક્ત તેમને જોડો જડ્યો આપીને મેગ્નેટા ધનના દમમાંના પ્રત્યેક રૂપીઆમાં રહેતું દોષ છે; તે સોફાની દામ-તજ મૂંઝે મોટે ઝિવાઓ ઉપર સજ્જ દોષારોપ કરતાં મર્જી ગઈ છે કે, જગત બંને તમને મદાન સહજતા મલેલી ધારે; પણ ખર્ચ જોનાં નો તમને પ્રથક નિષ્ફળતાજ મળી રે. કેમકે તમે અનેક છવનોનો સામ લઈને તમારો ધનનો દમ બેમો કર્યા છે.

મનુષ્યે આટલું તો જરૂર શીખતું જોઈએ કે, જગતની પ્રગતિ કરતાં તો જલ્દજ મદાન અને ઠંડો ની મંમનિ કરતાં નો જલ્દ જિંમની એવી કોઈક દિવ્ય વસ્તુ-આત્મિક અવજરૂપે તેના પોતાના હૃદયમાં રહેલી છે; અને જો એ પાતાનો દાર્દિક આજીવન આમતોર દર્શાવે તો પછી બીજાઓએ તેલુ માન આપે તે નો કેવળ ઉપદામજ છે.

જો માણસ એ પ્રમાણે બુદ્ધવના આજીવનો લાગ લાગ તેને છેતરે છે તેના વિષે એટલું જ કહી દીધાવ કે, તેનું મનિષ્ય અટ્ટ મધુ યો.

પ્રત્યેક સાચા મનુષ્યની અવજરૂર શા વધે કે ધન કે માન મેંઘવા-ની નદિ પણ વિશેષ ઉજન કરાવી નેક મ પ. મરાની-દોરી નિર્ધરિ.

દુર્ભાગીએ અધિષ્ઠિત અને પ્રતિષ્ઠિતોએ, જે માણસ ધનન થવનો પ્રવલ કરે છે તેની ઉપર નિંદાકંટી કરવા નાજરની અમળા તેને ઉતારી પડવની તક એજ. વચને કહેલા તજડી રહે છે.

જો માણસ વિવિધ રીતે પૃથક્કે મીટીન્ડ પવલેખાં નિર્ધરિ થાપરી સો છે; જે જગતવચે અને તજડી; જે નિંદા કે રીકને દરિ કલંક્ય મૂકા દેને તજ અને પેનની અમળાન મલે તેલકાં તેજાન અ.મ તે પછી જે પેન - દેક કચડી નેવની અમળા પેનના દરેકરૂપ અમળ. મુવ - તજ નેક. ને તજ નેક. તજ. ને. છે.

જો નમે તમના અવજરૂર મેક મ પ અવજરૂર મેક દરેકરૂપ મેક મુલ વાર તેને કમિયન કારણુ પગ કલ્પ છે. નેક મેકરૂપ કારણુ

૪૦-ચઢતી અને પડતી તમારા વિચારોજ લાવે છે.

(“સુખસામર્થ્ય” સમૃદ્ધિ”માંથી થોડો સારાંશ)

“વિકાસ પામતા રહો અથવા ક્ષીણ થતા ચાલો” એ કુદ-રતનો મુદ્રાલેખ છે અને તે સૃષ્ટિની પ્રત્યેક વસ્તુપર લખેલો છે.

આપણું શાશ્વત તારુણ્ય આપણા મનમાંજ રહેલું છે, ખીજે નહિ.

માણસનું મન સંમતિ આપે નહિ ત્યાંમુધી તેનો ચહેરો ઘરડો થઈ શકતો નથી. કેમકે શરીર એ મનનોજ દોરેલો નકશો છે.

તરુણોની સાથે જાઓ સંસર્ગ રાખવાથી તારુણ્ય ટકવામાં જેટલી મદદ મળે છે, તેટલી ખીજી કશાથી મળતી નથી.

તમે માત્ર પચાસ વર્ષના થયા હોય ત્યારે તમારું મગજ શિથિલ થવા માંડે અને શક્તિઓ ઘટવા લાગે એ તો તમારા સ્પષ્ટાનું અપમાન થવા જેવું છે. કેમકે એ સમયે તો તમે તરુણાવસ્થામાં હોવા જેમજે. ઘોળા વાળ, કરચલીઓ ધત્યાદિ ધડપણનાં ચિહ્નોનો આ યુવાવસ્થા સાથે કશો સંબંધ નથી. બુદ્ધિ, શક્તિ, સૌંદર્ય અને સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ તથા દૃઢતા થવી એજ મોટી ઉંમરનાં ચિહ્ન હોવાં જેમજે; નિર્બળતા, નિરુપયોગિતા અને વળિયાં પળિયાં એનાં લક્ષણ હોવાં જેમજે નહિ.

ધડપણના વિચાર કરવાની ટેવ પાડવી જેટલી સહેલી છે તેટલીજ તારુણ્યના વિચાર કરવાની આદત પાડવી સહેલી છે.

કોઈ પણ મનુષ્યનું મન ખરાબ વિચારો અને કુટેવોથી એટલું બધું મગ્નિત કે વિષમય બની ગયું નથી-દુરાચારમાં એટલું બધું ડૂબી ગયું નથી-કે તે ઉચ્ચ વિચારોથી પાછું શુદ્ધ ન થઈ શકે.

ઉત્સાહ, હિંમત, આશા અને આનંદ એ એવાં સાધનો છે કે જે ખિમારને સાળાં કરવામાં દવા કરતાં ઘણી વધારે મદદ કરે છે.

જમતી વખતે અને ઉંઘતા પૂર્વે આનંદી રહેવાનો અભ્યાસ પાડવો એ દરેકનું બહુ જરૂરી કર્તવ્ય છે. કારણ કે એથી શરીર અને મનના આરોગ્યને ઘણાજ લાભ થાય છે.

રંકતાનો વિચાર જેટલો ખરાબ છે, એટલી રંકતા પોતે નથી.

જે દિવ્યતા આપણા ઉદ્દેશોને ધડે છે તે આપણામાંજ રહેલી છે.

ઉદારાત્મા આપીને શીખાંત થશે; અને કંતુષ સંધરીને રંક થશે. મનુષ્યમાં મુખ રહેલી રક્તિ મદસ્તાકાંડામાંથી એટલે ઉચ્ચ આદર્શ અને કુન્નન હેતુવડે જાગી ઉઠે છે અને ખીતે છે.

તમારો આદર્શ, એ અતે તમે કેવા થશો તેની આગાહી આપે છે. ધન્યરને ઉપાસનારને નવીન જગ મળશે; ઉન્નાતના આકાશમાં તે ચરુની ઘેડે ફરશે; તે દોડશે પણ થાકશે નહિ; તે ખેલશે ઉપાડશે પણ ખેશુદ્ધ થશે નહિ.

ધણી સોરો દારવરસપ્રધાન અને પ્રીતસાદક મંથ વાંચીને ઉદાસીને દાંડી કાઢે છે. કેટલાક શુદ્ધિમાનો રતોત્રો, કહેત્રો તથા મદાત્માઓનાં વચનામૃત વાંચીને ઘણો લાભ મેળવે છે.

૪૧-મહારોગની મહાન્ ઔષધિ

સોરઠા-માનવ મોઢું લાખ્ય, જે છું હમ્મે તાલ્યરૂં;
તો તો અટપટ જાખ્ય, શુભ અથો હાકલ કરે,
ખરા સંતનો સંગ, માનવ મળવો દોશલો;
આપે એનો રંગ, આદર્શો હઈ અંધ શુભ,
વેહેવા ચાહો વીર, ગહોરા જનને મારગે;
અહો જ્ઞાનચારિત્ર્ય, છવન જાણી તેમનાં,
ચરિત્ર ચારો ધાય, જ્ઞાન મહી પાડયા થકી;
એ અર્ધ વંચાય, અંથો જ્ઞાન-ચરિત્રના.
હુખ બહુ દે અજ્ઞાન, તેને ઢાળે તર્ત જે;
જ્ઞાન-સૂર્ય તે જાણ, છુજ પૂર્વજનો વારસો.
લોહ સમું આ મન, માટીમાં માટી ખને;
કર એને કાંચન, પારસ-મંથ-સમાગમે.
માનવ મોંઘો દેહ, ખેહ થવા નવ ખો વૃથા;
અમરપણું લે એહ, જ્ઞાન ધ્યાન ચારિત્ર્યથી.

૪૨-સારા માણસોનો પુસ્તકપ્રેમ કેવો હોય ?

(ઉત્તમ ગ્રંથોના આધારે)

જે પુસ્તકો આપણને સૌથી વિશેષ ઉત્સાહ આપે; જે ઉત્તમ કામ કરીને ઉન્નત થવાને સૌથી વિશેષ નિશ્ચયવાળા બનાવે તથા જે ઉત્તમ ચિંતન અને આચરણમાં લેડે, તેજ પુસ્તકો ઉત્તમ છે.

જો તમારા જ્ઞાન અને ચારિત્રનો વિકાસ કરવો હોય તો જ્ઞાન-વર્ધક ગ્રંથો અને ઉત્તમ ચરિત્રો ધ્યાનપૂર્વક વાંચો; તથા તેમાંની નીતિ અને આધ્યાત્મિકતાને વર્તનમાં ઉતારી જીવનમાં મેળવી લેતાં શીખો.

શ્વાસમાં લીધેલી સારી યા નરસી હવાની અસર આપણને થયા વિના રહેતી નથી; તેમ સારા યા નરસા વાચનની સારી યા નરસી અસર પણ આપણા પર થયા વિના રહેતીજ નથી; માટે જે ગ્રંથો આપણને ઉન્નત વિચારો આપીને તકો તથા શક્તિઓનો અધિકાધિક સદુપયોગ કરવા પ્રેરે, તેવાંજ પુસ્તકો આપણે વાંચવાં જોઈએ.

શું ટાઈ તમને એમ સમજાવે છે કે, સદ્ગ્રંથોનો ઉપયોગ તમને સુખના માર્ગથી દૂર કરે છે ? ખરું સુખ અને ખરી ઉન્નતિ તો તન-મનની સમસ્ત શક્તિઓનો પ્રયત્નપૂર્વક સર્વલાવે સદુપયોગ કરવાથી થાય છે; અને તેથીજ રામ, કૃષ્ણ, બીજમ, હનુમાન, યુધિષ્ઠિર અને અર્જુનાદિ જેવા સામર્થ્ય અને સૌંદર્યની જ્વલંત મૂર્તિરૂપ અનેકાનેક યુવકોએ પોતાનાં જીવન સર્વોત્તમ જ્ઞાન અને ચારિત્રને સોંપી દઈ તદ્રૂપ બનાવી દીધાં હતાં. માટે એવું અવળું સમજાવે તેને એવા એવાઓની કથાવાર્તાઓ કહીને સમજાવો કે, તેઓ પણ તેજ રસ્તે ચાલે.

અહમ રાજપૂત અને મરાઠા મહાવીરોનાં ઉગ્ર પરાક્રમોમાં એ રામાયણ, મહાભારત અને મહર્ષિઓ તથા મહાભક્તોનીજ અસરો મોટા પ્રમાણમાં હતી. વળી મનુષ્યનાં અંગત સુખ ઉપર તેની દૃઢી અસર થઈ છે તેનું તો અનુમાન પણ કોણ કાઢી શકે ! તેણે મનુષ્ય-જાતિને કર્તવ્ય-પ્રાપ્ત્યનું જે ઉત્તમોત્તમ શિક્ષણ આપ્યું છે તેથી

દેવતા બધા મનુષ્યો વધુ જાણી, ઉપાદી અને સુખી થયા છે!!

દેવતા બધા મનુષ્યોને ગમાવવા અને મદામાન તથા તે ઉપરથી રમાવવા પ્રયત્ન કરી જાણમાં દબાવવા, પરાધીનતામાં મ્વત-તનાવવા, દ્વારિમાં આરોગ્યરૂપ અને એકાંતમાં મિષ્ટરૂપ થવું દેવતા છે! ખરેખર ન્યાયમર્દિ, સત્યમત્તા, ઇશ્વર અને તત્ત્વજ્ઞાનની જાગૃત્તિમાં તો તેનો જ પ્રતિબિંબ મળી જાય છે. વળી તેનું એટલું જ ઓરવ નથી પણ એ સર્વોત્તમ આદિત્ય જ્યારે કુખી માણસોને આશ્વાસન આપી શકે છે અને રોગમય આંખોમાં આનંદનાં તેજ આપે છે ત્યારે એ મદાન પ્રયોગી અજ્ઞાન અસર માણસને રૂપે જાય છે.

દત્તજી વંશી અપોખ્યા અને દસ્તિનાપુરની સત્તા-સ્વાતંત્ર્ય નષ્ટ થયા છે; તેના નિવાસીઓ પતિત થઈને બીજા સુલાભો બન્યા છે; બાપા અશુદ્ધ બની ગયા છે; મંદિરો આક્રમણ અને ધસારાઓનાં ભોગ થઈ ગયા છે; પરંતુ મહાબારત અને રામાયણરૂપે વ્યાસ અને વાલ્મીકિનું માનનિર સાક્ષાત્ત્વ તો આજે પણ અવિનાશી છે.

આપણે જાણ્યાપરધામા જે પુરતો વાચીએ છીએ તેની આપણા ઉપર સૌથી વધુ અસર થાય છે. મહાત્મા ગાંધીજી એવા ભાવનું કહે છે કે "આજે હું જોઈ શકું છું કે ભાગવત એવો ગ્રંથ છે કે જે વાંચીને ધર્મરસ ઉત્પન્ન કરી શકાય. મેં તો યુજરાતીમાં તે અતિરક્તથી વાંચ્યો છે; પણ મારા એકવીસ દિવસના ઉપવાસમાં ભારતજૂયણ પાંડિત મહાનગેશ્વરના માલવીયજીના શુભ મુખેથી કેટલાક બાજો સાંભળ્યા ત્યારે તો એમજ થયું કે, જ્યપણમાં તેમના જેવા ભાગવતજ્ઞાન મુખેથી સાંભળત તો એ ગ્રંથ ઉપર પણ મારી જ્યપણમાજ સાગી પ્રાંતિ જનમત તે વચ્ચા પડેલા શુભ અશુભ સંસ્કારો, બધું કંઈ મૂળ ધાલે છે એમ હું ખૂબ અનુભવું છું અને તેથી દેવતાકે વ્રતમ પ્રયોગ સાંભળવાનું મને તે વચે ન મળ્યું એ સાહે છે."

પુરાણની એક પ્રત મેંડમ રાણે-કે પ્રાચીનામંદિરમાં સાથે લઈ જતી અને વચમાં વિસાગો હોય ત્યારે ત્યારે તેમાનું એકાદ વાક્ય

વાંચી લેતી. પ્લુટાર્કે લખેલાં આ ચરિત્રો નેપોલિયનને પણ બહુ પ્રિય હતાં. પ્લુટાર્કે એમાં પરમ કુશળતાથી વીર પુરુષોની નાની નાની ખાસિયતો પણ વર્ણવે છે. બીજા લેખકોએ તે વાત ધ્યાનમાં લીધી નથી; પણ પ્લુટાર્કે તો કહેતો કે “મદાન યુદ્ધો વર્ણવવાનું બીજાઓ માટે રહેવા દઇ હું તો તે તે આત્માઓનોજ ખ્યાલ આપનારી ઘટનાઓ વર્ણવીશ.” શેક્સપિયરે પણ પ્લુટાર્કેની ઘણી હકીકતનો અનુવાદ કર્યો છે અને કોઈ કોઈ વાર તો અક્ષરશઃ તેની ભાષા ઉતારી છે.

ડૉટન મૅથરનો ‘સત્કાર્ય’ વિષે નિબંધ’ રૅકિલને પોતાની બાલ્યાવસ્થામાં વાંચેલો તેની અસર તેના આખા જીવન પર થઈ હતી. ગ્રંથ વાંચતી વખતે હાથમાં કલમ રાખવાની અને જે અગત્યનું વાંચવામાં આવે તેની નોંધ લખી લેવાની તે પ્રત્યેકને લલામણુ કરતો.

એમર્સનકૃત ‘પ્રકૃતિ’ની અસર ટિન્ડાલના બધા જીવનપર થઈ હતી.

બીચરે કહ્યું છે કે, રરિકનના ગ્રંથોએ મને અવસોકન કરવાની કુંચી આપી છે અને એવા ગ્રંથો વાંચ્યા પછી કોઈ પણ આગળ જેવો રહી શકે નહિ અથવા આગલી દૃષ્ટિથી જગતને જાંઘ શકે નહિ.

હોરેસ ગ્રીલી લખે છે કે, હું નાનો હતો ત્યારે લોકડાંના ઓરડામાં, બગીચામાં અને પાડોશીઓને ત્યાં વાંચતો વાંચતો જતો. પિતા બહુ ગરીબ હોવાથી દિવસે બાગમાં મારી ચાકરીની જરૂર પડતી; પરંતુ રાત્રે મને સૂવાડતાં તેને ભારે મહેનત પડતી. કેમકે રાત્રે હું મારાં પુસ્તકો મારી આસપાસ ગોઠવી મૂંઝે મોઢે તથા નીચી મૂઢીએ મોઝા સુધી વાંચ્યા કરી જ્ઞાનામૃત પીધા કરતો. એ સમયે મારા મનમાંથી મારી આસપાસનું જગત ખસી જઈને મારાં પુસ્તકો મને જે જગતમાં લઇ જતાં તેજ જગત મને જીવતું જગતું લાગતું.

ગ્રેસિડેન્ટ લિંકને અગાઉ વૅશિંગ્ટન અને હેન્રી ક્લેનાં ચરિત્રો ગામડિયા પાડોશીઓ પાસેથી માગી લાવી પોતાની ઝુંપડીમાં સગ-ડીને અજવાળે વાંચેલાં તેથી તેના જીવનને પ્રોત્સાહન મળ્યું હતું.

કુળ ઐશ્વર્યમાં સુદૃઢ હતા. અને જાતે એક મોટું જાંઘનાંથી તેને
 ઐશ્વર્ય કહી કહ્યું. પણ તેને કે તેની નીચે સમજાય હતી. પણ અને
 તેણે આ કાંઈકની. હવે કહ્યું એક નિયતિ લખ્યો. " પશુ પાંડા સુધાએ
 પાંડાનાં વર્ણનાં નેણે ને મર્યાદા નેણે આ પાંડાનાં અમર
 દુઃ સદી દરે."

જેનાં પાંડા અદભુત ને સર્વવ્યાપી. સુદૃઢમનો એક રાત્રિ પૂર્વે
 (કે તે સુદૃઢનાં પાંડાનાં જ પાંડા અમરનાં અમરનાં આપનાં નીચેનાં
 આપનાં દેને.) પાંડાનાં નાંચુકાં નેણે નેણે પાંડાને દેને, અને તેમાંથી
 મુદા અવગણ્યે નેણે નેણે નેણે પાંડાને દેને.

અને પાંડાની, અમરપાંડાની તેની પાંડા નાંચનાર પાંડા ને દોષ ત્યાં
 સુધી સમજાય નેણે નેણે અને એક અમરનાં વધારે પુરતો સાથે
 પાંડા વિના ત્યાં ને પાંડાનો નોપ કરનાં માટેની પાંડા અવગણ્યા
 પાંડા વિના કે. પણ પાંડા વિના તે પ્રમાણે નીકળે નેણે.

સુદૃઢનાં પાંડાને જે દિવસે કહ્યું પાંડા, ત્યાં કિંવા એ
 જાને જાનાં કરી ને નેણે ત્યાં સુધી સાંનિધી બેસે નેણે. તેના
 એક મિત્રને એક સાથું કે જાંડા વાચનાથી કહ્યું તેણે આરોગ્ય
 જમરો, તેમાં તેણે તેની પાંડાથી પુરતો સમજી કુંચી સમજી
 અને તેનાં વાંચનાં સમજી તેણે વાંચી દઈ દઈ દિવસ સુધી તેને
 કંઈ પણ વાચના દીધી નેણે. પેદારે ને આનાંકાની સાથે દઈ
 દિવસ ને વાચના સ્વીકાર્યું; પણ પેદારે દિવસ વધારી પણ તેને સાંભળે
 સાંભળે; બીજે દિવસે મવારથી સાંભળ સુધી તેણે માથું ફર્યું અને
 બીજે દિવસે તે તે તાવમાળ સમજાયો! તેનો મિત્ર તેની આ રિયતિ
 જોઈને મગમગો થઈ ગયો અને પુરતો સમજી આવી તેને આપી
 દીધી! માંવીનાં સાથે આરોગ્ય પણ આરોગ્ય દોષ તેમ એ આવી
 મળતાં તેણે પુરતો વાચના સમજી કહ્યું અને એ વાચના મળતાં
 ને તેની સર્વ આપનાંકા દેણી મળી!

સુદૃઢનાં કલિદાસને એક મેઝાલેને પણ વાંચનાનો જાંડો શોખ
 હતો તેણે કહ્યું કહ્યું કે, તે પૂર્વકાંકાં વિદ્યાનાં મંથેનો

ઝણી હતો. તેની પાસે ઐહિક સુખનાં સર્વ સાધન, સંપત્તિ, સુકીર્તિ, સદ્બુદ્ધિ અને સત્તા. સર્વકાલ વિદ્યમાન છતાં તે વિશેષ મુખ તે 'વાચન'થીજ અનુભવતો હતો. વિલાયતમાં જ્યાં જ્યાં વાંચનાલયો અને પુસ્તકાલયો હતાં ત્યાં ત્યાં જ્યાં તે સવારસાંજ અથવા બપોરે કોઇ પણ વખતે ચક્કર મારી આવતો હતો. દિવસમાં ચાર પાંચ પુસ્તકાલયો તથા વાંચનાલયોમાં તે ફરી વળે નહિ ત્યાંસુધી તેને રાત્રે જમવાનું લાવતું નહિ અને સૂવા પછી પણ એન પડતું નહિ.

ઇતિહાસ એટલે સુધી મળ્યો છે કે, વાચનના કેટલાક શોખી-નોએ તો તેમનો પ્રિય શોખ કેદખાનામાં પણ છોડ્યો નથી. કેમકે એથી તેમનો સમય સુખપૂર્વક જતો એટલુંજ નહિ પણ તેમના દુઃખમાં પુસ્તકો આશ્વાસનરૂપ થતાં હતાં. દક્ષિણ આફ્રિકાના બંદી-ગૃહમાં કર્મવીર ગાંધીજીએ તથા આંદામાનના કારાગારમાં ભારતના તિલકરૂપ તિલક મહારાજે અનેક પુસ્તકોનું પરિશીલન કર્યું હતું.

જીકી કહે છે કે:-પોતાનાં પુસ્તકોની વચ્ચે જીવવા અને મરવા માટે સિસેરોએ પોતાની સઘળી સંપત્તિ છોડી દેવા ઈચ્છા બતાવી હતી એ કાંઈ આશ્ચર્યની વાત નથી. પેટ્રાર્ક અંતસુધી પોતાનાં પુસ્તકો વચ્ચે રહ્યો અને તેમાંજ મુલો એમાં પણ નવાઈ નથી. જેડ લખાવતો લખાવતો મુલો; લિપ્તિનજ હાથમાં પુસ્તકસહિત મુલો તથા લૉર્ડ કલેરેન્ડન ટેબલ આગળ મુલો એ પણ સ્વાભાવિક છે.

બકલના અંતઃસમયના શબ્દો “મારું ગરીબ બિચારું પુસ્તક!” એ શબ્દો એની પુસ્તકો પ્રત્યેની તીવ્ર પ્રીતિ દર્શાવે છે, કે જે મૃત્યુ-ને પણ વિમર્યાવી દે! ર્કોટ જ્યારે અંતકાળે એન્ટ્સફર્ડમાં આવ્યો અને તેને હિંચકાને તેના પુસ્તકાલયમાં લઈ જવામાં આવ્યો ત્યારે તેના મરદાનગી ભરેલા મુખ પર દડ દડ આંસુની ધારા ચાલી! ખરેખર, તેણે પોતાનાં પુસ્તકોને એવી યોગ્ય રીતેજ અંતિમ પ્રણામ કર્યા હતાં.

ધે જા વાળવાલો અને માત્ર હાડપિંજરરૂપ બની ગયેલો સર્વ પુસ્તકોને વાચી શકતો નહિ ત્યારે તેને પંપાળતો અને યુગ્મન કરતો હતો; એ ચિત્ર તો વળી બહુજ અસરકારક છે!

ફેનેસન—મારા વાચનના પ્રેમને બદલે કાંઈ બધાં મદારાજ્યો-
ના મુકદ્દ મારી સામે મૂકે તો તેને પણ લાત મારીને ફેંકી દઉં!

પાપ કહે છે કે—હાથમાં મારા ધણા મિત્રો છે અને હું તેમને
ચાહું છું; પણ તેમના કરતાં હું મારા વાચનને વિશેષ ચાહું છું.

જેમસ ફ્રીમૅન 'કલાર્ક' કહે છે કે, કેટલાક ગ્રંથોએ જગતનું
નેટલું દિન કર્યું છે અને કર્યો જાય છે; તેઓ જે રીતે આપણી
આશા, દિમ્ભત અને અદ્વાને જગાડે છે; કુખ ટાળે છે; દૂર દૂરના
યુગો અને દેશોને એકબીજા સાથે જોડી દે છે અને સ્વર્ગીય સત્યો
રજુ કરે છે; એ સર્વનો જ્યારે વિચાર કરે છું ત્યારે હું આવી
ઉત્તમ ખસિસ મળવા માટે દમેશાં ઈશ્વરનો આભાર માનું છું.

હિલાર્ડ—ગ્રંથો એ મિત્રરહિત માણસોના સર્વોત્તમ મિત્રો છે.

૪૩—છોટા ગુરુઓથી સ્વરાવી

(છોટમની વાણી—મંથ પહેલામાંથી)

ખલકમાં જોટા ગુરુ થઈ રૂંદે, અવિધા સેવકની ક્યમ હરે. ટેક
વેદવિરુદ્ધ વચન બહુ જોતે, દોષયથી નવ હરે;
કલ્પિત કર્મ કરાવે સૌને, અવગુણ અલકા બરે. ખલક૦ ૧
તન મન ધન સેવકનાં હરવા, કપટ નિરંતર કરે;
ઉપનિષદનો અર્થ ન જાણે, મત તાલીને મરે. ખલક૦ ૨
ચોરી જારી જાઈ અનીતિ, અધમ કર્મ આચરે;
પરમારધનો પંથ તજે તે, સવજનમાં ક્યમ તરે. ખલક૦ ૩
કર્તા પ્રજુને કામ ન માને, ધ્યાન પ્રેનનું ધરે;
કહે છોટમ એવા ગુરુ બજતાં, અર્થ કશો ના સરે. ખલક૦ ૪

૪૪-ઉત્તમ વૈદ્યો અને સ્વદેશી ઔષધો વિ

(આર્યભિપદ્-૮ મી આવૃત્તિમાંથી)

સ્મૃતિમાન્ યુક્તિદેતુઃ જિતાત્મા પ્રતિપત્તિમાન્ ।

ભિષગૌષધસંયોગૌશ્ચિકિત્સાં કર્તુમર્હતિ ॥

અર્થાત્—સ્મરણશક્તિવાળો, યુક્તિ તથા હેતુને જાણ
જિતાત્મા અને સારી પરીક્ષા કરી જાણનારો વૈદ્યજ ઔષધ
રોગીની ચિકિત્સા કરે. “શ્રી ચરકાય

વરમાશીવિષવિષં ક્વથિતં તામ્રમેવ વા ।

પીતમત્યગ્નિ સંતપ્તા મક્ષિતા વાપ્પયો ગુડાઃ ॥

ન તુ શ્રુતવતાં વેશં વિભ્રતા શરણાગતાત્ ।

ગૃહીતમન્નપાનં વા વિત્તં વા રોગપીડિતાત્ ॥ ચરકઃ ॥

અર્થાત્—સર્પનું ઝેર પીવું; ગરમ કરેલ તાંબાનો રસ પીવો;
અથવા અગ્નિમાં લાલ કરેલો લોદાનો ગોળો ગળી જવો એ સારું,
પણ વિદ્વાન વૈદ્યના વેષવાળા મનુષ્યે શરણે આવેલા રોગપીડિત
મનુષ્યનું અન્નપાણી અથવા ધન લેવું એ બહુજ ખરાબ છે.

યસ્ય દેશસ્ય યો જન્તુસ્તજ્જન્તસ્યૌષધં હિતમ્ ।

દેશાદન્યત્ર વસતસ્તત્તુલ્યં ગુણમૌષધમ્ ॥

જે દેશમાં જે મનુષ્યનો જન્મ થયેલો છે, તેને માટે તેજ
દેશની ઔષધિ હિતકારક છે. બહારથી આવેલી ઔષધિ ખરાબ
લાલ કરતી નથી. વળી દેશથી બહાર રહેલાને પણ તેની જન્મભૂમિની
ઔષધિ વિશેષ લાલદાયક થાય છે.

૪૫-વેદવાક્ય

નાનાત્રાંતાય શ્રીરસ્તી રોહિત સુશ્રુમ । પાપોનૃપદ્વરોતઃ ।

इन्द्र इच्चरतः सखा । चरैवेति चरैवेति ॥૧॥

અર્થાત્—થાકી જતાં સુધી પરિશ્રમ નહિ કરનાર સુખ,
સામર્થ્ય, સમૃદ્ધિ, કીર્તિ કે ઉનાત પ્રાપ્ત નથી કરી શકતો. આજસુ
મનુષ્ય પાપી છે, પરમાત્મા પુરુષાર્થ કરનારનોજ સાથી છે; માટે

પુરુષાર્થ કરે, પુરુષાર્થ કરે.

પુષ્પિણ્યો ચરતો ઝંઘે મૂળગુરુગમા કલમદિઃ ।

સેરંડસ્ય સર્વે પાપ્માનઃ ધ્યયેન્ન પ્રપન્ને દ્વતાઃ ॥ ચરંમેતિ ચરંમેતિ ॥

અર્થાત્—માસનારનીજ જાગે પુટ થાય છે; પુરુષાર્થની સફળ થાય છે અને તેનાં સર્વ પાપ મથને લીધે માર્ગમાંજ નાશ પામે છે; માટે પુરુષાર્થ કરે, પુરુષાર્થ કરે.

આસ્તે મગ આસીનસ્યોર્ધ્વમ્થિષ્ઠતિ તિષ્ઠતઃ ।

શેતં નિપત્યમાનસ્ય ચરાતિ ચરતો મગઃ ॥ ચરંમેતિ ચરંમેતિ ॥૨

અર્થાત્—બેસી રહેનારનું જાગ્ય પછી બેસી રહે છે; ઉભા રહેનારનું ઉજી રહે છે; સુષ રહેનારનું સુષ રહે છે અને ચાલવા માંડનારનું જાગ્ય પછી ચાલવા માટે છે; માટે પુરુષાર્થ કરે, પરિશ્રમ કરે.

૪૬-પેસો, મોજશોખ અને અધોગતિ

(“આમળ પેસો”માંનો થોડો સારાસ)

ધંધરનો આપણે આજાર માનવો જોઈએ કે, આ જગતમાં પધારનું બાવલું ઉજી કરવાની માડાઈ કરતાં તો બહુજ ઉત્તમ અનેક ચીજો રહેલી છે. સદ્ગુણ સાથે મેળું દરીદ્રાઈ કરી શકે નહિ. અમુક સામાજિક પદ્ધતિ કે ખિતાબથી કાંઈ માણસપણું ઉપજવું નથી; મોટાં મોટાં બ્યાપારી મંડળ કે દ્રષ્ટ ઉઠાં કરવાં, ઇત્તરા રાખવા, એથી બહુ તો છંદગીની દલકી વાસનાઓ ઉપર આંકુસ રહે છે.

ધંધર જે કાંઈ પોતાને આપે છે તે મનુષ્યભૂતિ માટેજ આપે છે એવી લાગણી જેને યદ્ય નથી; નેવો માણસ સત્ત્વી મોટાઈ મેળવી શકતો નથી અને મેળવે તો ટકતી નથી.

દરદી પાસેથી જે વેવ કે દાઝાર શી લે છે; તે શી તેને દયાની-મનુષ્યત્વની-ફલવાડીમાયી પેસાના જગ્ગરમાં ફેંકી દે છે અને તેથી પછી એ દરદી સંપત્તિની ફલવાડી તેને કહે છે કે “તમે દરદીને આરોગ્ય અને જીવન તો આપ્યું, પણ એ બદલ તમને પણ પૈસા અપાયા છે;

માટે સલામ !” શ્રી લેતી વખતે આવી આંતરિક લાગણી જોને કદી ન થઈ હોય એવો. પણ શું કાંઈ વૈદ્ય યા દાકતર આ જગતમાં છે ? એમ જુલ્લવર પ્રશ્ન કરે છે.

મનુષ્યો અને પ્રજાઓ હાલના શાળાશિક્ષણ અને સુધારા ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે; પણ તેથી કોઈ પણ પ્રજાનો બચાવ અને ઉન્નતિ થઈ શકે નહિ. ખરું જોતાં તો કલા અને મોજશોખની સાથે તો અધોગતિ આજે સેંકડો વર્ષથી લાઘવબંધી ખાંધી ખેડી છે.

ફિડિયાસ ગ્રીસની કલાને સુંદરતાની છેલ્લી પિંછી ફેરવતો હતો તેજ સમયે એથન્સની મહત્તા વિદાય થઈ હતી. કળાનું પૂર ચઢતું હતું તેવામાંજ રોમમાં યુદ્ધ, મોજમજલ અને શૃંગાર દાખલ થયાં અને રોમની પડતી થઈ. ચારિત્ર્યનો ભોગ આપી જ્યારે પૈસો મેળવાય છે, ત્યારે તે દ્રવ્ય ઉન્નતિને બદલે અધોગતિજ આપી શકે છે. કોઈ પણ મનુષ્ય અગર પ્રજા પાસે જેમ વધારે પૈસો થાય; તેમ એ પૈસાની ખરાબ અસરથી બચવા માટે તેને વધારેમાં વધારે નૈતિક બળ વાપરવાની જરૂર રહે છે.

એમર્સન કહે છે કે, સુધારાની ખરી કસોટી વસ્તીપત્રકથી, શહેરોની લંગાઈ પહોળાઈથી કે જતરેલા પાક ઉપરથી કરવાની નથી, પણ દેશમાં દેવા પ્રદારનાં માણસો નીવડે છે તે ઉપરથી કરવી જોઈએ.

સોનાના મુકુટવાળા છતાં મલિન અંતરવાળા એવા માણસો પાછળ ઘણાંજોને દોડતા, સલામો કરતા અને ઘૂસતા આપણો યુવક-વર્ગ જુએ છે તેથી અને ત્યારથીજ છંદગીના મદાન હેતુ વિશે તેઓ ખોટા ખ્યાલથી દોરવાઈ જઈને છંદગીની શરૂઆત કરે છે.

નાણાંની કોથળા ભારે અને આત્મા હલકો, ઘર જખરું અને ચારિત્ર્ય દલકું, એના કરતાં વધારે દયાજનક શું હોઈ શકે ?

દેમરોસ કહે છે કે, જ્યારે સત્યશીલ અને ડાહ્યા માણસો વડે ખરો દલિદાસ લખાયો, ત્યારે પ્રારબ્ધ અને પ્રપંચના દેવળ આગળ નમન કરનારા અને એક વખત દેવનરીકે પૂજનારા શૂદ્ર માનવીઓ નિઃશરપાત્ર રાખાયો.

૪૭-રુડા રાજવી અને સાચા શ્રીમાન કેવા હોય?

(“આમળ ધસો”માંથી થોડો મારાંચ)

દિંદમાં અને બીજા દેશોમાં પ્રજાના પિતા જેવા અનેક રાજા થઈ ગયા તેમાંના એક રાજ્યકર્તાએ મૃત્યુભેષમાં જણાવ્યું હતું કે, કોઈ ખાળકને મેં ઇજા બોગવવા દીધી નથી; કોઈ વિધવાને મેં દુઃખ પડવા દીધું નથી; કોઈ ગોવાળને મેં પીડા કરી નથી; મારા વખતમાં કોઈ ગિખારી નહોતા અને દુષ્કાળ આવ્યો ત્યારે ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધીની સઘળી જમીન કું ખેડાવતો; પ્રજાને ખવડાવતો; અવિધ્ય માટે અનાજનાં સાધન કરી આપતો અને ગ્રાંતમાં કોઈ પણ ભૂખે મરતું નહિ. હાલના સુધરેલા કહેવાના સમયમાં કયો રાજ્યકર્તા આવી રીતે વર્તવાનું કહી શકે એમ છે?

મિ. કિન્ડ-ડન દરિદ્રતા અને દુરાચારના સ્થાનમાં જતો અને અવનત થયેલા કોઠોને સુચના નથા મદદ આપતો. એક રાત્રિએ એક મરીજાંદાસાવધી ઊઠી સાથે તેની સમ્બંધિની ઇંદગી ઊડાવવા સંબંધી તે વાત કરતો હતો ત્યારે કાર્ડિટના ચબ્દોમાં તેણે કશું હતું કે “હું તને વખોટી કાઢતો નથી, હસકી મળતો નથી; માટે જ, હવે પાપ કરીશ નહિ.” ત્યારે તે ઊંડીએ જાંસુ ભાષે કશું કે “પણ ક્યાં જાઉં?”

હવે વીજળીના અમકારા પેઠે વરનજ તેને પિયર આવ્યો કે, તે ક્યાં જાય? પાપ સિવાય કેઈ પણ માથ નેને માટે ખુશો નથી. આથી પછી તેણે ત્યાં ને ત્યાં પોતાની નાની ફેરે-સના સમારક-તરીકે, ઘરમના વમગમા દુનની બીજી નાની ઊઠીઓ ભડે અને સદાચારી જીવન માટે એ માટે એક આશ્રમ સ્થાપવાનો નિશ્ચય કર્યો આ રીતે ન્યુફાક ના “બ્લીક્ટ રફ્ટ” રમ્મા ઉપર થોડા વર્ષ ઉપર જેવડા મર મળના એક મકાનમાં ફેરે-સ કિન્ડ-ડન મિશનની પહેલવહેલી સ્થાપના નેણું કરી. આ આશ્રમમાં ખોરાક, આશ્રય અને વસ્ત્ર મદદ આપવામાં આવે છે અને અવરણપક સમારિની અસરથી મેકડો અં.એ. પવિત્ર બને છે.

મિ. કન્ટન્ટને એ ઉપરાંત ન્યુ જુસ્વીક, સાનજોસે, સેક્રામેન્ટો, લોસ એન્જલિસ અને કેલિફોર્નિયાના સાન્ક્રાન્સિસ્કોમાં પણ આવીજ સંસ્થાઓ ઉઘાડી છે.

યુરોપ અને અમેરિકાના દરેક મોટા શહેરમાં આવી ફક્લેરેન્સ કન્ટન્ટન સંસ્થા સ્થાપવી એ તેના જીવનની મહેચ્છા છે અને મિસ ક્રાન્સિસ ઇ. વિલાડ અને લૉડ હેન્રી ઓમરસેટની આગેવાની નીચેના “લુમન્સ ક્રિશ્ચિયન ટેમ્પરન્સ એસોસીએશન” સાથે તે મત-ઘળની યોજનાઓ ધડવામાં આવે છે.

સોના ઉપર કે બીજા ધાતુ ઉપર આપણે નકશીકામ કરીશું તે સમય જતાં ધસાઈ જશે અને આપણે દેવળો ઉભાં કરીશું તે પણ કોઈ કાળે તૂટી પડશે; પણ આપણે આ અમર જીવાત્માઓ ઉપર જે કાંઈ કામ કરીશું તેથી તો આપણે તેમને ઉચ્ચ સિદ્ધાંતોથી, અનીતિના ડરથી અને મર્દાનગી પ્રત્યેના પ્રેમથી વિભૂષિત કરી શકીશું. ખરેખર આ પ્રકારે આપણે એવું અટલ કાતરકામ કરેલું જાણવું કે જે અનંતકાળ સુધી વધુ ને વધુ બળ, પ્રકાશ અને પરમ તેજ પામતું ચાલશે.

અંમર્સને ખરેખર કહ્યું છે કે, પૈસાનો ખરો લાભ તો જોશે તે પૈસો મેળવ્યો છે તેનેજ રહે છે; તેના વારસને રહેતો નથી. જ્યારે હું મારી વાડીમાં કાદાળી લખતે જાઉં છું અને એક ક્યારી ખાદું છું ત્યારે મને જેવો આનંદ, જેવો ઉત્સાહ અને તંદુસ્તીની જેવી લાગણી થાય છે; તેના વિચાર કરતાં તો જે કામ મારાજ લાથે કરવું જોઈએ તે બીજાઓને કરવા દઉં ત્યારે હું જરૂર ટગાઉં છું.

૪૮-સારા ગ્રંથોના અસાધારણ ફાયદા

यस्यास्ति सर्वग्रन्थविमर्शभाग्यं, किं तस्य शुष्कैश्चपलाविनोदैः।

અર્થો-જેને સારા સારા ગ્રંથો વાંચવાવિચારવાનું સહભાગ્ય. મળેલું હોય તેના આગળ અંગૂળ લક્ષ્મીના શુક્ર વિનોદ શી મધુતરીમાં છે? સાહિત્યસમ્રાટ્ બાંકિમચંદ્ર-“મને પુસ્તકો વાંચવાથી જેવા આનંદ મળે છે તેવો બીજા કશાથી નથી મળતો. x x x માતૃ-ભાષામાં વિવિધ જ્ઞાન આપનારા ગ્રંથોનો અચાર થયા વિના કોઈ પણ પ્રજા ઉન્નતિ પામી શકતી નથી અને જાતીય જાવના પણ મેળવી શકતી નથી. x x x બધી જાતની ઉન્નતિનું મૂળ જ્ઞાનની ઉન્નતિ છે. પણ આદિના જેવી ઉદ્વિગ્ન સિવાયનું બીજું કોઈ પણ એવું સુખ તમે નહિ જાતાં શકો કે જેનું મૂળ જ્ઞાનની ઉન્નતિમાં રહેલું ન હોય. x x x સાહિત્ય-ઉદ્ધાનના ચતુર માળી થવાનું સુભાગ્ય જેને પ્રાપ્ત થયું હોય અથવા જેનું મન સદૈવ સાહિત્યસરોવરનાં કમળોની મધુર સુગંધથી ભરત જાનવા લાગ્યું હોય, તેને તો સાહિત્ય સિવાયનાં સ્વર્ગીય સુખો પણ વ્યર્થ લાગે છે.”

સ્વામી વિવેકાનંદ-“તમે ગમે તેવી નવલકથાઓ અને બીજું જે આલ્યું તે વાંચવા મંડી પડો છો, પણ એવું તો તમે થોડું વાંચો તેમજ સારું. ગીતાજી વાંચો, વેદાંતનાં બીજાં પુસ્તકો વાંચો; કેમકે તેની આખા જીવનસુધી જરૂર છે.”

સ્વામી રામતીર્થ-“સત્સંગ, ઉત્તમ મથ અને શુભ શ્રવણ-કીર્તન, ત્રિલોકના રાજા બનાવી દે છે.”

મ૦ ગાંધીજી-“પુસ્તકોમાં હું ગુંથાયેલો રહી શકતો તેથી મને જે માસ વધારે જોશ મળતો તેપણ હું કાપર થાત નહિ; એટલુંજ નહિ પણ મારા જ્ઞાનમાં ઉપયોગી વધારો કરી શકવાથી હું ઉશરો વધારે સુખચેતનાં રહેત. હું માનું છું કે, જેને સારાં પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ છે, તે ગમે તે જગ્યાએ એકાંતવાસ સહેલાઈથી વેઠી શકે છે. x x એક પછી બીજું, એમ પુસ્તકો વાંચતાં છેવટે તમે અંતરવિચાર પણ કરી શકશો.”

અ૦ શુ૦ પંડિતાર-“બંધુઓ! સારાં પુસ્તકો એટલે શું એ ..

તમે જાણો છો ? સારાં પુસ્તકોની કિંમત તમે સમજો છો ? લાભ ! હજી આપણે એ નથી સમજતા. જે સમજતા હોય એ તો આપણી હાલત આવી ન હોય. મને તો લાગે છે કે, જ્ઞાન એ આકાશ છે અને પુસ્તકો એ તેમાં શોભી રહેલા ચળકતા તારાઓ છે; જ્ઞાન એ સમુદ્ર છે ને પુસ્તકો તે લાલ લઈ શકાય તેવાં વહાણો છે; જ્ઞાન એ સૂર્ય છે અને આપણા ઘરમાં આવી શકે એવો તેનો પ્રકાશ તે પુસ્તકો છે; જ્ઞાન એ સોનાની ખાણ છે અને પુસ્તકો તે તેમાંથી ખનાવેલા આપણને બંધબેસતા થાય તેવા દાગીના છે; જ્ઞાન એ મોટામાં મોટી કિંમતી નોટો છે અને પુસ્તકો તે આપણા રોજના ઉપયોગમાં આવી શકે એવા ચલણી સિક્કાઓ છે; જ્ઞાન એ વાયુ છે અને પુસ્તકો તે એ વાયુને ખેંચી લાવી ઠંડક આપનારા પંખા છે; જ્ઞાન એ અગ્નિ છે અને પુસ્તકો તે એ અગ્નિથી પ્રકટાવેલા દીવા છે; જ્ઞાન એ પૃથ્વી છે અને પુસ્તકો તે આપણને રહેવાલાયક મકાનો છે; જ્ઞાન એ અનાજનો ભંડાર છે અને પુસ્તકો એ તૈયાર રસોઈ છે; જ્ઞાન તે મેઘ છે અને પુસ્તકો તે આપણા ઘરમાં રહી શકે તેવાં પાણી ભરેલાં માટલાં છે; અને જ્ઞાન તે સર્વશક્તિમાન પરમાત્મા છે અને પુસ્તકો તે એનો રસ્તો દેખાડનારા પૂજનીય દેવો છે.”

માર્ડન—“ગરીબોની ગરીબાઈ કાઢવાની, દુઃખીઓનાં દુઃખ ટાળવાની, તન-મનનો થાક ઉતારવાની અને માંદાંઓનું દર્દ જૂલાવવાની ગ્રંથોમાં જેટલી શક્તિ છે, તેટલી પ્રાયઃ બીજા કશામાં નથી.”

“પુસ્તકોપ્રત્યે સ્નેહ એ ઈશ્વરી રાજ્યમાં પહોંચવાનો પરવાનો છે.”

“ખરાબ ચોપડીઓનું વાચન, એ તો ઝેર પીવા સમાન છે.”

“મહેશ્વરી તથા ધનવૈભવના અખૂટ ભંડારથી જે સંતોષ તમને નહિ મળે, તે સંતોષ તમને ઉત્તમ પુસ્તકોથી મળશે.”

“લીલા વનમાં ભૂખે મરનાર પશુમાં અને આટલાં આટલાં વાંચવાનાં સાધન છતાં જ્ઞાનહીન રહેનારા મનુષ્યમાં શું તફાવત ?”

“સદવાસથી જેમ માણસના ગુણની અને પ્રકૃતિની પરીક્ષા થાય છે, તેમ જે પુસ્તકોનો તેને શોખ હોય છે તે ઉપરથી તેના

તિને અનુમાન થાય છે.”

“એક સારો ગરેબો છુટે ત્યારે વાજાંજામાંથી ચડાવ તે સ્વર શાંતિને આનંદ છે; તેમ સારો વાંચનાર પણ છુટે ત્યારે ઉત્તમ ગ્રંથમાંથી મનમમતો અવાજ કાઢીને આનંદમગ થઈ શકે છે.”

“અવકાશની એકાદ કાણુનો ઉપયોગ કરી સેવા માટે ઈશ્વરને જેવો પ્રતિજ્ઞાશાળી પુરુષ પણ ગજવામાં સદાય એકાદ પુસ્તક લઈને રહે; તો પછી આપણા જેવાઓએ તો જ્યાં જતી કિંમતી કાણુને જથ્થાવવા માટે શું ન કરવું જાય?”

“ખોરાકવિનાના શરીરની જેમ જ્ઞાનવિનાનું મન નિર્માત્ર્ય છે. એ જ્ઞાનને મેળવવાનું સર્વોપરિ સાધન પુસ્તક દોવાથી જ ધરમાં સારા પુસ્તકો નથી, તે ધર ધર નદિ પણ જીવતાં મુડાંની મોર છે.”

એક વિદ્વાન કહે છે કે “વાંચવાની દેશ છોડવાના બદલામાં કોઈ મને આખા દિગ્વિજયની સુખિતિ જલ્પે, તોપણ હું છોડું નહિ.”

“પુસ્તકો સુવાવશ્યામાં સુમાર્ગ દેખાડે છે, જહાવશ્યામાં મન-રંજન કરે છે, તદાર્મમાં મુખાપાન કરી જીવન નશાનું સાગરા દેના નથી તથા ચિંતા અને કોપાદિને શાંત કરી નિગ્રાહ દાણે છે.”

“એક પાંચાત્વ પંડિતનો તો નેત્રે સુધી મન છે કે—
‘માનુષ્યને સુગ્રાહણીની જેટલી જરૂર નથી, તેટલી પુત્રોની છે, તે પોતે પણ જરૂરનાં પુત્રો જાગીરા બેનાં સુધી મુમૂક્ષુ બેવનું મુશ્કેલી રાખતો, તેને ઉત્તમ પુત્રો જાદુ બચવા અને તે વચનો ત્યારે ત્યારે ‘હું’ વધારે કરી શકે છું’ એવું તેને લાગતું.”

“ઉત્તમ મહિ, તેનું હૈયન કાન-કેન્દ્ર મધ્ય, નિતિ, ચતુર્થ, પ્રતિજ્ઞા, કોવ, દેવ નહીં પરંતુ રશ્મિને પિત્ત-કેન્દ્ર; અને જેમ જેમ એ દેવી સુષોમ્ની સ્વપ્ન જાગૃતિ થઈ છે, તેમ તેમ કુનિવરને પીઠાશય આસુરી કાવેલી જગ નાદ પાવન બદલ છે.”

“મલેની એનદોશ ગયા નહીં, દને એને દેવ નંદ લગતો તો એ કહે જ મનભરદ્વંસ. અને કહે છે—અનેક માં પુસ્તક જ્ઞાન બધું છે તે જ્યાં અને પછી, એકે એક કાળે જ્યાં શું આ માનવજાતે એ જા કિંમતી છે.”

૪૯-ગીતાજી વિષે અભ્યાસીઓના વિચાર

(સારાંશ અને ભાવાનુવાદરૂપે)

ભાષ પરમાનંદજી—જો આર્યોની સભ્યતાના-અર્થાત્ જ્ઞાન-ચારિત્રના મહાસાગરને એકાદ ગાગરમાં સમાયલો જોવો હોય તો તે ગીતામાં જણાશે. કદાચ આર્યજાતિનાં ખીજાં બધાં શાસ્ત્રો નાશ પામી માત્ર ગીતા રહી હોત તોપણ તેના ગૌરવની સ્મૃતિ સંસારમાં ચાલુ રહેત. કેમકે એમાં આર્ય સભ્યતા એટલી બધી સુરક્ષિત છે કે ગીતાનો પ્રચાર થવો અથવા નાશ થવો એ આર્યધર્મની વૃદ્ધિ અથવા નાશ થવા બરાબર છે.

ગીતાજી જેવું અદ્વિતીય પુસ્તક કંઈ અકસ્માત્ પેદા થતું નથી. એના પહેલાં તો ઘણા કાળની જ્ઞાનાન્નતિ આવશ્યક છે. જ્યાં ઉપનિષદો અને દર્શનશાસ્ત્રોનું તત્ત્વજ્ઞાન હયાત ન હોય ત્યાં 'ગીતા' જોવો ગ્રંથ રચી શકાયજ નહિ. માત્ર એક મહાભારતમાંજ ગીતાને વિસ્તારથી સમજાવનારા દૃષ્ટાંત મળી શકે છે.

નાહી ધોષ પવિત્ર થઇને પાઠ કરનારજ ગીતાના સ્વર્ગીય જ્ઞાનનું મહત્ત્વ કંઈક સમજી શકે; પાંડિતોનાંજ પ્રવચનોમાં તેનું આંતર્યામી સૌંદર્ય કંઈક જોઇ શકે; સુયોગ્ય ગુરુનાંજ ચરણોમાં બેસીને “સમોઽહં સર્વં ભૂતેષુ”નો કંઈક અનુભવ કરી શકે; પણ આ મોહટાળક મંત્રનું પૂરું રહસ્ય તો તેજ ભવ્યાત્મા સમજી શકે કે જે દુર્યોધન અને દુઃશાસનના અલાચારોનો નાશ કરવાનો અડગ નિશ્ચય કરી યુદ્ધભૂમિમાં તત્પર થઇને ઉભો હોય.

ગીતાજી એક એવું ધર્મપુસ્તક છે, કે જે આર્યધર્મના પ્રચારમાં ખાસ ઉપયોગી થઇ શકે. કેમકે આખી હિંદુ જાતિ તેને પોતાના ધર્મપુસ્તક તરીકે માને છે; અને ઋષિમુનિઓ તથા દાર્શનિકો પણ માને છે કે તેમાં વૈદિક જ્ઞાનનો સારાંશ સમાયલો છે. માટે એનેજ આર્યધર્મનું પ્રમાણભૂત પુસ્તક કહેવું એ સર્વથા ઉચિત છે.

મહાત્મા બંકિમચાણુ—ગીતાને સર્વોત્તમ ધર્મગ્રંથ માનવાનું કારણ કે એમાં જ્ઞાન કર્મ અને ભક્તિ, ત્રણેને એવો યોગ્ય ન્યાય

અપાયો છે કે જેનું સામંજસ્ય બીજા કોઈ પણ મંથમાં નથી ! x x
આવો અપૂર્વ ધર્મ, આવું અપૂર્વ એક્ય દેવળ ગીતામાંજ દેખાય
છે. આવી અદ્ભુત ધર્મબાખ્યા અને આવો પરમોત્તમ ભક્તિવાદ
કોઈ પણ દેશમાં ને કોઈ પણ કાળે કોઈએ સમજાવ્યો નથી.

લોકમાન્ય તિલક—એમણે જોદોના ત્રિપીટક, ધર્મપદ તથા
ખ્રિસ્તીઓના બાઇબલ સાથે ગીતાની તુલના કરીને નિર્ણય કર્યો છે
કે, કુખીને શાંતિ આપનાર, આધ્યાત્મિક પુર્ણદયાની ઓળખાણ
આપનાર અને દુઃખમાં ચરાચર જગતનાં ગૂઢ તત્ત્વો સમજાવી દેનાર
ગીતા જેવો મંથ જગતની કોઈ પણ ભાષામાં નથી.

યોગ, સાંખ્ય, ન્યાય, મીમાંસા, ઉપનિષદો વગેરે પૂજાવરચાએ
પહોંચ્યા પછી વૈદિક ધર્મને જે જ્ઞાનમુલક, ભક્તિપ્રધાન તથા કર્મ-
યોગપરાયણ એવું છેવટનું સ્વરૂપ અપાયું; અને જે સ્વરૂપ દાસના
વૈદિક ધર્મના પાયારૂપ છે; તેજ સ્વરૂપ આ ભગવદ્ગીતામાં પ્રતિપાદન
કરેલું છે. તેથી સનાતન વૈદિક ધર્મરૂપી મદાન વૃક્ષનું એ એક અત્યંત
મધુર અને પૂર્ણ પાકેલું અમર ફળ છે. એટલુંજ નહિ પણ હિંદુધર્મનાં
તત્ત્વો સંક્ષેપમાં અને નિઃસંદેહ રીતે સમજાવી શકે એવો
ગીતા સમાન બીજો કોઈ મંથ સંસ્કૃત પાર્શ્વમાં નથી.

ભગવદ્ગીતામાં વૈદિક ધર્મને જે સમગ્ર સાર સમાયેલો છે, તે
સારભૂત નિત્યધર્મને જણાવે માત્ર કર્તવ્ય તરીકે સર્વજૂતદિનારે પ્રજા
પ્રપત્નો કરીને વિજયો મેળવનારા ધર્મવીરો તથા ધર્મીઓ જવારે
આ ભારતભૂમિને અલંકૃત કરતા હતા; ત્યારે આ દેશ ઈશ્વરરૂપાને પાત્ર
કોઈ જ્ઞાન, ચારિત્ર્ય અને ઐશ્વર્યના સિખરે પહોંચેલો હતો; અને જવાર-
થી એ બંને લોકમાંથી તારનારો તથા પરમ શ્રેયશ્રી એવો પૂર્વતર
ધર્મ છૂટતો માલ્યો ત્યાંથીજ દિંદયામીઓની દુર્દશા ચર થઈ છે.

મહામના માલવીયાજી—આ અદ્ભુત મંથના ૧૮ નાના
અધ્યાયોમાં એટલું જાણું સત્ય, એટલું જાણું જ્ઞાન અને એટલા બધા
ઉચ્ચ, અંબીર તથા મન્વિક વિચારો ભરેલા છે, કે જે મનુષ્યને
નીચામાં નીચી દશામાંથી ઉઠાવીને દેવતાને સ્થાને બેસાડવાની શક્તિ

ધરાવે છે. x x x તે પુરુષ અને સ્ત્રી બહુ ભાગ્યશાળી છે કે જેમને આ સંસારના અધિકારથી ભરેલા સાંકડા માર્ગોમાં પ્રકાશ આપનારો આ નાનકડો પરંતુ અખૂટ તેલથી ભરેલો ધર્મપ્રદીપ પ્રાપ્ત થયો છે.

એફ. એચ. મોલેમ (ઈંગ્લેંડ)—બાધબલનો મેં યથાર્થ અભ્યાસ કર્યો છે. x x એમાં જે લખ્યું છે તે માત્ર ગીતાના સાર રૂપે છે. x x જે જ્ઞાન ગીતામાં છે તે ધસાધ કે યહુદી બાધબલોમાં નથી.

મને એજ આશ્ચર્ય થાય છે કે, ભારતીય નવયુવાનો શામાટે આહીં ઈંગ્લેંડ મુખી પદાર્થવિજ્ઞાન શીખવા આવે છે ? નિઃસંદેહ તેમનો પાશ્ચાત્યો પ્રત્યેનો મોહજ એનું કારણ છે. તેમનાં ભોળાં હૃદયોએ હજી નિર્દય અને અવિનયી પશ્ચિમવાસીઓનાં હૃદય જોળખ્યાં નથી તેથી તેમના શિક્ષણથી મળતી ભપકાદાર પદવીઓની લાલચે તેઓ એ સ્વાર્થાઓની ઇદગ્ગળમાં ફસાય છે. બાકી જે દેશ યા સમાજને શુભામીમાંથી છૂટવું હોય તેને માટે તો એ અધોગતિનોજ માર્ગ છે.

હું હંસાઈ છતાંયે ગીતા પ્રત્યે આટલું બધું માન એટલા માટે ધરાવું છું કે જે ગૂઢ પ્રત્યેનો નિકાલ હજી પાશ્ચાત્ય વૈજ્ઞાનિકો નથી લાવી શક્યા, તેનો નિકાલ એ ગીતા ગ્રંથે શુદ્ધ અને સરળ રીતે આપેલો છે.

એમાં કેટલાંય સૂત્રો અસૌકિક ઉપદેશોથી ભરપૂર જણાયાં તેથીજ મારે મારે ગીતાજી સાક્ષાત્ યોગેશ્વરી માના બની રહી છે. દુનિયાના બધા બનધીયે મને નહિ એવો ભારતવર્ષનો એ અમૂલ્ય ખજાનો છે.

મહાત્મા દાસ—મૃગ ગાંધીજી એવા ભાવનું કહે છે કે, તેમના હૃદયમાં સત્યાગ્રહના બાવો ઉપજવામાં મુખ્ય કારણ અને આદર્શ અમેરિકન મહાત્મા થોરો છે. તેઓ એકાંત માટે જંગલમાં રહેતા. ત્યાં તેમના પદચિહ્ન એમર્સન એક વાર તેમની કુંપડીએ જઈને જુએ છે તો સ્વાત્મા થોરો એક પાટ ઉપર મુત્તા છે અને નીચે જે વજ્ર સાથે વિદ્યો પડ્યા છે તેથી વજ્ર એ સાથે વિદ્યો મળ્યા પછી થોરો જાણ્યો કે એમર્સનને અભિવંદન કરો બાદ સક્રિયથી હજુ કે “મેં આહીં કેટલાક નેરી જલનકા મેળા ને કદાચ આપને દેવદાન કરે; તેથી અત્યંત દેવ ને આપનું શિક્ષણ બહુ જગ્યાએ કરી આપું.”

આ માંજનને મદદતા દેવાને ખડખડ દર્શાવે છે. 'એમમન ! એમાં જાણી શકે છે ! જ્યાંસુધી મારી રક્ષક શ્રી-ગીતામાના દશાન છે ત્યાંસુધી અને કશોજ બચ નથી.'"

મદદતા દેશે એક જગ્યાએ કહે છે કે:-"પ્રાચીન યુગની સર્વ રમણીય વસ્તુઓમાં ગીતાથી જેટલો વસ્તુ નથી. + + ગીતામાં એટલું ઉત્તમ અને સર્વવ્યાપી જ્ઞાન છે કે તેના સખનાર દેવતાને અજ્ઞાન વર્ષ ઘણાંનાં એવો બીજો એકે મંથ દર્શાવ્યાયો નથી. x x ગીતાની રાધે સરખાનાં જગતનું દાસનું બીજું બધું જ્ઞાન અને વૃત્ત જગ્યા છે અને વિચાર કરનાં આ મંથનું એટલું બધું મદદ જગ્યા છે કે આ તત્ત્વજ્ઞાન કોઈ જુદાજ યુગમાં કે સ્થિતિ-માં સખાવલું હોતું નોંધએ. x x હું રાજ પ્રાતઃકાળે મારા હૃદય અને બુદ્ધિને ગીતારૂપી પવિત્ર જ્ઞાનામૃતમાં સ્નાન કરાવું છું."

મદદતા એમર્સન:-અમેરિકાનો આ સર્વશ્રેષ્ઠ સાહિત્યકાર ગીતાને ઈશ્વરની મૂર્તિ સમાન ગણીને પોતાની સામે રખતો. કેમકે ગીતાને તે સમગ્ર વિશ્વના સાહિત્યમાં સર્વોત્તમ મંથ, ચિંતનની સર્વશ્રેષ્ઠ સામગ્રી તથા માનવજાતિના અગ્રગણ્ય સૌથી મદદન સંપત્તિ માનતો હતો. ત્યારે તે 'સર્વમૂલેષુ ચાત્માનં સર્વમૂતાનિ ચાત્માનિ।' એ શ્લોક વાંચતો, ત્યારે તેનું આખું શરીર પ્રસન્ન થતું; હૃદય નાચી ઉઠતું અને કલાકોના કલાકો સુધી તે આનંદાશ્રુ વદાવતો !

સાધુ વસવાણી:-ગીતા એવા અમૂલ્ય આધ્યાત્મિક ભાવોથી ભરેલી છે કે જ્યાં હું પ્રજુને પ્રાર્થું છું કે, મરણ સુધી ગીતાનો સદેશ રચણે રચણે પહોંચાડી શકું એવી શક્તિ તે દયા કરીને આપે.

દી. વી. શેપગિરિ અચ્યર:-ગીતામાં સંસારના સર્વ ધર્મોનાં સર્વોત્તમ તત્ત્વ રહેતાં છે. તે ગૃહસ્થના કર્તવ્યોનું પૂર્ણ ધર્મશાસ્ત્ર છે; સૌથી મદદન અવતારની વાણી છે તથા અમારા ધાર્મિક અને સામાજિક જીવનનો એમાં સર્વોત્તમ સાર અને આદર્શ રહેલો છે.

દે. ટી. તૈલંગ:-ગીતાની બાબા એવી ગંભીર ને ઉત્તમ છે કે જ્યાં તેનું 'ભગવદ્ગીતા' કિંવા 'ઈશ્વરીય સંગીત' એજ નામ યોગ્ય છે.

મહર્ષિ દ્વિજેન્દ્રનાથ:—પાશ્ચાત્ય દાર્શનિક ગ્રંથો ભક્તેને ખૂબ ચમકે; પરંતુ અમારા આ ધર્મદીપકનો પ્રકાશ તેથીયે વધુ ઝળકી ઉઠીને તેમને ઝાંખા ઝસ પાડી દેશે.

કેશવાલુ પિલ્લે:—આપણાં બાળકોને શરૂથીજ ગીતાનો પાઠ કરવા ટેવવાં જોઈએ. આપણી નૈતિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ માટે ગીતા વિના કોઈ પણ શિક્ષક કે માર્ગદર્શકની જરૂર નથી.

પ્રો. રંગાચાર્ય:—હિંદુઓને સાંપ્રદાયિકતાથી રહિત એવું ધાર્મિક અને નૈતિક શિક્ષણ આપવા માટે શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા જેવો બીજો કોઈ પણ ગ્રંથ નથી. તેમાં પ્રતિપાદન કરેલા સઘળા નૈતિક અને ધાર્મિક આદેશ પરમાત્માની આજ્ઞારૂપ છે.

ભક્તરામ શર્મા:—હાલમાં સર્વ કોઈ સ્વીકારે એવી કોઈ વસ્તુ હોય તો તે માત્ર એક ભગવદ્ગીતા છે. વ્યાસમુનિએ ગીતા-શાસ્ત્ર રચીને હિંદુઓને એક તંત્રથી બાંધી દીધા છે. જો ગીતા તરફ પૂરતું ધ્યાન અપાય તો સંસારમાંથી સમસ્ત વેર-ઝેર નાશ પામે.

શ્રી. મણુમદાર:—પ્રિય ભાઈઓ! પરમાત્માના આ ગીતા-રૂપી હૃદયને સદાનો સાથી બનાવો. નિત્ય પાઠ કરતા રહી તેનો પ્રવાહ તમારા હૃદયમાં વધુ ને વધુ વહેવરાવવાનો પ્રયત્ન કરો અને પછી જોઈ લ્યો કે શું થાય છે? અવશ્ય તમારું ખૂબ કલ્યાણ થશે.

ડૉ. મેકનિકલ:—ગીતાગ્રંથ બુદ્ધિની પ્રખરતા, આચારની ઉત્તમતા અને ધર્મોત્સાહનું અપૂર્વ મિશ્રણ રજુ કરે છે.

પંડિતવર શ્રીલક્ષ્મણ શાસ્ત્રી:—ધર્મનાં ગૂઢ રહસ્યોને સરળ અને સુરસ એવા થોડાક શબ્દોમાં પ્રકટ કરવાની અપૂર્વ શક્તિ તો માત્ર શ્રીગીતાજીમાં જ રહેલી છે.

એફ. ટી. બ્રુકસ:—મારતવર્ષના ઉજ્જવળ શૂતકાળનું આ મદાન દાન એવું અસરકારક છે કે જે માનવજાતિનું હજી વધુ ઉજ્જવળ ભવિષ્ય નિર્માણ કરશે. x x રાષ્ટ્રીય ધર્મગ્રંથ ગણાવામાં જે જે નિયમો જરૂરી છે તે બધા ભગવદ્ગીતામાં મળે છે; એટલું જ નહિ પણ ભાવી વિશ્વધર્મનો એ એક સર્વોત્કૃષ્ટ ધર્મગ્રંથ છે.

વિદ્વેદમ જ્ઞાન હુમ્બોલ્ટ (એક મહાન જર્મન):—સંસાર-
માં જેટલા પ્રયો છે તેમાં ક્યાંય ગીતા જેવા સુદ્ય ને ઉત્ત
રિયારો મળતા નથી. (કુનિયાના સૌથી વધુ વાંચવા યોગ્ય મંથ-
તરીકે જર્મનીમાં પણ ગીતા સૌથી વધુ વંચાય છે.)

મહેરબાખાજી—ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ દિંદુભનિર્મા જન્મવાથી
ગીતાને સોડો દિંદુઓનોજ ધર્મમંથ માને છે; પરંતુ વાસ્તવમાં આ
મંથ સમસ્ત માનવજાતિનો છે.

ચીની અનુવાદક—શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાન ઉપર આ મહાત્મા એટલો
આસક્ત હતો કે તે રોજ વાંચીને તથા આ વાર પ્રેમરૂઢન કરતો;
અને ચીનાઓએ તો એનુંજ નામ “કિયનજી” પાડી દીધું હતું;
તથા અત્યારે એનું મૂળ નામ તો ત્યાં કોઈ પણ જાણતું નથી.

યોરન રેસ્કિન્સ—કોઈ પણ જાતિને લેખિતના શિખરે મહા-
વચમાં ગીતાનો ઉપદેશ આદિતીય છે

મહાન અકબરનો પાંચ દારા—મારામાં ગીતાનાં પૂરતાં
વખાણુ કરવાની સક્તિ નથી.

મહાત્મા ગાંધીજી:—એક વાર મારો આંતરજાગૃણને આવેમો
જાણ્યો ત્યારે ગીતા મને બહુજ આશ્વાસનરૂપ થઈ હતી, મ મ મ
જ્યારે જ્યારે હું બહુ બાંહે મુઝેલીએ થી થંગાજ જનકું હું ત્યારે
ત્યારે હું ગીતામાતાના પાંચે દોરી જનકું હું અને એમથી મારું
સમાધાન ન થયું હે. એ એક બહુ નથી.

સ્વામી વિવેકાનંદજી—‘શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા’ એ ઉપનિષદ-
રૂપી જગીશ્યામિત થી વાંચી કાઢેલા અપ્રતિમ સત્ત્વરૂપ પ્રાપ્તિ
મુદેસી સદર હી કિવા કચમી છે

ભગવાન જ્ઞાનેશ્વર:—૧૮.૬૦. પેરેના તલ્લે કાંઈ રૂપક કરેલા
દોવાથી તે જ્ઞાનમ ન વેદાય છે અને દિવ્યજ્ઞાન ને વેદાયે નથી
છે. મ મ જે ૧૮.૬૦ ગીતામય જ્ઞાનએને આપે તેણે જેમને મારે
મે સત્ત્વજનક સત્ત્વજનક જનકુ જનકુ મ મ ગીતામય મ ના અને
મનુષ્યે રૂપી જાણના દેવે જુદા પડેલા જનક છે; મારે તેમનો મે. ૫

કરાવે, એ તો-એ પણ-સર્વ સજ્જનોના મુખ્ય ધર્મ છે.

ભગવાન શંકરાચાર્ય—ગેયં ગીતાનામસહસ્રં ધ્યેયં શ્રીપતિ-
રૂપમજસ્રમ્ । નેયં સજ્જનસંગે ચિત્તં દેયં દીનજનાય ચ વિત્તમ્ ॥

ભાવાર્થ:-દુઃખમાત્રની આત્યંતિક નિવૃત્તિ અને સચ્ચિદાનંદમય
પરમ સુખની નિત્યપ્રાપ્તિ માટે ગાન તો માત્ર ગીતાછતુર્થ અને વિ-
ષ્ણુસહસ્રનામતું ગાવા-ગવરાવવા યોગ્ય છે; ધ્યાન તો વારંવાર
શ્રીપતિનું ધરવા યોગ્ય છે; ચિત્ત તો સાચા સાધુજનોના સંગમાં
પરોવવા યોગ્ય છે અને વિત્ત તો દીન-દુઃખીઓને આપવા યોગ્ય છે.

**મહર્ષિ વ્યાસ-ગીતા સુગીતા કર્તવ્યા કિમન્યૈઃ શાસ્ત્રવિ-
સ્તરૈઃ । યા સ્વયં પદ્મનાભસ્ય મુખપદ્માદવિત્તિઃ સ્મૃતા ॥**

ભાવાર્થ:-સ્વયં વિષ્ણુ ભગવાનના મુખારવિંદમાંથી નીકળેલા
ગીતાશાસ્ત્રને ગાવા અને પાળવા જેવું મહાકૃષ્ણદાયક પરમ કર્તવ્ય
હોવા છતાં અન્ય શાસ્ત્રોની ગડમથલમાં પડવાની શી જરૂર છે ?

ગીતા મે હૃદયં પાર્થ ગીતા મે સારમુક્તમમ્ ।

ગીતા મે જ્ઞાનમત્યુર્ગં ગીતા મે જ્ઞાનમવ્યયમ્ ॥

ગીતા મે ચોક્તમં સ્થાનં ગીતા મે પરમં પદમ્ ।

ગીતા મે પરમં ગુહ્યં ગીતા મે પરમો ગુરુઃ ॥

અર્થાત્ ગીતા એ મારું હૃદય છે; ગીતા મારો ઉત્તમ સાર છે;
ગીતા મારું અતિ ઉગ્ર જ્ઞાન છે; ગીતા મારું અવિનાશી જ્ઞાન છે;
ગીતા મારું શ્રેષ્ઠ નિવાસસ્થાન છે; ગીતા મારું પરમ પદ છે; ગીતા મારું
પરમરહસ્ય છે અને ગીતા મારો પરમ ગુરુ છે. ” ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ

૫૦-ગીતા ગ્રંથના ઉપયોગ અને લાભ

પરેખર ગીતાના જેવો દિવ્ય સંદેશ પહોંચાડનારો ગ્રંથ આજ સુધી બીજો નથી જ રચાયો. ગીતાના સંબંધમાં માનવજાતિએ એટલી બધી આત્મચર્ચા-પ્રત્યાભિચાર કરી છે કે જેટલી આજ સુધી બીજા કોઈ ગ્રંથની થઈ નથી. ગીતાના દ્રવ્ય અંતરંગ રૂપ ઉપરજ એટલું બધું લખાયું છે કે જો તે બખાનો સંગ્રહ કરવામાં આવે તો મદાસારત જેવડા કેટલાય ગ્રંથ બરાબ જાય.

ગીતાના કાવ્યમાધુર્ય ઉપર કવિ વિમુગ્ધ થાય છે તો ગીતાના સાર્વભૌમ નીતિશાસ્ત્ર ઉપર નીતિજ મગજગો થઈ જાય છે. ગીતાના નિષ્કામ કર્મયોગ ઉપર કર્મયોગી આકર્ષીત થાય છે અને ગીતાની વીર વાણી ઉપર દૃઢપ્રતિજ્ઞ માનવી આસક્ત થાય છે. કોઈ ગીતાને જ્ઞાનનો સાગર કહે છે તો કોઈ તેને ઉપનિષદોનું દૃઢ્ય કહે છે. કોઈ એને કર્મયોગશાસ્ત્ર કહે છે તો કોઈ ભક્તિશાસ્ત્ર કહે છે. વાસ્તવમાં ગીતા એ નટવર શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની એક એવી અલૌકિક છાંયી છે અને એણે સ્વર્ગનું કંઈપણ છે કે જેના વડે માનવી જે કંઈ જોઈએ તે મેળવી શકે છે. જો એમ ન હોત તો ગીતામાંથી લોકોની ભિન્ન ભિન્ન રુચિ અનુસાર કર્મયોગ, ભક્તિયોગ, જ્ઞાનયોગ, પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિ વગેરે ચિત્રવિચિત્ર રૂપો ક્યાંથી નીકળી શકેત ?

એક દિવસે રામન જ્ઞાતિનું નામ સાંભળતાં યુરોપની જાતિએ બીજાજાતી બિલીને પેડે મૂળતી હતી. એક સમયે બેબીલોનિયનોના કરથી યુરોપિયનો થર થર કંપતા હતા. એક જમાનામાં યુરોપ, એશિયા અને આફ્રિકામાં મજ્જાધિયનોનો દમામ ચાલતો હતો અને એક કાળમાં મીટ્રાની ધાક સમસ્ત યુરોપમાં ફેલાઈ ગઈ હતી; પરંતુ એ બધી જોરાવર જાતિઓ કાળરૂપી સમુદ્રમાં ક્યાંની ક્યાંય વિલીન થઈ ગઈ અને આ દિગ્વિપતિ-કે જે કાર્થવન, ઝીલ, બ્રહ્મ, દિરાત અને ત્રિવિષ્ટપ(તિબેટ)માંની આગલી જાતિઓથી ધણા કાળ પહેલાં

ધર્મક્ષેત્ર કુરુક્ષેત્રમાં સુરસ શ્રુતિમંત્રાની લહરિમાં અવગાહન કરતી
 દત્તી તે-આજખર્યાંત ટકી રહી છે એનું શું કારણ? અમારા અભિ-
 પ્રાય પ્રમાણે એનું જાગરદસ્ત કારણ તેનું સર્વોત્તમ સાહિત્ય (અને
 તેનો પ્રચાર તથા પાત્રન) છે. વળી આ વાત પણ સત્ય છે કે, એ
 મદાન સાહિત્યનું મંથન કરીને તેનું હૃદય ગીતામાં યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ-
 ચંદ્રે એવી અજળ અને સુંદર રીતે ગોઠવી દીધું છે કે એના જેવો
 હિંદુજાતિની પ્રતિષ્ઠા અને મદત્તાનો સર્વત્ર પ્રચાર કરનારો ખીતો
 એક પણ ગ્રંથ સમગ્ર સંસારમાં નથી.

આજે હિંદુજાતિ ગુલામ છે, દરીદ્ર છે, છિન્નલિન્ન છે અને
 ધૂર્ત જાતિઓ તો તેને “કપિલા ગાય” જેવી ભક્તી અને ભાગ
 માને છે; પરંતુ જ્યારે એ કપિલા ગાય-એ હિંદુજાતિ-ગીતાના
 અભય વાણી તરફ ધાન માટે છે ત્યારે તેઓ એને ભૂખ્યા વાદ્ર જેવું
 લામંદર જુએ છે અને તેમનાં એકે એક ગાત્ર હીલાં દળ થઈ જાય
 છે! જ્યારે એ જાતિઓ જુએ છે કે, એ ગરવી ગીતાના અનુવાદો
 ફ્રીએ ફારસીમાં, અષ્ટુ મુન્દે અરબીમાં, રસેગને લેટિનમાં, ડિમિ-
 ક્લિએ ગ્રીકમાં બનુંદે કેન્યમાં, લોરિન્ડે જર્મનમાં, રતાનિસલસ
 ગ્રીકોએ હટાલિના અને ટેન્સન, આનોંદ, ડેવિસ, બીમેન્ટ તથા
 આર્સ્મિ હિંદુસ્તાને આંગ્રેજ ભાષામાં કરીને ઘણીખરી નીનિશ્ચય
 જાતિઓમાં આ સદાચારશાસ્ત્રનો પ્રકાશ ફેલાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે
 અને એ પ્રયત્નો સરસદ જાહેરે હિંદુજાતિને મરતક નમાવે છે અને
 તેને આદિગુરુ, આદિકૃષ્ણ, અદિવાર, આદિનાનિજ અને આદિશાસક
 તરીકે મારે છે આર્સ્મિ (વિદ્યારણના) ગીતાના અનુવાદની બુદ્ધિ
 ને સરખાવે હિંદુના વાદ્યદેવ વૈષ્ણવે ડેન્ટિંગ સાહેબે લખી છે તેનાં
 તેમજ મુન્દે મુન્દે “કોઈ” છે કે “કોઈ” પણ જાતિને હિન્નતિના
 મિત્રને સદાવચામાં ગીતાનો ઉપદેશ આપીતીય છે.” ગ્રેવિસે
 સર્વેશ - હિન્દુનાં મંત્રાનંત ને ગીતાના પુનઃકે પાતાની દે
 મુન્દેશ સર્વેશ - હિન્દુનાં મંત્રાનંત ને સમગ્ર હિન્દુના સાહિત્યમાં
 કોઈપણ મંત્ર, નવન વિનનની સર્વત્રેશ સામગ્રી તથા

અનુભવની સૌથી મહાન સંપાત્તિ માનવો દેવો. જ્યારે તે ગીતાને
 “સર્વભૂતેષુ ચાગ્માનં સર્વભૂતાનિ ચારમતિ” એ શ્લોક વાંચતો
 ત્યારે તેણે આખું સરીર પ્રવલ્લિત થઈ જતું; તેણે હૃદય નાચી ઉઠતું
 અને તે કલાકોના કલાકો સુધી આનંદાશુ વદાવતો ! તે પોતાના
 મીતા પુસ્તકને ઈંદ્રનો મુર્તિ સમાન ગણતો અને તે પુસ્તક દશ-
 સુધી-પુષ્કોળની એક સાયબેરીમાં સુગંધિત છે. ચીની બાપામાં ગીતાને
 અનુવાદ કરનાર ચીનો માણસ તો શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાન ઉપર એટલે
 મધી મુગ્ધ હતો કે તે દરરોજ તેણે વાચનમનન કરીને ત્રણ ચાર
 વાર પ્રેમરુદન કરતો હતો. ચીનાઓએ તો એણે નામજ કિશનજી
 (કૃષ્ણજી) પાડી દીધું હતું. અને દશ પછ ત્યાં તે એજ નામથી
 યોગજાતો હોય તેણે અસંસ નામ જુવાઈ ગયું છે !

બાપી અને જાવા બેઠમાં ગીતાના કેટલાયે મહાપદ અનુવાદ છે
 અને કિશોરોમાં ગીતાનાં બધાં દ્રશ્યો દેખાડવામાં આવે છે. આ વિશાળ
 ભારતમાં તો વેદો કરતાં પણ ગીતાની પ્રતિષ્ઠા વધારે છે.

આપણે ત્યાંની તો વાતજ જુદી છે. અહીં તો જેણે ગીતા
 ઉપર કંઈ પણ લખ્યું ન હોય તે સમર્થ આચાર્યજી ગણાતો નથી.
 કેમકે તેમનો કાંઈ પણ મન કે સિદ્ધાંત એવો હોતો નથી, કે જેણે
 તેમણે ગીતાથી સમર્થન ના કર્યું હોય એજ કારણથી અદ્વૈતવાદી
 શંકરાચાર્ય, વિશિષ્ટાદ્વૈતવાદી રામાનુજાચાર્ય, વિશુદ્ધાદ્વૈતવાદી વલ્લભા-
 ચાર્ય, દ્વૈતવાદી મધ્વાચાર્ય અને કૈતાદ્વૈતવાદી નિમ્બાર્કાચાર્ય વગેરે
 એ અને તેમના અનુયાયીઓએ મીતા ઉપર એટલાં ભાષ્યો, વ્યાખ્યા-
 ણો, શ્લોકો, વિશ્લેષો, ટીકાઓ, દિગ્વિષ્ટો, આલોચનો, રહસ્યો
 અને વિવરણો સંસ્કૃતમાં લખ્યા છે કે એ બધું જો દોષ વાંચવા
 માત્રે, તો તે પાછળ બે-ચાર જન્મ માળવા પડે ! આ સાંપ્રદાયિક
 વિવેચનો ઉપરાંત મીતા ઉપર એકેડે સ્વર્ગજ આખ્યાયિકો પણ
 સંસ્કૃતમાં લખ્યા છે. ભારતની પ્રાકૃત ભાષાઓમાં પણ શ્લોકાનુવાદ,
 ભાવાનુવાદ, છાંયોવાદ, આલોચના, અંતરંગ વિવરણ અને અદિરંગ
 સમાલોચનાના અવશિષ્ટ મંથો નીભળે છે. એમાં સૈદ્ધાન્ત નિષેધ,

હીરેન્દ્રનાથ દત્ત અને અરવિંદ ધોપના ગ્રંથો સર્વોત્તમ ગણાય છે.

તુલસીકૃત રામાયણ સિવાય ભારતની કોઈ પણ ભાષામાં એવો કોઈ પણ ગ્રંથ નથી કે જેનો ગીતા જેટલો પ્રચાર હોય. પ્રત્યેક ધર્મપ્રેમી હિંદુ તેનો નિત્યપાઠ કરે છે. મરણ વખતે પણ ગીતાપદ્ય સંભળાવવાની અત્યંત પ્રાચીન પરિપાટી આપણે ત્યાં છે. વધારે તો શું, ભારતના જડચેતન સર્વમાં ગીતાપદ્યના સંસ્કારો ભર્યાપડ્યા છે. અલખત તે અન્યક્ત છે, વ્યક્ત નથી; સૂતેલા છે, જાગ્રત નથી.

ગીતાના આ દિવ્ય કિંતુ અન્યક્ત અને સૂઈ રહેલા ઉપદેશને વિકાસ અને જાગૃતિના નવીન સ્વાંગ સજ્જવવા એ હિંદુજાતિનું હાલનું પરમ આવશ્યક કર્તવ્ય છે. આપણે તો ગીતાજ્ઞાન માત્ર વાંચીએ છીએ; તેનો સદુપયોગ કરવાનું જાણતા નથી. આપણે “નિર્વેરઃ સર્વં ભૂતેષુ” નો પાઠ કરીએ છીએ પણ ધરમાં તો વેરઝેરના દાવાનળ સળગતા હોય છે! આપણે “યુધ્યસ્વ વિગતઞ્જ્વરઃ” નું રટણ કરીએ છીએ પણ ધર્મ અને જાતિની રક્ષાર્થે રણાંગણમાં કૂદી પડતાં કરીએ છીએ! આપણે “કૃત્યં મા સ્મ ગમઃ પાર્થ” નું પારાયણ કરીએ છીએ પણ મા-બહેનોની આજરૂ લૂંટાતી જોવા જાણવા છતાં નપુંસકતાજ દર્શાવીએ છીએ! આપણે “સુલિનઃ ક્ષત્રિયાઃ પાર્થ લભંતે યુદ્ધમીદૃશમ્” નો દમ મારીએ છીએ; પણ દેશની સ્વાધીનતાના સંગ્રામમાં નાગી તલવારોની ધારો ઉપર નાચતાં કરીએ છીએ! આપણે “શુદ્રં હૃદયદૌર્વલ્યં ત્યક્ત્વોત્તિષ્ઠ પરંતપ” ની ખુલદ ગર્જના કરીએ છીએ પણ વ્યવહારમાં તો હીજડાઓની પેટે મારજ ખાયા કરીએ છીએ! આપણે “નૈનં છિન્દન્તિ શસ્ત્રાણિ નૈનં દહતિ પાવકઃ” ની બગાઇ હાંક્યા કરીએ છીએ પણ ધર્માત્માઓના તનતેડ પરિત્રમ છતાં આત્મજળ ખીલવીને સંસારને ચક્રિત કરી શકતા નથી!

ગીતાનો નિત્યપાઠ કરો; તેને સમજો અને તે પ્રમાણે આચરણ કરો. જે તમે એ પ્રમાણે કરો; જે ગીતાનો વ્યાવહારિક ઉપયોગ કરો; તો તો એનો એકાદ સ્ત્રોક પણ તમારી નસોમાં ચેતના જગવવાને પૂરતો છે. ગીતાનો એક એક શબ્દ અભયવાણીનો એક

એક એવો અજળ નમુનો છે કે જો આ અગ્રામ વાણીનો ભક્ત આદરી
 બેસે તો કૃતાંત કાળને પણ ધૂળભેગો કરી શકે તો પછી મનુષ્યોના
 તે શા પ્રિમાય ? દક્ષીકત આવી હોવાથી પ્રત્યેક દેશાભિમાનીએ આ
 અગ્રામ વાણીને પોતાના હૃદયપટ ઉપર સુવર્ણાક્ષરે લખી લેવી જોઈએ.
 દિંદુ સંગઠનના નસામાં મસ્ત રહેનાર વ્યક્તિઓએ એવો પ્રખર
 પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, કે જેથી પ્રત્યેક દિંદુગૃહમાં આ અગ્રામ વાણી-
 વૃંદા ગીતોપનિષદનું રટણ રામનામની પેઠે થયા કરે. જેઓ
 મંત્રકૃતમાં ગીતા સમજી શકતા નથી તેઓ પોતાની માતૃભાષામાં
 વાંચે; અને જેઓ વાચી જાણતા નથી તેઓ બીજા પાસે વંચાવીને
 સાંભળે. આ રીતે જે દિવસે જાણ દિંદુઓ ગીતાભક્ત થઈ તેનો
 વ્યાવહારિક ઉપયોગ કરશે; અથવા કરવા માટે દિંદુવૃંદા સમક્ષ જાગૃ-
 નિનો સંખ્યાદ ગજવશે; તે દિવસે આ જૂમંડળમાં એવી કોઈ પણ
 ભક્તિ નહિ રહે કે જે આપણી સામે આંખ પણ ઉઘી કરી શકે !
 જે દિવસે આપણે ધર્મરક્ષણ અને દેશાભિમાનને ખાતર વીરબ્યાધ
 અર્જુનની પેઠે ત્રિશોઠવિજયી ગાદીવનો વિજયટંકાર કરીશું તે
 દિવસે આ સંસારમાં એવી કંઈ પ્રબળ શક્તિ છે કે જે ધુટણીએ
 પડીને ચિર નમાવે નહિ ! ગીતાસિદ્ધાંતના પાપા ઉપર જે દિવસે
 આપણે સંગઠન કરી લઈશું તે દિવસે વિશ્વની પ્રજાનામત શક્તિઓ
 પણ મૂંઝા ઉઠશે અને ભયંકર કૃતાંત કાળ પણ કંપી ઉઠશે.

(કલકત્તાના “દિંદુપંચ” ઉપરથી સાચાનુંવાદ)

૫૧-આંખનું મક્ષણ કરવાનો ઉપાય !

આસતેસત્ કાળજી—કવિરાજ પ્રતાપસિંહજી, દિંદુ વિશ્વ-
 વિશ્વાસય કાશીના “આવ” પત્રમાં લખે છે કે—ભારતનાં
 પ્રાચીનકાળથી બીઓમાં તત્વાન્ન જૂંમ, ગરુડે તથા અખના રક્ષણ
 માટે અંજન કરવાની રીત ચાલી આવે છે. આજકાલ યાત્રીય
 પદ્ધતિ મોજુદ હોવા છતાં સદેર તેમજ મામડામાં વસનાર બીઓ
 પોતાની તેમજ પોતાનાં બાળકોની આંખમાં દરરોજ કાળજી આજે

છે. અત્યાગ્રસુધી તો એ કાજળ આ દેશની જૂની રીત પ્રમાણે ઘી, સરસવતું તેલ, તલતું તેલ, ગેરંડિયું તેલ, નાળાએરતું તેલ વગેરે માંથી ગમે તે તેલના દીવા વડે કાજળ બનાવીને વાપરવામાં આવતું હતું, અને તે કાજળ કાંસાના કે માટીના પાત્રમાં એકઠું કરવામાં આવતું અને તેનો ઉપયોગ સ્ત્રીઓ હમેશાં કરતી. કેટલાંક સ્ત્રીપુરો સુરમાનો પણ ઉપયોગ કરે છે. આ સુરમો રીસાની ધાતુને પીસીને બનાવવામાં આવે છે. આ સુરમામાં આ વખતે બરેલીનો મુઝો વખણાય છે અને પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ સુરમો વાપરવાનો વધુ રિવાજ મુસલમાન જાતિમાં દેખાય છે. શાખીન વૃત્તિના હિંદુ લાખજો પણ સુરમાનો ઉપયોગ કરે છે, પણ તેમની સંખ્યા બહુજ ઘેડી છે. નવીન સભ્યતાના કારણે દેશમાં કેટલીક નવી સ્ત્રીઓ વપરાશ લાગી છે અને તેનું પ્રમાણ પણ વધતું જાય છે. કેરોસીન તેલ-ગ્યાસતેલ-જેને માટીનું તેલ કહેવામાં આવે છે તે પણ એમાંની એક વસ્તુ છે. શહેરોમાં તો પ્રકાશ આપવાનું કામ વીજળાએ લઈ લીધું છે, પરંતુ ગામડાંઓમાં આ માટીના તેલનો (કેરોસીનનો) ઉપયોગ પ્રતિદિન વધતોજ જાય છે! જે સ્ત્રીજ છૂટથી અને વધુ વપરાય છે તેના ઉપયોગ સાથે તેનો દુરુપયોગ પણ થવા લાગે છે. સ્ત્રીઓ કાંબો પાડે છે. તેઓ ક્યારેક ક્યારેક આ કેરોસીન તેલને સામાન્ય તેલ સમજી તેનું કાજળ બનાવી વાપરે છે! અને તેનાથી થતી હાનિ જીંદગીભર ભોગવી રહે છે. મારા ઘરમાં મારી માતાજીને આંખની દુર્બળતાને લીધે હમેશાં કાજળ આંજવાની ટેવ હતી. એક દિવસે નોકરાણીએ માટીના તેલનું (કેરોસીનનું) કાજળ બનાવી તેની આંખોમાં આંજી દીધું! પરિણામ એ આવ્યું કે, તેથી આંખો મુઠ ગઈ! અને તેમાં એવો તો કોષ વિચિત્ર પ્રકારનો દાહ થઈ ગયો કે જેની અનેક પ્રકારે ચિકિત્સા કરવા છતાં શાંતિ નજ થઈ. જીંદગી સુધી આ દાહ અને તેની પીડા ભોગવવીજ રહી.

(જૂન-૧૯૩૨ના “આરોગ્યસિંધુ”માંથી)

૫૨-વીંછીના કેટલાક ઉપાય

૧-વિંછી ડંખે તે જગાએ મીઠું ઝીલું વાટી ધસવાથી નદિ ચડે.

૨-માથુસના નખ તથા સોપારીનો બૂઝા ખીટીમાં પીવાથી અથવા કરોળાઆનું પડ ચક્રમમાં પીવાથી વિંછી ઉતરે છે.

૩-નાગરવેલનાં બે પાનમાં ચપટી ચપટી મીઠું નાખી ચાવી જવાથી વિંછી ઉતરે છે.

૪-ડંખ ઉપર મધ ધસવાથી ફાયદો થાય છે.

૫-જાંબુડાનાં પાન, પાકાં કેળાં અથવા કુંગળાને વાટી છુગદી માંધવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૬-આંબલીનો કચ્છો ધસી ઘોળો થાય ત્યારે ડંખ ઉપર ચોટી દેવાથી તે ઝેર ચૂસી ખરી પડશે.

૭-મુલસીનાં પાન ચાવી કાનમાં ફૂંકવાથી વિંછી ઉતરશે.

૮-પાણેર પાણીમાં ત્રણેક તોલા મીઠું વાટીને નાખવું અને ખૂબ દસાવી તે પાણી ગાળીને શીશીમાં ભરી રાખવું. આ પાણીમાં રતું રોલિયું બિંજવીને વિંછીના ડંખ પર મૂકી દેવું તથા વિંછી અદ્યેા ૧૫ ત્યાંસુધા એજ પાણી ચોપટી જમણા દાય વડે ઉપરથી નીચેની બાજુ તરફ જરા બાર દબને ધસવું તથા થોડુંક ર શીશીના પાણીમાં રસાળીને વિંછી જે બાજુ કરચો હોય તેની સામેની બાજુના નાકમાં નોરથી તેમાંનું પાણી સુંધાડવું તથા એજ (વસટી બાજુના) કાનમાં એ શીશીમાંનું પાણી થોડુંક નાખવું. આથી પણ મટે છે.

૯-ઠીંકરામાં થોડા અંજારા ઉપર દળદરની શુદ્ધ ભઠારાવી નો ધૂમાડો કરડેલા અંજની સામેના નાકમાં નોરથી સેવરાવવો.

૫૬-સોનેરી વચનો

(સ્વામી ભાસ્કરાનંદ અને ગોસ્વામી વિજયકૃષ્ણના ચરિત્રના આધારે)

દીનદુઃખીઓનાં દુઃખ જોઈ ગોસ્વામીજીનું હૈયું રડી ઉઠતું. પણ જીજી તરફ જ્યારે ધર્મને નામે ધતિંગ, સત્યની અવગણના અને સત્તાનો દુરુપયોગ થતાં જુવે ત્યારે તેમનો પુણ્યપ્રકોપ પણ તેટલામાં જોરથી ઉછળી આવી તેમનું હૈયું વજ્રથી પણ કઠણ બની જતું. સત્યની આગતમાં ગોસ્વામીજીને બાંધછોડની નીતિ ગમતી નહિ. સિદ્ધાંતનો ભંગ તો તેઓ જરા પણ સાંખી શકતા નહિ. પછી જાણેને સામે માણસ કોઈ સત્તાધીશ, રોહી કે સંબંધી હોય. કતવ્યપાલન કરતાં ગમે તેવાં સંકટ આવે તેને તેઓ હર્ષભેર વધારી લેતા. અસત્ય અને અન્યાય સામે તેઓ વીરની પેઠે લડતા. રામાયણમાં મદાદપિ વાલ્મીકિ શ્રીરામચંદ્રના ગુણ વર્ણવતાં કહે છે કે:-

વજ્રાદપિ કઠોરાણિ મૃદુનિ કુસુમાદપિ ।

લોકોત્તરાણાં ચેતાંસિ કૌ હિ વિજ્ઞાતુમર્હતિ ॥

અર્થાત્ લોકોત્તર વ્યક્તિઓનાં-મદાપુરુષોનાં-હૃદયને કોણ સમજી શકે ? કેમકે તેઓ અવસ્થાભેદે ક્યારેક તો કુસુમથીયે કામળ જણાય છે તો ક્યારેક વજ્રથી પણ કઠોર જણાય છે !!

કેટલાકે તો વ્યભિચારને પણ ધમતરીકે ઠોકી બેસાડ્યો છે. જ્ઞાનપ્રકાશ વગર આ દુનિયાચરણી અંધકારનો નાશ થાય તેમ નથી. દુકાળમાં જુખ્યાઓને અન્નદાન આપવામાં ન આવે કે મદારોમાં માંદાઓની માવજત કરવામાં ન આવે તેને કેટલાક નિર્દયતા કહે છે; પણ અતનાધિકારમાં ગેર્યા ખાતા લોકોને વ્યભિચાર, અન્નદાન વગેરેના આદર્શમાં પડ્યા રહેવા દેવા તેને કોઈ નિર્દયતા કહેવું નથી. જુખ્યા-તજવ્યને તથા દીનદુઃખીઓને અન્નદાન વગેરે આપવું, તેમજ ગેર્યાની મેલા-ચાકરી કરવી એ પણ પરોપકાર તો છેજ; પરંતુ અતનાધિકારમાં જટકતા લોકો કે જેઓ દુનિયામાં સડ્યા કરે છે તેમને તેમની જગત કાઢી જ્ઞાનપ્રકાશમાં લાવવા, એ સર્વોત્તમ પરોપકાર છે. દુકરમાં એવી મેરી જીવદયા બીજી નથી.

૫૭-સોય જેવા વનો, કાતર જેવા નહિ.

(લેખક:-શ્રી. મસ્તકડીર)

તમે આ નિરીક્ષણ કર્યું છે કે? તમારે ત્યાં લગભગ જેવો મોટો દુભ પ્રસંગ આવવાનો હોય, ઘરનાં બેરોઝાદરાં અને એ પ્રસંગ પર બહારગામથી આવેલાં નજીકના સમાના લુગડાંઓ સીવવા ઘેર દરજીને બેસાડ્યો હોય, એ જેરામ મેરાઈ દરેરાજ સવારે પોતાના કામ પર ચડવા તમારે ત્યાં આવે ત્યારે જ્યાં તેનો સીવવાનો સમય પડ્યો હોય ત્યાં આગળ આવના દાયમાથી કાતર અને મળને ધખકે નીચે પડતી મૂકે અને સોયને પોતાની મોટી જેવી પાખડીમાં ચડાવી દે. આટલી ક્રિયા કર્યા પછી જ દરજી તેને જોમ દાવે તેમ કપડાં સીવવા માટે નીચે સાદી પર કે સંઘા સામે ખુરશી પર બેઠક બે.

આ દૃશ્ય જોઈ કોઈને પ્રશ્ન યાવ કે દરજીની કળામાં, કપડાં સીવવા માટે સોય અને કાતર બંનેની સરખી ઉપયોગિતા છે. જના એક શિર પર રથાન મેળવે છે, જ્યારે બીજાને જમિ પર ચા માટે ફેંકવામાં આવતી દસી? નાણાની નજરે વસ્તુની કિંમત મણીએ તો સોય કરતાં કાતરની કિંમત મણીજ વધારે હોય છે. ત્યારે એકલું સન્માન અને બીજાની અવગણના શા સાર? એક અજરાક દરજીને મેં આ પ્રશ્ન પૂછતાં તેણે જે પ્રત્યુત્તર આપ્યો એ સાંભળીને હું તો હાહાકાર થઈ ગયો. તેણે કહ્યું કે, કાતર તો કાપે છે. બેગું હોય તેને જુડું કરે છે. એ આટલી જાણ તો વેનરી નાખે છે અને કપડાને જગાડે છે. અસખત, દરજીના ધંધામાં જુડું પાડવાની જરૂર ખરી, કાપડના એક તાકામાથી અનેક કટકાઓ ગનાવવાની જરૂર ખરી, વાંચોને સુંદર પોશાકનું સ્વરૂપ આપવા માટે કાતરથી વેનરવાની જરૂર પણ ખરી; પણ એ કાતરની પાછળ કોઈ કુશળ કારીગરનો દાય હોવો જોઈએ. સારા અને ઉપયોગી અસખતના દાયથી કાતરનો ઉપયોગ થવો જોઈએ, જ્યારે સોય તે સારા કે નરમ કોઈના પણ દાયમાં જાય ત્યાં નાધવાનું-એ જુદા કલકાને એકત્ર કરવાનું-કામ કરે છે.

સારા કુશળ માથમાં સોય હોય તો સારું સંધાય, વળી સારી સી-
વાય. ખખર ન પડે એ રીતે કુશળ દરજ્જા સોયથી લૂગડાંમાં બળીયા
માથો વચ્ચેના એ કકડાને બેગા કરવા છતાં એક અને બળે
અને બળેજ વચ્ચે જાણે હોય એવું દેખાડી શકે. કાતર એકથી
કાતનારી છે, બ્યારે સોય સાંધનારી છે એટલે એનું સન્માન છે.
અને તે માટે આમે દરજ્જા સોયને અમારે માથે ચઢાવીએ છીએ.

* * * *

મહત્ત્વ આ જુલાસાથી હું વિચારના વખતમાં પડી ગયો.
વળી હોય વિચાર કરત મને લાગ્યું કે, માનવજીવનમાં જેઓ સંધિ-
વાનું કાર્ય કરતા હશે, તેને જનતા વધુ સન્માનથી લેશે, અને જેઓ
વિષુદ્ધ પાઠ્યાનું, જુદા પાઠ્યાનું, નેતરવાનું કામ કરતાં હશે તેને
લોકમનમાં વિકસે તેો હશે.

કવિવર દા. સે. એક સ્થળે કહી ગયા છે કે, વિદિતા પ્રાચીન
કવિવાળાના બધા જુદિમાત્ર પુરિયા અને વાર ગોદાઓ સમાવે
દા. સે. એ નરેન્દ્ર વિદિતા જુદી જુદી જાતેનું ઓપીકરણ કરી
વરેજીય જેને “પુર્વ શિક્ષણ” કહેવામાં આવે છે તે માધ્યમ તરીકે
તેણે પોતાની જાતે નેદ્ર એવી આ દેશની આર્થિક પ્રગતિ પેતા
અવગતી હુરે, નરેન્દ્ર પુરુષ દા. સે. અને દરજ્જા વાનુ પડે છે. તેણે
જુદે સમય વિદિતા જુદા જુદા જાતે આપના માનવજીવન
જુદેજી દેવાવરને આદેશ આપ્યો. અને તેથી તે પોતેજ આપના
પુરુષ નરેન્દ્ર નામક કવિ દા. સે. દા. સે. આ સંવચ્ચ પ્રગતિ દેશ
વિદિતા આદેશ આપના આદેશ આદેશ દેશના આપના
દરજીયા દરજીયા દેશ આપના પ્રગતિ એક કવિ દા. સે.
દા. સે. આદેશ આપના દરજીયા દેશ આપના પ્રગતિ દેશના
દેશના આદેશ આપના દરજીયા દેશ આપના પ્રગતિ દેશના
દરજીયા દેશ આપના દરજીયા દેશ આપના પ્રગતિ દેશના
દરજીયા દેશ આપના દરજીયા દેશ આપના પ્રગતિ દેશના
દરજીયા દેશ આપના દરજીયા દેશ આપના પ્રગતિ દેશના

શ્રી રાજે પૂજ્યશ્રી.

જેમ પ્રમાણે એમના જમાનામાં શીકુબા મદાન પેદા,
કિશક અને મુન્નદો દના. ન્યાયને માટે ચાલી તેમણે પાંડવોનો
પદ લઈએ અને સત્તાના મદમાં ધેસા અનેશા કોરવકુળનાં નિહદન
કર ખુબ જીવનનું ચરીત બચાવે, એકુનો, ત્રે.વાણી અને મામરી-
બામરી સ.થે ફરી તેણે સામાન્ય જનનામાં એવનાનાં પ્રાણ પૂર્ણ.
દિંદમાં મદાન શકવર્તી મળ્યો. થય તથા હોંશાવી રત, અને ક,
મકુલેન, વિરમ એવા ધણા કન તથા હોં; પણ એ રજનું શીર્ષી
ઉચ્ચ અને ભિન્ન આમ. ન્ય જનના પર તે ખાસ શાસનજ કરતા,
એમની અમર્યામ, એમના સાલિતવચ્ચ જમને જાણે. અધિકાર
એવા એમના આધિકારીઓ અને શોડિયરે આ માર જાણ શકતા.
આમાન્ય જરીત એકો તેમને રેલવ, એવર્ અને નવે જાણાં તેમજ
તેમનાથી બાકીના, દુર દુર રજા રહી એવર્. રેલવનાં રજાનાં
પદ, આ.યોજનાનાં કોઈનાં કોઈનાં નમ પદોનાં રત ન રજાનાં રત
શીકુબાએ રજાનાં જ દો. જા. જા. ન્ય અને પર્તીય મ.મરી-
અ.મી. એકો ઉછાં દત. ક. ન. મકુલેન, કુખી એ જાણના
તર્વેતમ મદાકુલેન દત જા. ન્ય ન રજાનાં જાણનાં રજાનાં
જાણનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં
અમરી, રાજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં
જાણનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં
એ રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં રજાનાં

[illegible]

તેમને સ્વતંત્ર તંત્રનું વસ્ત્ર પહેરાવવાની તેમની અભિલાષા છે, પણ જાણી જોઇને આહું વેતરી હૂંગહૂંગ જગાડે ત્યાં મિથ્યા લક્ષી અભિલાષા પર કાણુ વિશ્વાસ રાખે વારૂં ?

x

x

x

x

આપણે જરા દિલસૂરીમાં ઘસડાઇ ગયા. હવે જરા સામાન્ય વાતો પર ઉતરીએ. દુનિયામાં કેટલાંક માણસો સોય જેવાં આવે છે. કશુંયે થતો હોય ત્યાં લડનારાઓને શાંત પાડી મામલો ઠંડો પાડે. નાતમાં પણ તડાં પડી ગયાં હોય તો પોતે વચમાં પડી નાતીલાઓ વચ્ચે સંપ કરાવે. કોઈના ઘરમાં ક્લેશ થયો હોય તો ત્યાં પોતે ઘરનાં દરેક માણસને સાંત્વન આપી ક્લેશને ટાળે છે, જ્યારે કેટલાંક માણસો કાતર જેવાં હોય છે. તેઓ જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં કુસંપનાં ખી વાવે છે. એકબીજાને લડાવી મારે છે, અને ચાઠીચુગલી કરી ઘરમાં, ગામમાં, આંદ્રિસમાં, નાત કે જમાતમાં માણસોનું અરસપરસ દિલ કેમ ઉડી જાય અને કેમ કશ્યા, કંકાસ અને મારામારીરૂપી હોળી સળગે એ એમની દાનત હોય છે. આવાં કાતર જેવાં માણસ ઘણાં લયંકર હોય છે પોતાની જાત માટે, અને પોતે જેની સાથે રહેતા હોય તેને માટે. અને તેથીજ આવાં કાતરીઆં માણસને જનતા ધિક્કારે છે. આખા દેશોના દેશોને યુદ્ધની આગમાં હોમનારી મહાન કાતરવ્યક્તિઓ જગતના દનિદાસની રંગભૂમિ પર નૃત્ય કરી ગઇ છે. પણ એમની મુરાદમાં એ કાવ્યા પછી માનવસમાજ તરફથી શીરપાવમાં તો એવી વ્યક્તિઓને ખાસડાંજ મળ્યા હોય છે.

x

x

x

x

કેટલાંક બેંગાં પણ કાતર જેવાં હોય છે. એમની જીભ કાતરની માફક સડસડાટ ચાલે છે અને એ એમની જીભડીના પ્રતાપથી ઘણાં ગિચારાં નિર્દોષોનાં ઘર લંગાય છે. કાતર જેવી જીભવાળાં જૈતં જીવનું નિંદાખાનું હોય છે. તેને આખા ગામની પંચાત હોય છે અને લોકો સુલેહ, સંપ, સંતોષ અને આનંદમાં રહે તે આ કાતરદેશનનાં

બેંગેને પસંદ પડતું નથી. કાતર જેવાં બેરાં બોલવામાં ગમે તેવું
વેતરી નાખે છે. મારે સમાજે આવી કાતરોથી ચેતવાની જરૂર છે.

સૌવ જેવી બહેનો દમેશાં સામુવહુ વચ્ચે, ધણીધણીઆણી
વચ્ચે સંપ અને સત્તાદ. કનવવામાં આનંદ લે છે. આવી સૌવ-
બહેનોને લોકો દેવી ગણી પૂજે છે.

(“પ્રજામિત કેસરી”ના એક અંકમાંથી)

૫૮-પુરોહિતનું વલિદાન !

પુરોહિત—રાજાજી ! તમને બન્નેને આ શું મંત્રમું ? હાત્રિયની
તલવાર બાહ બાહના ગળા પર ! હા ! આ નરવારિની બુમિનો આ
શી અધ્યાપાન ! રાજાજી ! ચિતોડનું અત્યાનાસ વળી જશે. આ
તલવારના ધા બાહને ગળે નથી; એ ચિતોડને ગળે જાણીને દુશ્મનો
ખૂંભી રહ્યા છે; ચિતોડ ઉપર ધોર આપત સદા રહી છે; આ
વંશના બાહબાહનાં ગળાં કાપવાનો ? પૃથ્વીરાજે અને જયચંદે સદીને
આર્પાવતું ચુમાળ્યું, એ યાદ છે ? યાદ કરો ! તમારા પ્રતાપી
પૂર્વજોનું વીરત્વ સંભારો ! ચિતોડ તમારો મોથો વારમો છે. બલિ-
દાન અને શિરસમર્પણની આ બુમિ બારતની કીર્તિનો ખગનો છે.
બાહ બાહ કપાહ મરસો, તો એની ઝડા ડાળુ કરો ? એના ઝડકો
એકમેકના ટોટા ખીસમે તો ચિતોડનું શું થશે ? તમારી સમસારો—
તમારું વીરત્વ—તમારી શક્તિ સત્રુઓ સત્રે વાપરને ! બાહ બાહની
આ નકરાર ચિતોડના નાસની યોગ બોદે છે. જે ચિતોડની હાજ
દેવે હોય, તો આ દાય આ રીને સોદીથી ખગડાના બચાવો અને
વેર બૂધીને બાહએ બાહ બેટો ! આ જાણના આશીર્વાદ છે કે...

સાકતસિંદ—ચિતોડ ! અરે ચિતોડ તો દરે મોગેનું છે.
ગોરદેવ ! એ વિદવાના સાઓ યાદીના માંડવામાં સંબળાવને.
સાકતસિંદ દરે આ વેર નદિ બૂને. જો તો દૂ નદિ કે હાં તો આ
મિથ્યાભમાની પ્રતાપ નદિ ચિતોડ જશે તો એવાને પાપ

જશે. આ અપમાન કરતાં ચિતોડ દુશ્મનનું થાય, એ શું ખહેતર નથી? જાઓ, દૂર જાઓ; નહિતર તમે નાહક છુંદાષ જશો.
(પુરોહિતને હડસેલે છે.)

પુરોહિત—અધધધ! આ શું સાંભળું છું? આ બ્રાહ્મણનું અપમાન? ઓ નરાધમ! લે, હું આ ઉમો! ચલાવ તારી એ પાપિણી તલવાર, આ ગળે ચલાવ! ક્ષત્રિયો ધર્મ બૂડ્યા, જાત બૂડ્યા, ટેકે બૂડ્યા, દેશ બૂડ્યા, ત્યાં બ્રાહ્મણની છાંદગી શા કામની! હાય! રજપૂતાનાનો વિનાશ હવે અચૂક છે! ઓ ઉંચા આકાશ! તારા વજ્રનિપાતો વરસાવ! ઓ પ્રતાપી માનંડ! તારી આગની જ્વાલાઓ પ્રકટાવ! ઓ મેઘ! તારા પ્રલયથી આ ધર્મબ્રષ્ટ ભૂમિને નાશ કર! ઓ ઉકુગણો! આ પતિત ભૂમિ ઉપર તૂટી પડો! ઓ દિગજો! આ હૃદયશૂન્ય માનવજાતિનો ભાર સહકો કરો! ઓ શેષ! તારી કૃષ્ણ સળકાવ! ઓ દેવાધિદેવો! તમારાં આયુધોથી આ આર્યત્વવિહૃણી ભૂમિને આમુરી તરવોથી ઉગારો! ઓ નવખંડ પૃથ્વીને વિંટાયેલા અપાર રત્નાકર! તારાં અમાપ જળમાં આ અધર્મી જાતિને સમાવી દે! તપસ્વીઓની યોગમમાધિશા, માનવલોક અને સ્વર્લોકની સીંહીશા ઓ ધુર્જટિ દિમાદ્રિ! તારી અચક્ષ્ણ છેડ અને આ આચાર, કર્મ અને ધર્મબ્રષ્ટ મનુષ્યો ઉપર તૂટી પડ! ઓ કૃલાતવાસી ત્રિપુનારિ! તમારું ત્રીજું લોચન ખોલો અને ભારતમાંથી અધર્મને બાળીને ભરમ કરી નાખો! નથી-નથી-ભારતમાં હવે અર્યત્વ નથી, ક્ષત્રિયોમાં ક્ષત્રિયત્વ નથી, બ્રાહ્મણોમાં બ્રાહ્મત્વ નથી, આર્યત્વનાં ઓજસુ નથી! જે ભૂમિમાં નરમતો પાડ્યો, તે ભૂમિમાં પથરા નીકળ્યા! જે અર્યબાળને-સતીને ખોળે વીર કેસરી ધર્મહતિ અમર પુરમે જન્મ્યા, તે ખોળે ભાષ્ટ બાષ્ટા વેરા જન્મ્યા! એ સતીઓ-એ શૂરી દાત્રણીઓ એધાર અનુભવે છે! ભાષ્ટકાટ અગતી અગમાં દસને મોટે દેહ સળગાવી દેવે! એ ભારતની દેવોઓ આજે લાગે છે! હા! ભારત એના કનુએકે ત્રિદારસુવળ રહે. આજે એકે મનુ રહે, પશુ પાદ રાખમે એ

એકના અનેક તમારે પાપે આ જુમિમા ઉભરાશે! અન્ને પ્રતાપ
અને શકતસિંદ કપાઈ મરશે, પપ્પુ વાદ રાખજો કે, એ આગ સમરન
ભારતમાં, ગોમેશમાં અને ઘેરેઘેર સળગશે! અને બાઈ બાઈના
વિનાશના એ દાવાનળમાં આ પ્રાચીન જુમિના પુરુષાર્થ, ધર્મ અને
સરજૂનિનો નાશ થશે. ઓહ! આ મારાથી નથી જોવાઈ! ચિતોડની
ભરમ ચોળીને, ચિતોડની ધુળ માથે ચઢાવીને, ચિતોડના કાંકરાની
શિરપૂજ કરીને, ચિતોડની રિદ્ધિસિદ્ધિના અભિલાષ સેવને હું મોટો
થયો, એ આશાઓના અન્ને ચૂરેચૂરા થઈ ગયા! બસ! હવે હવે
થઈ! તમારામાંથી એક મરે તે પહેલાં હું આ જુમિનો ત્યાગ
કરીશ.

(પુરાદિન પોતાના સરીરમાં ખંજર ભોંટી દે છે.)

(તા. ૫-૩-૧૯૨૭ના "પ્રતાપ"ના મુખપૃષ્ઠપરથી)

૫૯-ગુરુ ગોવિંદસિંહનો સંદેશ

(શ્રી. ટી. એસ. વારવાનીના "પ્રચારક"માં ૭૫૫૯માં લાપથુ ઉપરથી)

અમને એક ખિમારી લાગુ પડી છે અને તે જૂઠી જુથુ - તે
છે. અમે પોતાને જૂઠી ગયા. અમારા ઐતિહાસિક વીરોને જૂઠી ગયા
અને આપણી જાતિના આદર્શોને જૂઠી ગયા.

હું બપોલ ધર્મો અને બધી જાતિઓનું સન્માન કરું છું; પણ
નમ્રતાની સાથે મારે કહેવું એ છે કે, સભ્યતા અને આદર્શવાદિતા-
માં ભારતના ઇતિહાસની જરોજર ખીજા કોઈ દેશનો ઇતિહાસ નથી;
ભારતનો ઇતિહાસ અને સાહ્યોની સમાન પુનિત છે. તે મારે માટે
પંચમ વેદ છે. તમારામાંથી કેટલા લોક એ જાણતા હશે? કેટલા
પોતાના જીવનમાં તેની કદર કરતા હશે?

મહાત્મા એક વાર એક સમાજ બોલતાં ખેડની સાથે કહ્યું
દતું:-'હું સતાનવીન છું મારે હવે એટલા માટે કુખી છે કે જાતિ-
સેવા માટે અર્પણ કરવા અને પુત્ર નથી' પણ પુરુષોએ જીવેને એક
દમ ઉત્તર આપ્યો:-'મદાસ્ય! અમે આપના પુત્ર છીએ, તમારામાં

થી કેટલા જણા ગુરુ ગોવિંદસિંહના પુત્ર થવા ઇચ્છુક છે ?

કેટલાએક આવીને મને કહે છે:—‘હવે તો આ દશ ગુરુઓના વાતો ભૂતકાળની થઇ ગઈ છે.’ હું નમ્રતાપૂર્વક કહીશ કે, ‘આ વાતો નાશ પામેલાં પુસ્તકોની નથી, પરંતુ જીવતી જંગતી ભરી છે.’ ગુરુ ગોવિંદસિંહના જીવનમાં વર્તમાન ભારત માટે એક જીવંત અપીલ છે.

કેવું મહાન ચરિત્ર છે ! ગુરુના જીવનને વાંચો ! તેઓ પદ્મ પર ધ્યાન કરે છે. આકાશચણી થાય છે:—‘પુત્ર ! સંતોની રક્ષા અને પાપીનો નાશ કરો.’

ગુરુ ગોવિંદસિંહના કાળમાં ભારત પર ઔરંગઝેબ રાજ્ય કરતો હતો. તે ઘણી વિચિત્ર વ્યક્તિ હતી. તે શાકાહારી હતો. દારૂનો તિરસ્કાર કરતો હતો. વ્યક્તિગત જીવનમાં તે ખુબ સદો હતો. તે ભક્તિભાવથી કુરાન ભણતો; પરંતુ તેણે એ અનુભવ નહોતો કર્યો કે, ધર્મ બળથી નથી ફેલાતો, કારણ કે ધર્મ તો પ્રેમ છે.

અઢીસો વર્ષ પહેલાની વાતોને સાંભળીને મને આશ્ચર્ય થાય છે કે, ઔરંગઝેબદારા કરાયેલા અનાચારો અને અત્યાચારોને હિંદુઓએ કેવા સહ્યો હતા !!! હિંદુસમાજમાં એ અદ્ભુત શક્તિ શા માટે છે ? એણે ઘણું સહન કર્યું છે અને ઘણું જીત્યું છે. હિંદુ સમાજની આ શક્તિ આજે દબાઇ ગઇ છે. વાસ્તવિક રીતે તમે કેમજોર નથી, પણ તમારી શક્તિ કેદમાં છે. તે સાંકળોથી બંધાયેલી છે. આ સાંકળો કૂર રિવાજોની છે, મિથ્યા અભિમાનની છે. આ સાંકળોને તોડી નાખો તો તમે હિંદુજાતિનો પુનરુદ્ધાર કરી શકશો.

જંજીરોને કાણ તોડશે ? ગુરુ ગોવિંદસિંહ. જેમના સંબંધમાં તમારી સામે હું ભાષણ દઈ રહ્યો છું, તેમણે રાષ્ટ્રને બચાવવાને માટે પોતાનું સર્વસ્વ બલિદાન કરી દીધું. તેમણે પોતા પોતાના પિતાને પ્રગ્નને માટે બલિદાન કરવાનું કહ્યું. ગુરુએ પોતાના પિતાને કહ્યું કે:—‘તમારા કરતા વધારે શ્રેષ્ઠ બીજું કોઈ નથી.’ અને જ્યારે ગુરુ તેમજાદાદરના શહીદ થવાના સમાચાર આવ્યા ત્યારે ગુરુ ગોવિંદસિંહને જરા પણ દુઃખ થયું નહિ. વારોના શબ્દકોષમાં ‘ઉદાસી’ શબ્દ છે નહિ. તેઓ કેવળ એક જ મંત્ર જાણે છે અને તે મંત્ર છે

કમિને. ગુરુ જો વિદિમિદ બદાદુર દના. તેમજો પોતાના પિતાના મૃત્યુને
કર્મનીવ કુદેશ સમજના દના. તેમજો ગુરુ પામેથી ૯ વર્ષની ઉંમરમાં
ચેના ધર્મ અને રાષ્ટ્રની રક્ષા માટે તરવાર ધારણ કરી દત્તી ગુરુ
ચેવિંદસિંહે પિતાને જે વચન આપ્યાં દનાં, તે તેમજો પૂર્ણ કર્યો.
ચેવિંદસિંહ એક વીર ચોદા દના તેમજો પોતાના આદર્શની રક્ષા
માટે પોતાનું સર્વસ્વ અને છેવટે માર પુત્ર સુદાને બલિદાન કરી દીધા.
પોતાના પાંચ પ્રિય એલાઓને ગુરુએ કહ્યું છે:- 'પહેલાં મૃત્યુને
સ્વીકારો, દરેકની રજ બની જાઓ અને પછી મારી પાસે આવો.'
શું આ ચબ્દોમાં આજના ભારત માટે સદેશ નથી ?

ગુરુ કહે છે:- 'મૃત્યુનો સ્વીકાર કરો.' જો કોઈ રાષ્ટ્ર છવિત રહેવા
હજીનું હોય તો તેજો મૃત્યુથી ન ડગવું જોઈએ; પણ તેજો મુસ્લિમની
દૈવી યુક્તિ સમજવી જોઈએ કહ્યો સદન કરવામાંજ રાષ્ટ્રને પુનર્જન્મ
છે, કોમળનાજ અમારું પાપ છે. જોઓ ખડ જોના વિનમ્ર હોય છે,
તેજો કમજોર નથી હોના. 'પહેલાં મૃત્યુનો સ્વીકાર કરો, રજ બની
જાઓ' એ સિદ્ધાંત આપણામાંથી કેટલા માને છે ? સેવાના મન્માર્ગ
પર ચાલનાર કેટલા પુરુષો છે ? અમાગ ભાગલા ને અદારસો તડોના
મૂળમાં અદંકાર છે. આથી એક જાતિ બીજી જાતિ સાથે, એક વર્ગ
બીજા વર્ગ સાથે, એક સમાજ બીજા સમાજ સાથે અને એક બાઈ
બીજા બાઈ સાથે મળીને નથી રહેતો-અધમ પડી જાય છે. અદં-
કાર રાષ્ટ્રને અમે દીન અને નિર્બળોને વિસારી દીધા. ગુરુ દીન
અને કુખીઓને પોતાના પુત્રની પેઠે જાતીએ લખાવના દતા. ગુરુ
તેમને કેટલો ખ્યાર કરતા દના 'જો ગુરુના બળાવેલા માર્ગ પર અમે
ચાલવા હજીતા હોઈએ તો અમારે કુખીઓની સેવા કરવી જોઈએ.
ગુરુના પરિવારમાં અરપૂર્યો નહોતા, બધા ભાઈ બાઈ દતા. તેમજો
હેયો મૃત્યુનો સ્વીકાર અને પ્રેમ તથા વિનમ્રતાની સાથે મરીજોની
સેવા કરવાના મદાન મદેશમાં ભારતના કલ્યાણની આશા છે.

તેમને સદેશ છે.- 'પહેલાં મૃત્યુનો સ્વીકાર કરો, પ્રત્યેક રજ
બની જાઓ અને પછી મારી પાસે આવો.'

६०-नवयुवकों को वसत्रानी का संदेश

गुरुकुल जयन्ति के अभिल-भारतीय युवक सम्मेलन में आचार्य
परवानी ने स्फूर्तिप्रद वाणी में कहा कि, हम लोग श्यामसुन्दर
कृष्ण के सेवक हैं। वही हमारा धृष्टदेव है, और हम यादते हैं कि
श्रीकृष्ण के संदेश से हमारे नवयुवकों का हृदय भर जय. कोष्ठ
कहता है कि यह शान्ति युग है; किंतु मेरा विश्वास है कि, यह
शान्ति का युग नहीं. युवकों के कर्म का युग है. मैं हमेशा से युवकों
को प्रेरित करता रहा हूं, और मेरे हृदय में अजब भी युवकों के
प्रति धीर प्रेम का सागर लहरा रहा है. मेरा विश्वास है कि, पर-
मात्मा की अतुल्य अनुकम्पा से युवक ही नवीन राष्ट्र के निर्माता
हो सकते हैं. लोग कहते हैं कि, भारतीय युवक लटक रहे हैं, नष्ट
हो रहे हैं और उनसे कोष्ठ अशा नहीं; पर मैं आशावादी हूं.
और मैं भारत का उद्धार नवयुवकों द्वारा देखता हूं. मैं रात्रि में
अकान्त में आकाश के तारों को देखता हूं, और उस समय
हमारे हृदय से दर्दलरी अवाज निकलती है, और सोचता हूं, कि
छन्ही तारों ने राम और कृष्ण के भारत को गौरवमय और संपन्न
भारत को, जलशाली और जगतगुरु भारत को देखा है, और
आज ये हरिद्र, परतंत्र, धृष्टित और अधून भारत को देख
रहे हैं. उस समय हम अपनी माना से पूछते हैं कि, ओ माँ!
तूने हमारे नवयुवकों की ओर से क्यों मुझ देर लिया है? माता
कहती है कि, भारत के युवक और युवनियों की ओर देखो. वही
भारत का उद्धार करनेवाले हैं. छन्ही के हाथों में भारत का
अविष्य है, और वे ही भारत की आशावता हैं. इस प्रेम के
जलसे मैं उनसे यही यादता हूं कि, वे सत्य धर्म पर आश्रय रहें.

एक जमाना था कि जज्ज भारतवर्ष सारे संसार का गुरु
था, किंतु आज वह अधून माना जाता है. हमारे वर्ष पूर्व
भारत सैकड़ों देशों पर शासन करता था. भारत को, स्वतंत्रता और सिद्धि

और पार्श्वमें से नहीं प्राप्त होती, वरन् वह युवकों की शक्ति के ही होने मिलेगी। इस देव युवकों का नियंत्रित होने की अत्यंत आवश्यकता है। आपने आदेश दिया कि देश के हर भाग में, आश्रम भरे होने आदिगे, जहाँ पर युवकमण्डल सत्य धर्म पर उठ कर धर्म का आश्रम-निर्माण करने के निम्ने शिक्षा पा कर तैयार हो सके, जो भारतीय धर्म के ईशानों में सदायक हों। भारतवर्ष केवल अपने ही लिये नहीं होता, वरन् वह संसार की मानवता की-अपेक्षा के लिये होता है। यद्यपि भारत माता आज मलिन और विषम है, तथापि मेरा विश्वास है कि, वह अमिट और अमर है।

आश्रमों का अस्तित्व के लिये प्रोत्साहन का निष्कर्ष करते हुये आश्रमों ने कहा कि, आश्रम के प्रत्येक अनुष्ठान को प्राचीन भारत का संदेश अवश्य पठना चाहिये। प्रत्येक आश्रमवासी को दृढ़ और अखण्ड होना चाहिये; क्योंकि सरलता में ही जल और जीवन वास करने हैं। सादगी में शक्ति है, जल है, आज के देश के नवयुवक ईशान के गुलाम हैं, पर ईशान भूर्भुता है और उस प्रकार भूर्भुता के पीछे हमारे नवयुवकों को नहीं पडना चाहिये। हमारे ऋषिमुनि और पूर्वज साहेब थे। x x x x युवकों को ईशान का हास न होना चाहिये, क्योंकि ईशान का अर्थ भूर्भुता है। प्रत्येक नवयुवक को भद्राचर्य की अवस्थिति में अन्वेषण करना चाहिये और उनके पदचिह्न-को अनुसरण करना चाहिये। महात्मा सुभद्रा ने युवकों को यही उपदेश दिया था कि, अपने को पदियाने। हम आज देखते हैं कि, हमारे नवयुवक अपने देश के प्राचीन औरव को भूलते जा रहे हैं। पर भारत की स्वतंत्रता के लिये नवयुवकों को इस प्राचीन औरव को अपनाना होगा। उन्हें रामायण, महाभारत, गीता आदि का अध्ययन करना होगा; और पार्श्व मंत्र-अंतिम पद-समये मुख्य सेवा है, और आश्रम के प्रोत्साहन में उसका महत्व बहुत ही अधिक जगह हुआ है। राष्ट्र-निर्माण अन्वेषण-निर्माण के अनिवार्य अन्वेषण नदी है।

अनन्तर युवकों ने प्रत्यक्ष रूप से दंड करना आदिगे।

भारत में यह एक बारी दृष्टि के कि, यह पश्चिम की दयालुता जनता को दवा दे, में पश्चिम की स्वाधीनता, कड़ीपरी, शुद्धियोगदान-संग्रहों प्यार करना है, परंतु मैं पश्चिम हमारे पैरों में जेडियां धड़ना है, उसकी हड्डों और करवादीन सम्पत्ता को मैं सदन नदीं कर सकता है। मैं आदना है कि, प्रत्येक युवक पाश्चात्य सम्पत्ता के समस्त सि-हों और विचारों को अपने ऊपर से उतार दे, और भारतीयता को अदखल करे। (दर्प) अंत में आचार्य ने हृदय-शीघ्रता के तारों को जंझर देनेवाले भर्त्सक शब्दों में युवकों से अपील की कि “जगो, प्रिय नवयुवकों! आभों को जगो! सत्यता, धर्म और प्रेम के राज्य-में जगो! अपने देश की धन्यता के स्थानों को जगो! जगो, और जगो! पीड़ित जातियों को कि, भारत अग्न न के ड्यो उचित है, जग कि रोम, ग्रीस और मिसर त्रिपभाष्य हो कर गंभीर समाधि में सुप्त हो रहे हैं! हे राष्ट्र के वीर युवकों! जगो, जगो! और समस्त भारत को भ्रममुग्ध कर दो, उसे जगा दो! (दर्प) इसके बाद प्रिन्सिपाल अस्वानी ने निम्नाशय की कविता को पढ़ कर अपना लाषण समाप्त किया:-

“जगो! जगो! हे पूर्व देश के ऋषियों की संतानो, जगो! कब तक निंद की जुमारी में पड़े रहोगे? क्या जगोगे अथवा यश-आनंद के सपने ही देखा करोगे?”

(‘वर्तमान’ ता. २७-३-२७ ना अंकभांथी)

६१-कुंभमेळामां जुओ हालना घर्मधुरंधरो

(लेखक-श्री. 'नारद')

कुंभामे सगळे अतिशय धर्मपरायण जाले। यदि कोण हे तो कुंभानि हे धर्मो धर्मो की अदिमा देखनी हो तो यसे तू-दा-
ले, जहां पागो भारी भेदा हो। रदा है, अमर वदां न ज
तो गमो हरिद्वार हो, जहां कुंभ का मदाभेदा होनेवाला है।
वदां धर्मो के जो अइलुन नमूने दिखार् होजे। ऐसी ऐसी
ते दिखार् होगी, जिन्हें सीधी जोपडी के आदमी समझ न सके।
ले ले कुछ दिखार् होजा, उसके कुछ नमूने सुनिये।

वदां आपका जैसे त्यागी दिखार् होजे जिनके तमोसों में
इस दायी भडे है; इस इस नौकर सोने और यांदी के जतनों
पाना और पानी ले कर तैयार भडे रहते हैं।

वदां आप जैसे जैसे जती होजे जिनके धरों में हो हो तीन
न भगतनियां रहती हैं, और छिनकी वासनाओं का तम करती हैं।

वदां आपका जैसे जैसे भदंत भी दिखार् होजे जिनका जवन
ले कोष्ठ काम है तो गरीबों की भहेनत की कमाय को कमाना और
ले कमाना, और स्वयं दंड चेलना और आपने कुंभे माल पयाना।

उस कुंभ में आप ऐसी ऐसी कुलामनाओं का होजे ले
ह पर दायतर का लज्जा धुंघट काटे जिनका धरसे पालिर नदी
किलती, परंतु लुग्गे और जदमाओ की आपनों के सामने नजे
इन नदी कर मोल पाना आदनी है।

वदां आपका जैसे जैसे धर्मात्मा होके भी दिखार् होजे ले

ધર મેં અનાથાલય કા ચન્દા આને પર વહીં સે સામિત કર હે
હૈં કિ ઉનકે પાસ દાન દેને કે લિયે એક કૌડી ભી નહીં હૈ, પર
નિકલ્લે અન્નમય કેલો કે ચરણોં મેં હજારોં કી થેલિયાં રખને
તૈયાર હો જયગે.

x x x x

જિસ જાતિ કે પાસ ઐસે ઐસે ધર્મ કે નમૂને હો, ઉસ
પરાયર ધર્માત્મા જાતિ સંસાર મેં કહાં મિલેગી? અસ, યહાં તો જો
કુછ હોતા હૈ ધર્માનુકૂલ હોતા હૈ. ચોરી, બદમાશી, ગરીબોં કી લૂંટ,
દુરાચાર ઓર મુક્તખોરી-સબ ધર્મ કે નામ પર! બોલો ધર્મ કી જય!

(તા. ૧૭-૩-૨૭ ના “અબ્દુન” માંથી)

૬૨-કોને પડી છે !

(લેખક:-શ્રી. ખાપુલાલ. વી. ગામી.)

દુનિયામાં આપણે જોઈએ છીએ કે, કાંઈને કાંઈની પડી હોતી
નથી. સૌને પોતપોતાની પડી હોય છે. બહારથી પરાર્થ દેખાતા
પ્રયત્નોનું કેન્દ્ર જો તપાસીએ તો તે સ્વગામીજ હોય છે. પરાર્થ
પીડા વહોરનારા અને તેમાં માનનારા વીરલાજ હોય છે અને આવા
વીરલાઓજ સમાજ અને દેશનું કંઈક લાલું કરી શક્યા છે.

અત્યારે આપણા સમાજમાં જે દાવાનળ સળગી રહ્યો છે,
જે દાવાનળની પીડાર્થ હજારો કુટુંબો પાયમાલ થતાં જાય છે, જેના
ત્રાસથી પુરુષ, સ્ત્રી અને બાળકોનાં શ્વન છિન્નભિન્ન અને અધો-
ગામી બની રહ્યાં છે, તે દાવાનળને ઠારવામાં તેની લબ્ધકૃતી જવાબી
ઓને શાંત પાડવામાં કેટલા બધા પ્રયત્નની જરૂર છે અને કેટલા
ત્યાગની આવશ્યકતા છે, તે યથાર્થ જાણી લઈ તે પ્રમ.ણે કર્યો
હોય તો દેશની દરેક સમાજસેવકમાં જે લાગણી થઈ આવે તો તે
કાર્ય સુલભ થઈ પડે. અનેક દુરિવાજો, વહેમો અને અજ્ઞાતાંધકારને

હોય છે, ત્યાં જરૂર આપણા દેશને પેલા આપણ પડતા હોય છે. જ્યાં સવાની સમામ મળવાનો મજા નથી, જ્યાંનો હોય છે, ત્યાં પેલાશક આપણા દેશને પેલા નેપરજ હોય છે. કાર્યને ગમે તે માય પણ પોતાનો માનમરનનો જગવાનો હોય તે જેમ પણ કામ કરતાં ન અટકવામાં દોષમાં આપણા દેશને પેલા નેપરજ હોય છે.

માદ રાખવાની વાત કોને કે, કોઈ પણ કામ જોડવાથી થતું નથી. કાર્ય ઉપર એકનિષ્ઠા કે ભક્તિ મિત્રાય તે કાર્ય ફળતું નથી. તેને માટે સતત વિચાર કર્યા મિત્રાય કાર્યની પ્રગતિ થતી નથી, તે પોત તું નથી અને ખીજતું પણ નથી. આખાં વર્ષમાં જે-યાર દિવસ તે ઉપર વિચાર કરવાથી શું કરી શકવાના હતા? ચોવીસે કલાક પોતાની જાનજામાં મચી રહેનારા પદાર્થો કર્મ કરવાના રહસ્યને શું સમજી શકે? જાનજામાં શુંચયગેલી અને તેમાંજ રમખાણ થતી બુદ્ધિ સ્પષ્ટ શું જોઈ શકે? એને તો જ્યાં ત્યાં પોતાના જેવાજ વ્યવહાર દૃષ્ટિએ પડે તેમાં શું આશ્ચર્ય! સ્વચ્છ બુદ્ધિ સ્વચ્છ કાર્યોને જોઈ શકે. સ્વાર્થના આવરણથી ઢંકાયેલી બુદ્ધિને સર્વત્ર સ્વાર્થ દેખાય, સારામાં પણ ખોટાનો લાસ થાય, ગુણોને ન પારખી શકે, છિદ્રો ઝટ શોધી કાઢે અને છિદ્રોને દૂર કરવાનો ઉપાય ન લેતાં આખીયે વસ્તુનો નાશ કરવા તૈયાર થઈ જાય.

આવી સ્થિતિમાં કોને કોની પડી હોય? ખીજતું ગમે તે થાય, પણ તેમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે મને શો ફાયદો મળવાનો છે તેનોજ વિચાર કરવામાં આવે છે.

“લાપણો કરવામાં મારું શું જાય છે? લાવને પચીસ પચાસ વાક્યો પોપટની માફક બોલી નાખું! ક્યાં એ મારા હૃદયને અડે છે? ક્યાં મને એ લાગુ પડે છે? ભલે, લોકો તે પ્રમાણે વર્તે કે ન વર્તે તેમાં મારું શું જવાતું છે? આપણને માન મળે છે, મોટાઈ મળે છે, પછી ખીજું શું જોઈએ? આપણી વાહવાહ ગવાય છે. ભલેને પડે ખીજા ઉંડા ધરામાં! તું તારું સાધી લેને!” આવી વિચારપરંપરાથી જ્યાં કાર્યો થતાં હોય તે કેટલા દિવસ ટકે? તેની

જેમ દેવ હોય કેવલ ?

જાગૃત્યને સમાજ નિર્ણય અને નમાઓ જની જતો દોષ
 રેખાં મારે શું ? જારમાંઆમા દલ્લે રૂપિયા ચરણી થઈ જતા
 દેવ અને પરનાં પ્રા કપડી જતાં દોષ તોયે શું ? આપુએ જીવન
 મૃત્યુને રોટમાં ખાતે અને કુનમના જેવું જીવન માગીને સંસાર-
 રંગ પૂરી કરવામાં આવતી દોષ તેમાં મારે શું ? સામાન્ય સિપાઈ-
 કે જોઈ કાળજી ધરાવતું દોષ, નીચું મોં કરી તેની બે-ચાર માથો
 કરત કરી હેવાતી દોષ તોયે શું થઈ ગયું ? મારાં હોઠકાંઓને
 બેસઆગમી દેવવખી નથી મળતી નિસાને દાઝકાં નમાઆ સિવાય
 નિ તો રોટમાં મળ્યે જાય છે, મારી કીર્તિ અને વાદવાદ સમાજ
 મામાં મગામ રતી છે મોટી મોટી સમાજોના પ્રમુખ થવાનું
 નિ માન મળ્યે જાય છે, સમાજના દોષ પણ કાર્યમાં મારો અમ
 રેઓ તો દોષજ છે, સર્વ મારી તરફ માન અને કરની દૃષ્ટિથી
 રેઈ રહ્યા છે, તેમની દૃષ્ટિએ કું કેટલો બધો મોટો સાગું છું ?
 હા મોટોતો રોટમાં અને મળી રહ્યો છે, તો પછી મારે શું જોઈએ ?

સૌને પોતપોતાની સાગી દોષ છે, ત્યાં કાણુ કેને સંભારે ?
 તાનું કાર્ય સાધવા જતા કદાચ અચરે સમાજનું કામ આવી
 ૧૫ તો કીક છે બે-ચાર વાક્યો બોલાં દા-ના કરી મોટા થવાનું
 ૧૫ મેવામાં શું જવાનું છે ? જ્યાં આપુજ આવી રહ્યું હોય ત્યાં
 મતિની રાં આસા રખાય ? જ્યાં શાંતિદિત મારે ધગસ અને બળ-
 શ ન હોય, ત્યાં કેવા કાર્ય થઈ શકે ? પોતાનું પડતું મૂકી, રક્ત-
 વી, સમાજનું કે દેશનું કિત સાધવા જ્યાંસુધી પુષ્કો ન નીકળી
 ૧૫, ત્યાંસુધી જે કાર્ય બોલતું ને શું કે કડાકવા જરાખર છે, સખનું
 આવી લીટા કર્યાં સમાન છે અને કરાવો કરવા તે ખાલી દબ
 પદમાત્રા આપણ સર્વને યથાર્થે કામ કરવાની પ્રેરણા આપે !

(પાપ-૧૯૮૩ના "એનન"માંથી)

६३-श्रीरामचंद्र की खिन्नता

(लेखक:-श्रीयुत पंडित गंगाप्रसाद अग्निहोत्री)

नूनमर्थवतां मध्ये समवाक्यमनुत्तमम् ।

भाति कालेऽभिहितं तेनास्मि हरिणः कृशः ॥

त्रैलोक्य का परिभ्रमण करते-करते अत्यंत थके हुए होने पर भी ज्यों ही नारदजी के यह स्मरण हो आया, कि आज भारत के सनातन धर्मप्रेमी सज्जन मर्यादा पुरुषोत्तम श्रीरामचंद्रजी की जयंति मनाने का समारोह कर रहे होंगे, त्यों ही उनके हृदय में श्रीरामचंद्रजी की लक्ष्मी का रत्नाकर उमड़ उठा, उसकी तरंगों में उनकी परिश्रमजन्य थकावट न जाने कहाँ पड़ गई। वे पडे उत्साह से श्रीरामजन्मोत्सव देखने के लिये भारत की ओर चल पडे। भारत के अम्बध, कानपुर, करांची, दिल्ली और कलकत्ता आदि नगरों में जसनेवाले परम धार्मिक धनवानों के अवनों पर नारदजी ने पधार कर वहाँ श्रीरामचंद्र के जन्मोत्सव देखे, धतना सुभ पाया, कि उसका वर्णन करने के लिये क्षीरसागर गये बिना उनसे नहीं रहा गया। वे कलकत्ते से सीधे क्षीरसागर के लिये रवाना हो गये। वे मन में सोचते जाते थे, कि जहाँ श्रीरामचंद्रजी भारतवासियों की लक्ष्मी का वर्णन मुझसे सुनेंगे, तब वे निःसंदेह बहुत प्रसन्न होंगे।

क्षीरसागर में पहुँच कर ज्यों ही नारदजी ने अपने पहुँचने के समायार लगवान रामचंद्रजी के पास बिजवाये, त्यों ही लक्ष्मण-त्सव श्रीरामचंद्रजी ने आपका शुभवाया। आपके लगवान के समीप पहुँचते ही लगवान ने आपका स्वागत कर आपसे कुशल पूछी और आपको बैठने के लिये आसन दिया। आसन पर बैठ कर नारदजी ने भारतीय लक्ष्मियों की लक्ष्मी का वर्णन लगवान के कर्ण सुनाया उसे सुन कर लगवान का वर्ण कुछ पीड़ासा हो गया और वे दुःखीसे दीप पडे। श्रीरामचंद्रजी की उन्नत अवस्था

५, नारदजी ने जड़ी आदरता के साथ पूछा, कि भगवन्! वर्तमान भारतीय लोगों की वास्तविकता सुन कर आपकी यह दशा क्यों है मर्द? उत्तर में श्रीरामचन्द्रजी ने जड़े दुःख के साथ कहा कि:-

“नूनमर्षवतां मध्ये मम वाक्यमनुत्तमम्।

न भाति फालेऽभिहितं तेनास्मि हरिणः कृशः ॥

हे नारदजी! मैंने नरदेह धारण कर भारतवर्षियों के इनके निराशा की ओर अमोघ उपदेश दिये थे, इनके वर्तमान भारतीयों की दशा को नदी भी नहीं मानते, अपने उपदेशों की अवस्था होती दुःख है कि मैं जड़ों की दुःखी हो जाता हूँ!”

उत्तर आत हो सुन कर नारदजी आश्चर्यचकित हो रहे हैं-हेने जड़ी नम्रता के साथ श्रीरामचन्द्रजी से पूछा कि, भगवन्! आपने अपने परम प्यारे भारतीयों के कौनसा उपदेश दिया था, जिसकी अवस्था कर वे भीमान के प्रस प्रकार दुःखी कर रहे हैं? उत्तर में श्रीरामचन्द्रजी ने कहा कि मैंने रामायण में भारतीय लोगों के यह बलीकांति समझा दिया था, कि भारत के धनधान्य तथा भुख-संपत्तियाँ भी जलने के लिये उन्हे जोरशा, कृषि और वाणिज्य की रक्षा और यदि करते रचना देना; धनना की नहीं किन्तु कृष्यावतार में मैंने स्वयं आपरिपासन कर उन्हे प्रत्यक्ष शिक्षाद्वारा समझा दिया था, कि तुम लोग कर्मजपरापरा की दायी कर्मजपरी भी की सेवा महा करते रचना, मेरे कम दिनकर उपदेश का वर्येष्ट आदर करते रचना, मैंने उनसे कहा था:-

क्षीरन्तु बालवन्तानां ये विद्यमानाः सामवाः।

न तेषां क्षीरपा केचिन् जायते कुलपदंभः ॥

(अ. ५ १२५-१६)

अर्थात् जो लोग छोटे बच्चेवादी नीतियों के रूप में होते हैं, उनसे बच में रूप देनेवाली और रूप की यदि करनेवाली संतान नहीं होती।

नारदजी: मेरा यह उपदेश कल्पवृक्षों की मंत्रमन्त्र

से आतप्रोत लरा हुआ है; पर परम जेद और संताप का विषय है, कि वर्तमान धनवानं भारतवासी मेरे इस उपदेश का सोलहों आने आना कर रहे हैं। छोटे अच्छों के हिस्से का हूँ भी जने की आत कौन कहे, वे उन गौओं का हूँ पीते हैं, जिन-के हूँ मुझे जन्मां के बालगी जाले मार डालते हैं। उन्ही गौओं के हूँ और घी से जनाये हुये पकवानों का मुझे नैवेद्य दिया कर मुझे 'वदतोव्याघ्रत' होय का होषी जना कर मुझे प्रसन्न करना चाहते हैं। वे अपनी इस निंदा अक्षिप पर तनिक भी लज्जित नहीं होते। नारद ! उस मेरी उद्दिष्टता का यही कारण है।

श्री भगवान रामचंद्र ! के श्रीमुख से उक्त वाक्य का सुन, नारद ! भी बहुत दुःखी हुये और भारतवासियों की भंगलकामना से प्रेरित हो कर आपने पूछा, कि भगवन् ! अथ तब जे हो यूँ सो तो हो यूँ, पर अथ आगे भारतवासियों से इस जन्म-पाप की पुनरावृत्ति न हो, इसका कुछ सरल उपाय हो, तो इसका वर्णन कीजिये। मैं 'दि'हू'पंथ' द्वारा इस उपाय को उन पर प्रकट कर दूँगा। अक्षयत्सल भगवान ने नारद की भारत-दिनकामना से प्रसन्न हो कर कहा कि, भारत के धनवानों को समझा दो, कि वे धनहीनता के जदने को जहा कर अपनी अपनी इच्छियों पर गोसादित्य का सदावर्त जोल दें। दुग्ध आदि पर्वों पर गोसादित्य का दान किया करें। अपने जड़े-जूटों के श्राद्ध में गोसादित्य का प्रसूत मात्रा में दान किया करें। लड़े-लड़कियों के विवाहोत्सवों पर गोसादित्य का वितरण करें। जतना दान कर के ही वे सूर नन्द जन्मों। उन्हीं आनन्द-स्थान पर आदर्श गोशासनों जल कर, उनमें मयायुर्वेद की शिक्षा के अनुसार गोपरिपालन करना चाहिये। अथ तो भारतवासी तभी सुखी होंगे-तभी मनुष्य-पद के योग्य होंगे, जन्म मेरे आनन्दानुसार गोपरिपालन कर आनन्द-स्थान के हृष्ट-मुष्ट और सुखी जनायेगे।

रामचंद्र ! नारद ने श्रीरामचंद्र के मुख से उक्त

इस प्रश्न के लिए जो सुझाव दिए गए हैं, उनमें से प्रत्येक को ध्यान से देखें और उसी के अनुसार कार्य करें। आपकी इस मंजूरि के बिना ही प्रचार नहीं हो सकता है। हमें यह संवादक बनने की न जरूरत है, पर 'भारत धर्म' और 'गोमास' के बिना हमारे काम में बाधा पड़ेगी। प्रचार आवश्यक है।

भारत में जो लोग होते हैं, उनमें से बहुतों ने बहुत धीरे स्वर में कहा, कि मैं अनुमान करता था, कि आप बहुत, कष्टकर और विचारों के बिना प्रचार के संवादात्मक की गोमास से बहुत प्रभावित होंगे; पर आपने उनकी सारी बातें नहीं कीं। उत्तर में हमें यह पता चला, कि पिंजरापोसवाले उसी गोमास कर रहे हैं—मर्त्य वे जो की सेवा तब करते हैं, जब वह दुष्टों द्वारा निकट से गोमास मिला जाता है। उन्हें ऐसा प्रभाव करना चाहिये, जो वे चाहते हैं। वे गोमासवाले की शिक्षा का पर्याप्त प्रचार करेंगे। इससे भारतीय गोमास का प्रभाव प्रचुर होना स्वस्थ और प्रशंसनीय होगा, कि वह जन्मभर भारतवासियों का दिन करना होगा। उन्हें उन सात्विक गोमासों का रस रसना, निन्दित करने से अनुश्रुति में सात्विक सुख, सात्विक धृति और सत्त्विक मन का उदय और प्रसार होना है और उनका दुष्ट से वह प्रभाव-जन्म के प्रधान-हेतु बनना है।

भारत में जो लोग होते हैं, उनमें से बहुतों ने बहुत धीरे स्वर में कहा, कि मैं अनुमान करता था, कि आप बहुत, कष्टकर और विचारों के बिना प्रचार के संवादात्मक की गोमास से बहुत प्रभावित होंगे; पर आपने उनकी सारी बातें नहीं कीं। उत्तर में हमें यह पता चला, कि पिंजरापोसवाले उसी गोमास कर रहे हैं—मर्त्य वे जो की सेवा तब करते हैं, जब वह दुष्टों द्वारा निकट से गोमास मिला जाता है। उन्हें ऐसा प्रभाव करना चाहिये, जो वे चाहते हैं। वे गोमासवाले की शिक्षा का पर्याप्त प्रचार करेंगे। इससे भारतीय गोमास का प्रभाव प्रचुर होना स्वस्थ और प्रशंसनीय होगा, कि वह जन्मभर भारतवासियों का दिन करना होगा। उन्हें उन सात्विक गोमासों का रस रसना, निन्दित करने से अनुश्रुति में सात्विक सुख, सात्विक धृति और सत्त्विक मन का उदय और प्रसार होना है और उनका दुष्ट से वह प्रभाव-जन्म के प्रधान-हेतु बनना है।

भारत में जो लोग होते हैं, उनमें से बहुतों ने बहुत धीरे स्वर में कहा, कि मैं अनुमान करता था, कि आप बहुत, कष्टकर और विचारों के बिना प्रचार के संवादात्मक की गोमास से बहुत प्रभावित होंगे; पर आपने उनकी सारी बातें नहीं कीं। उत्तर में हमें यह पता चला, कि पिंजरापोसवाले उसी गोमास कर रहे हैं—मर्त्य वे जो की सेवा तब करते हैं, जब वह दुष्टों द्वारा निकट से गोमास मिला जाता है। उन्हें ऐसा प्रभाव करना चाहिये, जो वे चाहते हैं। वे गोमासवाले की शिक्षा का पर्याप्त प्रचार करेंगे। इससे भारतीय गोमास का प्रभाव प्रचुर होना स्वस्थ और प्रशंसनीय होगा, कि वह जन्मभर भारतवासियों का दिन करना होगा। उन्हें उन सात्विक गोमासों का रस रसना, निन्दित करने से अनुश्रुति में सात्विक सुख, सात्विक धृति और सत्त्विक मन का उदय और प्रसार होना है और उनका दुष्ट से वह प्रभाव-जन्म के प्रधान-हेतु बनना है।

(१७-४-१९२२ आ. "दिहूय" म. प.)

૬૪-મુંનો નમરૂળ ધર્મે

પ્રથમ દોષને નેમના કામમાં મર્યાદા અને નેમની જોખનિશી-
માં નેમરૂળના આ એક પ્રમાણ છે.

પ્રથમદોષને કહેને વિદ્યુત મારે નેમના વિદ્યુતના અનેક અવકારો-
થી વિદ્યુતિન એક પડિત હતા. નેમની લોખનીએ પાડિતના અનેક
પુરનકો લખી લખીને જગતની જગતને સમજે થયાં હતાં અને એ
પુરનકોની કિંમત તરીકે પડિતજીને વિચારવાથી કાર્તિ અને અલગક
દ્રવ્ય સાંપડ્યાં હતાં. પડિતજીના શિષ્યેયમાં કાર્તિનાં અનેક સુવર્ણ-
રંગી પીછાંઓ ચોટાયાં હતાં.

એ પડિતજી એક દિવસ નેમના મિત્રજનને ઘેર એક ગામડે
ગયા. થોડા દિવસ ત્યાં રહ્યા. દરમિયાન, ધરની એક ખાલિકા સાથે
તેમને ગાદ મેલી જતી. અન્ય કુલવાડીના કિલ્લાના કુલમુખી નિદોષ
અને તોયે ચતુર એ ખાલા અને કુલિયાદારીમાં પાવર્યા એ પડિતજી
વચ્ચે અનેક અવનવી ગોઠડીઓ થઈ. પડિતજીને જવાની વેળા આવી.
વિદાયની ધડીએ ખાળા પડિતજીની કોટે વળગી પડી: “દાદા ! તમે
ધણાં પુરનકો લખ્યાં, પણ તેનું પરિણામ શું ?”

“મારે કાર્તિની વાંચના હતી. તે વાંચના સંતોખાઈ. આજે
હું જગદ્દિખ્યાત છું. ખેટા ! તારી શી ઇચ્છા છે ?” દાદાએ પૂછ્યું.

ખાળાએ પડિતજીની કોટેથી દાય ઉઠાવી લીધા. તે થોડે દૂર
જઈ ઉભી રહી. થોડી પળ તાલુખીના મૌનમાં સ્તબ્ધ બની ગઈ.
પડિતજીના પ્રશ્નનો ઉત્તર શોધતી હોય તેમ તેણે તેના અંતરમાં ઉંડી
શોધ કરવા માંડી. આખરે કંઈ જવાબ મળ્યો હોય તેમ તે બોલી:-

“હું ? હું તો તમે જશો એટલે આ પડખેની ઝુંપડીમાં જઈ
મારા કામમાં લાગી જઈશ. એ મહુલીમાં એક વૃદ્ધ વિધવા વસે છે.
તે ગરીબ છે, ખિમાર છે, પથારીવશ છે. તેની સારવાર કરવા કોઈ
તેની પાસે નથી જતું. અમારા ગામનાં માણસો તેના ઘર પાસેથી
પસાર થાય છે, ત્યારે તે ડોસી ઉપર તિરસ્કારની-અવગણનાની એક
કઠોર નજર ફેંકી ચાલ્યા જાય છે; પણ કોઈ એ વિધવાને મીઠા

ચન્દ્રનેથી દિશાસો નથી રેતું. હું એ વિધવા પાસે જઈશ. હું તેનું
૫૨ વાળોળાને સાફ કરીશ, તેને માટે રસોઈ કરી આપીશ, તેની
૫૫રીએ બેસી તેનું માથું ચાંપીશ, તેને માટે ઔષધિ લાવી આ-
પીશ.....અને ત્યાં તો સાંજ પડી જશે.”

પંડિતજી ગયા; પણ એક દાણના એ વાર્તાલાપથી તેમનું
અંતર વસોવાવા લાગ્યું. એ ગ્રામ્ય જાસિકાના સાંત, નિર્દોષ ચન્દ્રો-
લેશ કાઈ મંથરી કપોતે તેમના હૃદયમાં વ્યથા મચાવી રહ્યો. “તમે
શીર્તિને માટે તકસો છો, હું છાંન આત્મસમર્પણ માથું છું.” એ
રસો પંડિતજીના મનજર્મમાં ઘુંટાવા લાગ્યા.

“શીર્તિની જંબના નદિ, પણ છાંન આત્મ-સમર્પણ” એ
રસો પંડિતજીના કાનમાં રણી રહ્યો. તેમની જાતીમાં એ રસો
કેળાવ ગયા. પંડિતજીએ પુરનો લખવાનું છોડી દીધું. તેમણે શીર્તિ-
ને માટે વક્ષમાં મારવાનું મૂકી દીધું. તેમણે તેમનો જરીનો ઘિર-
પેચ અને સુવર્ણનાં શીર્તિપત્રો તૈયારી નાખ્યાં. “શીર્તિની જંબના
નદિ, પણ છાંન આત્મ-સમર્પણ”ની માધના તેમણે આદરી.

શીર્તિ નદિ, પણ મૂંઝો ત્યાગજ આજના કારનનું નકલ
દિ-દીઓનું જીવનધ્યેય દેવું જોઈએ. આત્મ-સમર્પણની ભાવનાજ
આ પુરનો જીવનમંત્ર દેવો: જો-જો. એ મંત્રમાંજ આજના ધવા-
રેશ, જાજમી કારનવર્ષને નવજીવન અર્પવાનું નગ છે. શીર્તિના
કપો નદિ, પણ છાંન સમર્પણ-વર્ષનાજ અનુવંધી રેશ દિ-દી-
ઓ આજે કારનમાલની મહુલીમાં ચુપચુપ એકાકી કરવા તૈયાર છે!

(“નોંદ. ૧૬” ૧-૨૬-૫-૨૧ મ થી)

૬૫-અંતરચક્ષુ ઝઘડે તેને તો તકજ તક છે.

અંતરની આંખો ઉઘાડી હશે તેને તો જ્યાં ત્યાં તક જણાઈ રહેશે. આંતરિક કાન ઉઘડ્યા હશે તેને તો મદદ માગતાં માગતાં મરી જનારાંની પુષ્કળ ખૂમો જ્યાં ત્યાં સંભળાશે. સહાયપાત્ર રથોએ અને માનવીઓની ખોટ ખુલાં દિલવાળાને નહિજ પડે.

(આગળ ધસો ઉપરથી)

૬૬-મગરથી વચવાનો ઉપાય

(લેખક:-શ્રી. જેઠાલાલ મોતીલાલ)

‘ગુજરાતી’ પત્રના તા. ૩-૧૦-૨૬ના અંકમાં પાના ૧૫૦૨ માં લખ્યું છે કે, ચોમાસાની ઋતુમાં નદીનાળાં ઉતરતાં કંઈક માણસો મગરના ભોગ ઘસી પડે છે, તો તે દૂર રહે ને માણસ પાસે આવે નહિ તેવો ઉપાય કોઈ ખતાવશે તો જનસમાજમાં ઉપકાર થશે; તો તેનો ઉપાય ચોક્કસ નીચે મુજબ છે:-

જ્યાં મગરનો ભય છે ત્યાં ઉતરનાર માણસોએ આકડાના ઝાડનું એક ડાળખું પાસે રાખી ઉતરવું, જેથી મગર શ્રવ લઈને નાસી જાય છે ને પાસે બિલકુલ આવશે નહિ. મગરને આકડાના દૂધનું એક ટીપું અડધી જગથી કોઈ કોઈ મરી જાય છે, તે બીકથી મગર શ્રવ લઈ નાસી જાય છે.

(તા. ૧૦-૧૦-૨૬ના ‘ગુજરાતી’માંથી)

૬૭-છોકરાનાં માતાપિતાને થોડાક પ્રશ્ન

(શ્રેષ્ઠક:-શ્રી. કૃ. જી. આચાર્ય)

૧ છોકરાંઓ અને તમે પણ રાજ વહેવાં છો છો ?

૨ છતાં વેંતજ ઝાડે ફરી આવી, દ્રોણા ફરી નાખી દાતણ ફરી કરે છો ?

૩ સવારમાં સારાં ભજનો:-થોડો ખોલો છો-ખોલાવો છો ?

૪ છોકરાંઓને ખુશી દવા અને કમરનો લાઝ આપો છો ?

૫ છોકરાઓને દેખતા આદ-ખીડી પીને તેમને છંદ લગાડો છો ?

૬ છોકરાંઓને દેખતાં નાગી ઉઘાડી વાત કરો છો ?

૭ પોતાનું કામ જાતે કરવું, તે મોટાઈ અને ડાઘાપણાનું લક્ષણ છે એવું તમે તેમને સમજાવ્યું છે કે કેમ ?

૮ નાદતી વખતે શરીરનો કયો ભાગ રાજ કાળજીથી ધોવો તે તમે બાળકોને સમજાવ્યું છે ?

૯ દાદા પાણીથી નાહવાના ફાયદા તમે છોકરાંઓને કયા છે ?

૧૦ છોકરાંઓને તમે તરતા શીખવ્યું છે કે કેમ ?

૧૧ શરીરે તેજ ચોળવાના ફાયદા છોકરાંઓને સમજાવ્યા છે ?

૧૨ દાઢ બગરમાં વેચાતા માથામા નાખવાના તેજ નુકસાન-કારી છે એ તેમને સમજાવ્યું છે ?

૧૩ નાદા પછી શરીરનો કયો ભાગ ખૂબ ધસીને સૂઝવો તે સમજાવ્યું છે ?

૧૪ નાદવામાં દમેશાં પ્રથમ દાદા પાણીથી માથું ધોવાનું અને પછી ફરી, ગુદા, જનનેન્દ્રિય અને તેના પાસેનો ભાગ ધોવાં શીખવે છે ?

૧૫ આખને ઝીરીતે ધોવી તે તમે જાણો છો અને શીખવ્યું છે ?

૧૬ દાદા પાણીએ અ.ખો અને માથું ધોવાના ફાયદા તમે છોકરાંઓને કયા છે ?

૧૭ દાંત, દાંતણ અને આરોગ્યનો સંબંધ તમે સમજાવ્યો છે ?

૧૮ થુંક અને ઘાળનો આરોગ્ય સાધેનો સંબંધ તમે સમજાવ્યો છે ?

(“બા.વા.મ”ના એક અંકમાથી)

છીએ. સરકારી શિક્ષાલયોમાં ભણનારી નોકરી મળીજ શકે છે, એ દાવો તો મિથ્યા છે. સરકારી વિદ્યાલયોના, સરકારી શિક્ષણ-પદ્ધતિના મોટામાં મોટા અને કદામાં કદા પદાપાત્રીઓને હું પ્રશ્ન છું કે, શું તેઓ જતાવી શકે છે કે, ત્યાં કેળવણી જવા વિદ્યાર્થીઓને નોકરી મળીજ નય છે અથવા તેમની રોડીનો સવાલ ટળી નય છે? જો તેમ ન હોય તો શા સાર આપણને પૂછવામાં આવે છે કે, રાષ્ટ્રીય શિક્ષાલયો-ગુરુકુલો સુદ્ધા-ના વિદ્યાર્થીઓનું ભવિષ્યમાં શું થશે? અને ઠેકાણે રોડીનો સવાલ સરખાવ મુશ્કેલ હોય તો લોકો રાષ્ટ્રીય વિદ્યાલયોને શા સાર નથી અપનાવતા? કારણ આમાંથી નીકળીને તો વિદ્યાર્થીઓને રાષ્ટ્રસેવા અને સમાજસેવાનો અવસર મળશે, જ્યારે સરકારી વિદ્યાલયોમાં રડીને તો સરકારી ચક્કી ચલાવવાની છે, સરકારને શુલ્ક મીનું રાજ્ય કાયમ રાખવામાં મદદ કરવાની છે.”

(‘નવજીવન’ તા-૨૭-૩-૨૭ ના અંકમાંથી)

૭૦-વીજળીથી સાવચેત રહેવાની જરૂર

આકાશમાં ધનધોર વાદળ છવાયાં હોય અને વીજળી ચમકાર કરી રહી હોય, ત્યારે કોઈએ પણ અગાશીમાં નહિ જવું જોઈએ.

યાદ રાખવું કે, ઉંચી ચીજો. જેવી કે ઝાડ, ધ્વજ યા કોઈ ઉંચી ઇમારત વીજળીને પોતાની તરફ ખેંચે છે, માટે આ ચીજોથી દૂર રહેવું જોઈએ. જો તમે કોઈ ઝાડવાળી જગામાં જ હો તો ઝાડની પાસે ન જવું. જો એકલા અને ખીજાઓથી ભુદા ઉઝા હો તો ઝાડના ઝુંડમાં રહેવું, ઉંચાં ઝાડથી દૂર રહેવું.

વરસાદ વરસતો હોય અને વાદળ ગાજી રહ્યું હોય તો દોડીને એક સ્થળેથી ખીજે સ્થળે ન જવું; દોડવાથી હવામાં દલનચક્કન પેદા થાય છે, તેનાથી થતા વેગને લીધે વીજળી તેના તરફ ખેંચાઈ આવશે.

આવે વખતે તમે કોઈ ઘરમાં હો તો બારીઓથી દૂર રહેજો

૭૨-ગામડીઆઓનાં સદ્ભાગ્ય અને શહેરીઓનાં દુર્ભાગ્ય !

લોકગીતાના એક લોકકવિએ સમાજને એક પ્રશ્ન પૂછ્યો છે કે, શહેરના લોકો પ્રભુને દિવસમા દેટલી વખત યાદ કરે છે ? જુઓ, ગામડાના લોકો તો લોકગીતોદારાજ પોતાની સ્થિતિનું રસિક વર્ણન કરે છે કે:-

હું તો દોલે રમું ને દરિ સાંભરે રે,
મારાં હૈડાં પડી પડી જાય રે; દોલે
હું તો દાતણ કરું ને દરિ સાંભરે રે,
મારાં દાતણીયાં પડીપડી જાય રે; દોલે
હું તો નાવણ કરું ને દરિ સાંભરે રે,
મારાં નાવણીયાં ઠરી ઠરી જાય રે; દોલે
હું તો ભોજન કરું ને દરિ સાંભરે રે,
મારાં ભોજનિયાં ઠરી ઠરી જાય રે; દોલે
હું તો પોદણ કરું ને દરિ સાંભરે રે,
મારી નિંદરડી ઉડી ઉડી જાય રે; દોલે

શેરીએ શેરીએ ચંદ્રિકા ચમકે એટલે લોકહૃદય એ ચંદ્રિકાના તેજમાં નાચી ઉઠે; દોલ વાગતાં લોકહૃદયમાં પ્રભુનાં મીઠાં સ્મરણાં જાગે. અને ખાતાં-પીતાં, ગેસતાં-ઉડતાં અને સૂતાં એ સ્મરણાં જાગ્યા જ કરે; એ લોકજીવન ક્યાં અને આજનું શહેરી જીવન ક્યાં ! પેટને ખાતર, કીર્તિને ખાતર, સમાજમાં જીવવાને ખાતર, ગમે તેને ખાતર, સવારથી સાંજ સરવાળા અને બાદબાકી કરતો એકાદ મુબઈ જેવી મોદમથી નગરીનો રહીશ ક્યાં ? એને જીવનની દરેક મિનિટ પૈસા કથી રીતે કમાવા એજ વિચાર હોય છે. કદાચ પૈસાનો વિચાર ફળીભૂત થાય તો સમાજમાં સારો કેમ કહેવાઈ ? એ ચિંતા ઉભી થાય છે. કદાચ એમાંથી મુક્ત થાય તો સરકારદરબારમાં માન-પાન શી રીતે પામું એની ઉપાધિઓ વળગે છે. આવી સ્થિતિમાં

કે દેશમાં રહેનારા પ્રભુને કેટલી વખત યાદ કરે છે? એ પ્રશ્ન
 તે દિવસ સર પૂછજો. બધું ઓછા દડા, તમે ન માનો એટલા
 ૧૫ મંડામાં પ્રભુને દિવસમાં એકાદ વખત યાદ કરતા હોય તો
 મુજબે! બાકી બીજા વાંચનારા, સવારમાં પૂજના પાટલા પાસે
 બેઠાં મળ્યા ફરવનારા, પણ દરિને સાચી રીતે એકધ્યાનથી યાદ
 કરે છે કે નહીં? એનો જવાબ તો તેઓજ આપે તો ઠીક. પ્રભુને
 જાણવામાં જે તકીનતા-એ એકધ્યાનની મસ્તી જોઈએ એ તો
 બધું ઓછાના બાબમાં લખ્યું હોય છે. આવું જ્યાં સમાજની
 વિશિષ્ટ અર્થાત્ સિદ્ધિ છે, એ સમાજ કાઈ વ્યક્તિ, જાતિ કે દેશને
 જે તકીન અને એ ન માની સકાય એવી વાત છે.

(ના. ૨૮-૪-૨૭ ના 'સોદાસાદિતેશ્વ' માંથી)

૭૩-હિંદુવટને હાકલ !

("મૌરાવટ" ના ના. ૨૮-૪-૨૭ ના અંકમાંથી ઉદ્ધૃત)

હિંદુ મંજાન એટલે હિંદુ નામ મળવાના આ આપ બહિના
 એક પુત્રને હિંદુત્વના બમના કુંડા નીચે ખડો કરવો તે. હિંદુ
 થીન એટલે ગમે તે પંથ કે શીશનું નિમક કરવા પણ દિવસ
 દિવસ ઉજવવાના અભિમાન મંજાના બાજીસ કરાઠ આપેને
 જિવની કુદાઈ શીશાના કરવા તે આવી બાજીમનસક પ્રગલિને
 રોષ આક્રમણ કરેનું હોય તો હું હું છું કે, અને બાકીમનુ
 હીએ.

કેટલાક શુભેચ્છી, કરે છે કે, સંજાનની રક્ષયથ દિવસે
 ને અમદિવસ બનતી આવે છે. એ વિચારેને મારે; કંઈક છે કે,
 સદિવસના રૂતે રહેા દિ. જોઈ સંજાનના એટલે નીચી મંડીએ
 સહી એવે. એક દેવ, કહે સંજાનના એટલે નમકે ઇત
 નાખવાને કેટલ મરેલ. ના. અને પણ નકરે મૂલ મરેલું

એમ અર્થ થતો હોય તો હું કહું છું કે, હિંદુ હવે એ સહિષ્ણુતામાં નથી માનતો. એ સહિષ્ણુતા નથી પણ આત્મસંહાર છે. કોઇ કોમ આત્મ-સંહારમાં નજ માની શકે.

‘હિંદુઓને હું એટલુંજ કહેવા માગું છું કે, તમને આ પૃથ્વી ઉપરથી સાફ કરી નાખવા જગજગ પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી છે. એ આક્રમણકારી પ્રવૃત્તિની હાજરીમાં તમે નિષ્ક્રિય રહેશો એ નહિ ચાલે. હિંદુની આજની લાચાર દશા એ તેની નિષ્ક્રિયતાનું પરિણામ છે. કોઇ ન માનજો કે, હિંદુધર્મ અપમાનો સહ્યા કરવાનું સૂચવે છે. હિંદુઓ ! વસ્તુસ્થિતિને ઓળખો અને તેનો મર્દનગીપૂર્વક સામનો કરો.

‘દુનિયાની કોઇ પણ પ્રજા જેને માટે મગર જની શકે એવા તમારા વિશિષ્ટ ધર્મ અને સંસ્કૃતિ ઉપર આજે આફત ઝઝૂમી રહી છે. કાં તો તમે તમારા મનુષ્યત્વની ઘોષણા કરો અને આફતને ટાળી નાખો; અને કાં તો તમારી ગરવી સંસ્કૃતિને અને તમારા પ્યારા ધર્મને ભીરુતાપૂર્વક નાશ પામવા દો. હિંદુઓની જો આજન મનોદશા નહિ બદલાય તો હિંદુ કોમ અને હિંદુધર્મ તથા હિંદુસંસ્કૃતિનો આ પૃથ્વી ઉપરથી લોપ થશે.....હું દુનિયાના દેશ દેશમાં ભટક્યો છું, અને મેં તમામ પ્રજાઓના ઇતિહાસ અને સંસ્કૃતિ અવલોકન કર્યું છે. એ બધા પછી, હું પ્રમાણિકપણે માનું છું કે હિંદુસંસ્કૃતિ અને હિંદુ જીવનની ક્યાંય જોડી મળે તેમ નથી. મં શ્રદ્ધા છે કે, એક દિવસ આખું જગત આ હિંદુસંસ્કૃતિની ઉપાસન માંડશે; પણ એ શુભ દિવસ ઉગે લાંસુધી, હિંદુઓ ! તમે તમાર સંસ્કૃતિને જીવતી રાખી શકશો ?’

(લાલા લજપતરાયના લાપણ ઉપરથી)

૧૨-માટુંગામાં મિત્તારીઓ માટે સિસ્તી છાવણી

કચ્છ મિત્તારીઓને મદદ કરનારી કમિટિના કામકામનો નોંધ મુનિમિપલ કોર્પોરેશન ઉપર મોકલવામાં આવ્યો છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે, માટુંગામાં રાવણ રીલ ઉપર ઉભા કરતા અરેબી મિત્તારીઓની કુલ સંખ્યા ૧૨૭૮ નીચે મુજબ છે:-
 ૬૫ ૨૬૮, દિંડુ ૮૧૬, ધિરની ૬૦, ગુદી ગુદી જાનના ૪૬૫.
 ૧ પ્રમ. જે મિત્તારીઓની સંખ્યા નીચે મુજબ છે:-
 ૬ મરાઠા ૨૨૨, મદાર ૧૮૫, ભાઈયા ૮૧, દિંડુ ૮૧, ધિરની ૪૫, મદારી ૩૨, માંગ ૧૮, ફાકોર ૧૬, તેલુડ ૧૫, ખજુ ૧૫, આદીર ૧૪, ચમાર ૧૩, પરદેલી ૧૨, કોશી ૧૧, ગુદી, પાડી ૮ અને બીજી નવાતોના ખીન્ત ૩૨ જણા છે.

મરાઠા મુસકમાથી મિત્તારીઓની સર્વેચી વધુ સંખ્યા જોવામાં છે. તેનો સમજ સને ૧૯૪૧ માં તે તરફ ચાલેલા કુકાળનો છે. તે વેળાએ આ ક્ષેત્રમાં કામ સોંપવા આવેલાઓ સાથે સંગઠન, આંધળો વગેરે પણ આવ્યા હતા. કદલાક આખા કુકાળો થઈ હતા, જેમાં કદલાક કામચલાઉમાં માખાપ આંધળા હતા, તેઓનાં પાંચ છ નાના છોકરા હતા.

ધણા હરમાઓમાં મુજબમાં ઉત્તરદિશ્વરી આવે છે, પણ ધણા લાંબામાં તેઓ લાંબા વખત સુધી પ્રથમ મુજબમાં ધણા કરે છે. છાવણીમાં નહન લાચારોને કામસ કરવામાં આવે છે, જે નીચલા કા ઉપરથી જોવામાં આવશે. કામસ કરવામાં આવેલાઓમાંથી આંધળા, ૧૮૮ સંગઠન, ૩૬૦ બિમાર, ૩૦ નબળા બેગનાં અને ગામહેરા હતા; બધા ૧૬ વરસની અંદરના છોકરા ૩૨૪ હતા.

મિત્તારીઓમાં વજીખરી મિત્તારી પૂરના પોરાકની ગેરદાજરી પુરવામાં રખડવાને પરિણામે લાગુ પડે છે. તેમાંના મંકડે દેકા ચાલન થકને પોતાના નિવાને ત્યાં અથવા તે પોતાને જાન્ય છે; બધે જોડે બામ કાવળનો અસહ્ય દોગ છે. મુકિતદાજના આસામીઓ મહોલ્લે મહોલ્લે ફરી મિત્તારીઓને

સમગ્રવર્તે છાવણીમાં લાવે છે. કેદ પછી લિખારીને તેની મરજી વગર જળસીથી છાવણીમાં મોકલવામાં આવતો નથી.

લિખારીઓને નિયમિત ખોરાક આપવામાં આવે છે:-સવારે ૭ વાગતે ચા, બપોરે ૧૧ વાગતે કઢી-ચાવલ; માંજે ૭ વાગતે ચાવલ, દાળ અને રોટલી તથા જેઓ માગે તેમને અદવાડિયામાં બે વાર માંસ આપવામાં આવે છે. અને ત્યાંમુધી રોટલી વગેરે જનાવવામાં લિખારીઓ પોતે ખાવરચીને મદદ કરે છે. છાવણીમાં બે વોર્ડ સ્ત્રીઓ માટે અલાહેદા રાખવામાં આવ્યા છે. આ છાવણીમાં એકા વેળા આશરે અઢીસો લિખારીઓ રહે છે.

લિખારીઓની તખીખી સારવાર ઉપર પહેલું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

છાવણીને લાલ ફક્ત અશક્ત લિખારીઓને આપવામાં આવે છે, જેથી તેઓ પાસેથી ફતેહમંદીથી કામ લઈ શકાય એમ નથી; તે છતાં કેટલાકે ખુરશીને નેતર ભરવા જેવાં કામ કરે છે, પણ છાવણી વસ્તીથી દૂર આવ્યાથી એવાં કામ ઝાઝાં મળતાં નથી. તેને વણુતાં શીખવવા માટે બે શાળો પણ રાખવામાં આવી છે અને તેમાં વધારો કરવાનો ઇરાદો રાખવામાં આવ્યો છે. વળી ધણીઓ ખાલી જમીન ઉપર ખેતીનું કામ ખુશીથી કરે છે. આ છાવણી ઉપર મકિતદેજ દેખરેખ રાખે છે.

લિખારીની નિલાવણી ઉપર માસિક રૂપિયા દશનો ખર્ચ આવે છે. લિખારીઓને મદદ કરનારી મંડળી, લિખારીઓની કાયમની છાવણી વધારે સારા પાયા ઉપર ખોલવાની અને પાંચસો લિખારીઓને નિલાવવાની ખાહેશ રાખે છે, જેથી મંડળી ફૅરપોરેશન પાસેથી વધુ ગ્રાન્ટની મદદ માગે છે. ફૅરપોરેશને ૧૯૨૨ ના વરસ માટે માસિક રૂપિયા દોઢ લગ્ગરની ગ્રાન્ટની ખલાસી આપી હતી.

(ઓ હિંદુ-આર્ય પરોપકારીઓ! છે તમને તેમના જેવી સ્વધર્મ-સ્વદેશ માટે ડંડી લાગણી! કાળજી! તાલાવેલી! ધર્મવૃત્તિ અને પરો-વૃત્તિ માત્ર ઉપર ઉપરની ન હોય તો આવળાને પણ સૂઝે તેવી તકે યક્ષેત્રાને ટોટોળ ક્યાં છે. લિંખારાખ લિંખુ-અખંડાનંદ)

૭૫-જુવાનોની ઘરડી મનોદશા !

(“સોદાણા દિતેચ્છુ”માં લેખક:-શ્રી. જદુરાય દી. ખંધડીઆ)

“ઘરડાંઓનાં મદાજનો, ઘરડાંઓના રીતરિવાજ, ઘરડાંઓની રહેણીકરણી અને ઘરડાંઓના અવાજમાં સડો જોનાર જુવાનીઆઓ ! જુવાન યરીરોની મનોદશા જુવાન છે ખરી ?”

બાર બાર વર્ષના જાહેર અને સાહિત્યજીવનના કડવા-મીઠા અનુભવો પછી મને આ પ્રશ્ન થાય છે. ધણી અનુભવને અંતે પશુ નિર્ણય કરવાની મને સત્તા હોય તો એ પ્રશ્નનો જવાબ હું તો નિરાશાજનક આપું.

ખીનઓને સુધારવા જનારાઓ પોતેજ ખગડેલા છે-કોઈ શકે છે એ જોતા નથી. બહાર સુધારો હમ્મજનારા અંદર સડતા હોય છે. પગ નીચેનું ખગલું મૂકી શેરીની આગ હોલવવા જનારા આ વીસમી સદીના માણસાઈ ખંખાઓએ ગાઢી પાછી ઢાંકિરી જોઈએ.

“મદાજનોને સુધારવા, કુરિવાજો નાશ કરવા, સેવા કરવા” એવા એવા તરેદવાર ઉદ્દેશોમાટે યુવકમંડળો રથપાથ છે. દરે આપણે એ સુધારક મંડળોનેજ તપાસીએ કે, તેઓ પોતે કેટલા સુધરેલા છે ?

યુવકોમાં જેમ બાલ ઓળવાની, ફૂલ-ફટાકિયા થઈને ફરવાની અને સીગરેટ પીવાની ફેશનો છે, તેમ તેમની સંસ્થાઓમાં નીચેની નવી ફેશનો ઢાંખલ થયેલી મને જણાય છે:-

૧-કોઈ શ્રીમંત રોષી દાઢી તેને પ્રમુખ બનાવી દેવાની ફેશન.

૨-છે એટલું બધું ખરાબ માનવાની ફેશન.

૩-પૈમા વગર સેવા ન થાય એમ માનવાની ફેશન.

૪-સલાના નિયમો હંચા મૂકી મનમોજીપણે કામ કરવાની ફેશન.

૫-મંડળના ફંડથી લિનખી, આ-પાણી છંડ કરવાની ફેશન.

૬-જાયકાત નદિ છતાં બોલી નાખવાની કે લખી નાખવાની ફેશન.

આ યુવકમંડળોના જમાનામાં આ ફેશનો છુપા વેશમાં ઘુસતી માથે એ શું હમ્મજવા જોગ છે ? યુવકોનો પ્રલયનો દિવસ કયે દિવસે તે મને કોઈ કહેશે ? એમનું ઘર ક્યારે સાફ થશે, તે કોઈ જાણશે ?

ખાલી ગર્યા નથી, અનેક પુરાવાઓ ઉપલા વિધાનના સમ- થનમાં રજુ કરી શકાય તેમ છે.

૭૬-મરિયાં અનેક રોગોની ઉત્તમ દવા છે.

(“વાયડા મિત્રમાં” લેખિકા:-તિલોત્તમા ત્રીકમલાલ કે. શાહ)

ધરમાં હમેશાં વપરાતી આ નજીવી ચીજ ઘણા રોગને મટાડવાની શક્તિ ધરાવે છે. તેમાંના થોડાક પ્રયોગો નીચે આપ્યા છે મંદાગ્નિ ઉપર-મરી ભાંગ સાથે લેવાથી તે સખ્ત ભૂખ લગાડે છે
 “ ” મરી પાન સાથે લેવાથી તે સખ્ત ભૂખ લગાડે છે
 હડકાયા કૂતરાના વિષ ઉપર-મરીનું સંચળ સાથે સેવ કરવાથી હડકાયું ફૂતરું કરડયાનું ઝેર ઉતરે છે.

કમળા ઉપર-મરી અને કરીઆતુ લેવાથી કમળો મટે છે.

કમળો-મરી કાકડાશિંગ સાથે લેવાથી મટે છે.

કમળો-મરી બાળી નાખી ભાંગ સાથે લેવાથી મટશે.

દારૂળદર સાથે મરી સેવવાથી કમળી મટે છે.

બરોળ ઉપર-ટંકણખાર સાથે મરી લેવાથી બરોળ મટે છે.

પિત્ત ઉપર-આંબળા સાથે મરી લેવાથી પિત્ત મટે છે.

રક્તપિત્ત-જરા સાથે મરી લેવાથી રક્તપિત્ત મટે છે.

રક્તપિત્ત-મરી અરણીના રસ સાથે સેવન કરવાથી રક્તપિત્ત તથા તેને લગતા રોગો મટાડે છે.

ઉધરસ-બહેરા સાથે મરી લેવાથી મટે છે.

વીંછી ઉપર-મરી અને થોડાવજ્ર ઘસીને ચોપડવાથી પીડા મટે છે.

ભગંદર ઉપર-મરી અને તેલિયો દેવદાર લેપ કરવો.

વાયુ ઉપર-પીપર સાથે મરી લેવાથી વાયુ મટે છે.

પ્રમેહ ઉપર-મરી સુંદ સાથે લેવાથી તે પ્રમેહ મટે છે.

વાંછીઆપાતું-કનૂરી સાથે મરી લેવાથી મટે છે.

વાતુકુષ્ઠિ મારે-ઘાળી મૂડગી સાથે મરી લેવાથી કુષ્ઠિ આપે છે.

વૌર્વસ્ત્રાભન મારે-અક્કલગરા સાથે મરી લેવા.

ઝાડા ઉપર-મરી બાગનાના રસ સાથે લેવાથી તે ઝાડા મટાડે છે.

૭૭-પાળીના અનુભવી ઉપાયો

(ત્રેપાદ-પંડિત મદાવીરપ્રસાદ શર્મા વૈદ્ય)

અસ્વચ્ચન્તર મૃતમણ્ડુ મેષજમ । અણ્ડુ સોમો અગ્રવીદન્ત-
ર્થિધ્વાનિમેષજા ॥ આપ ઘણીત મેષજે ચક્ષુત્ય તમ્ને મમ । શં
ન ઘાપો, ધન્યયા, શંભુસન્નયનવ્યાઃ ॥ શં નઃ રત્નિત્રયા આપઃ
શંભુયાઃ કુમ્ભ અમૃતાઃ । ગિયા નઃ સન્તુ ધાર્મિકી ॥ (વેદ)

અર્થાત્-જગમા અમત છે, જગ ઔપધિ છે, જગમાં સૌ
ઔપધિ છે. દે જગ! તું અમારા શરીરમાં રેત નિપારનાર ઔપધિ-
રૂપ થાઓ. અમને મઠમુમિ તથા અનુપરેષનું જગ દિનકારક
થાઓ. કૃપાનું જગ. મશાઈ અરેનું જગ મુખદાપક થાઓ. વરસાદ-
નું જગ કમ્પાજુદાપક દો વમેરે

પણ આજ જગ કોઈ જગાએ અમત અને કોઈ જગાએ
કોનું કામ હો છે. જુઓ, મેષજાદમે પણ મેરિંગે રેનું લખ્યું છે કે:-
દૃઢ કોપજ જસ પવનપદ પાપ કૃપીગ મુપેગ;
દોગ કૃપરેનુ મુપરેનુ જગ, લખાઈ મુક્તચ્છનસોગ.

પયઃ જીલાતમગૃતં વીણનં મુષનં વતમ્ । (મમરજોશઃ)

અમૃત જાત દાગ રમેરે સખી પે.જગ છે.
મમા, ત્રિવેદી રમેરેજા જાન કરત મે પ્રતિમા પડેજા છે;
કેમો તાના રજામ અતક કુખ રદર: દોષ છે. તેમાં જાન કરવા-
થી અથવા જાગર કે - અદર ના જાન કરવાથી રેત નાદ પામે
તો તેમા અથવા રમર જગ મુ છે જુ કોઈનીની જગમિતિ-
ત્ત્યા-કોઈનાના કન જ પ જાગર: અનર્થો કે જ ન જુ અનુ
મુજાગરજુ અજ હ નામે અનર કરે જે કેવલ જગદાગા પિદ
શાય છે = જગાજ દરજ નક જાગરકરક નકા અનુજન પિજુ.મ
અપવન. જાન જાગર હા જાગરવક: છે. દે નકે પ્રમદે.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

(૨) ભોજન બાદ ભીના લાય એકપીળ સાથે ધરીને આંખોએ લગાવવાથી આંખોમાં અંધારા આવતાં નથી.

(૩) જે માણસ સૂર્યોદય પહેલાં અર્થાત્ ઉપકાળમાં આંધ અંજલિ શીતળ જળ પીએ છે, તે વાતપિત્તાદિ રોગો ઉપર જય મેળવી દીર્ઘાયુષ્ય પ્રાપ્ત કરે છે.

(૪) પ્રાતઃકાળે જળ સુધવાથી વાળ ધોળા થવા, સળેખમ, સ્વર-ભંગ, ખાંસી અને શોષરોગ નાશુદ્ધ થાય છે તથા આંખોનું તેજ વધે છે.

(૫) સૂતી વખતે પગ ધોઈને સૂવાથી ઉંઘ સારી આવે છે, આંખોનું તેજ વધે છે અને ખરાબ સ્વપ્નો આવતાં નથી.

(૬) પ્રાતઃકાળમાં લોટે લોટે પાણી રેડી સ્નાન કરવાથી રૂપ, તેજ, બળ, બુદ્ધિ, પવિત્રતા, યશ, મેધાશક્તિ, આયુષ્ય અને આરોગ્યની વૃદ્ધિ થાય છે તથા મળવૃદ્ધિ અને ખરાબ સ્વપ્નનો નાશ થાય છે.

(૭) વહેતા પાણીમાં સ્નાન કરતી વખતે અંડકોષો ધોવાથી કેટલાક માણસોનો અંડવૃદ્ધિનો રોગ મટી ગયો છે.

(૮) સાપના ઝેર અને અરીણના ઝેરમાં રોગીમાં ચેતન ના આવે ત્યાંસુધી માથા ઉપર ઘડેઘડા પાણી રેડવું. આથી ચમત્કારિક લાભ થાય છે.

(૯) પૈત્તિક (પિત્તથી થયેલા) ઉન્માદના રોગીને ૧૦૮ ઘડા પાણીથી સ્નાન કરાવવું ઘણુંજ ફાયદાકારક છે.

(૧૦) અગ્નિ ઉપર ઉકાળીને ડૂં ભાગવું પાણી રહે તે પીવાથી પિત્ત, અધુરું રાખીને પીવાથી કફ અને ચોથા ભાગવું રહે તેટલું ઉકાળેલું પાણી પીવાથી વાતરોગનું શમન થાય છે.

(૧૧) બત્રીસ દીપક (કોડિયાં) પાણીને ઉકાળીને તેમાંથી એક કોડિયા જેટલું પાણી બાકી રહે તે પાણી સહેજ ગરમ ગરમ કેટલીક વાર જરૂર પ્રમાણે પાવાથી ભયંકર સન્નિપાત જ્વરમાં અવશ્ય ફાયદો થાય છે.

(૧૨) કફ અથવા લોહી સૂકાઈ જવાથી કે રોકાઈ જવાથી થયેલી આધારીશી કોઈ પણ પ્રકારે મટતી નથી, તે ઉપર પ્રાતઃ-

કાળમાં નાકવાટે ઘોડું ઘોડું પાણી પીવાનો અભ્વાસ પાડવાથી દમેય-
માટે સાફ થઈ જાય છે.

(૧૩) પ્રાતઃકાળમાં નાકવાટે પાણી પીવાથી સ્નેહમ મટી જાય છે.

(૧૪) અત્યંત વ્યાયામ, કરવાથી શરીરમાં ગરમી ધણી વધી
મધં હોય તો તરનાં તરનાં કેટલોક વખત દમેયાં સ્નાન કરવાથી
તે શાંત થઈ જાય છે.

(૧૫) પગે ચાલવાની મુસાફરીમાં કેટલેક અંતરે પાણીથી પગ
ઘોતા રહેવાથી મુસાફરીનો તાપ અને થાક ખડું જણાતો નથી.

(૧૬) પાણીમાં બેસીને જરતીપ્રદેશને ધસી ધસીને ઘોતા રહેવા
થી બસ્તિપ્રદેશના કેટલાય રોગ નાશુદ થાય છે.

(૧૭) દાનના કુખાવામાં વહેતા પાણીમાં (જેમકે ધમુનાજળમાં)
વારંવાર કાગળા કરવાથી અને આંગળી વડે ધીમે ધીમે ખૂબ ધસવા-
થી અવાળાં ફૂલવાં તથા બીજા રોગો નાશુદ થાય છે.

(તા. ૨૮-૩-૧૯૨૭ના “કૃલાસ”માંથી)

૭૮-ધર્મને નામે લડી મરતા ભારતવાસીઓને
ચક્રવર્તી મહારાજ અશોક સિલાલેખદ્વારા શું કહે છે ?

(તા. ૧૫-૭-૨૭ના “રાષ્ટ્રસક્તિ”નું મુંખપૃષ્ઠ)

“દેવાનાં પ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા (અશોક) સર્વ ધર્મના
સાધુઓ તથા મૃદસ્થોને દાન વડે તેમજ અન્ય વિવિધ પ્રકારે પૂજે
છે; પણ ગત દાન અને પૂજાને એટલું મહત્ત્વ નથી આપતો
એટલું સર્વ પંથની સારશ્રદ્ધિને. સારશ્રદ્ધિ અનેક પ્રકારની છે; પણ
તેનું મૂળ તો વાણીનો સંયમ એજ છે. વાણીનો સંયમ એટલે
શું ? આપણે આપણી ભાષા ઉપર એવો કાણુ રાખવો જોઈએ,
કે જ્યાં પોતાના પંથનીજ સ્તુતિ અને પારકાના ધર્મની નિંદા ન
થાય. ધર્મચર્યા જેવા જબીર પ્રસંગસિવાય ગમે તે વખતે પોતાના

ધર્મની સુંદરતા અને ખીજના ધર્મની એમ બતાવવા બેસવાથી આપણને હીણપત લાગે છે. જે વખતે જેવો પ્રસંગ હોય તે વખતે તે તે પ્રકારે પરધર્મીનો આદરજ કરવો ઘટે છે. આમ કરવાથી માણસ પોતાના ધર્મને ખૂબ વધારે છે અને ખીજના ધર્મની પણ સેવા કરે છે. એમ નહિ કરવાથી માણસ પોતાના ધર્મને પણ તોડે છે અને ખીજના ધર્મને પણ તુકસાન પહોંચાડે છે.

માણસ પોતાના ધર્મનાં વખાણ કરે છે અને પરધર્મની નિંદા કરે છે, તે તો પોતાના ધર્મની ભક્તિથીજ કરવા જાય છે. તેને થાય છે કે, ચાલો આપણે આપણા ધર્મને સુંદર કરી બતાવીએ; પણ તેમ કરતાં તે પોતાના ધર્મનેજ ભારેમાં ભારે તુકસાન પહોંચાડે છે, પોતાના ધર્મનોજ ભારે ઘાત કરે છે. બધા ધર્મોમાં પ્રેમભાવ હોય, બધા હળીમળીને રહે, બધે કુટુંબ એજ સારું છે, એટલે બુદ્ધાબુદ્ધ પંથવાળા લોકો ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળે અને તેનું પાલન કરે.

અશોક રાજાની ખાસ ઇચ્છા છે કે, સર્વ પંથના લોકો બહુ શ્રુત થાઓ અને તેમનું જ્ઞાન કલ્યાણકારી નીવડે. (ધર્મ ધર્મ વચ્ચેના ઝઘડા ત્યારેજ શમે કે જ્યારે બહુશ્રુત થવાથી માણસના વિચારની અંધતા મટી જાય છે અને માણસની વિકૃતતા સમાજને કલ્યાણ તરફ દોરે.) આ વાત જોમને પસંદ હોય તેમણે લોકોને સમજાવવું જોઈએ કે, અશોક રાજા દાન કે પૂજાને એટલું મહત્ત્વ નથી આપતો જેટલું સર્વ ધર્મોની સારવૃદ્ધિને એટલે કે કલ્યાણ કરવાની શક્તિને. એટલા માટેજ તેણે ધર્મ-મહામાત્રા નીમ્યા છે. સ્ત્રીઓને માટે ઉપદેશકા નીમ્યા છે, વ્રાત્યમૃષિકો નીમ્યા છે અને ખીજ સભાઓ પણ સ્થાપી છે. આનું ફળ એ છે કે, દરેકના ધર્મની પણ વૃદ્ધિ થઈ જાય અને ધર્મનો વિજય થાય.”

(—અશોક-શિલાલેખ—)

વતઃ કાર્ય ઔર ઉદ્યોગ સે ઘૃણા કરતા હૈ. ઐસે મનુષ્ય ધસમેં થોડે હી હોંગે, જિનમેં ધસ પ્રાકૃતિક નિયમ કે ઉલ્લંઘન કરને કે યોગ્ય આત્મિક શક્તિ હો.”

“દરિદ્રતા હી વહ શક્તિ હૈ, જિસસે મનુષ્ય કાર્ય ઔર ઉદ્યોગ કરને લગતા હૈ. કેવલ ધતના હી નહીં, ધસમેં એક વિશેષ ગુણ બી હૈ—યહ મનુષ્ય કે વાસ્તવિક ‘મનુષ્ય’ બનાતી હૈ.”

“દરિદ્રતા સે મનુષ્ય કા ઉન હજારોં, લાખોં વ્યક્તિયોં સે સંપર્ક હો જાતા હૈ, જિનકી આવશ્યકતાએં ઔર દુઃખ-દર્દ, સ્વાર્થપરતા ઔર ઉસકી આત્મા કે વિશ્વાત્મા કી મધુર સંગીત ધ્વનિ સે અનુણિત કર વ્યક્તિગત સ્વાર્થ કે સંસાર કે સ્વાર્થ મેં વિલીન કર દેતી હૈ, જિસસે વહ સમસ્ત સંસાર કે અપના સમજને કા મહાજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ.”

“દરિદ્રતા આત્મ-શક્તિ પ્રદાન કરતી હૈ ઔર શિષ્ટાચાર કી સુંદર શિક્ષા દેતી હૈ. અતએવ દરિદ્રતા કોઇ ધર્મશ્રીય પ્રકોપ યા શાપ નહીં, બલકે પરમ પિતા પરમાત્મા કા સર્વોચ્ચ આશીર્વાદ હૈ.”
 (“હિંદૂપંચ”ના એક અંકમાંથી)

૮૦-આ તમારું શિક્ષણ નહિ પણ મક્ષણ છે.

(લેખક:-શ્રી. મૂળશંકર જાદવજી વ્યાસ)

આપણી નિશાળો અને વિદ્યાલયો દેશોત્તરિનાં અમીજરણાં હોઇ શકે, આપણો સમાજ અને ધર્મ દત્તિદાસના દુર્ગસમાં હોઇ શકે, સ્વાતંત્ર્ય અને સ્વરાજના સ્થાયકસમા બની શકે; પરંતુ એ બધું ક્યારે? જ્યારે એ શિક્ષણ-કારોબાર આપણા મત મુજબ ચલાવાય ત્યારેજ.

અંગ્રેજો પૂરા વિચક્ષણ છે, એમણે ભારતવર્ષનો યશસ્વી ઇતિ-હાસ નિદાલ્યો, એમણે આર્ય સંસ્કૃતિની ઝમક તથા પ્રાચીન ઋષિમુનિઓના પવિત્ર સંસ્કારો જોયા, પ્રાચીન શૂરવીરોના વીરત્વનાં

ગુપ્તમાન સાબળ્યાં, અઘર્ષિઓની શૂદ્રે શૂદ્રે વ્યાપી રહેલી ઘઘઘીલા-
ઓનું સચરાચર તેજ વાળ્યું; મીઠ અને રપાટોના કેસરીઓથી પણ
અધિક દાગિયોની જરમમાં છુપાયેલી દેવી શક્તિની ચીનગારીઓ
બાળી, વૈશ્યોનાં વાળિન્યશક્તિનાં માદમો માખ્યાં, શૂરોની ભક્તિ-
પરાયણ નિઃસ્વાર્થ મેવાઓ. એક, આકાશમાંથી ઉતરના વજ્ર સામે
ટદાર ઉભા રહેનાર વીરકેસરીઓની સુપ્રીર્નિઓ સાંબળી અને રણ-
મેદાને જતા કંથને કુમકુમનિલક કરીને કમરે સમસર બાંધનારી અને
મૃત પતિની સાથે ચિતામાં દસને મોટે 'જય માતૃશ્રમિ, જય માતૃ-
શ્રમિ' 'જય પતિદેવ, જય પતિદેવ'ની જયજળનાં કરતી સળગી
જનારી બાગતી સતીઓનો અપાર મદિમા માંત્રજો.

જે દેશમાં આપી અજ્ઞા સંસ્કૃતિ; આપું અદ્ભુત ધરાતન,
અનેક ઓજસ અને અપૂર્વ શક્તિ હોય; આ કાળજીયુર દેહને દેહીને
યશસ્વી દેહને ચિરંજીવી કરવાની દોર જે દેશમાં હોય; એવા દેશની
વિરાટ પ્રગતે વશ કરવાવાળું-તેને ગુલામ બનાવવાવાળું આ જગત-
માં કોઇ જન્મ્યું નથી. એ સનાતન સત્ય અંગ્રેજોની વિચારણા
બુદ્ધિએ પારખી લીધું ભારતવર્ષમાં અંગ્રેજ સંસ્તનતના પાયા ઉડા
નાખવા એ નિદેશીઓએ દિંદના બાળદેવા ઉપર બુદ્ધિજી ટાપ
ચીનરવા માંદી. દિંદની અગ્રાધ શક્તિને મુઠ્ઠીમાં-પકડી અને આ
દેશમાં ટેક, રત્નાન અને પવિત્ર કીર્તિ માટે મરી શીટવાળું 'આદર્શ'
શિક્ષણ મળતું, તેજ દેશમાં આજે અમારા યુવાન દિંદીઓની કૌસેજો-
માં પ્રિટિગો સમા કોઈ જાદાદારે પાક્યા નથી, દિંદના ઇતિહા-
સમાં યુગોપના ઇતિહાસ મમ્મું દેવન નથી, વેસિંગ્ટન અને નેપ્સન તો
ઇંગ્લાડમાં જ પાકે, નેપે સિયન અને કૉમ્બેસ તો યુરોપમાં જ જન્મે,
હલીજ નેચ અને મજ્જાસી વિકગરીઆ જેવી અવિશ્રુતિઓ તો સંડન-
ની યજ્ઞની ગાદીએ જ હોય.

વાચક: 'ભારતીય માનદાસનો પડો જરા ઉચો કર. ઇંગ્લાંડ
કે યુરોપની વિશ્રુતિઓના ન.મો તો ત્યાંજ અમર દશે અને ત્યાંજ રહેશે.
પરંતુ જગતના દેહની કરોડ માનવલોકના ઇતિહાસમાં ભગ-

વાન શ્રીકૃષ્ણ અને પ્રતાપી રામચંદ્ર કેટલા મવા છે ? જગતમાંથી ગર્વનો નાશ કરનાર પરશુમારી રૂદ્રના અવતારસમા ભગવાન પરશુ-રામ કેટલા છે ? દ્રૌપદી અને સીતા જેવી અડગ દેવીશ્રી, હમયાતી અને તારામતી જેવી આદર્શ મતીઓ કેટલી છે ? શત્રુમેદાને ઝડપનારી દુર્ગાના અવતારસમી, બ્રાહ્મણસમાજના રત્નસમી સદ્ગુણીઆમ કેટલી છે ? મદાન સિદ્ધેશ્વર જેવી અપૂર્વ શક્તિથી શરમાયો તેવા બ્રાહ્મણસમ્રાટ પૌરંસ કેટલા છે ? મરણિયા પ્રતાપ અને વીર દુર્ગાદાસ કેટલા છે ? દેવદિવાલો ખટ્ટી કરીને શત્રુઓની સામે માનુષમિની રક્ષા માટે કિલ્લા રચનારા અલ્લતેજથી દેદાપ્યમાન બ્રહ્મર્ષિઓ અને ક્ષાત્ર-તેજથી દીપતા મુર્ધસમા ક્ષત્રિયો કેટલા છે ? ૨૫-૩૦ વર્ષની ટુંકી મુદતમાં જગતની એક મદાન જખરદસ્ત સસ્તનતના પાયા હયમચાવી મૂકી તેના ચૂરા કરનારા શિવાજી મદારાજ કેટલા છે ?

વિશ્વમાં જે શોધ્યું ન મળે તેવું ઘણુંએ આપણા આ પવિત્ર હિંદમાં છે, પણ એ ભાન કરાવનાર શાળાઓ અને કૌલેજો તો આજે અમારા ભારતના ભાવી સંચાલકોને ગુલામી પ્રથાનું જ શિક્ષણ દે છે.

ભૂખે મરતી માતાઓ-ખહેતો અને ખચ્યાઓના દુઃખભર્યા પોકારો સાંભળીને માતૃભૂમિનો ઉપહાસ થતો જોઇને જે વિદ્યાર્થીઓનાં હૈયાં નથી દુઃખતાં તે વિદ્યાર્થીઓ અને તે શિક્ષણ હિંદને ભારરૂપ છે, ખોળરૂપ છે. જે વિદ્યા, જે શિક્ષણ નવયુવાનોમાં સ્વાતંત્ર્યજીવનને ઉત્પન્ન ન કરી શકે, માતૃભૂમિની ભક્તિ, સ્વમાન અને સ્વધર્મ માટે મરી પીટવાનું આદર્શ શિક્ષણ ન આપી શકે; તે વિદ્યા, તે શિક્ષણ, તે શાળા અને કૌલેજો ભારતીય ઉન્નતિ અને સ્વરાજ્ય તેમજ સ્વતંત્રતાની પ્રાપ્તિમાં અડચણ અને વિઘ્નરૂપ જ છે. આજનું શિક્ષણ એ શિક્ષણ નથી, પરંતુ ગુલામીનાં બંધનોને મજબૂત કરનાર એક ભયંકર યંત્ર છે-રાજ્યકારોનારમાં સહેલાઇથી સરતાપણે ચલાવવામાં સહાયભૂત થનાર ગુલામીને પોષનાર એક યંત્ર છે. જો દેશમાં સ્વરાજ સ્થાપવું હોય, તો વિદ્યાર્થીઓને સ્વમાન, સ્વધર્મ અને

સ્વાનંત્ર્યના સંરક્ષારો ઉત્પન્ન કરવા પ્રયત્નો આદરો. સંસ્કૃતિનિ એજ
જીંદગીનું સાર્થક. એ પવિત્ર મંત્ર વિદ્યાર્થીઓના કાનમાં જ્યારે
ગુંગર કરતો થાય, ત્યારેજ આપણો પવિત્ર ધર્મ, આપણો દેદ ઉન્નત
થાય, સ્વનંત્ર થાય અને જગતમાં ત્યારેજ આપણે ભારતવાસી
વિજયકી વગદારી શકીએ.

(તા. ૧૨-૮-૧૯૨૭ના “સપ્તશક્તિ”માંથી)

૮૧-દેશી વૈદાને ઉત્તેજન આપો.

(લેખક:-શ્રી. વિજયશંકર જયશંકર)

વિદેશી દવાઓમાં ધણી દવાઓ જેવી કે શીતળાની રસી વગેરે
જનાવરોના ભોલી-પરમાથી જનાવવામાં આવે છે અને તેથી દુનિયા
તંદુરસ્ત બાળકો તેમજ મોટી ઉંમરના મનુષ્યો તેવી દવાના ઝેરથી
ખિમાર પડી મરી જાય છે, અથવા તો કાંઈ બપંકર દરેદોથી પીડાય
છે. તે વિશે સત્તાવાર દર્શાવતો પ્રસિદ્ધ કરવા માટે કૃપાળુ અંગ્રેજોએ
તથા અમેરિકનોએ ખાસ મંડળોમાં સ્થાપી છે અને તેમનાં માસિકા-
માં ધણી ચોકાવનારી દર્શાવતો વખતોવખત ઉઘાડી પાડી છે.

ઉપર જણાવેલી જાતની ઝેરી વિદેશી દવાઓ માણસજાત માટે
કેવી જીવલેણ છે, તેનો ખ્યાલ કરવા માટે “શીતળાની રસી” એવા
મથાળા નીચે એક મહો ચોકાવનારો લેખ નવસારીમાં પ્રસિદ્ધ થતા
ચેરાગ નામના માસિકના ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૬ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયો
હતો. તે પાનથી વાચવા આપને અરજ કરું છું.

અમેરિકાના પ્રાન્ડે-ટ ક્ષીજના જુવાન દોકરોને શીતળાની
તેમજ ટાલ કે હડની રસીઓ મળી. તેને પરિણામે તે દુનિયાની જુવાન
પુરુષ તરફની નરકહીને મરી ગયા તે લેખમાંથી નીચેના સંદર્ભો ટાકું છું.
આવા મરણો નાવારણ માણસના ધરમાં થાય છે, ત્યારે તે

૮૩-ગરીબોના ઉદ્ધારક વનો !

('સ્વામી રામતીર્થના સદ્વપદેશ'માંથી)

સ્ત્રીઓ, બાળકો અને મલુરવર્ગની કેળવણી પ્રત્યે બેદરકારી રાખવી એ તો જે શાખા પર આપણો આધાર હોય; તેજ શાખાને કાપી નાખવા સમાન છે; એટલુંજ નહિ પણ ખુદ પ્રજાકર્ષી વૃક્ષના મૂળમાંજ ધા દરવા બરાબર છે.

દિંદુસ્થાનમાં અનેક દિલચાસો વિજયા ન નીવડવાનું કારણ એજ છે કે, કાર્ય કરનાર લોકોએ પોતાની સર્વ શક્તિ મૂળ તરફ ન વાપરતાં માત્ર ફળ અને પાંદડાંઓને-મોટા દહેવાતા લોકોને-પાણી છાંટવામાં ગુમાવી દીધી છે; ખરી રીતે તો રાષ્ટ્રવૃક્ષના આધારરૂપ બિચારા શુદ્રોનેજ પ્રકાશ અને ચેતન્યની જરૂર છે.

આજ આપણા આ કમનસીબ દેશમાં એમની કિંમત મીંડા જેટલી ગણવામાં આવે છે અને આવાં ગરીબગુરખાંઓની સેવા કરવા તમે બહાર પડશો, તેમના લડા કાળે ચિંતા કરશો એટલે લોકો તમને ઠપકો પણ દેશે; કેટલાક મસ્કરી કરવા લાગશે; પરંતુ એટલું ધ્યાનમાં રાખજો કે, આ મીંડાને એકઠાની જમણી બાજુએ મૂકવાથી એકઠાની કિંમતને દશગણી વધારવાની તેનામાં શક્તિ છે.

કમનસીબે હાલના ઉપદેશકોની વૃત્તિ એવી છે કે, સરકારી અમલદાર વગેરે મોટા લોકો પોતાના વ્યાખ્યાનમાં આવે એટલે તેઓ પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે. એ ખરું છે કે, સરકારી નોકરો બીજા માણસો કરતાં વધુ હાંશિયાર હોય છે અને તેથી તેઓ થોડા-ઘણા ઉપયોગી પણ છે; પરંતુ તેમનો જુસ્સો હમેશના ધસડખોરાથી મંદ પડી ગયેલો હોય છે. એ લોકોને તેમના માનમરતબાઈથી કેદખાનાના શ્રદ્ધ આસન ઉપરજ બેસી રહેવા દો; કારણ, દેશને ખરો ઉદ્ધાર તો દેશરૂપી ઝાડનાં ગરીબ મૂળોથી થવાનો છે. એ બરાબર ધ્યાનમાં રાખજો કે, ગરીબ લોકો, સ્ત્રીઓ અને બાળકોના હાથથીજ સત્યની સ્વારી આગળ વધશે.

લોકોની હાલની ધર્મશુદ્ધિ અને દાન કરવાની વૃત્તિ પણ બહુ બગડી ગયેલી છે. બ્રૂખમરાથી ટળવળતા ગરીબ લોકોની આપણે

જવાબે ચિંતા કરતા નથી. માત્ર ભરેલાં પેટવાળાઓ, નિરુદ્ધોગી અને આજમુએનેજ જોજનનું દાન કરવાથી સ્વર્ગે પહોંચી જવાય છે એમ માનીએ છીએ; અને આ દાનસંબંધે પણ લોકોના વિચાર એવા થઈ ગયા છે કે સમાજના એક જાગરને છેક નીચોવી નાખી, તેને તદ્દન કંઠાળ બનાવી દઈને મેળવેલા પૈસામાંથી નવિ મરખો ભાગ દાનતરીકે પાછો આપવો. પોતેજ નીચોવી લીધેલા ગરીબો તરફ તેમની ધણી દુઃખી દાંણનમાં કીર્તિ કે દોહાને ખાતર એકાદ છુટ્ટો દોહો ફેંકી દેવો એજ જાણે કે મોટું ધર્મ-દાન ન ગણાતું હોય, એમજ એ વિચારોઓ સમજે છે; પરંતુ ખરી ઉદારતા શું છે તે તમે જાણો છો? દાન-ગરીબ અને પતિત-નાચે પડેલા લોકો તરફ માત્રી સામંજીથી જે જુએ છે, તેજ ખરો ઉદાર મદાત્મા છે !

હિંદુસ્થાનના રાજરજવાડાઓ ! મનાદ્યો ! ધર્મશૂરઓ અને રાજકર્તાઓ ! થોડાંજ વર્ષોમાં શું પરિણામ આવશે તેનો તમને ખ્યાલ છે ?

આજ અસંખ્ય જનિભેદ અને યોગાધર્મથી શું પરિણામ આનું છે તે જાણો છો ? એ સાચું છે કે, યુરોપઅમેરિકાની જેમ અનંખ્ય દુકાનો નથી પડતી, પરંતુ આખો દેશ દુર્ભાગ અને મૃત્યુ મેંદાથી પણ વધારે બીકળી જતી ગયો છે. દાસના જરોપરાખા મધ ગયેલા ન્યાન-જનનશી વચની નીચે શું છે ? ગરીબ અને મૂખે મરના માણસ નારાધધુસ્વરૂપ દિગ્ગી બેકેનો !

કોઈકટીના મમમર્મા આપણે જ-મેલા દેવેથી દેશમેદ કરવાના પ્રયત્ન જોઈએ તેટલા છે. આજ તમને દેશધર્મ આપ્યો કે જે કે, રાષ્ટ્રીય બહુભાવ આજના નવ જનિભેદને મોજી મળે ! પોતાનાં નાનામોટા સમજા આપી; પરંતુ એકમરખે, ગ્રેમ રાજનારી માતાના જેવું આપણા જનજીવને જવાતું એજ દેશનો મહાદાનનો દેવ છે, અને એ દેવન સજા કરવાનો તમે દેવને નિહાંજાવિ આપવા તૈયાર છો. એટલી દક્ષિ અને દિગ્ગજ તમારેમાં દેવ તે હો; અને મહાદેવ. ઉદાર છે ખરો !

૮૪-વાળાના અનુભવેલા ઉપાયો

(૧)

(લેખક:-શ્રી. જનકરામ રવિશંકર ત્રિવેદી)

૧-જ્યાં ડાંગર પાકે છે ત્યાં ક્યારેકાઓમાં આસોથી માગશર-સુધી ડાંગરના છોડવા ઉભા હોય છે. તેની ઉપર લટકતો કોશેટો હોય છે. તે કોશેટાને સૂકવી વાટીને, ગોળમાં તેની છ ગોળા લગાવવી અને દરરોજ છ દિવસ સુધી રોજ સવારના દાતણ કરીને એક ગોળા ખાવી. એના ઉપર પરેછ પાળવી પડતી નથી. આ એક અત્યંત ઉપાય છે. એક કોશેટાની છ ગોળાજ આ દરદ મટાડવા-માટે પૂરતી છે. આ દવાથી વાળો ફરીથી થશે નહિ.

૨-ખાદીઆના તોલો ન થોડા દહીં સાથે દિવસમાં ત્રણ વાર તથા દિવસસુધી ખાય તો વાળો ગળી જઈ આરામ થાય છે.

૩-વાળાના મોઢા ઉપર ભેરવશીંગ (કૌચાંની શીંગ)ની રવાંટી નીમવાવતી ઉપાડી મૂકવી; એટલે વાળો તુરંત બદાર નીકળે છે.

૪-એળાઓ, હીંગ, અરીસુ, કખૂતરનો દગાર (ચરક), આ મારેને સરખે વજને લઈ અરીસાના પાણીમાં વાટી વાળા ઉપર ચોપડવી. તે પર આકડાનું પાન બાંધવાથી ૨૪ થી ૩૬ કલાકમાં વાળો નીકળી પડે છે. આ દવાથી ઘણાજ માણસોના વાળા મટયા છે.

૫-સરગવાના ઝાડનાં મૂળાંમાં ઘસી જે જગાએ વાળો નીકળ્યો હોય, તે જગાએ જાડો લેપ કરવાથી વાળો બળી જશે.

૬-અમરવેલ, તાંતણા જેવી પીળા રંગની વેલ થોરની વાડો ઉપર થાય છે તે, વાટીને તેની લુગદી જે જગાએ વાળો થયો હોય તે જગ્યાએ મારવાથી વાળો મરી જાય છે અને એની એળે બદાર નીકળી જાય છે.

(તા. ૧૨-૯-૧૯૨૬ના “ગુજરાતી”માંથી)

(લેખક:-શ્રી. કાલોદાસ રામભાઈ)

૧-મીઠો દરમો નામે ઝેરી વનસ્પતિ થાય છે, તે એટલી બધી ઝેરી છે કે નેની નીચે ફાઇ ફાઇ વેળા નાનાં પક્ષીઓ મરેલાં જોવામાં આવે છે. આ વનસ્પતિનાં મૂળ કબાડી લોટી વાળા માટે ધણી વાર વેચવા આવે છે. વાળાવાળી જગો ઉપર આ મૂળ ધસીને કે વાટીને સમાવતાં વાળો પાંચ મિનિટમાં જ બદાર આવી પડે છે.

૨-જો જાઓ વાળો નીકળ્યો હોય તે જગો પર ત્રાંખાનું પનકું વેદવાળું રાખી તેમાંથી વાળાને બદાર કાઢવો. તે જગો પર વિંછીને કંબ અપાવવો. ત્રાંખાનું પનકું રાખવાનું કારણ ફક્ત વાળાવિનાની ફાઇ જગો પર વિંછી કંબ ન મારી શકે તે છે. બની શકે ત્યાં સુધી વાળાપરજ કંબ આવવો જોઈએ.

૩-અગીઠાં, ઝેરકચોલાં, અશીજ, ખાખરાનાં બીજ, (પિત્તપા-પડો), સાકું કપૂર અને ગુમળ વગેરેને વાટી, પીંપળાનાં પાન પર ભેપ કરી સમાવતાં વાળો બદાર આવી પડે છે.

૪-ભેરવશિંગ(કોચાં)ની શંવાટી પાટી વાળા ઉપર દબાવવી, તેથી વાળો બદાર આવી પડે છે.

ઉપરના ચાર ઉપચારો અમાગ જાતિ અનુભવના છે.

વાળો ખરાબ પાણી પીવાથી અને તામસી ખોરાક લેવાથી ઠાવે છે. વાળાનું દર્દ ચોમાસાની બેસતી ઋતુમાં ઘણું બધું થઈ નીવડે છે. વાળાની પીડા દબાવ મૂલતુની પીડા બરાબર છે; માટે સંભાળીને રહેતાં અને ખાનપાનનો યોગ્ય વિચાર કરી ચાલનાં એ પીડા દૂર થાય છે.

(તા. ૨૫-૭-૨૬ ના 'ગુજરાતી'માંથી)

૮૫-યજ્ઞની આહુતિઓ

(શ્રેષ્ઠક:-મદાત્મા અરવિંદ શ્રોષ)

ગીતા પણ આપણી પાસે એજ માગે છે કે આપણે આપણા આખા જીવનને એક સત્તાન યત્નના રૂપમાં ફેરવી શકીએ-અર્થાત્ કે આપણે સુદિપૂર્વક અને ભક્તિભાવથી આપણી જાત ઈશ્વરને અર્પણ કરી દેતાં શીખીએ. આપણાં નાનામાં નાનાં અને નથવાં ગણનાં કાર્યો પણ આપણે યત્નના સમર્પણભાવથીજ કરતાં શીખવું જોઈએ. આપણી અવંત,થી પર જે પરમાત્મા છે તેને એ સઘળાં અર્પણ કરી દેવા જોઈએ. દાન કરતી વખતે પણ ગમે તે વસ્તુ આપતા હોઈએ અથવા ગમે તેને આપણે દાન કરતા હોઈએ તોપણ આપણે યાદ રાખવું કે, આપણે તે સર્વવ્યાપી ઈશ્વરનેજ દાન કરીએ છીએ. ભોજન કરતા હોઈએ ત્યારે પણ આપણો દરેક કાળિયો પ્રહરને અર્પણ થવો જોઈએ. કેવળ સ્વાદેન્દ્રિયને તૃપ્ત કરવાનો ભાવ આપણામાંથી નહીં થવો જોઈએ. વળી કેમ પણ મદાન કાર્ય, મુશ્કેલીજથી પ્રકટ અથવા નપશ્વથી કે યોગસાધના જેવું ખીજું કાંઈ પણ સાદસ એવાને તૈયાર થઈએ, કિંતુ આપણા કે સમગ્ર મનુષ્ય જાતિના કદા સારે કાંઈ પણ કાર્ય અદર્ભાએ ત્યારે પણ આપણા પેતાના પંડનો કે દુનિયાનો ખ્યાલ ત્યજી રહેને પ્રવૃત્તિએ એ સર્વ કાર્ય આપણે અર્પણ કરી દેવા જોઈએ. કામ્ય કે તેના પ્રભાવેજ સર્વ અદર્ભો-સર્વ અભિજ્ઞાનનો ઉત્પત્ત થાય છે. સર્વ મદાન સક્તિ અને અભિજ્ઞાનનો પ્રવૃત્તિજ દિવ્યના આપ છે. તેમાંજ કાર્ય કરે છે. પ્રવૃત્તિ આપણાનો એ અવસ્થા દિવ્યજ કરીને તેનેજ અર્પણ કરે છે. સર્વ આપણાનો એ કર્મ પ્રવૃત્તિ આપણાનો એ અવસ્થા છે, આપણે જે કરીશું તેવો નહીં કિંતુ અવસ્થા છીએ તે કાર્યો પણ આપણે તે પ્રવૃત્તિ અર્પણ કરવાનો અર્થ નહીં, જોઈએ. આપણે એવેવેક પ્રવૃત્તિ અર્પણ કરીને તેવો અવસ્થા અવસ્થા અવસ્થાને અર્પણ કરી દેવા જોઈએ.

('કર્મ' નો ૧૪૩ પાના)

૮૬-છોકરા-છોકરીઓની સેઠમેઠનાં ફલ

મીસ. મેથોએ “અમર છડિયા” અને “દેવનાઓના ગુલામ” નામનાં પુસ્તકો દિંદુરયાનની અને દિંદના રહેવાસીઓની કીનરપતિ અને માનદાનિ કરવા માટે પ્રસિદ્ધ કર્યાં તેનો જરૂરપાતો જવાબ આપનારાં પુસ્તકો દિંદમાં પણ પ્રગટ થયાં છે, જેમાં દિંદી સંસ્કૃતિ અને દિંદુ ધર્મની સર્વોપરિતા પ્રતિપાદન કરવામાં આવી છે. મિ. કનીયાલાલ મોયને “દેવનાઓના ગુલામ”ના જવાબમાં “અંતર ક્રોધ” લખ્યું છે. તેમાં અમેરિકા પંમાનું ગુલામ દેવાનું જખ્યાવ્યું છે અને પંમાની ગુલામીને લખને સૌદર્ષના લીલામ, હુંદર ક્રીઓની ખરીદી, અભ્યાસાર, નચાખેગી, દરામખારી અને વ્યભિચારનું ખતર તેજ જખ્યાવ્યાં છે. કેટલા જજ લીડમેને જખ્યાવ્યું છે કે, સેંકે ૪૫ છોકરીઓ અમેરિકામાં મૂકા છે કા. પહેલા વ્યભિચારી રાષ્ટ્ર ગય છે. અમેરિકન યુવતીઓના સખમમાં કોં જનૌં મેકેરેક જખ્યાવે છે કે, કાચી હાથરની મેકેરેક વ્યભિચાર કરે છે. “ગોરીલીના મેમેકીન” નામના પત્ર જનરેર કરું છે કે, લાંબા રોક માખમ કોઠામાં કોઠી કે છોકરીઓ લાંબે વ્યભિચાર કરે છે અને મેંકે ૪૭ છોકરીઓ મટ કર છે અને ૧૦૦ માં ૬૦ ને. એરી દોષ છે કે પહેલી મુલાકાતેજ જનકે છે કેટલીક છોકરીઓ અનેક છોકરાઓ સાથે વ્યભિચાર કરે છે. જ્યાં કાનનાગચાયા મર્મજની થાય છે અને મજ પડવાકે અને છે અનેકીકાના કર વર્ગે આ પ્રમાણે વા. લાખ મજવાન થાય છે

(-૧૬ ૩૬૧૦૬ ના મેકે અંકકે.)

८७-तुलसीकृत रामायण मधु है.

(लेखक:-श्री. पंडित रामनरेशच त्रिपाठी)

आज से तीनसौ वर्ष पहले तुलसीदासजी मधुप ने संस्कृत के अनेक रामायण, पुराण, काव्य, धर्तिदास, नाटक, स्मृति, उपनिषद् और संहिताएँ अत्यंत सुंदर श्रुतों का मधुर रस ऐक्य कर के रामचरितमानसजी ने मधु तैयार किया था; वह आज तक हिंदुओं के घर घर में मौजूद है; और जितना ही वह पुराना होता जाता है, उतना ही उसका स्वाद अधिक मधुर होता जाता है. जैसे मधु अनेक शारीरिक व्याधियों को नाश करने में औषधियों का सहायता पहुंचाता है, वैसे ही रामचरितमानसजी मधु अनेक मानसिक व्याधियों को नाश करने में सहायक होता है.

केवल अध्यायाकांड ही की रचना में तुलसीदासजी ने उक्तसौ से अधिक संस्कृत ग्रंथों का रस ग्रहण किया है.

✕ ✕ ✕ ✕
जोअने से रामचरितमानस के सग्न दोहों, सोरहों, छंदों और औपाधियों के मूल संस्कृत-ग्रंथों में भिन्न जगहों. यह देख कर महान् आश्चर्य होता है कि तुलसीदासजी ने संस्कृत ग्रंथों का ऐसा सूक्ष्म अध्ययन किया था. कहीं कहीं तो एक दोहों में दो-दो ग्रंथों के श्लोकों का अनुवाद मिलता है. अग्न यह प्रश्न स्वभावतः सामने आता है कि क्या संस्कृति के संपूर्ण ग्रंथ तुलसीदासजी को इन्द्रिय थे? हम जितने ही गढ़रे जाते हैं, उतना ही धंस अद्वितीय रामायण की अद्भुत प्रतिभा देख कर चकित हो जाते हैं. संस्कृत तदनन्तानन में विचरण कर तुलसीदासजी मधुप ने समस्त श्रुतों का रस ले कर जो मधु तैयार कर के हिंदू-जति को दान किया है, उसकी तुलना संसार के किसी दान से नहीं की जा सकती.*

("कल्याण"ना रामायणांकमांथी)

*संस्कृत साहित्य वर्धक कार्यालयमां तुलसीकृत रामायण हाल भण्ठी नथी. १९८६ना जेह-आपादमां नवी आवृत्ति नीकणवा संलव छे.

८८-वेल्स साहब का सार्वभौम-धर्म

अंग्रेज. ७. वेल्स साहब अंग्रेज के लिये प्रसिद्ध लेखक हैं।
 उनका कहना है कि यदि धर्म (अनेक) धर्मों में पारस्परिक
 विरोध है तो उसका कारण यह है कि इनमें दोष (पीछे से)
 उत्पन्न हो गये हैं। एक धर्म दूसरे धर्म पर विजय प्राप्त कर
 पृथ्वी पर ईश्वर की भाँति, यद्वा आशा करने में नहीं रहनी चाहिये।
 सत्य ही प्रत्यक्ष अग्नि में जल कर जल सत्य होयमुक्त हो जावे।
 तब सभीमें एक ही सत्य का प्रकाश लक्षित होगा, जो लोग
 यह समझते हैं कि धर्म और विज्ञान में विरोध है वे अभी धर्म
 में पड़े हुए हैं। अंतःकरण की भावना से धर्म ने जिस सत्य
 का प्रतिपादन किया है उसीका प्रतिद्वन्द्व और विज्ञान भी सिद्ध
 कर रहे हैं। वह सत्य यह है कि सभी मनुष्य एक कुटुंब के
 हैं। मूल एक है। उनका व्यक्तिगत जीवन, उनका राष्ट्रीय और
 सामाजिक जीवन, सभी भिन्न कर मानवजीवन के अंतर्गत हो
 जाते हैं। अपने ग्रंथ 'अंत' में वेल्स साहब ने अविवक्षित में
 एक सार्वभौम धर्म का इशारा कराया है। आपका कथन है कि
 विश्व-साम्राज्य में एक ही विश्वधर्म होगा। वह न तो जटिल
 रहेगा और न संकुचित। वह सरल और विशाल होगा। वह न
 तो ईसाई-धर्म होगा, न मुस्लिम-धर्म और न बौद्ध-धर्म, वह
 पवित्र और निर्दोष धर्म ही होगा। उसमें बौद्ध धर्म के अष्ट
 विधाय रहेगे, ईसाई धर्म का स्वर्गशासन रहेगा, मुस्लिम धर्म
 का आनुशासक और गीता का निष्कासक धर्म रहेगा।

अविवक्षित का यह सुझाव किसे अस्वीकार्य न होगा ?

("सरस्वती" एक अंकमाथी सारांश)

૮૯-તહેવારોની આવશ્યકતા

આપણા હૃદયમાં એ પ્રશ્ન ઉઠવો સ્વાભાવિક છે કે, વર્ષભર-માં આટલા બધા તહેવારો કે જેને પ્રતો અથવા પર્વો કહીએ છીએ, તેની શી આવશ્યકતા છે? અમારા તુચ્છ વિચાર પ્રમાણે તો હિંદુ-જાતિને સંગઠિત કરવામાં, ભેદભાવ મટાડવામાં અને ઉચ્ચ આદર્શોના અનુકરણથી પોતાને ઉચ્ચતમ બનાવવામાં ખાસ ઉપયોગી થવા માટેજ એ તહેવારોની કૃત્તિ થઈ છે. આપણા પૂર્વજોએ માત્ર ઉપયોગિતાવાદી બનીનેજ તેની રચના કરી નથી, પરંતુ તેમણે મદત્તવાદને પોતાનું લક્ષ્ય બનાવ્યું હતું. તેઓ મદત્તવાદી હતા, તેથી માત્ર પોતાના ચિત્તને શાંતિ આપવા માટે તેનો પ્રચાર કર્યો નથી; પણ વર્તમાન અને ભાવી પ્રજાના ભલા માટેજ આ તહેવારોની રચના કરી હતી. જે સમયે આ તહેવારોની રચના આપણા પૂર્વજોએ કરી, તે સમયે તેમની સમક્ષ હિંદુસંગઠનનો ઘણોજ આવશ્યક પ્રશ્ન ઊભો હતો તે સમયે ભારતવર્ષ પર વિદેશીઓના હુમલા થવા લાગ્યા હતા; હિંદુઓમાં પણ ક્રાંતકૂટનાં બી વવાઈ ચૂક્યાં હતાં; ભારતીય રાજ્યો ભારતવર્ષની બદારના દેશો ઉપરનો અધિકાર ગુમાવતા ચાલતા હતા; હિંદુઓના ધર્મગ્રંથો વિધર્મીઓ બાળી નાખતા હતા; હદ્ધી પણ ગુંડારાઓ દ્વારા શ્રીમત દેશોમાં ચાલી જતી હતી; અને વૈદિક કાળના ઉચ્ચ ભાવ, પવિત્રતા, સમ્ય-વિત્તતા, સત્યપ્રેમ, સદાનુકૃતિ તથા એકતાનો દાસ થઈ રહ્યો હતો-અરુ. ભારતની ભાવી અવધાનું ચિન્હ તે અધિભૂતિએતે દેખાવા લાગ્યું અને તેમ થતું ચરકે, અથવા બને તેટલું આર્થ થાય, એવા હેતુથી જેમ જેમ જરૂર પડતી ગઈ, તેમ તેમ એ પર્વોની નિર્માણ પણ કરતી ગઈ.

તહેવારોનો ઉદ્દેશ જાતિને પન્દર એકતા તથા પ્રેમમયમાં સંઘવનને જ હેતુને એજ હેતુથી આ આજનાં મુદ્દર તથા ભવિષ્ય ઉપર જોડેલ છે. આપણે જાને હિંદુને ઉપાસ અને પરમાત્માનું

ભજન તથા પૂજન કરીએ છીએ; તેથી શરીર તથા મન બંનેની શુદ્ધિ થાય છે અને શરીરના રોગોનો નાશ થાય છે. વળી એથી એકસાથે દળીમળીને કાર્ય કરવામાં અમૂલ્ય શિક્ષણ મળે છે; સમાજની પ્રત્યેક વ્યક્તિને પ્રેમપૂર્વક બેટવાનો સુઅવસર મળે છે; અને સૌ ભાઈઓ સાથે મળીને પોતાની જાતિ અને દેશની અવસ્થા ઉપર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ મળે છે.

પ્રત્યેક વ્યક્તિનો હર્ષ છે કે, તે પોતાની શારીરિક, માનસિક તથા આધ્યાત્મિક ઉન્નતિની સાથે સાથે પોતાનાં ભાઈમહેનોને પણ ઉન્નતિને માગે. લઈ લઈ જાય, અને એ ઉદ્દેશ્ય આપણે તહેવારો-દારા સિદ્ધ કરી શકીએ છીએ. પરંતુ એમાં થકા, તથા પ્રેમની આવશ્યકતા છે.

કોઈ પણ જાતિના તહેવારો, તે જાતિના ચારિત્રનાં ઉજ્જવળ ઉદાહરણરૂપ હોઈને તેની યાદીદારા તે રસને આમળ વધારનાર છે. જો કોઈ જાતિ પોતાના ચારિત્રને ભૂલી જાય તો તેણે પોતાના આગલા ઇતિહાસમાની મદત્તપૂર્ણ પટનાઓને જોવી જોઈએ, તેના ઉપર વિચાર કરવો જોઈએ તથા તેમાંથી શિક્ષણ અને પ્રેરણા લેવાં જોઈએ. બીજો ઉપાય એ છે કે, તે પોતાના જાતીય તહેવારોને શ્રદ્ધાપૂર્વક ઉજવે, કે જોથી તેમના પૂર્વજોનાં ગિત-ચરિત્ર તેમની આંખો સામે રજા કરે. પોતાના જાતીય તહેવારોને ધુસારી દેવા એ પોતાની જાતિના જીવનનેજ ધુસારી દેવા જેવું અને મૃત્યુ તથા પતનના મુખમાં જસદીયા પડવા જેવું છે.

બીજાં પર્વો ઉપરાંત ૧૪મા ૨૪ એકાદશી આવે છે. એ એકાદશીએ ત. માતાત્મની વિચિત્ર કથાઓનું મને તેમ દોાય, પરંતુ એકાદશીને દિવસ ઉપરાંત કરવાથી શરીર તથા મન શુદ્ધ થાય છે; તેજ, બળ અને ચેતન રૂદ્ધિ થાય છે; ભગવાનનું ભજનપૂજન કરવાથી મનની શુદ્ધિ થઈને પવિત્ર વિચારો ઉપજે છે.

૧૦-કુટેવો ટાલી સુટેવો પાડવાની શાસન યુક્તિ

(લેખક:-શ્રી. ચુનીલાલ ધ. પટેલ)

(મનુષ્ય એવો શક્તિમાન છે કે તે જે ધારે તે કરી શકે છે, એટલુંજ નહિ પણ બીજાઓ પાસે પણ તેમ કરાવી શકે છે. આ દિશામાં અમેરિકામાં એક સામાન્ય મનુષ્યે પ્રયત્નપૂર્વક ટેવું કામ કરવા માંડ્યું છે, તે વાંચીને વાચક પોતાના જીવનમાં પણ અનેક પરિવર્તનો કરી શકે છે.)

થોડા વખત પહેલાં અમેરિકાના અગ્રગણ્ય કેળવણીકારો એક પ્રશ્નને ઊણવા ભેગા થયા હતા. “ચારિત્ર્ય કેમ ધડવું?” એ મહાન પ્રશ્ન તેમની આગળ મુકાયો હતો. ઘણી વિચારણાઓ ઉપર વિચાર ચલાવવામાં આવ્યા, પણ કોઈએ દૃઢતાપૂર્વક તેમ ન કહ્યું કે તેની રીત રામબાણ હજાર છે.

છતાં એ દેશમાં એક માણસ એવો છે, કે જેની ચારિત્ર્ય ધડવાની રીત દરેક ઘર, નિશાળ કે કેદખાનામાં અજમાવવી જોઈએ છે. તેનું નામ જે. ફ્રેંક રાઈટ, ટી. સી. એસ. છે. ટી. સી. એસ. નો અર્થ થાય છે “ઈસ્ટર ઓફ ડૉમન સેન્સ” (સામાન્ય જુદિનો વંદ). આ ઉપાધિ તેણે એક કેદખાનાના કેદીઓ પાસેથી મેળવી છે, કારણ કે તેણે તેમને ખરા રસ્તે ચલાવ્યા હતા.

આજથી ૨૦ વર્ષ પહેલાં ફ્રેંક રાઈટ કેદખાનામાં એક સામાન્ય ક્ષત્રિયેર હતા. રાઈટ કહે છે કે, તે વખતના રેલ્વે કામદારો જે વાતમાં મશહૂર હતા એક વ્હાલો સમ આવા અને બીજા દાર પીવાની ના ન કહેવી. રાઈટ પોતે આ જો આજના મશહૂર હતા અને વધારામાં દિવસની ૨૦ મીનિટ પણ ફરજી જતે. ઈસ્ટરોએ તેને મહાન આજ્ઞા કે જે તે બીજા પાસે નહિ હોતી કે તે મરી જશે અને જે એકદમ હોતી હશે તે પણ તે મરી જશે એવા માંડવ છે. ઇસ્ટરોએ તેને કહ્યું કે, જે તે વ્હાલો સમ આવા નહિ હોતી કે તે નરકમાં જશે તેણે ઘણું ઘરું કુટી આપ્યું

કુટેવો છોડવાના ધીમે ધીમે પ્રવાસો કરવા માંડ્યા, પણ નિષ્ફળ નીવડ્યો. કોઈ પણ માણસ એમ સફળ થયોજ નથી અને યશ પણ નહિ. તમારે જો કોઈ નવી ટેવ પાડી હોય તો ખરો રસ્તો એ છે કે તેની આજેજ સરખાવ કરો.

એક દિવસ રાઈટને વિચાર થઈ આવ્યો કે, જો છ'દગીને તે સરખાવવાર માલીક છે તે પોતે ચલાવતા એક એ-જન જેવી છે. તેણે ખૂબ વિચાર કર્યો તો માલુમ પડ્યું કે, એ-જન એ મનોખળ છે. રડીમ (વરાળ) એ ઇચ્છાશક્તિ છે, અને ઇજનેર પોતે એ સાફ નરસું સમજવાવાળું હોય છે. આ વિચાર પછી તેણે કુટેવોના કે.એ. તાંદુરસ્તી, જ્ઞાનતાંત્રીઓની સચક્તિ, પૈમાનો બચાવ અને છેવટે કુટેવો છોડી દેવાથી કેટલો ગોબો જળવાશે વગેરે વિચારો પોતાનું મગજ ભરી દઈ સુંઘ ગયો. આ વિચારો તેણે પોતાના મગજમાં એટલી સજ્જત રીતે ઘુસાડી દીધા કે સવારમાં ઉઠતાં તેણે આનંદથી સાથે જોયું તો તેની બીડી પીવાની આદત એની મેળે નાણુદ ઘઈ ઘઈ દતી સત્ય એ છે કે, તમારા મગજમાં ખરા વિચારો ભરો તો જોડા વિચારો એની મેળે બાગી જાય. અથવા અંદર પેસી શકતા નથી.

બીજા સપ્તદશમાં કહીએ તો રાઈટને દરે પ્રકૃતિનું અનાદિકાળનું એક મદાન તરવ દાય લાગ્યું હતું. મનોખળ એ બીજું કશુંજ નથી, પણ સારી અથવા નરસી ટેવો છે; અને ટેવો એ આપણે જેવા વિચારો કરીએ છીએ એ ઉપર બધાય છે. અને વિચારો ! જેવા વિચારો સારા વા નરસા લાગવા એ આપણા દાયની વાત છે. આમ જો કોઈ સંપૂર્ણપણે જોઈ શકે ના તે પોતાની છ'દગીને કાણમાં રાખવાનું બળ મેળવેજ.

રાઈટ આ પ્રયોગ કેટલાક મિત્રો ઉપર અજમાવ્યો, અને તે વિજયી નીવડ્યો. પાછળથી તેણે કુટેવોનાના કેદીઓ ઉપર આ રીત અજમાવા, અને એવા દાખલો કેદીઓ સુધરવા માંડ્યા. એવા સુધરેલા કેદીઓમાંથી બીજા પાંચ દરજ્જા કેટલા બીજા વાર ચુ-દો.

કરી કેદખાનામાં ગયા હશે. ઘણાખરા તો કામધંધે વળગી જઈ ખરા શહેરીઓ બની ગયા.

સાત વર્ષ સુધી રાષ્ટ્રે આ પ્રમાણે કેદીઓમાં કામ કર્યા પછી કોઈએ તેને કહ્યું કે, જો આ પ્રયોગ કેદખાનામાં સફળ નીવડ્યો છે તો શા માટે નિશાળના છોકરાઓ ઉપર ન અજમાવવો જોઈએ? અને એ રીતે ગુન્હાના મૂળનેજ શા માટે ન છેદવું?

પરિણામે રાષ્ટ્રને નિશાળના વિદ્યાર્થીઓ ઉપર આ અખતરો અજમાવવાની તક મળી. છેલ્લાં ૧૦ વર્ષમાં રાષ્ટ્રના આ (પાંચ ક્ષામ્પન્ડર્સ) માર્ગશોધકોએ ૭૫૦૦૦ વિદ્યાર્થીઓને પોતાની રીતથી વાકેફ કર્યા છે. રાષ્ટ્રની ડેટ્રોઇટમાં મોટી ઑફિસ છે, અને તેની રીતનું શિક્ષણ પામેલ શિક્ષકો તેમાં કામ કરે છે. દર અડવાડિયે વિદ્યાર્થીઓ અને કેદીઓમાંથી તેને ૫૦,૦૦૦ કાગળ મળે છે. સોળ વર્ષ થયાં એ એવું સ્થળ જોણા રહ્યો છે કે જ્યાં તે પોતાની રીત સફળ કરી શક્યો ન હોય. તેની રીત શિક્ષિત કે અશિક્ષિત, ગરીબ કે તવંગર, યુવાન કે જુદ્દાને એકસરખી રીતે લાગુ પડે છે.

ત્યારે તમે આતુરતાથી પૂછશો કે “રાષ્ટ્ર આ લોકોને શું કરે છે?” અમે પણ અમારાં બાળકોને શિખામણ તેમજ એતવણી વારંવાર આપીએ છીએ, પણ આવું સારું પરિણામ આવતું નથી.

પણ તમેએ કોઈ વખત તમારા બાળક સાથે બાળક બની તેની ભેગા બેસી વાતો કરી છે? આની અસર કેવી થાય છે તેનો તમને બાજેજ ખ્યાલ આવી શકે. “ખરી લાગણીવાળા સમાજ-સેવકો-સાથા માર્ગશોધકો-ખરા કર્મચોગીઓ” એમની રીતજ એવી હોય કે, તેઓ બાળક સાથે બાળક બની તેમની ચાલતી છંદગીના પ્રવ્રતો વિષેજ વાટાઘાટ ચલાવે. જ્યારે વર્ગમાં આ “માર્ગશોધક” આવે છે, ત્યારે બાળકો રાજી રાજી થઈ જાય છે શા માટે? કારણ કે એની આગળ બાળકને પરીક્ષાઓ પસાર કરવાની હોતી નથી, તેમજ નથી હોતું તેને કોઈ ઝડનાર કે તેની કોઈ ટીકા કરનાર; કોઈ જતના માઈ કે નંબર પણ હોતા નથી. બાળક સ્વતંત્ર—હાથથી

મુકા-ખરે જાળક બને છે અને જ્યારે તે ખરેખરે સ્વતંત્ર જાળક હોય છે, ત્યારે તે જે કંઈ કરતું હોય તેમાં તે પોતાનું સર્વસ્વ રેડે છે.

મા-જાપોમાં આમ બનતું નથી. -તેઓ જાળકો માટે બધું કરે તેવું જેવા હોય છે; ત્યારે સામી જાત્રુએ જાળક-સ્વતઃ અંદરથી જગત્તોર હોય છે. 'માર્ગશોધક'નું કહેવું એ છે કે, જાળક પોતે પેલાની રેવો બાંધતાં શીખે. મા-જાપ કે બીજા કોઈના ઉપર તેને આધાર રાખવાનો ન હોય. ખરેખર રાષ્ટ્ર આનાથી પણ વધુ મદન વિચારે જાળક આગળ પાચન થાય તેવા રૂપમાં મૂકે છે. દાખલા-તરીકે હિંમત, કરજ, સદકાર, પ્રેમ, જવાબદારી વગેરેના વિચારે જાળકના મગજમાં એવી સચોટ રીતે દસાવવામાં આવે છે કે, જ્યારે તે આડે રસ્તે ચડી જવાની તૈયારીમાં હોય તે વખતે તેની મદદમાં આવી ઉશ્કારે છે કારણ કે જેવા તમે વિચારે રાંખો તેવાં જ કાર્યો કરવા તમે પ્રેમી છો. દાખલાતરીકે તમારે ખાસ ઉતાવળનો પ્રસંગ ન હોય તેમજ મુસાફરીનો ખાસ કંટાળો ન હોય અને તમારે મુજાબથી અમદાવાદ જવાનું બની આવ્યું. તમે વિચાર કરશો કે, મેલમાં જવું કે સોફ્ટમાં જવું? તમે જાણો છો કે, સોફ્ટ કરનાં મેલ વધારે ઉતાવળે જાય છે. હવે આ દુનિયામાં એવી કોઈ શક્તિ નથી કે જે તમે ઉતાવળે જવાનો વિચાર રાખતા હો તો તે સમયે તમને મેલમાં જતા જાણી શકાય જ્યાંસુધી દારૂડીઓ દારૂ પીવાનો વિચાર ધરાવે છે, અને બીજા કોઈનો વિચાર કરતો ન હોય તો તે જરૂર દારૂ પીવાનોજ. પણ જેવા તમે મેલમાં મુસાફરી કરવાનો વિચાર રાખતા હો. તે સમયે સોફ્ટમાં જવાથી પૈસાનો ખચાવ થાય છે એનું જાન થાય કે દુરનજ તમે મેલમાં જવાનું પકડ્યું મૂકશો હવે તમે પૈસાનો ખચાવ થાય છે એ વિચારના સંકેતમાં પકડાઈ જશો, અને તમે સોફ્ટમાં મુસાફરી કરવાના. આજ પ્રમાણે તમે કે અને બીજા પેલાની જીંદગીમાં વર્તી રહ્યા છે. જે વિચારે ખાસ મદદરવા હોય છે તે અનુસાર જ આપણે દોરણએ છીએ.

ત્યારે અહીં રાષ્ટ્ર ખરે કામ કરી રહ્યું છે. તે તમારા મગજ.

માં જીંદગીનું સંરક્ષણ અને જાવના વિચારો ખરાખર હસાવે છે. આવા વિચારોની મદદથી કોઈ પણ માણસ દુષ્ટ કર્તવ્ય કરતો અટકી જાય એ સ્વાભાવિક છે. એક એવો ભયંકર માણસ હતો કે તેની પાસે જવું હોય તો ભરેલી રિવોલ્વર જોઈએ. પણ તે “માર્ગશીર્ષક” ના શિક્ષણમાં રસ લેતો થયો અને પરિણામે હાલ તે ૬૦૦ માણસના કારખાનાનો ઉપરી બન્યો છે. રાષ્ટ્રે આવા જીંદગીના ઉંઘા પાટલે ખેંસી ગયેલા ખુનીઓને ખરા રસ્તે વાળી ઉત્તમ શહેરીઓ બનાવ્યા છે.

રાષ્ટ્ર શીખવાડે છે કે, દરેક મનુષ્યને અમુક વખત અને શક્તિ વાપરવાનાં હોય છેજ. અને જીંદગી એક એવો ભંડાર છે, કે તેમાં સઘળા ચીજો સમાયેલી છે. જેઓ એમ પૂછે છે કે, જીવવાનું સાફ્ત્ય શું? તેઓએ જાણવું જોઈએ કે, મનોબળ કેળવો, સારી ટેવોના વિચાર કરો—દુંકામાં ચારિત્ર્ય કેળવો. જે તમારા જ્ઞાનતંત્રુઓમાં સારા વિચારો ધર કરી રહ્યા હશે તો તમે લોકોપયોગી કામ કરવા જરૂર પ્રેરાશો.*

(“નવયુગ”ના એકે અંકમાંથી)

(પણ આવા લેખો હાલના પોથીપંડિતો કે વિલક્ષણ શિક્ષણ-માં ખૂડેલા શિક્ષકો માટે અત્યારે તો ભાગ્યે કામ લાગે. તેમને ઉંડી બુદ્ધિ સાથે સ્નાનસ્નાતક નહિ એટલે એ વિલક્ષણ શિક્ષણ વડે ઉગતી પ્રજાના મગજ અને બુદ્ધિને રહેંસી નાખનારાં કારખાનાં કસાર્ધખાનાં—સ્કૂલ, બોર્ડીંગ છત્યાદિરૂપે જ્યાં ત્યાં ચલાવતા જણાશે. પણ સાવચેત! દુનિયા ક્યાંય સદા ઠગાયેલી રહી નથી અને રહેવાની નથી! અને સેવા નહિ પણ શત્રુનું કામ તેમણે બજાવ્યું હતું એ ખરી વાત આખરે તરી આવશે.

અવગુણસાગર લિલ્લુ-અખંડાનંદ)

૧૧-વ્રતો અને તેદેવારો તેદુરસ્તી અને માનાસિક શાન્તિ માટે છે.

(શિશુભાઈ-૧૬૨૬ના "વૈદ્યાનક"માં લખાયેલી "૭")

દિવસો મનો, દિવસો અને નહેરાગે દેવારેથી, કદિ અને
કદલી પગાય છે અને ઉજવાય છે. તે જાણ્યા મૂઠ નરવો અને
વિજાન છે અને જાર મદિનાના તરેકરોમાં શ્રાવણ મદિનાના
તરેકરોમાં વધારે મદત્ત છે તથા મામિક સ્વરૂપે વેદ સાથે મંત્ર
પ્રાર્થ છે. નિત્યની મહામામાં અપમર્ગજી મંત્ર એવું સૂચવે છે કે,
ધૃતી વગેરે પરમેશ્વરે કૃત્ય કરેલ છે જાર મદિનાનાં નામો,
મનુ વગેરે જ્યોતિષશાસ્ત્રને અનુરૂપ છે. શ્રાવણ મુદ્ર ૧૫ ના રાજ-
પૂર્ણિમાને રાજ અવળ નક્ષત્ર દોષ છે એટલા માટે શ્રાવણ માસ
એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે અને પૂર્ણિમા નામ શ્રાવણી રાખ-
વામાં આવ્યું છે. માણસમાં ચાર વર્ગ છે:-શાક્ષજી, શત્રિય, વૈશ્ય
અને શૂદ્ર. શ્રાવણી તરેકાર જાણીએ છે, વિજ્યાદશમી શત્રિયોની
છે, દિવળા વૈશ્યોની છે અને દોળા શૂદ્રોની છે. મનુષ્ય એ છે કે,
શ્રાવણીમાં વેદોનું અધ્યયન થતું નેષ્ટએ એટલે વેદ-જાણવા અને
જાણવા નેષ્ટએ. શ્રાવણી પૂર્ણિમાને દિવસે ઉપાકર્મ, રક્ષાગંધન
અને શ્રાવણી કર્મ કરવામાં આવે છે. દૈવ્યોગે પૂર્ણિમાને દિવસે
ચંદ્રમદલ્ય કે સકાનિ દોષ છે તો ઉપાકર્મ, રક્ષાગંધન વગેરે
શ્રાવણ મુદ્ર ૫ ને રાજ કરવામાં આવે છે. ઉપાકર્મ સાથે રક્ષાગં-
ધન રાંધવાયેલી છે, એમ મુદ્રસૂત્ર કહે છે. શ્રાવણીને દિવસે ઉપા-
કર્મ કર્યા પછી આચાર્યોને ત્રા વેદાધ્યયન થતું જે ચોલી-પૂર્ણિમાએ
સમાપ્ત થતુ. ઉપાકર્મમાં પચ્ચગ્યા (ચામનું દૂધ, દહીં, ઘી, મૂત્ર
અને જાણ) એટલા માટે વપરાય છે કે તેથી આત્મિક અને જાણ-
સુદ્ધિ થાય છે. માત્ર જગતમાં ચરિને અનેક વનસ્પતિ આવે છે
અને તેમાંથી જાણ અને છે. માટે જાણ (જોળર) ને પવિત્ર મધ્યું છે.
દર્શના સમર્પિત કરવા, ભરદ્વાજ, ગૌતમ, અગ્નિ, અરુંધતી સાથે

વસિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્ર, એમ સાત ઋષિઓની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવે છે. શ્રાવણમાં વર્ષાઋતુની પ્રખળતાથી દૂર્વા, અધેડો (અપામાર્ગ) અને બીજી દૈવી વનસ્પતિઓ પુષ્કળ થાય છે. દૂર્વા અમૃત છે, અપામાર્ગ અને કુશ (દાહડો) અનેક રોગો તથા પાપોનો નાશ કરે છે. આ પાપનાશક વસ્તુઓ છે. માર્જન કરવાથી સ્વચ્છતા, શીતળતા અને પ્રખળતા પ્રાપ્ત થાય છે. પંચગવ્યથી વાત, પિત્ત અને કફના રોગો, રક્તદોષ, ભ્રમ, શ્રમ, વિષમજ્વર, અર્શ, સંગ્રહણી, ગુલ્મ, પાંકુ, શૂળ, ખુજલી, શ્વાસ, આમજ્વર, અજીર્ણ, સોજા, મુખ અને નેત્ર-રોગ, અપસ્માર વગેરે મટે છે; દેહશુદ્ધિ થાય છે; નેત્રનું તેજ વધે છે, શુદ્ધિ તેજ થાય છે; ભૂતઆધાનું નિવારણ થાય છે; આયુષ્ય વધે છે; મંગળરૂપ હોષ હૃદય હિતકારી થાય છે અને અમૃતસમાન ગુણ કરે છે. માટી અને ભસ્મથી ચામડી સાફ થઈ કુષ્ઠરોગ મટે છે તથા દાહ, દુર્ગંધ અને વાતાદિ રોગો નાશ પામે છે.

આ બધી વાતો પાશ્ચાત્ય રંગે રંગાયેલા આપણા દાક્તર સાહેબોને ગળે નહિ ઉતરે, પણ આજ બાબત અમેરિકા અથવા યુરોપમાંથી જાહેર થાય તો ડૉક્ટર સાહેબો કહશે કે, નવી શોધ બહાર પડી છે! છાણમાં જંતુઓ નાશ કરનારું તત્ત્વ છે એમ અમેરિકાના સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન વિજ્ઞાનશિરોમણિ ડૉ. અબ્રહામ લિંકને જાહેર કર્યું છે. વર્ષાઋતુમાં પિત્ત સંચય થાય છે તે આ ક્રિયાથી નાશ પામે છે. આ તો ઉપાકર્મનું વૈદ્યક વિજ્ઞાન થયું, પણ તેનું તાત્ત્વિક વિજ્ઞાન તો ઘણું છે. રક્ષાબંધન ઉપાકર્મ થઈ રહ્યા પછી બપોર પછી થવું જોઈએ. સરસવ, ચોખા અને મુવર્ણની એક પોટલી બનાવી તેને રેશમી દોરે બાંધી પૂર્વદિશા તરફ ઉભા રહી મંત્રવડે હાથે બંધાવવી. બલિરાગ્નને રક્ષા બાંધવાથી તે મહાબળવાન અને દાનવાર થયા હતા. પ્રાચીન કાળમાં રાગ્યો રાખડી બંધાવી રણ-સંગ્રામમાં સંધાવતા હતા અને વિજય મેળવતા હતા.

ભારતીય વારાંગનાઓ વિદ્યર્મીઓના આક્રમણ વખતે ધર્મ-દૃષ્ટિએ રાખડી બાંધી અત્યાચારીને ભાઈ બનાવી દેતી અને એ

પ્રમાણે પોતાનું પતિવ્રત પાળી શેતી હતી.

વંતો અને તહેવારોનાં માદાત્મ્યો જનાવનારાં અનેક પુસ્તકો
જદાર પડ્યાં છે, એટલે આ કેશાણે તે જધાનું વર્ણન આશર્ય છે;
જળ મુખ્ય તહેવાર નમુનારૂપે અત્રે લખ્યો છે. જનવર્મના પર્યુષણ
પર પશુ આવણુ માસમાં આવે છે મુસલમાનોના જેમ જરૂરી જન્મ
નિધિ અને પારસીઓના કેટલાક તહેવારો પશુ આવણુ માસમાં આવે છે.
દિંડુઓ આવણુ માસને પવિત્ર મામ ગણી એક રખત જમે છે, સ્ત્રીઓ
શરોની પૂજા કરે છે. આવણુના મેળાઓનું રદસ્મ પશુ પાણું ઉડું છે.

સુપરેલા વાનાવરણે જનોઇ અને સિખ: (સાંટસી) હદાવી નાખી
નેકટાર અને જાગરી દાખલ કરી છે. જે શાહજોડા સુધી પણ પહોંચી
છે. 'આપ મવા અને સીમોટા -લા' એ દિસાને દવે જધું "દાગી
મએ" જેતું આવે છે. જંતુવાદના આ જમાનામાં હોડેમાં, શીએ
દો, રેલ્વે ટ્રેનો અને મર્મસાળાઓ જતુઓ કેસાવે છે. જમની
જમને નાદવાનું નો દુર નધુ, પણ જરાનના મસર્ગવાળા જગડા
ખાણવાનું અને દાધ, પચ અને ઝે જે નાશી જધારે આજમા દોષ
છે તે પણ પીવાનું અજમ કરે. કે હસન કરે તેનું પર પાણુ છે,
પરિપૂર્ણે હોં અને આકાશ મ-લો. રખ જનન મે

આદે મોઢા મય દા, મદ ૧૮૧ મોર આદે મોઢા મુનિ,
જિલ્લો દારા દમારે હુરન એ ૧૩૯૧ ૩૧૦ ૧૧૨૦ ૬ મમર હોનુ;
દે જો કિસી પાન કુલ કે ૨૬.૬૭ ૬૦૧૬ ૬ અથવા હમે મુનિ
કે કિસી મંજર ૧૨૫ ૬ ૬૮૭ ૨૦૧૬ ૬ અથવા મેં સમાજિક
જવન હી એક મદક દમર જમન બદિય દો. ૧૬ વાતવ મે
દમારી દિસાવવા ૮. ૮૮૭ ૨૦૧૬ ૬ અથવા ૨૦ મકન દે. આજ-
દિસા ૩૧ મલને મદ ૩૦ ૩૦ ૩૦ ૩૦ ૩૦ ૩૦ ૩૦ ૩૦ ૩૦ ૩૦
એક મુનિ ૬ ૬ અથવા ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦
અથવા ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦ —દમારે દમારે

९२-प्राचीन भारत की कुछ ग्रंथ-विभूति

धर्म-शास्त्र का साक्षी इतिहास है कि हमारे अधिकांश अङ्ग-
मूल्य प्राचीन ग्रंथ जला-जला कर लम्बाम गरम किये गये हैं।
येक बार नहीं, अनेक बार हमारे पूर्वजों की कीर्ति और उनकी
प्रतिभा का प्रमाणभूत साहित्य नष्ट कर डाला गया है। जो कुछ
ग्रंथ भी बच रहे, तो उन्हें विदेशी विद्वान और उद्योगों के मोक्ष
अपने देशों के ले गये। यही कारण है कि जगत् विदेशी जातियों
के धर्मों की लोग हमें असह्य और आविष्कार की शक्ति से रहित
कह कर हमारा उपहास करते हैं, तब हम उनको मुंहतोड़ जवाब
देने लायक कुछ प्रमाण अपने पास न पा कर व्यूष रह जाते हैं।
विदेशियों की आत्मा नष्ट हो गयी, नष्ट शिक्षा-दीक्षा पाये हुये
अधिकांश आधुनिक हमारे देशी लाभ भी यह विश्वास करते और
कहते हैं कि भारत में पारम्परिक उत्पत्ति याहें मिलती हुई है,
पर आण्डल के योरप और अमेरिका में जो नवीन-नवीन आवि-
ष्कार हुये और हो रहे हैं, वैसे आविष्कार हमारे यहां कभी
नहीं हुये। मगर असल में आत्मा ऐसी नहीं है। यहां पदसे
जमाने में निरत और जैसे आविष्कार हो चुके हैं, उनमें और
वैसे आविष्कार पश्चात् जगत में इस समय भी नहीं हो रहे
हैं। हमारे यहां बहुत समय पदसे वायुयान, गैतार के तार और
अद्भुत अस्त्र-शस्त्र आदि का आविष्कार और प्रचार हो चुका था।
येक प्राचीन पुरातत्त्व में, भारत में ही, जैसे प्राचीन हस्त-
लिखित ग्रंथ अजित के सुरक्षित हैं, जिनमें हमारे इस कथन की सत्य-
ता सिद्ध होती है। इसको ही अमृत-प्यामन-पात्र का नाम मिले सत्य
में जो कुछ प्रकटित किया है, उनका सत्यता सत्य पर दिया गता है।
निम्नलिखित के मुख्य विद्वानों-विद्वानों में पदपरवादी नाम
का निकल आया है। वहां के अमृतप्यामन के सत्य सत्य
इतिहास के सत्य। येक बहुत प्राचीन पुरातत्त्व है। इसमें
हमारे सत्य के सत्य सत्य में इस पुरातत्त्व का सत्य

पश्चिम-उत्तरांचा है। यह पुस्तकालय उस समय से स्थापित है, जन्म
 मित्रपुर-साग्राम्य का आरंभ भी नहीं हुआ था। सैयद सादत
 के पूर्वपुरुष मित्रपुर के राजधराने के मान्य पुरोहित रहे हैं। सेना
 में उन्हें इन्वे पद मिलते थे। वे लोग ही इस पुस्तकालय के
 स्थायी, संस्थापक और संरक्षक थे। समय-समय पर आध्यात्म
 प्राचीन पुस्तकों के संग्रहों में एकत्र की गयी हैं। डॉक्टर सादत स्वयं
 ओं गये भारी विद्वान हैं। कुछ देशों की यात्रा और सैर कर आये
 हैं। उन्होंने भी पुस्तकालय में अनूतरी दुर्लभ प्राचीन दस्तखि-
 मित्र पुस्तकों का कर जमा की है। पुस्तकालय में धर्म, इतिहास,
 विज्ञान-वैद्य, विद्या, धर्मदास, ज्योतिष, सामुद्रिक-शास्त्र, वैदिक,
 रसायन आदि की अनेक धतनी प्राचीन पुस्तकों हैं जो ताक के
 पत्रों पर लिखी हुई हैं—अर्थात् जन्म कामकाज का आविष्कार नहीं
 हुआ था, तब ही लिखी हुई हैं। भारत में प्रगतिमान प्रभान-
 प्रभान सभी भाषाओं की पुस्तकों का संग्रह है। कुछ पुस्तकों तो
 बहुत ही प्राचीन—वैदिक युग की समझी जाती हैं। भारत के और
 किसी पुस्तकालय में ऐसी प्राचीन और अद्भुत पुस्तकें नहीं हैं।
 कुछ पुस्तकों के विषय तो आश्चर्य में गिर देनेवाले हैं। यथा—(१)
 एक पुस्तक है जिसमें न केवल अविद्वान अरबों में रहने का
 एक शरीर का हजारों वर्ष तक अविद्वान अरबों में रहने का
 भगवान्, हमका पूर्ण वर्णन है। यावत् भारत में ही मिलने में
 'नर्म' की प्रक्रिया सीखी होती। (२) भारत का तार, पुस्तक में
 लिखी तरकीब में पथर की दो छिद्रों में बना कर आदि जिनकी
 हर पर रत्न कर उनका द्वारा जानकी की एक सखी है। धन, है,
 इस विषय में हमारे देश के इतिहास पर इतिहास विद्वानों का मत
 है। (३) इतिहासकारों के से इतिहास १५५५ ई. (४) इतिहास
 का इतिहास, इस विषय की पुस्तक में इतिहास के इतिहास में है,
 धन या प्राचीन गेहें दुर्लभ धन अर्थात् १५५५ ई. १५५५ ई. १५५५
 निष्कर्ष का मत है। (५) इतिहास का इतिहास १५५५ ई. १५५५
 निष्कर्ष का मत है। (५) इतिहास का इतिहास १५५५ ई. १५५५

१४-भारतवर्ष के आधुनिक साधु

(लेखक:-श्री. आनंदीप्रसाद श्रीवास्तव)

और देशों की अपेक्षा भारतवर्ष में साधु बहुत अधिक हैं। उनमें कुछ जैसे भी होंगे जिनकी मानसिक उन्नति कुछ कुछ है; परंतु धतने साधुओं के रहते हुआ भी-अर्थात् धतने जैसे मनुष्यों के रहते हुआ भी-जिनके न स्त्री है, न अश्व है, न धर की शक्ति है, न ऋषि का सोय है, जो सर्वथा निश्चित है और मृत्यु के लिये सर्वदा प्रस्तुत है—भारतवर्ष की यह दशा है। वह परतंत्रता कि जेडियों से जकड़ा हुआ है, सामाजिक भ्रष्टाचारों का केंद्र है; दरिद्रता का घर है; अज्ञान का अड्डा है, घसका कया कारण है?

क्या भारतवर्ष के साधु जैसा अपनेको समझते हैं, नितांत निःस्पृह श्रव है? क्या उन्हें सत्यमुच्य काष्ठ मोहममता नहीं है? क्या वे काम-क्रोध आदि को छोते हुआ है? क्या वे सत्यमुच्य सांसारिक वैलव को असार समझते हैं? क्या वे सत्यमुच्य धतने के लिये उठ गये हैं कि उन्हें सारे संसार की राजनैतिक समस्याओं लडकों के भेद के समान उपेक्षणीय समझ पडती हैं? क्या वे सत्यमुच्य जैसे हैं कि यदि उन्हें सारे संसार की संपत्ति भिक्षु गाय तो उनका वे तृण के समान त्याग कर दें? धन प्रश्नों का उत्तर धतना स्पष्ट है कि उनसे लिपने की आवश्यकता नहीं। यदि ऐसा होता तो भारतवर्ष में गृहस्थों से यह कर दानों अभाडे न होते। धन अभाडों में दांतों से डौडियां पकड़ी जाती हैं, ओक जडा धर्म-पत्नी-विहीन कुटुंब रहता है, जिसके सदस्य आपस में ओकदूसरे से ममता रखते हैं, आपस में ओकदूसरे का पक्षपात करते हैं—उनके हित या अनुरित्त शर्यों में उनका साथ देते हैं। यदि ऐसा होता तो दानों की संख्या में साधु या मदंत व्यक्तित्व-दोष से दूषित न पाये जाने—मदंतों की रभेलियां, उनकी तरुण रेलियां न होतीं, और न होतीं उनके यदा ब्रूयु-दत्तियों आदि,

उनकी दलभय गर्वोदितियों, उनके कपटपूर्ण व्यवहारों और भारत-वर्ष की हरिद्र जनता पर भारस्वरूप उनके निकम्मे छवन से तंग आ गये हैं। हम बहुत देय युद्ध और सुन युद्ध, अथ हमारा यही प्रयत्न होना चाहिये कि हम उनके नृशंस संगठनों का नाश करने के लिये उद्यत हो जायें और ओहस्वर हो कर जनता से यह प्रार्थना करें कि वह उनके पालनपोषण का भार ग्रहण कर के उन्हें निकम्मा, आलसी और अनायासी बनाने का लीषण पाप अपने सिर पर न ले।

भारतवर्ष के साधु पारलौकिक कल्याण और आध्यात्मिक छवन की दृष्टि से कर भारतवर्ष को हगता चाहते हैं। जिस समय राज्य में अनाचार की वृद्धि होती थी, उस समय और सय काम छोड़ कर राज्यव्यवस्था का परिमार्जन करना हमारे यहां के साधुओं का सनातन नियम रहा है। वेणु-वध की लीषण घटना हम लोग भूल नहीं गये हैं। भद्रपि जनक का सयसे अडे संन्यासियों में होते लुझे ली राजकार्यसंवादन हमें स्मरण है। हम अडे संन्यास के शब्द से अथ प्रभावित नहीं हो सकते।

कल्याण दो प्रकार का होता है, ओक अैलिक और दूसरा पारलौकिक। प्रेय और श्रेय दोनों हमारे साध्य हैं। यह स्पष्ट है कि जिसमें प्रेय-साधन की शक्ति नहीं है, उसमें श्रेय-साधन की शक्ति का होना असंभव है। हमारे यहां के साधुओं का यही अम है कि वे प्रेय-साधन में अशक्त होते लुझे ली अपनेका श्रेय-साधन के योग्य समझने लगते हैं।

जिसका हमारे साधुनामधारी पुरुष लाग समझते हैं वह त्याग नहीं है—वद है नितान्त अभाव। वे अपनी तुलना करते तो उन प्राचीन भद्रपियों से हैं, जिनमेंसे किसीने अर्यों की संपत्ति पर लात भारी थी, किसीने राजपाट का परित्याग किया था, किसीने अपनी अपूर्व अर्जनशक्तियों का ताक पर रख कर संन्यास ग्रहण किया था; परंतु अथके साधु अैसे हैं कि

इन्हेनै एक छोटी नदी लागी; त्याम की जात तो हर रही,
 इनमेसे अधिकांश में चोरी का जाय गुप्त-रीति से विद्यमान
 रखा है, वे आसते हैं दूसरे का धन छुप करना, दूसरे की ओ
 में दधिया लेना। जहां तक हम संभजते हैं उनमेसे अधिकांश
 धर्म हैं जिनमे सभी पक्षों का धर्म हो सकते हैं। इस विषे जनता
 में यदि कि अन्य वद मेरुआ वस्त्र का आहर करना छोड़ दे,
 महा से संशंक रहे और दानस्वरूप छुड़ें जेक पाछं भी न दे.

यदि ये साधुमदंत वास्तव में साधु होते तो वे भारतवर्ष
 में धर्म दीन-दशा में न रहते होते. साधु यदि पारलौकिक या
 आध्यात्मिक उन्नति में भी हतचित्त रहे तो उसका कल्प साधु
 ही होगा, इसमें क्या और सेवा का जाय भरा होगा. वद आपनी
 साधना से जया हुआ समय सेवाकाय में ही व्यय करेगा. यदि
 भारतवर्ष के साधुओं में साधु-कल्प होगा तो भारतमाना में
 वे धर्म उपेक्षा की दृष्टि से न देखते-जगति वे हमारे पाप, अम
 और जल से श्रवण-मापन कर रहे हैं, तो वे अत्यन्त ही इसकी
 सदायता करने पर इत्थिद हो जाते, जनकी संजम, पराम दे.
 वे सज्जन भीन करेह हैं. उनसे धिर पर किसी प्रकार का भ्रम
 नहीं है. यदि वे संभजित हो कर इस मान के विषे नरपर हो
 लय कि हम भारतवर्ष की राजनैतिक अवस्था सुधारने-दम
 इसकी आध्यात्मिक सुगंधों हर कर देने तो वे मनुष्य-कुल काम को
 के दिव्यता सहने हैं.

साधुओं पर जनता का जय भी बहुत विस्तृत है. उनकी
 विद्या का लाभ हो कर यदि वे जनता में रहे कि दुष्ट-रीति-रु
 अमुक सामन्ति सुगंध है, तो जनता इनकी जने, है; अत्यन्त
 मानेगी. इनके वद ने वद सज्जन दे कि वे जनता में रहे सज्जन,
 करा सहने हैं. वद-या-स-परे है जनता में रहे अद्विष्ट, फिर है, सज्जन
 में इसका जेक सुज्जन है मनुष्य-कुल के सज्जन मनुष्य-कुल के

वर्ष की वर्तमान दुर्दशा का चित्र उसकी दुःखित जनता के सामने रक्खेगा—जब वह अपने करुण स्वर से भारत-माता की दुःख-गाथा उसको सुनायेगा, तब उसके लिये क्या न हो सकेगा ?

हम भारतवर्ष के साधुओं के विरोधी नहीं। हम देखते हैं कि वे कुसार्ग पर न रहे हैं, भसी लिये हमें यह अभिप्रेत-सत्य कहना पडा। हम चाहते हैं कि हमारे साधु अपनी श्रेष्ठता की रक्षा करें। जे अेक समय हम लोगों के शिर के मुकुट थे, वे आज वैसे नहीं रहे हैं। उनको चाहिये कि संसार को द्विपला दें कि वे जनता को हगने के लिये जरूया वस्त्र नहीं धारण किये हैं, वरन् वे सम्ये साधु हैं और उनके संगठित समुदाय के अेक बी. प्राणी के अवन-धारण करते हुये संसार में ऐसी कोछ शक्ति नहीं, जे भारतवर्ष पर अत्याचार कर सके। कोछ ऐसी सामाजिक सुराष्ट्र नहीं जे हिंदू-समाज का रक्त-शोषण कर सके। घतना ही नहीं, उन-हें तो भस आत की महत्वाकांक्षा होनी चाहिये कि वे भारतवर्ष की दशा को पूर्णरूप से सुधार कर अपने अपूर्व आध्यात्मिक प्रकाश से सारे संसार को लर देंगे—भारतवर्ष के आध्यात्मिक संदेश को संसार के कोने-कोने में पहुंचा देंगे।

(सप्टेम्बर-१९२६ ना “आह” मांथी)

९५-भारत में खिस्तीओं की लोकसेवा

पाश्चात्य देशों में जहां जनसमाज की सेवा अनेक प्रकार से करने की प्रयत्न छम्छा है वहां अनेक प्रकार के मिशन अर्थात् सेवा करने की समितियां देखने और सुनने में आती हैं। अनाथ बालकों का पालन-पोषण कर भडे करने का मिशन, अरंग स्त्रीपुरुषों के रक्षण करने का मिशन, अधीन तथा गहरे गूंगों का शिक्षा देने का मिशन, माताओं दिन में काम पर नती हैं उनके बालकों का सम्हालने का मिशन, छोटे छोटे बालकों से शक्ति से बाहर काम

ન કરાને દેને કા મિશન, બાલકોં કા ધૂમાને ભે જાને કા મિશન; ઇત્યાદિ અનેક પ્રકાર કે જનસમાજ કે કલ્પનિવારણ કે સિયે મિશનોં કે વિષય મેં દમ સુનતે હેં. દમારે દેશ મેં બી ઝાંસી જનસમાજ-ઉપયોગી મંરથાઓં સ્થાપિત દોને લગી હેં. ઓર યહી દેશ કે અ-ખુદ્ધ કા શુભ ચિદ્ન હે. અણ્ણત જાનિયોં કે સિયે સ્વદેશી સમિતિ કામ કરને લગ મધ હેં. કુઝાલ આદિ દેવી આપલિયોં કે સમમ આપને પરાંપકારી પુરુષોં કા ગાંવ ગાંવ ઓર શહર શહર ધૂમતે ફોડે દેખા હોગા. શિક્ષા કે સિયે-વિશેષ કર સ્ત્રી શિક્ષા ફેલાને કે, સિયે કુઝ સંસ્થાઓં વર્ગોં સે પરિશ્રમ કર રહી હેં; કિનતી હી સંસ્થાઓં કે સમાસદ તો મરણાન્ત દેશોપકાર કરને કા મત ધારણ કર યથા-શક્તિ હેશદિત કે કાર્ય કર રહે હેં. મે સજ બાતેં હર્ષજનક હેં, પરંતુ ઇતને સે હી સંતોષ નહીં હો સકતા. અબી યહ માગ બહુન કર ચલતે હો હે. અબી તો નગર નગર-ગાંવ ગાંવ મેં સામાજિક સેવા કા સંસ્થાઓં સ્થાપિત કરની હે; અબી પ્રત્યેક સ્થાન પર પ્રાથમિક શિક્ષા, સાર્વજનિક ઓર અનિવાર્ય શિક્ષા કા સંસ્થાઓં સ્થાપિત કરની હે; અબી તો અપદ સ્ત્રિયોં કે સિયે મોદદત્તે મોદદત્તે-ગલી ગલી પાઠશાલાઓં ખોલની હે; અબી તો જગત્તોં મેં બસને-વાતેં બીજ, કોલ, સંચાલ ઇત્યાદિ જાતિયોં કી સ્થિતિ સુધારને કે સિયે સંસ્થાઓં સ્થાપિત કરની હે; અબી તો શાગિયોં કા સેવા કરને મેં બ્યાનંદ માનનેવાતેં સ્ત્રીપુરુષોં કા આવશ્યકતા હે; અબી તો નીચ જાતિ તક કે શાગિયોં કા દૂંદ દૂંદ કર ઉતરી શુદ્ધ કરનેવાસે ડાકટરોં તથા સેવિકાઓં (નર્સ) કા આવશ્યકતા હે; અબી તો સેર મેં તોષા-કાર બી કામ નહીં દુઆ, અબી તો બહુન કુઝ કાર્ય કરના દે. મે કુઝ કાર્યવલ નાસિકે ગયા થા. યહાં સાર્વજનિક તથા પ્રાથમિક સંસ્થા કોન કોનસી હેં વલ પૂછા તો માત્રમ દુઆ કિ કોલ સે ફર્જિત શાગિયોં કા બી ઝોક આક્રમ દે. મેને જા કર દુમકે દેખા તો બહુન હી આનહિત દુઆ. મુઝે આનંદ પ્રસ સિયે દુઆ કિ પરાંપકાર કે સિયે જીવન જિનાનેવાતેં અનેક પ્રાણિયોં કા પરમે.

શ્વર ઉત્પન્ન કરતા હૈ, એસે એક બ્રાણી સે મેરી જન પહચાન હુમ. વહ મનુષ્ય જિસકો કિ હમ વિદ્વાન કહતે હૈં ન થા. ઉસક પહરાવ સે વહ નીચ વર્ણ કા માલૂમ હોતા થા, પરંતુ ઉસકા ધાર્મિક જીવન બહુત ઉચ્ચ શ્રેણી કા જ્ઞાત હોતા થા. વહ આશ્રમ કી રક્ષા કરને-વાલા પંદ્રહ રૂપે માસિક કા એક દેશી ઇસાઇ થા. પાંકજીવંદ ! ઉસકે સાથ મૈંને ૫ મિનિટ તક વાર્તાલાપ ક્રિયા તો એસા માલૂમ હુઆ કિ વહ દૈવી પ્રકૃતિ કા મનુષ્ય હૈ. સાધારણ દષ્ટિ સે વહ ગરીબ હોને પર ભી વહ ઉદાર વચારેં મેં અમીર થા. આપ લોગ એસે સંકીર્ણ હૃદય કે ન હોગે જો માન લો કિ પરમાત્મા કો કેવલ હિંદુ હી પ્યારે હૈં, ઔરે જાતિ કે મનુષ્ય પ્યારે નહીં હૈં.

ઈસ આશ્રમ મેં કોઠ રોગ સે દુઃખિત ૩૬ પુરુષ વ ૪૦ સ્ત્રિયોં ઔરે એક વર્ષ કી એક લડકી થી. પુરુષ તથા સ્ત્રિયોં કે રહને કે સ્થાન અલગ અલગ થે. સબકે અલગ અલગ રહને તથા રસોઇ કરને કી કોઠરિયાં થીં, ખાડે કે બીચ મેં એક છોટાસા બગીચા થા. સ્થાન બહુત હી સ્વચ્છ, સુંદર તથા ચિત્તાકર્ષક થા. બગીચે કે એક તરફ પુરુષોં કા ઔરે દૂસરી ઔર સ્ત્રિયોં કા અસ્પતાલ થા. કંપા-ઉંડ મેં એક ગિર્જા ઔર એક રક્ષક કા ઘર થા. મૈં સાયંકાલ કે સમય ગયા થા. ઉસ સમય સબ લોગ ભોજન કર કે નિશ્ચિંત ખેંડે થે. સ્ત્રિયાં કે ઝુંડ મેં દો સ્ત્રિયોં ઇશ્વર કે ભજન ગા રહીં થીં ઔર શેષ સુન રહીં થીં. ગીતોં મેં ઇસા મસીહ ને કયા કયા કષ્ટ મનુષ્યોં કે લિયે સહે ધન ખાતોં કા વર્ણન થા. મૈં ઇસાઇ ન થા તથા વહ ગાયન મેરી માતૃભાષા મેં ભી ન થા તો ભી ઉસને મેરે હૃદય પર બહુત પ્રભાવ ક્રિયા.

આશ્રમ કા રક્ષક મુઝકો સબ ખાતેં ખનાતા જાતા થા. મૈંને ઉસે ઉસ રોગ સે મુક્ત દેખ કર પ્રશ્ન ક્રિયા કિ 'કયા આપકો ઇસ રોગ કે ચેંપ લગને કા લય નહીં હૈં?' ઉસને ઉત્તર દિયા કિ પ્રભુ કે કામ મેં-પ્રભુ જો રાજકે અંતઃકરણ મેં વાસ કરતા હૈં. ઉસકી આજ્ઞાપાલન મેં-લય કિસ ખાત કા? જબ મૈંને ઉસકી ઉદાર બુદ્ધિ

आजमान किया गया उसने सन्निहित हो कर कहा कि जन्म होना मेरी प्रतीक्षा करना है तब मेरे मन में जाड़ा उद्वेग होता है। शी-
मों से यह कह कर वह पुरुषों के साथ प्रार्थना करने के लिये,
'माता मांग कर, यथा गुण, अपने देश के सुशिक्षितों में, समाज
के नेताओं में, जनितों के अधपथ पुरुषों में किसी नम्रता, जसा
सेवाभाव, किसी लोकोपकारि हो जाय तो उस दिन देश के जागो-
र होने में क्या शंका है ?

यह आश्रम किसने जनवाया ? किसकी ओर से इसका प्रयत्न
होता है ? केवल इसका धर्म प्रसारित करने के ही लिये जनवाया
गया है क्या ? जैसे प्रभु सुदृढ़ ही मन में उत्पन्न होते हैं, धन
प्रभों के उत्तर से जाता होना है कि जो 'मिशन-टु-सेपर्स' अर्थात्
पृथक्गियों से संजंघ रहनेवाली जो संस्था है वही इसका प्रयत्न
करती है, जिसका मुख्य आश्रम स्काटलैन्ड के एडिनबरो नामक
नगर में है, और दूसरा संजंघ तथा उत्तरी नगर में है, उस
मिशन के उद्देश्य निम्नलिखित हैं:—

- (क) कुछ राज के राजियों को इसका धर्म का उपदेश देना,
- (ख) इनकी असाध्य वेदना कम करने के लिये औषधियों का
प्रयत्न करना

- (ग) इनके जीवन की आवश्यकताओं को पूरा करना,
 - (घ) कुछ राज से कुत्तियों के जालों को इनके मातापिता
से पृथक् रख उनको उस राज के अप से जमाना,
- इन उद्देश्यों को पूरा करने के लिये मिशन की ओर से आश्रम
स्थापित कर गया आवश्यकतानुसार धन व्यय के लिये दे कर केवल
हमकाय ही के लिये इससे मिलने को भी सौंप दते हैं, उस
मिशन का सण व्यय ग्रेटब्रिटेन और आयरलैंड के मुख्य मुख्य
नगरों में से तथा अन्य देशों में जो यथा सम्यक कर काम में लाते हैं,
सन् १८९३ हररी में धन प्रकार कुछ रु. ६४,००० मिला मांग कर
मिले किमे गये थे, इसके सिवाय विभिन्न नगरों में मिशन की संस्थाएँ

द्विं पदां के राज्यों की ओर से मन्दागनाउप १,७६,००० रुपये मिले थे, कुल व्यय ५,४५,००० रुपिया हुआ था।

अग्रे दस वद जलजाना मानते हैं कि इस मिशन की सहायों कदां कदां पर हैं? कितने राजियों के आश्रय देती हैं? कितने राजियों के इस लक्ष्य के राग से जयान्ती हैं? पदसे इस मिशन का नाम 'विद्वत्स्थान और पूर्व देशों के दुष्टराग से पीडित राजियों का मिशन' था, गत वर्ष में सेवा का कार्य पृथ्वी के अन्यान्य देशों में फैलाने के उद्देश्य से मिशन का संक्षिप्त नाम 'क्राइ से पीडित राजियों का मिशन' रण दिया, गत वर्ष में इसका विशाल क्षेत्र मध्य अफ्रीका, उच्च गयाना, दक्षिण अमरीका तथा धरान देश में इस राग से पीडित राजियों के सेवार्थ पहुँचाया गया था।

बारतवर्ष में इस मिशन ने अपने इंड से उल स्थानों में आश्रम बनवाये हैं और उनका व्यय वह स्वयं ही चला रहा है।

किन किन प्रांतों के किन किन नगरों में कितने राजियों के इससे लाभ पहुँच रहा है उनका व्यौरा निम्नलिखित है:—

पं०प०—भेलगांव १८, भीरज ६३, नासिक ८२, पोलादपुर १४७, पूना ७५, पुर्ध ८७, शोलापुर ५४४

पं०गाल—आसनसोल १३५, आंकुडा १३६, रानीगंज २८६=५५७

भद्रास—अक्षेणी ३८, काशीकट ८८, रामचंद्रपुर ११२, मडूरा ८, मंगलौर २०, नेपुर ५०, सेलुर ७०, विजयानगरम् ११=४०८

पिछार उडीसा—आगलपुर १३५, बोलटडग २०, मुजदर-पुर ६०, पुडुलिया ७१४=८२८

ब्रह्मदेश—मांडवा १५८, मुलमीन ५६=२१४

पं०प०—आणलभन २५, रावलपिंडी १६४, सपाट्ट ८५, तरनतारन १८२=४६६.

मध्यप्रांत—चंपा १६४, चंदपुरी ४१२, धनतरी १३८, कोठारा ४५, मुंगेली ८४, पाटपाडा २६=८८०

संयुक्तप्रांत—आंदग ६८, मेरठ ४५, नैनी २६८, रुडकी ५८=४४०

कुल आश्रमों की संख्या ५० है, जिनमें कुल ४८५२ रोगी अपना कष्टमय जीवन बिताते हैं।

अपने आश्रमों के सिवा अन्य आश्रमों का धन से सहायता देने का भी काम यह मिशन करता है, और इस प्रकार भारत-वर्ष और अन्य देशों की ३६ संस्थाओं का सहायता देता है, जिससे ६७००० रोगियों का औषधि आदि का अर्थ होता है। अंग्रेज के माटुंगा विलाग के आश्रम का यह मिशन ३६०) ३। की सहायता देता है। माटुंगा के आश्रम में ३५० रोगी रहते हैं। इसका व्यय अंग्रेज म्युनिसिपैलिटी और अंग्रेज सरकार और एक म्युनिसिपल कमिश्नर के अतिरिक्त इंड के व्याज से चलता है।

सन १८७४ ईस्वी में इस मिशन ने पंजाब प्रांत के अम्बाले नगर में थोड़े से रोगियों से यह संस्था आरंभ की थी। आज इस संस्था का स्थापित होने ४० वर्ष हो गये। इसका स्थापक वी. जे. ली नाम का एक सहृदय है। वह आज भी वृद्धावस्था में सुप्रिन्टेन्डेन्ट का कार्य करता है। छतना ली नहीं गत वर्ष इसने और इसकी पत्नी ने चीन, जपान, कोरिया इत्यादि देशों में भ्रमण किया था। जिस भ्रमण ने अपने जीवन में होने महान् परोपकार की संस्था को स्थापित कर विदेशों में इसका प्रसारित किया वह धन्य है।

सन १८९१ की रिपोर्ट से ज्ञात होता है कि समस्त भारत-वर्ष में इस रोग से पीड़ित रोगियों की संख्या १,०८००० थी। यह संख्या डीक संख्या से कुछ कम है। इसका कारण यह है कि लोग इस रोग का आरंभ में छिपाने का यत्न करते हैं। बीस वर्ष तक के रोगियों की संख्या ८२५५ थी और २० से ४० वर्ष तक की अवस्थावालों की संख्या ४२,००० थी। कितने ही लोग तो यह समझते हैं कि यह रोग असाध्य है। इससे रोकने का केवल एक यही उपाय है कि रोगी को जनसमूह से अलग रखना तथा इसका संसर्ग न्यून करना। अंडे अंडे नगरों में ऐसे भीषण मांगनेवाले रोगियों के लिये कानून बन गये हैं; पर वे बहुत नहीं से काम

में लाये जाते हैं। जैसे रागी औपुष्यों की श्रान्तियों के उनके माता-पिता से पृथक् रखना इच्छित है। यह रागी पैतृक नदी है, इस विषये व्यवस्था दी से बालकों के उनके मातापिता से व्यवस्था रक्षणा जलवे तो संसर्ग होय से यह रागी नदी होगी। जैसा करने से घर में एक अनुप्य के रागी होने से सग अनुप्य रागी नदी दिखाई देगे। इस विषय की ओर से इस प्रकार पप रागी माताओं के बालक पृथक् रखे जाते हैं और वे छोटे छोटे हर अपना निर्वाह स्वयं करने जाते हैं।

मेरे घर से ठीक वही प्रार्थना करता हुआ कि हमारे देश में भी ऐसे अनुप्य उत्पन्न हों जो इस प्रकार के राजियों और दुःखियों की सेवा करना अपना कर्तव्य समझे तथा हमारे धनी बाध अपने द्रव्य का ऐसे निष्काम सेवा के कार्यों में उपयोग करना सीखें अपने लेख के समाप्त करना है।*

(स्वदेशभाष्य)ना एक अंकभाषी)

(पिताने धार्मिक भाननारा अमेरिका दिगुम्मे पड़े जेना जेवा धर्महीन बस गया छीमे के, स्वधर्ममे बसावत समझवानी पथ छुड़ा नदि, त्या प्रपन्न जने आयरलैन्ड तो बान सी ?
ली० आनन्दसारा-लिङ्गु अभ्युदयानं०)

* अर्थात् 'कष्ट' मे हमें दुःख अनुभवों के दुःख में सुकृत करना, मार्ग में जैसे दुःख अनुभवों का मार्ग पर चलाना, जूझों के अपनी राही में से बचाना देना, इसमें अपना ही हित होना है; क्योंकि विनश्यत कष्ट के शरीर के दम सग अंगमात्र है।

१८-गीताग्रंथ की एक बड़ी विशेषता

(लेखक:-श्री. जलदेवप्रसाद मिश्र)

यों तो भीता अर्जुन के मदाभारनयुद्ध में प्रेरित करने के लिये कही गयी है, परंतु इसी प्रसंग में लगवाने ने अनुपपत्ता तथा मानवधर्म का धनना अच्छा और जैसा पूर्ण वर्णन कर दिया है कि यह ग्रंथ जेक मुंदर मानवधर्म-शास्त्र बन गया है और इसी दृष्टि से इस ग्रंथ की आज दिन धतनी भद्रता है। उन्होंने अपने इस मानवधर्म-शास्त्र के धतना अविराधी बनाया है कि अद्वैतवादी शंकराचार्य, विशिष्टाद्वैतवादी रामानुजचार्य, शुद्धाद्वैतवादी वल्लभाचार्य, द्वैताद्वैतवादी निम्बार्काचार्य, द्वैतवादी भण्वाचार्य आदि सभ आचार्यों ने परस्पर विरोधी सिद्धांत रखते हुए भी इस ग्रंथ के अेकसमान आभाषिक माना है तथा इसीसे अपने अपने ढंग से समझते की चेष्टा की है धतना की नदी, आस्तिक भक्तिवादी, नास्तिक साध्ववादी, धर्मिष्ठ कर्मवादी, वेदांती शांनवादी तथा योगी ध्यानवादी धर्त्यादि सभी की इसमें समान आनंद का अनुभव करने हुए अपनी अपनी रुचि की आते पाते हैं। यह अविराधी सिद्धांत की इस ढंग पर प्रतिपादित हुआ है कि अत्येक वाद की अपूर्णता की हरे हो गई है और सभ वादों का समन्वय की हो गया है। यही गीता-ग्रंथ की जेक बड़ी विशेषता है। इसमें पदुदर्शना के सिद्धांत रदने हुए की जेक जैसी नवीनता आ गयी है, जिसने छिन छिनो की अपूर्णता हरे कर के छिन सभका समन्वय कर दिया है, आर छिन समन्वय सिद्धांत के जडा की मनोमोहक रूप दे दिया है।

गीता ने इसी विशेषता के साथ अनुपपत्तवन का ध्येय तथा उस ध्येय की प्राप्ति के साधनों का निरूपण किया है। उसके अनुसार अनुपपत्तवन का ध्येय 'परा यानि' तथा 'शाश्वत स्थान' है।

("दक्षार्जुन" ना गीतांकभांधी)

૧૧-૬૬૬ સાચા અહિંસાવાદી મહાત્માની જરૂર

(લેખક:-શ્રી. લાલશંકર લક્ષ્મીદાસ)

કાળીને નામે રોજ ચાલતી લોહીની નદીઓ અટકાવો!

મહાત્મા ગાંધીજી કલકત્તામાં કાળી માતાજીનું મંદિર જોવા ગયા હતા. તે વખતે તેમણે માતાજીને ભોગ આપવા માટે જતું થેટાંનું એક ટોળું તથા પોતાની આગળ વહેતી લોહીની નદી જોઈ, તેથી તેમને ઘણો ખેદ થયો હતો. તેનું અસરકારક વર્ણન તા. ૯-૪-૧૯૨૭ના 'ઇન્ડિયન નેશનલ હેરલ્ડ'માં છપાયું હતું.

મનુષ્યોનાં ખૂન—માતાજીને જનાવરોનો ભોગ આપવાના રિવાજને પરિણામે વખતે વખતે ધર્મોંધ માણસો પોતાનાં સગાં તેમજ ખીજાં મનુષ્યોનાં માતાજીને નામે ખૂન કરે છે, અને તેવા ખુનીઓને ફાંસી અથવા જન્મદેશનિકાલની સજા થાય છે, અને તેના સત્તાવાર દાખલા આ બાબતના એક ખાસ અંગ્રેજી હેન્ડબીકમાં મેં આપ્યા છે.

ઈશ્વરી ઇન્સાફી કાયદો—ઉપર પ્રમાણે જે હતભાગી આત્માઓ માતાજીને નામે મૂંઝાં પ્રાણીઓ તેમજ મનુષ્યોની હિંસા કરીને તેમના શાપ લે છે, તેઓ કર્મના ઇશ્વરી ઇન્સાફી કાયદા પ્રમાણે પોતાના મરણ પછી નરકમાં ત્રાસદાયક પીડા સહન કરવાને લાયક થાય છે.

પ્રાર્થના—લાખો પ્રાણીઓની તેમજ ઘણાં મનુષ્યોની હિંસા અટકાવવાનો, તથા લાખો આત્માઓને નરકની ત્રાસદાયક પીડાથી બચાવવાનો આ સવાલ છે. તેનો ખ્યાલ કરીને કોઈ મહાત્મા કલકત્તે જઈને બંગાળી હિંદુઓને કર્મ તથા પુનર્જન્મનો ખ્યાલ આપીને કાળી માતાજીને નામે જનાવરોની હિંસા કરવાનો રિવાજ બંધ કરાવી માતાજીને માત્ર મેવા-મિઠાઈ તથા ફળોનો ભોગ આપવાનો દરાવ કરવા માટે અપીલ કરે, અને તેથી તેઓ મહાપુણ્ય મેળવે એવી મારી પ્રાર્થના છે.

વાંચનાર! તમેજ એવા મહાત્મા થશો?

१००-श्रीरामायणतुं महत्त्व

प्रति कर रामायण मर्दिन, तेही सम भाग्यवंत कोउ नार्ही ॥

“રામાયણ, એ જગતમાં જોતો જોટો મળતો નથી એવો
મનન્ય મુદિત્યમંથ છે.” વિવેકાનંદ

“समापृणी वारनवर्षेनो स्वार्थपरावर्णनानो 'दो' जेटो हरे
 स्तोपो हे; तेटो कोह पण ननिवेता, भगवेता, समानुपा-
 ने, राजपुत्र के समथी पण हरे करायो नर्ग.” अकिमवां

“કાવ્યનાં બને અંગ-કવિ અને નાવક-ની જાનનમાં રામાયણના જોડાનો કોઈ પણ અંશ કેમ દેશમાં બને તેમ નથી. રામચંદ્ર સમાન અપર સામર્થ્યવાળા તથા ઉદાત્ત નીનિવાસી કોઈ પણ પુરુષ જનનભરના હનિદાનમાં દેખાતો નથી; તેમ અનર્થિ નામીકિ અને વૃથામાંદાસજી જેવી દિવ્ય પ્રતિભા તથા ઉચ્ચ કવિતાવાળા કવિ પણ કોઈ જાણના નથી. દોઢર તથા વજીરના “કલિવડ” તથા “ઈન્દીક” અને મિશ્કન કવિનો “પોચાપદ કો.રડ” પાશાત્વોમાં જનમ મળ્યાવ છે; પરંતુ એ બધા બધા કરતા નામવજી ધંવ જેટલો જાણી દેવ દીકરો; કાવ્યકે.ક કાવ્ય-રતિમા દે.નર રમેરને ર કવીકની બો, જરીએ મેભાટે; પણ તેમાંના કાવ્યનાયકો અંદાસન વગેરે દરિયા કવિને તે. ર.માવજીના રામચંદ્ર દિ કે.પ જડ કુ.ર.ર.ક. સ.ર.દ.કે, રામવજી માટે અંપેસો.કે કવિમા.ન.પા.વે.ક.તે.ર.અ.ક.કે “દિવંગદામજી વિ.ધંધ

[illegible]

અમારામાં ઉંચા ઉંચા ખ્યાલ ઉપજી મનુષ્યના ભૂખણરૂપ સદ્ગુણો આવી હાજર થાય છે. સત્યાચરણ, પિતૃભક્તિ, પતિવ્રતાધર્મ, પતિ-કર્તવ્ય, પિતામાતાનો સ્નેહ, વિનય, ધીરજ, દયા, સારાંશ કે માનુષી ગુણોનું એવું કોષ્ટ્ર ચિત્ર નથી કે જેનું ચથાર્થ રૂપ કવિએ પોતાની જાદુભરી કલમ વડે આમાં આલેખ્યું નથી.” મિ. ગ્રેફ્ટ

“એમાં સ્ત્રીસમાજની શક્તિ, પવિત્રતા તથા મહત્તા વિષે જેવો પ્રકાશ સમાયેલો છે; તેવો ખીજા કોષ્ટ્ર પણ ગ્રંથમાં નથી દેખાતો.”

“મેં મારી કોમના કેટલાય વિવાહોમાં કન્યાઓને રામાયણ દહેજમાં આપી છે; કે જેથી તે પતિવ્રતાધર્મ પાળનારી થઈને સ્ત્રીજાતિની મહત્તા માટે ગર્વ રાખે. આથી જો કે મારી જ્ઞાતિએ તો મને કલંકિત કરવાનું ખીડું ઉઠાવેલું; પરંતુ મેં સ્પષ્ટ કહી દીધું કે, રામાયણ કંઈ માત્ર હિંદુસમાજનો ગ્રંથ નથી પણ આખી દુનિયાના માણસોની સંપત્તિ છે. x x હાલમાં પશ્ચિમની સમ્યક્તાએ ભારતીય આદર્શની ભવ્યતાને ટાળવા-ભૂંસવામાં કસર નથી રાખી; અને તેથી અમારી નૈતિક શક્તિ પ્રાયઃ બધાંજ ધર્મકાર્યોને માટે ક્ષીણ થતી ચાલી છે.” સૈયદ કારીમઅલી

દૂસરે કો દુઃખ દેને કે લિયે જો ઔરોં કી સહાયતા કે લિયે પ્રાર્થના કરતા હૈ, ઉસસે હમારા કુછ સંગંધ નહીં. સ્વજાતિ કો અન્યાય-યુદ્ધ મેં પ્રવૃત્ત દેખ કર જો સ્વજાતિ કો પક્ષ લે કર યુદ્ધ કરતા હૈ, ઉસકે સાથ હમારા કુછ સંગંધ નહીં. અન્યાય કી પ્રતિષ્ઠા કર કે અધર્મયુદ્ધ મેં જો પ્રાણ ગંવાતા હૈ, મુહમ્મદ અપને દક્ષ મેં ઉસકી ગણના ન કરેગા.

—હજરત મુહમ્મદ (સલો)

x

x

x

x

૧૦૧-પાટણનું આયુર્વેદ વિદ્યાલય

ગુજરાત અને 'કન્થ-કાઠિયાવાડમાં આયુર્વેદનાં ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે પાટણની શેઠ હિન્નમશી પીનાંબર આયુર્વેદ મદાવિદ્યાલય જાણીતી સંસ્થા છે. દિંદમાં આયુર્વેદની પડતી થઇ હોય અને દંતુ પળ તેના વિકાસમાં નડનર થતી હોય તો તેનાં અનેક કારણોમાં રાજ્યા-થવની ખામી એ મુખ્ય કારણ છે, તેમાં કંઈજ થક નથી. દિંદનાં મોટાં દેશી રાજ્યો પણ આયુર્વેદના પુનરુદ્ધાર માટે બહુજ થોકુ કરે છે; જે દે તેમાં અપવાદ માત્ર માઇસોર અને વડોદરા રાજ્ય છે. શ્રી. મદારાજ સાહેબે આયુર્વેદના પ્રચાર માટે તેના સાચીય અને સુપ્રેક્ષી પદનિએ શિક્ષણપ્રગથ કરવાની આવશ્યકતા જોઇ, પાટણના ૨૨. શેઠ હિન્નમશીખાઇએ ૨. ૧ લાખની સખાવત આપનાં તેટલીજ રકમ આપી. એ સરથા સરકારે ચલાવવાનું માથે લીધું છે અને તે સંસ્થામાંથી દર વર્ષે પાચ-સાત વિદ્યાર્થીઓ જે ચોથા વર્ષની ઉત્તમ કક્ષામાંથી પગાર ઘર્ષ નિષ્ણાન લાવક વૈદ્યો તરીકે બહાર પડે તેમને રાજ્ય તરફથી ચોખ ઉત્તેજન પણ આપવામાં આવે છે. તે માટે શ્રી. સરકારનો ગુજરાતી પ્રમમ આયુર્વેદ-પ્રેમી પ્રજાએ આભાર માનવો ધટે છે. આ સંસ્થા મારા નિષ્ણાત શિક્ષકો અને બોર્ડની દેખરેખ નીચે ચાલતી હોઇ તે ગુજરાતમાં સારી પ્રસિદ્ધિ પામી લોકપ્રિય થતી જવ છે, એ ખુશી થવા જેવું છે; પરંતુ આવી ઉપયોગી સંસ્થાનો જેટલા ઉત્સાદથી લાભ લેવો જોઇએ તેટલો લેવામાં આવતો નથી એ તેના પરિણામ ઉપરથી જોઈ શકાશે. આઠ વર્ષની પરીક્ષામાં ચોથા વર્ષમાં ૭ વિદ્યાર્થીઓ, ત્રીજા વર્ષમાં ૭, બીજામાં પણ ૭ અને પહેલા વર્ષમાં માત્ર ૪ પાસ થયા છે આ પરિણામ જોતા સામાન્ય રીતે દંતુ ચાર-પાંચ વર્ષ મુધી દર વર્ષે પાચ કે ૮થી વધારે વૈદ્યો તૈયાર થઇ નીકળે એમ લાગતુ નથી. તે આજે મોટી અને ઉપયોગી સંસ્થાનો આ રાજ્યનાજ નાદિ, પરંતુ સમમ ગુજરાતના વૈદ્યોએ તેમજ એ ધધા-મા દિત ધરાવનારોએ વધારે લાભ લઈ અદ્યતન સાથે આયુર્વેદનો

પુનરુદ્ધાર કરવાના શ્રી. સરકારના અને સ્વ. શેઠ ઉજ્જમશીના હેતુ-
ઓને સફળ કરવા બહેરૂ વિનંતિ કરીએ છીએ.

“અયાજીવિજય” માંથી)

૧૦૨—આ તે કારખાનાં કે કસાઈખાનાં?

ઇંગ્લાંડની નદીઓનાં પાણી ઝેરી થતાં જાય છે !—નદી-
ઓનાં પાણી ચોખ્ખાં રાખવાની લડત ચલાવનારી એક સોસાયટી
ઇંગ્લાંડમાં સ્થપાઈ છે અને એ સંસ્થા કહે છે કે, આજે ઇંગ્લાંડની
નદીઓનાં પાણી પીવાં જોખમભરેલાં થયાં છે, ગાયોના દૂધ ઉપર
એ પાણીની ખરાબ અસર થવા લાગી છે, નદીઓની ખીણોમાં ઉગતો
ઘાસચારો નાશ પામવા લાગ્યો છે, નદીઓનાં પાણીમાં નાહવા-
નું અને તરવાનું પણ જોખમભર્યું બન્યું છે, નદીકાંઠાનાં વૃક્ષો સૂકાઈ
જવા લાગ્યાં છે, પંખીઓ નદીકાંઠાને હવે તજી દેવા લાગ્યાં છે અને
નદીઓનાં પાણી એવાં ઝેરી થયાં છે કે તેમાં નાહવાથી આંખ અને
નાક ઉપર ખરાબ અસર થાય છે ! નદીનાં પાણી ઝેરી થવાનું કારણ
એ છે કે, ઇંગ્લાંડમાં નદીઓના કાંઠાપર જુદા જુદા ઉદ્યોગોનાં કાર-
ખાનાં છે અને એ કારખાનાઓનાં મેક્ષાં પાણી તથા કચરો નદી-
ઓમાં વહાવી દેવામાં આવે છે ! અમદાવાદની કેલીકો મીલનું ગંદું
પાણી અને અમદાવાદની ગટરોનું ગંદું પાણી સાબરમતી નદીમાં
જવા દેવામાં આવે છે તેનું શું ?

(આગળ મળમૂત્રાદિ જમીનમાં ખાતરરૂપે બળતાં, તે પાશ્ચાત્ય
સુધારાના આંધળા અનુકરણે હવે ગંગાચમુનાદિ ગદાપવિત્ર નદી
ઓમાં તેના કિનારે આવેલાં સુધારક મ્યુનિસિપાલિટીઓની ગટરદારા
પધરાવાય છે અને નદીઓનું પાણી પીનારા કરોડો મનુષ્યોની સેવા-
થાય છે કે હાનિ થાય છે; તે વિચારવાની પડી છેજ કોને ! આ
વિલક્ષણ શિક્ષણ સુધારાને નામે કુધારા ન વર્તાવે તો શું કરે !

ખરાબ લિલ્લુ-અખંડાનંદ)

૧૦૩-મહાભારત શામાટે વાંચવું-વસાવવું?

મહાભારતરૂપી જે મહાસાગરના એક સ્વરૂપ અંશરૂપ 'ભગ-
વદ્ગીતા' જગતભરના વિદ્વાનોને પોતાના અત્યંતિક જ્ઞાનગૌરવથી
શ્રવિત 'હરી રદી' છે; જે મહાસાગરમાંથી બીજા પક્ષ એવાં એવાં
અનુભવ રત્નો મળ્યાં છે કે જે નિત્યપ્રતિ લક્ષ્યાવધિ આધિકારીજનોનાં
દાસને કર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિના અનેશ પ્રકાશથી અભ્યાસી રજા
છે; જે મહોદધિના એક અમલનાં અંકુશે "સાંનિર્વર્ત"માં સદેશ
'દેવ' મર્મામ્ભ, તેમાં નિમજ્જન કરનારો - લાખો મર્મપ્રેમી હૃદયો-
ને સાંત, પવિત્ર અને ચારે પદાર્થને પાપ જનાવનું આશ્રુ છે; જે મહાન
મંથનો અદ્ભુત પ્રકાશ દાનગે વર્ષથી આપે નૃપનિમોની પરંપરાને
મળમર્મ અને નાગરના કનક અદર્શ દર્શાવે છે; જે મહાન
મંથની ઓજસથી હથાઓને ચત્રાવધિ નૃપનિમોને અને લક્ષ્યાવધિ
સાંનિર્વર્તને પ્રજાવિત કરીને પરમાર્થના મર્મપથે પગાખા છે; જે મહા-
મંથની પ્રજાએ વિષ્ટ સમયમાં પણ પ્રગટ, યુદ્ધ ને વિદે અને ધિવાજ
જેવા મહોદધિને અપૂર્વ એવના અને અદ્ભુત પરાક્રમ આપી અપાર
જગવાળાં સુદુહો મામે અગમ્યને હિમા રાખ્યા છે; જે મહાન મંથની
જગમત પ્રેરણાઓ પ્રેરાતે લક્ષ્યાવધિ રા. સુદુધિયક જગતમાં એક
આ નમર જગતપ્રાપ્તેના જે દ-મકન, યોદ્ધા હિમા છે અને પિતૃ-
પ્રથક ચરીરને પ્રદુષ્ટતાને સ્વમય, જગત મરતતનાં દે ખૂ હમ
હીરમિતે પ્રાપ્ત કરી છે; જે મહાન મંથ જગતમાંથી દાન, દિન-
દાન દા. મા પણ વિજાતથી મ દી એક જ સુધી અને કાળથી કાંઈ
રંકપર્વના કેટલકપિ જનને, એ જે જે અગમ્ય-અગમ્ય સ્વરૂપ જગત
ની મહા આપને દે મેલના એક અનિર્વચન સમાજમંદકરે
જાનવ સીમોને 'હલિદુષ્ટ જાણવ, જાણવ જાણવિજોગ' પત્તઃ
જાણવ: કુતોજક મદ મિતિ: રદ્યે મદ્યે કુલ ને કલો છે; અને જે
મહાન મંથ દેવિ, મદ્ય, દેવિ અને મદ્યે મદ્યોદયન અને
મેક મદ્ય મદ્યોદય મદ્યિ દેવે મદ્યોદય મદ્યોદય મદ્યોદય મદ્યોદય

વ્યવહાર તેમજ પરમાર્થને લગતા અનેકાનેક પ્રોત્સાહક અનુભવોથી અને ઉન્નતિપ્રદ ઉપદેશોથી ભરપૂર છે; આવો આ આર્યોનાં આદર્શભૂત જ્ઞાન ચારિત્ર્યથી શોભી રહેલો મહાસાગરસમો મહાભારતગ્રંથ; પોતાના સમગ્ર સ્વરૂપમાં પ્રત્યેક હિંદુ-આર્યના ગૃહને સુશોભિત કરે; ઉચ્ચ પ્રેરણાઓ આપ્યા કરે અને ઉન્નતિપરાયણ રાખ્યા કરે, એવું કોણ નહિ ધરે ?

મોટા સાત ભાગોમાં પૃષ્ઠસંખ્યા ૫૨૦૦, મૂલ્ય રૂ. ૩૬,
સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય-અમદાવાદ અને મુંબઈ-૨

૧૦૪-एक क्षत्राणीनी वीरता

રંગપુર (બંગાલ)માં એક ૨૭ વર્ષની તરુણ ક્ષત્રિય વિધવા ઉપર એક મુસલમાનના ખૂનનો કેસ ચાલતો હતો. તેનો ફેસફો કોર્ટ તા. ૪ થી જુલાઈએ આપ્યો છે, અને તેમાં તે વિધવાને કોર્ટ નિર્દોષ જાહેર કરી છે.

આ વીર ક્ષત્રાણી વિધવાની પડોશમાં એક શેતુલ મુદમ્મદ નામનો મુસલમાન રહેતો હતો. તે આ અળખા ક્ષત્રાણી પર કુદૃષ્ટિ રાખતો હતો. જ્યારે આ વીર ક્ષત્રાણી પોતાના ધર્મ પર અટલ છે એમ તેને લાગ્યું ત્યારે તેણે એક દિવસે રાતના એકલી જોઇ બળાત્કાર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. ક્ષત્રિયાણીએ પોતાના બચાવનું કંઈ પણ સાધન ન જોયું ત્યારે તેમણે ચંડિકા સ્વરૂપ ધારણ કર્યું અને તે દુષ્ટનું ગળું પકડી જમીનપર પછાડ્યો અને તરતજ તેની ગરદનપર એક છરો એવો તો જોરથી માર્યો કે મરતક ધડથી જુદું થઇ ગયું. પોતાના સતીત્વની રક્ષા કરીને ઉપર્યુક્ત ઘટના પોલીસ ચોકી પર જાતે હાજર થઇ સંભળાવી દીધી.

અદાલતમાં પણ એટલી દૃઢતાપૂર્વક બંધી વાતોનો સ્વીકાર કરી જ્યુરી અને ન્યાયાધીશને ધર્મ અનુસાર ચૂકાદો આપવાની વિનંતિ કરી. જ્યુરી અને ન્યાયાધીશના એકમતે તેને નિર્દોષ જાહેર કરી છોડી મૂકવામાં આવી છે. (આપાદ-૧૯૮૫ ના “ક્ષત્રિય”માંથી)

૧૦૫-અરીઠાં

(લેખક:-શ્રી. જામશંકર ગો. સિદોરી)

આપણી ભારતભૂમિમાં ઉત્પન્ન થનારી ઔષધિઓ, કોડીને મૂલ્યે યુરોપમાં મોકલીએ છીએ અને ત્યાંથી તે ઔષધિઓનું રૂપાંતર થઈને ફરી ભારતમાં આવે છે અને તે ઘાબે કપિપાથી વેચાઈ ભારતની સમૃદ્ધિ ત્યાં ચાલી જાય છે આપણા દિલ્લી બાઈઓ અમૃતગુપ્ત ઔષાધનો લાભ લેવાનું જાણતા નથી અમર તે માલતા નથી; પરંતુ વિભાવતી એસડોની મુંદર લેજલવાળી સુંદર શરીરો તેમને આંશ નાખે છે. આ રિયલિટી દૂર કરવાના પ્રયત્નતરીકે અને સર્વસાધારણતા, ઉપયોગ માટે સુગમ જરૂર વસ્તુઓ ઔષધિનો પરિચય કરાવવો જોઈએ. હું તેવી એક ઔષધિ વિશે અહીં લખું છું.

અરીઠાં એ પ્રસિદ્ધ રૂઝ છે જરાઓ પણ તેનો નાદવા ધોવા વગેરેમાં પુષ્કળ ઉપયોગ કરે છે. એ કળની જાલમાં ૧૧૥ ટકા સાણ, ૧૦ ટકા શર્કરા અને ૨૦ ટકા કફન પદાર્થ છે. એ સિવાય તેના, બીજામાં રંમ વગરની અરખી છે તેથી તે વડે પહેલા વર્ગને સાધુ બનાવી શકાય તેમ છે. અરીઠાના પાનમાં પારાને એક કલાક ઘુંટવાથી પારા ભરમ જોવા થઈ જાય છે. અરીઠાનાં શીજી ઉખ્ય, કકવા, ચીકણા, કફન, વાતદર અને વામક છે. વધારે માત્રામાં દેવાથી રેશ્મક અને વામક બન્ને ગુણો દેખાડે છે તે અંગ્રેજી એપીકાક્રુઆના અને સિનેગાથી ઉત્તમ છે. તે દેવાથી હેર નીકળી જાય છે અને નિર્જળતા આવતી નથી અગિક માત્રા દેવાથી એપીકાની પેટે સંધોમારક નથી તેનો લેપ પીંડાને ચઢાડે છે અને સોડાને ઓછો કરે છે. માત્રા ૫ રતીથી ૧૦ રતી સુધી અને તેથી પણ વધારે આપી શકાય છે ત્યાસરોગમાં દેહસામા કફ જામી જવાથી હાજર લોકો સિનેગા અને છપીકા આપે છે. તેનાથી નબળાઈ આવે છે, પણ અરીઠા દેવાથી કફ પાતળો પડીને જલદી નીકળી જાય છે અને કેટલેક વખતે ત્યાસ પર પણ સારો ફાયદો થાય છે. અટર્જીથી ઉત્પન્ન થયેલ પીટપીટમાં રૂઝની અંદરની ઝાટલી બે રતી વચ્ચે આપવાથી તે શાંત પડે છે અને અરીઠાના

દળના નરસથી શ્વાસવેગ શાન્ત પામે છે. અરીણુ ખાનાર માણસને અરીડા અવસાવવાથી અરીણુનું ઊર આશ્ચર્યકારક રીતે નાશ પામે છે. અરીણુના મોટા ગોળા પર ઘોડા અરીડા વારી પાણીમાં મેળવી ચોખવાથી થોડી વારમાં અરીણુ રાખ જેવું થઈ જાય છે. અરીડા યુક વધારનાર છે. તેના દળનું ચૂર્ણ ખાવાથી શ્વાસકાસ મટાડે છે તથા હરિતપાંડુ મટાડે છે. મુગી (કેકર)માં તેના ચૂર્ણનું નરસ દેવાથી તુરંત ચેતન્ય આવે છે. બાળકની હેડી બંધ કરવાને અરીડાનું દળ તેના મળામાં બાંધવું જોઈએ. સર્પ કરડતાંજ ૬ માસા અરીડાની છાલને પાણીમાં મંથન કરી વખતોવખત પીવરાવવાથી સર્પ વિષ નાશ પામે છે. વ્હાલુથી વિષ પૂરેપૂરું ન ઉતરે ત્યાંમુઘી કલાકે કલાકે તે પાતું જોઈએ. વિષૃચિકા(કાસેરા)માં અરીડાનું મંથન કરેલ પાણી દેવથી વમનમાં વધારે ચર્મ ઝાડા બોળા કરે છે, અને પછી વગરદવાએ વમન પણ બંધ થઈ જાય છે. બ્રીઓના અપ-ત્રંચક હીન્ડીરિયા રોકવા માટે દળનું નરસ અને બાફ આપવા જોઈએ. વિષકુળા ઇવડા કમ્બાથી તેના દંશ ઉપર અરીડાને સુરકમાં ઘસીને ચોખવું જોઈએ; તેમજ ગણગાંના મોઝાતપર તેના દેપ કરવો જોઈએ. પ્રસ્ત્રુતા સ્ત્રી કષ્ટ પામતી હોય અને પ્રજન્ય થતો ન હોય તેા અથવા અનુઅવગ્રાથને માટે અરીડાની મજાગનિશ્ચી દોનિમા રાખવી. મજાગમાં પાતુ દળના જેવા મુગુ છે. (‘વેદકલ્પસુત્ર’ના ઓક અંકમાંથી)

૧૦૬-આ ને જ્ઞાતિવગા કે આવરુના કાંકરા?

જુવનના કોઈએ આવરુની દલના વાગને ! અરુગાના કોઈએ તમ કલના મોતવો ! આ વર્તી કહે છે મોં મોં કો કો હાલ વતે અવરુના કલના કલ ઉતરે છે કોઈ અવરુ મુગ તે તેનું કલ મુગ રી-અવરુ મોં અવરુ મુગરુગ મોં છે અવરુ મોં મોં કલ મુગ મોં મોં મોં

૧ કાંકરી, ૨ કાંકરી, ૩ કાંકરી, ૪ કાંકરી, ૫ કાંકરી, ૬ કાંકરી, ૭ કાંકરી, ૮ કાંકરી, ૯ કાંકરી, ૧૦ કાંકરી, ૧૧ કાંકરી, ૧૨ કાંકરી, ૧૩ કાંકરી, ૧૪ કાંકરી, ૧૫ કાંકરી, ૧૬ કાંકરી, ૧૭ કાંકરી, ૧૮ કાંકરી, ૧૯ કાંકરી, ૨૦ કાંકરી, ૨૧ કાંકરી, ૨૨ કાંકરી, ૨૩ કાંકરી, ૨૪ કાંકરી, ૨૫ કાંકરી, ૨૬ કાંકરી, ૨૭ કાંકરી, ૨૮ કાંકરી, ૨૯ કાંકરી, ૩૦ કાંકરી, ૩૧ કાંકરી, ૩૨ કાંકરી, ૩૩ કાંકરી, ૩૪ કાંકરી, ૩૫ કાંકરી, ૩૬ કાંકરી, ૩૭ કાંકરી, ૩૮ કાંકરી, ૩૯ કાંકરી, ૪૦ કાંકરી, ૪૧ કાંકરી, ૪૨ કાંકરી, ૪૩ કાંકરી, ૪૪ કાંકરી, ૪૫ કાંકરી, ૪૬ કાંકરી, ૪૭ કાંકરી, ૪૮ કાંકરી, ૪૯ કાંકરી, ૫૦ કાંકરી, ૫૧ કાંકરી, ૫૨ કાંકરી, ૫૩ કાંકરી, ૫૪ કાંકરી, ૫૫ કાંકરી, ૫૬ કાંકરી, ૫૭ કાંકરી, ૫૮ કાંકરી, ૫૯ કાંકરી, ૬૦ કાંકરી, ૬૧ કાંકરી, ૬૨ કાંકરી, ૬૩ કાંકરી, ૬૪ કાંકરી, ૬૫ કાંકરી, ૬૬ કાંકરી, ૬૭ કાંકરી, ૬૮ કાંકરી, ૬૯ કાંકરી, ૭૦ કાંકરી, ૭૧ કાંકરી, ૭૨ કાંકરી, ૭૩ કાંકરી, ૭૪ કાંકરી, ૭૫ કાંકરી, ૭૬ કાંકરી, ૭૭ કાંકરી, ૭૮ કાંકરી, ૭૯ કાંકરી, ૮૦ કાંકરી, ૮૧ કાંકરી, ૮૨ કાંકરી, ૮૩ કાંકરી, ૮૪ કાંકરી, ૮૫ કાંકરી, ૮૬ કાંકરી, ૮૭ કાંકરી, ૮૮ કાંકરી, ૮૯ કાંકરી, ૯૦ કાંકરી, ૯૧ કાંકરી, ૯૨ કાંકરી, ૯૩ કાંકરી, ૯૪ કાંકરી, ૯૫ કાંકરી, ૯૬ કાંકરી, ૯૭ કાંકરી, ૯૮ કાંકરી, ૯૯ કાંકરી, ૧૦૦ કાંકરી.

વેળાએ જુએ છે, દેશભરના જુવાનો આજન પધે છે, ત્યારે
 દિલ્લિમાંથી જાણ કે જુ અમેરિકા ? કે જુ આફ્રિકા ? મમીદના
 દેશનું પાણી જુવાનકાંઈ દેશે અને એટલે જાણવું ? કે જે, મમી,
 પાણીએ જ ના દેશે પાણી આજનાથી મમી પામે એટલે મૂળ
 જાણવાના દેશ જ. જાણે જુવાન અને જાણીને જાણે પ્રમુખ
 જે પત્ર, જે કાળ, જે દેશવાળા આજોને ન આજન અને જુવા,
 જિવાણ, મુમલમાન, જિવાળી જેવા જાણજાણની નીચાને પત્રમાંથી
 જાણ અને આ જાણ જાણને નામે ? દિલ્લિમાં નામે ? પિલ્લે
 અને જાણમાં જાણ : માફ જાણે (મીજા) મમે, પાણના દેશમાં
 દેશોનાઓને જુવાળી ઉપર જાણવા જાણે નદિ પાણ જાણને પદમરમાં
 જુવા આજવા માફ જાણ રહેનાઓ 'જી-જુ' ના અભિષેક જેવા
 જાણિયરા જાણ અને આ જાણ જાણને નામે ? ઉજાણ દિલ્લિમાં નામે ?

આ જાણ : જાણ, જે જાણ, અને નાદક જાણ સુખી નજા-
 પાનાં ? જાણજાણી દેશવાળાં ? જાણ સુખી જાણ સેનાની અજાણમાં
 સમાજને પાણાતો જાણ કરવાળો ? જે-ઉપનિષદનું 'જાણ' પૂરું કે
 જાણું પૂરું જે તેનું જાણ નદિ, સોની જાણ જુવાળાં જાણજાણી
 જાણ, જાણના દેશને જાણને માલમમીદનાં સમદરવાળ રજવા
 માફ, જાણ જાણજાણ રામજાણ જાણજાણી જાણી જાણની, જાણની
 જાણો જાણે તેમને જાણ સુખી જાણજાણ કરવાના જાણ ?

જાણજાણની રજા કરવા, જાણની જાણ જાણવા અને
 જાણજાણની જાણજાણ કરવા માટે જાણજાણ જાણજાણ જાણજાણ
 જાણ ? જાણજાણ સહેજે જાણજાણ જાણ નથી જાણજાણ ? તે જાણજાણ જાણને
 જે અમારે મરી જાણ છે જાણજાણમાં જાણજાણ જાણજાણ જાણજાણ
 જાણ નજાજાણ રહેજાણ જાણ છે ?

જુવાળોની આજમાથી અજિના તજાજા જાણ, જાણના જાણજાણ
 જાણજાણની જાણજાણ જાણ, જાણજાણના જાણજાણને જે જાણ જાણજાણ
 જાણજાણ જાણ, અને જાણજાણની સહી સહી જાણજાણને જાણજાણ કરવાળો
 જાણજાણ જાણ જાણ જાણજાણના અને જાણજાણ !

(મદમદવાડી જુવાજાણ-વડાજાણની એક પત્રિકામાંથી)

૧૦૭-સર્પવિષના અસરકારક ઉપાયો

કોષ્ટદાહ રુજાધ્માન સૂત્રસંગ રુગાન્વિતમ્ ।

વિરેચયેચ્છક્રદ્વાયુ સંગ પિત્તાતુરં નરમ્ ॥

અર્થાત્ જે સર્પના વિષથી કદવૃદ્ધિ થાય, શરીર દંડુ થત માંડે, મોંથી લાળ વહે અથવા કદ ભરાવાથી ગળું રોડાઈ ગયું હોય રોગી પૂરો ખેહોશ બની ગયો હોય અથવા થોડું ભાન હોય, તે તેને આકરી-ઉગ્ર દવા આપીને ઉલટી કરાવવી. અને જે સર્પ કરડવાય વાયુ અથવા પિત્ત વધે, અને પેટમાં દાહ, પીડા અને આકરો થઈ આવે, ઝાડો-પેશાબ બંધ થાય કે વાયુ સરે નહિ તેને લુક્ષ્મણ કરાવવો.

૧-મહાત્મા ગાંધીજી “આરોગ્ય વિશે સામાન્ય જ્ઞાન”માં એવે ભાવનું લખે છે કે—સાપ કરડે તે ભાગથી ઉંચે રૂમાલ કસીને બાંધ દેવો. અને તે મજબૂત પેન્સિલ કે લાકડાના કટકાથી વળ દબાવે સખા બાંધવો; કેમકે એમાં નસો વાટે ઝેર ચડતું ચડકે છે. ચાટવું કય પછી ઝીણી અણીવાળા સ્વચ્છ ચાકુની (અથવા સાદું અસ્તરો નરેણીની) અણીથી ડાંખવાળી જગાએ અંબાક ઇંચ જેટલો છેદ કરી લોઈ કાઢવું, અને એ છેદમાં ઉપલી વાંછીની દવા પેદી એકતી) પરમેશ્વર પોટાશની ટાણી ખારીક ભૂકા ચાળા દેવી. આ કાળી ભૂકી સાપ ઉપર મહા ભારે અને અચૂક ઈલાજ ગણાય છે.

૨-શંખ, અરીસો, મેરથુથુ, ઉચો એળાચો, ફટકડી, શુભ કરેલાં ઝેરકોચણાં, નવસાર, દુધાની ચીકટ એ સર્વ ખરાબર લઈ ખારીક પીસી, કપડેથી ચાળી શીશામાં ભરી રાખવું. જ્યાં સાપ કરડ્યો હોય તે જગ્યાએ નરેણીથી ચારો કરી ત્યાં એ ચૂર્ણ મસજાવાથી અથવા વિષ પાણીરૂપે ચઢાવે તીકળી જાય છે. બેલાન હોય તેને આ સુંવાળ વામાં આવે છે, અને પાણીમાં ધોઈને પીવડાવી પણ શકાય છે.

૩-ખંચ તેલો ઝેરકોચણાં ૮૦૦ તેલો પાણીમાં દોલાવેલ વડે

૪ ખુર્દાનિયત્તી થી. કૃપા કરડે તમારે વચરગિન સાર્પવિજ્ઞાનીય પ્રથમ બંદબારી અતમાનું થવું પડે જાણું છે. એમાં સાપના ઉપર કોઈક બોલે પડે ખાતે જાણવા જેવી કહીકત દાહ મહત્વ પા છે.

ધોમી 'આંચમાં' ખાસી તેને છાલી 'ખારીક' વાટી 'સુકારી' લેવું. આ ચૂર્ણ એ અથવા ત્રણ રતી લઘુ પાણીમાં ઘોળીને ગમે તેવા બારેમાં બારે સર્પવિધના રોગીને પાવાથી સર્પવિષ દૂર થાય છે. એમાંનું રોગીના ચરીર પર આ ચૂર્ણ માલીસ પણ કરાય છે.

૪-૮૦ 'તોલા તાજી લીલી બાંચ વાટી તેમાં ૪ તોલા મુદા-સિંચુ સંપુટ બનાવી તેને મળપુટ પ્રમાણે અગ્નિ આપવો. એમ પાંચ વખત કરી મુદાસિંચની ભસ્મ તૈયાર થાય તે ૪-૪ રતી વિંદૂકર થતાં સુધી પાણી સાથે અર્ધા અર્ધા કલાકે આપવી.

૫-ખરીદાના ફળની છાલની પાણીમાં ઝીણી લુગરી કરીને તે પાણીમાં ખૂણે ઘોળી તથા ગાળીને તે પાણી આંખે આજવાથી અને પાવાથી સર્પવિષ અવશ્ય દૂર થાય છે. જે રોગીને આસ બધા યોગે દોષ તેા તેના માથાના વાળ કઢાવી નાખી ખરીદાની લુગરી નાગવે ને માથે ચોપડવી. અંજનથી વિષ ઉતર્યા પછી આખો રાત્રી ઘસ ખજે છે તે માખણ કે ઘી જે ત્રણ રોજ આજવાથી મટી જાય છે. વિંદૂકરનાંજ આંખોમાં ધી ચોપડવાથી એ પીડાજ થવી નથી.

૬-સર્પવિધના રોગીને વખતસર શીઝું ઓલવ ન આપી શકાય તેા કે ઇ આરોગ્ય ને બળવાન માણસના મૂત્ર વડે સાપે કરડેલી જગ્યા વારંવાર પીવી તથા તેને પણ નરમૂત્ર ઝેર ઉતરના સુધી વારંવાર પાણુ નિષંકુ માં પણ નરમૂત્રને ઝેરનાચક, રમાયણ, તથા ખાસ ગાપરવા લખ્યું છે.

૭-આમલસારા મધકને શુદ્ધ કરી એથી જમણા આકકાના દૂધમાં ધુંદીને સુકવવું એમાંથી એક મામે લઘુ મળના ૪ માત્રા ધીમા ચટાડવાથી ફલદી અને ગ્રાહ બન્ને ઘસ સાવળુ વિંદૂકરે છે.

૮-મમરાડ (મરાઠી હંસરમૂત્ર સમૂત્રમાં હંસરી)ના મૂત્રના એક તોલા રમમા થે ડાક મરી એગવીને પાવાથી અને રોમાં ને ખાતડાને લીધે દવા નથી થકે તેા તેના બે-ચાર રીપ નાકમાં નાખવાથી તે દુરગત સચેત થકે, એટલે તેને આ દવા પાવાથી માપે કરડેલા રોગી મરતો નહાં આ વનસ્પતિના ન-૩ પદક ૧૦૦૧માં વાટી પાવવાથી મુદગજને કબો કરે છે. અને વિંદૂકરે કરડે પ્રમર થાય છે.

૯-રાગને ઘસ કરડે તેા અગીરુડી ઝીંકુ અંજનું નધા ખરી.

દાંની ઝીણી લુગદી કરી પાણીમાં લેઈને ગાળેલું પાણી ૧ શેર સુધી પાવું.

૧૦-વૈંજની એટલે પીળાં ફૂલવાળી સહદેવી ૨ તોલા લઈ, તેને ૧ તોલા કાળાં મરી સાથે પીસીને, સાપ કરડ્યો હોય તેને વારંવાર પાવાથી લાલ થાય છે. એનું સેવન ચાલુ હોય તે દરમિયાન રોગીને પાણી બિલકુલ પાવું નહિ; પાણીને બદલે તેને દૂધ પાવું. બિજનોર છલ્લાના તેલીપુરા ગામના રહીશ ઠાકુર વ્રજરાજસિંહજી કહે છે કે, અમે આ પ્રયોગથી સર્પવિપના પચાસ રોગીઓને આરામ કર્યો છે.

૧૧-પંદર તોલા ઠંડું દૂધ લઈ, તેમાં, કપડેથી ચાળેલું દૂધિયા વજનું ૨ તોલા ચૂર્ણ ભેળવીને તે પાવાથી ઉલટી થઈ ઝેર ઉતરશે.

૧૨-જાંબુના ઝાડની લીલી છાલ ૩ તોલા, ફટકડી ૩ માસા, મોરથુથુ ૩ માસા, કાળાં મરી ૨ માસા, એ સર્વને ૨૦ તોલા પાણીમાં વાટી, ગાળીને પીવડાવવાથી ઉલટી અને દસ્ત થઈ ઝેર ઉતરશે.

૧૩-લાંગરાના પંચાંગનો રસ ૫ તોલા, કાળાં મરી ૨ માસા, ફટકડી ૬ માસા, એ સર્વને થોડા પાણીમાં વાટી ગાળીને પૂરેપૂરી સ્વચ્છતા આવતાં સુધી તે પાયા કરવાથી વિપનો સંપૂર્ણ નાશ થાય છે.

૧૪-ફટકડી ૩ માસા, મોરથુથુ ૩ માસા, કાકડાશિંગી ૩ માસા, એ સર્વ લીમડામાંથી ઝરતા રસ ૩ તોલામાં વાટી, ગાળી, મીઠાના પાણીમાં ઘેળીને પાવાથી ઉગ્ર સર્પવિપનો નાશ થાય છે.

૧૫-તમર ૪ તોલા, ઉપલેટ ૪ તોલા, ઘી ૮ તોલા, મધ ૮ તોલા, એમાંથી પહેલી બે ઔષધિઓ ખાંડી ઘી અને મધમાં અનુક્રમે ભેળવી વારંવાર ચટાડવાથી સર્પવિપનો રોગી અવશ્ય બચે છે.

૧૬-તમાકુનાં ૨ તોલા પાંદડાં ૧૫ તોલા પાણીમાં વાટી-કચરીને તે પીવડાવવાથી ઉલટી થઈ સર્પવિપ દૂર થાય છે.

૧૭-પીપળાની લીલી છાલ ખૂબ ટૂંકી તમાકુની પેદે દુધમાં પાવી; અને રોગી બેલાન હોય તો દુધમાં નેદ તેના નાદે (ચાસ લેવાય) તેમ લગાડવી.

૧૮-રોડરો, કેલોમેક નામે પાગની દવા ઘુવાન માળખને બેથી અડધી રતી પાંચ તોલા કિંજુના રેવમાં આપે છે. એવી એક માવાથી દસ્ત ન થાય તે બે-ચતુ કલાકને અતરે એવીજ બીજ એક વા ને માવા આપવાથી દસ્ત થઈ સર્પવિપ દૂર થાય છે.

१०८-अहंकार न करवा विषे

जे कहता 'हम करते' वो दुःख भरता है,
 जे करता जगडे कर, पढी करता है. १६.
 जे कहता हमने जेह पडे है' यारी,
 उसेह कहते हरि उसही भति है भारी.
 कोह कहता हम सनी है हमी प्रसन्नारी,
 सख अहंकारमे' इसे दुये नरनारी.
 जे 'अहं' बुद्धिहो तजे करे नायारी,
 उसेहो भिलते छेक पल्लभरमे' गिरिधारी.
 जे निष्काम पुअ करे पढी भरता है,—जे० १
 जे कहता हम तो नित्य दान करने है,
 उसेहो परमेश्वर नही मान करते है.
 जे देत वस्तु मनमे' शुभान करते है,
 वो स्वर्ग छोड द्विर नरकपान करने है.
 जे अहंकार तगि दरिद्र म्यान धरता है,
 उसेहो वो स्वामी आकर मान करता है.
 जे करता है वो पढी पढी करता है,—जे० २
 जे कहता हम है' जेह कनीश्वर सानी,
 उसेहो हरि कहने हंसही निभ्या जानी.
 कोह कहता हम है' जेह पार जलपानी,
 उसेहो हम कहने पद नो है, अनिमानी.
 कोह जनके जेह सख और देह्य सनी,

ઈસ પૃથ્વીપર હૈં બડે બડે અભિમાની.
 ઈસ અહંકારસે અપના દિલ કરતા હૈં,—જો ૩
 જો કહતા મૈંને બડા જંગ જતા હૈં,
 વહ મરતા હૈં ફિર કભી નહીં જતા હૈં.
 જિસ જિસકે મનમેં અહંકાર જતા હૈં,
 વહ હો દિનમેં દુનિયાસે હો ખીતા હૈં.
 અબ દેવીસિંહ દિલ ફટા હુઆ સીતા હૈં,
 જો કામ કિયા પ્રભુકો અર્પણ દેતા હૈં.
 કહે બનારસી હરિભક્ત વો ન મરતા હૈં,—જો ૪

૧૦૯—ભારતકે સમર્થ—સુધારક જીવ

(લેખક:—શ્રી. શંકરલાલ શર્મા 'વિશારદ')

સમર્થ લોગ આજ ભારતકે, સમ્યે વહી કહાતે હૈં,
 દેશ જાતિ ગૌરવ નિજકા તજ, પરકો જો અપનાતે હૈં.
 રીતિ નીતિ નિજ ભાષા છોડી, વેપ પરાય બનાતે હૈં,
 સુન અપનેકો 'ભારતવાસી' અનિશય વે સકુચાતે હૈં.
 ઘુણા દ્વેષ થૂ છી છી કર, નિજ ભાષકો હુકરાતે હૈં,
 ગૌરપ્રભુ કો લખ કર માનો, ઇષ્ટદેવ મિલ જાતે હૈં.
 નખ સિખ ધારે વસ્ત્ર પશ્ચિમી, ખદર સુન કુદ જાતે હૈં,
 દેશ જાતિકી સેવા—પથસે, શુભ વિચાર મુક જાતે હૈં.
 લિંદ્ર લિંદી વેદ શાસ્ત્ર સુન, કોધાનલ વર્ષાતે હૈં,
 નાસ્તિક ભાવ ભરી ગપ—ગીતા, સુનકર અનિ દર્ષાતે હૈં.
 રામકૃષ્ણ શિવ શિવા નામ સુન, અચરજમય અડલાતે હૈં,
 લોડ દેવ મિત્ર દેવીકે ચે, પરમ ભક્ત કદલાતે હૈં.
 સર્વ ભાવસે પરકો ચે, ભારતવાસી અનુસરતે હૈં,
 પુસ્તકવિપાણીન પશુ જૈસે, પ્રાયઃ દહાં વિચરતે હૈં.

(“વિશ્વમિત્ર”ના જોડ અંકમાંથી)

૨૧૦-સંતોના સાદ

યુગ સોબી શિખ હાસની, રાતું ખેલે રાવ;
 રાતું યુદે આપડે, ગટે પથરકી નાવ.
 યુગ મહામુદ ના મિત્રા, રના અનુસ મિત્રા;
 રવંગ જનિકા પદેરકે, ધરપર આમે બીજ.
 નિમિર મળા રવિ રેખને, ફળુપ ગણ ગુસ્તાન.
 મંગળ મહા અગ્નિ લેખમે, મહિત મહા અમિમાન.
 મળી રોપી હાસની, નામે બહિત ન દોષ;
 અગ્નિ રે રોપી મહા ના, બન બનન ફલ મિત્ર.
 મહન ધર નીલન આગલી, રોને રાતીન મળ
 મે મહિત આગલી પડે, મેન મારે રાગ.
 મેક રિત મે. આગલી મળવં પડે મિત્રા.
 મેક રાતી ર. મળવિ, રે મેક ર. મહિત રોપ.
 મેક ર. મહિત મ. મળવ. મહિત રોપ મ. મળ
 મિત્રા મ. મ. મળવ. મિત્રા મ. મળવ. મ. મળ
 મળવ. મ. મળવ. મળવ. મળવ. મળવ. મળવ.
 મળવ. મળવ. મળવ. મળવ. મળવ. મળવ.
 મળવ. મળવ. મળવ. મળવ. મળવ. મળવ.
 મળવ. મળવ. મળવ. મળવ. મળવ. મળવ.
 મળવ. મળવ. મળવ. મળવ. મળવ. મળવ.

સંતોના

આ સંસ્થાના તૈયાર ગ્રંથો

શ્રી. પી. ખર્ચ જુદું

આવે ને ખલાસ સમ-

૨-૧૦ નાં પુસ્તકો રેલ-

૦૮-૨૬૫૦ છતાં કુલ

જાપેક્ષી કિંમત લખી

સ પુસ્તકોની કિંમત

૨૬૫૦૦૦ જાપેક્ષી છે.

૧-૧૦૦)નાં સેવાથી એમાં પણ ૬૧ ટકા કપાશે. ૫-મુજબના

જાદસ આ પુસ્તકોની કિંમત જાપેક્ષી

મુજબની રખાઈ છે; અને કમમાં કમ

આના મુજબ કપાશે. ૬-જો પુસ્તકની

જાદસ માટે અથવા અમુક પુસ્તક માટે કિંમત અરધી, પોણી કે કાંઈ

અથવા બીજી રખાઈ; તેમાં કમીયન કપાશે નહિ, તથા મુજબના કાર્યો

લખ્યાં ખર્ચ જોગી પણ કિંમત રહેશે. ૭-આ સંસ્થામાં મળતી

આંખ, લાંબી-સાંપ તથા દાદરની દવાના લાભ તથા રાપરવાની અને

બનાવવાની વિધિ વગેરે જુદું જાપેક્ષું મળશે.

ઉત્તમ ધાર્મિક ગ્રંથો

મુજબમાં અમદાવાદ

૧૯૫૫ વાદમાં

૩૬ ... ૩૨

૬ ... ૫૧

૪ ... ૩૧૧

૫ ... ૪૧૧

૨૧ ... ૨

૧૦ ... ૮

૨૧ ... ૨

૪૧૧ ... ૪૫

શ્રી પદ્મ મહાભારત-શુદ્ધ મુજબની સાધાતર

શ્રી વાલ્મીકિ રામાયણ-ઉત્તમ સાધાતર-૩૨ ચિત્ર

પ્રસન્ન રામાયણ-ઉત્તમ સાધાતર-૩૨ ચિત્ર

મહાભારત-શાંતિપર્વ-ઉત્તમ સા. નવી આગતિ

નિરધર શુદ્ધ રામાયણ

શ્રી ભગવાન મહાભારત-રામાયણ-મે સાધાતર

શ્રી રાજેશ્વરી ભગવદગીતા-નવી આગતિ

શ્રી ભગવતી ભાગવત-ઉત્તમ સાધાતર

સારા-માઠા પ્રસંગે જ્ઞાન-લહાણી

ગરીબોને ગરીબાઇમાંથી ખેંચી કાઢવાની, દુઃખીઓનાં દુઃખ ટાળવાની, બોખવાળાનો બોખો ભુલાવવાની અને જિભારોને તેમનું દર્દ ભુલાવવાની સારા ગ્રંથોમાં જેવી શક્તિ છે તેવી બીજા કશામાં નથી. પણ દેશદશા એવી છે કે વાંચી જનણે તેવા પણ ઘણાખરાઓ સારા ગ્રંથ મેળવી શકતા નથી. માટે તેઓમાં જ્ઞાન-ચારિત્રવર્ધક વાચન મફત ફેલાવવું એ પણ સમજી દાતાઓની ફરજ છે.

પોતે જ્ઞાનસિદ્ધ થઇને બીજાઓને જ્ઞાન આપવું એ તો કાંઈક થી બને; પરંતુ મહાત્માઓના જ્ઞાન-ચારિત્રવર્ધક સદુપદેશો અને જીવનચરિત્રોનાં ઉમદા પુસ્તકો તો સર્વ કાંઈ બીજાઓને આપી શકે.

કાંઈ કાંઈ ઉદારાત્મા આ રીતે પણ ધનનો કંઈક સદુપયોગ કરે છે; પરંતુ વર્તમાન દેશદશા જોનાં તો આ પ્રકાર સૌ કાંઈએ સારી પેઠે ચાલુ કરી તથા વધારીને ઉમદા શિક્ષણે બનાવવો જોઈએ.

સારામાઠા પ્રસંગે બીજા અર્થ થોડો ઘટાડીને પણ સ્થૂળ ભોજન સાથે જ્ઞાનસિદ્ધ ખોરાકની પત્રાવસિરૂપ અને જ્ઞાન-ચારિત્રવર્ધક ઉમદા પુસ્તકો પ્રત્યેક મહેમાન, પડોશી, કુટુંબી, મિત્ર, જ્ઞાતિયંદુ, ગામ-લોકો, વિદ્યાર્થીઓ વગેરેને ભેટ આપાય તો તે ગમે તેવા બાકી નિષ્કાલથી તો બહુ વધારે ઉપકારક થાય એ ખુદ્દુ છે.

ઈચ્છા હોય તો “અમુક પ્રસંગ અથવા વ્યક્તિના સ્મારક-નિમિત્ત અમુક તરફથી ભેટ” કે એવું કાંઈ સુખપ્રદ પર જીવાંતી, સ્મરરટાંપથી છાંતીને કિંવા લાંબે લખીને આપી શકાય, કે જેથી જનસેવા થવા સાથે તે તે પ્રસંગ અને વ્યક્તિના સ્મારકને દેવું પણ પાર પડે.

માટે આ નિયંત્રણ અને આજ્ઞા હીક લાગે તે તે ખાસ કરી સર્વ પુસ્તકો જેવાને જાણ આપતા નાના-મોટા પ્રસંગે વહેંચીને ખાસ સદુપદેશો સાથે જનચારિત્ર જેવાં ઉમદા વસ્તુના પ્રસારનું કાર્ય કરે તેમજ નિમિત્તને મેળવવું થશે.

આ સંસ્થાના તૈયાર ગ્રંથો

૧-પોસ્ટલ ઉપરાંત ૨૭૨૮૨ તથા વી. પી. ખર્ચ : બુક સામે છે. ૨-મંગાવેલામાંનાં જે પુસ્તકો ન આવે, તે ખસાસ સમજવા. ૩-મૂલ્ય પ્રથમ મોકલીને કમમાં કમ ૮-૧૦ નાં પુસ્તકો રેલ રસ્તે મંગાવવાથી વધારાના પેકીંગ વગેરે બદલ ૦૮-૧૦ તથા ૭૫૦ કમ ખર્ચ બદલ આજો આવશે. ૪-આમાં પુસ્તકોની છાપેલી, કિંમત સખી છે, પણ અમદાવાદના કાર્યોલય માટે ધર્ણાખર્ચ પુસ્તકોની કિંમત થોડી ઘટાડેલી. તે ૨૭, જતરી દોઢ બુકાં હેન્ડબીકમાં છાપેલી છે. અને ૨. ૧૦૦)નાં લેવાથી એમાં પણ ૬૧ ટકા કપાશે. ૫-મુખ્યના કાર્યોલયમાં વધારાના ખર્ચ બદલ આ પુસ્તકોની કિંમત અખા મુજબની અથવા બદારગામ મુજબની રખાઈ છે; અને કમમાં કમ ૨૫)નાં લેવાથી તેમાંથી દોઢ આના મુજબ કપાશે. ૬-જે પુસ્તકોની નરત મારે અથવા અમુક મુદત માટે કિંમત અરમી, પોણી કે કાંઈ પણ એકી રખાવ, તેમાં કમીસન કપાશે નહિ, તથા મુખ્યના કાર્યોલયમાં ખર્ચ જોગી વધુ કિંમત રહેશે. ૭-આ સંસ્થામાં મળતી કાંઈ, વીંછી-સાપ તથા દાદરની દવાના સાબ તથા વાપરવાની અને બનાવવાની વિધિ વગેરે બુક છાપેલું મળશે.

ઉત્તમ ધાર્મિક ગ્રંથો

મુખ્યમાં અમદાવાદમાં

શ્રીજી મહાભારત-શુદ્ધ મુજબની આપાંતર ...	૩૬	... ૩૨
શ્રીવાલ્મીકિ રામાયણ-ઉત્તમ આપાંતર-૩૨ મિત્રો.	૬	... ૫૧
શુદ્ધશ્રીકૃત રામાયણ-ઉત્તમ આપાંતર-૩૨ મિત્રો....	૪	... ૩૧
મહાભારતનું શાંતિપર્વ-ઉત્તમ ભાગ, નવી આશિ.	૫	... ૨૧
મિત્રશુદ્ધ શુદ્ધ રામાયણ	૩૧	... ૨
શ્રીયોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણ-જો આપમા . .	૧૫	... ૮
શ્રીસાનેધરી ભગવદગીતા-નવી આશિ.	૨૧	... ૨
શ્રીભગવતી ભાગવત ઉત્તમ આપાંતર	૩૧	... ૪

શ્રીમદ્ભાગવત-ઉં ભા. ૦, ૧૯ ચિત્રા, નવી આવૃત્તિ.	૩૧ ...
શ્રીરામકૃષ્ણકથામૃત-અને ભાગ ભેગા...	૨૧ ...
મહાભારત અને રામાયણવિષે કેટલાક વિચાર	૦૧૮... ૦
શ્રીમદ્ભાગવત વિષે ખાસ જાણવા જેવા વિચાર	૧૧ ...
ધર્મતત્ત્વ-અંકિમચરિત્ર સાથે	૦૧૧ ...
યોગતત્ત્વ	૧૧ ...
સ્વામી રામતીર્થ-ચાર ગ્રંથમાં ભાગ ૧ થી ૧૩	૮૧ ...
સ્વામી વિવેકાનંદ-ગ્રંથ પહેલો ભાગ ૧-૨-૩	૨૧ ...
„ „ ગ્રંથ ૨ જે ભાગ ૪-૫	૨૧ ...
„ „ ભાગ ૬-૭ ૦૧૧, ભાગ ૮ મો ૧૧૧, ભાગ ૯ મો ૨	
„ „ ભા. ૧૦ મો ૦૧૧, ભા. ૧૧ મો ૧૧૧, ભા. ૧૨-૧૩	
પ્રભુમય જીવન-સુધારેલી ૫ મી આવૃત્તિ	૦૧ ...
શ્રીમુખોદ્ધરનાકર-નવી આવૃત્તિ	૦૧૧ ...
શ્રીવિષ્ણુસહસ્રનામ-ગુ. ભાષાંતર સાથે	૦)૧૧ ૦
ઉપદેશસારસંગ્રહ-ભાગ ૧, ૨ ભેગા	૧ ...
શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-ગુ. સરલાર્થ સહિત પાકું પૂઠું	૦)૧૧
„ „ „ સાદું પૂઠું	૦)૧૧
„ „ „ મોટા અક્ષર...	૦૧૧
„ „ શ્રીધરી અનુસાર અર્થ સાથે	૦૧૧
„ „ માત્ર સરલાર્થ	૦)૧૧
પંચરત્ન ગીતા-સરલાર્થ સાથે મોટા અક્ષર...	૦૧૧...
„ „ મધ્યમ અક્ષર પાકું પૂઠું	૦૧...
ભગવદ્ગીતા-મૂલભાગ-મધ્યમ અક્ષર ૦૧, મોટા અક્ષર	
પંચરત્નગીતા-મૂલભાગ-નાના, મધ્યમ, મોટા અક્ષરમાં ૦૧, ૦૧૮,	
આર્યધર્મનીતિ અને ચાણક્યનીતિસાર-સાદું પૂઠું	૦૧ પાકું

સંત-મહાત્માઓની વાણી

અખાની વાણી-મનહર પદ સાથે	૧૧ ...
પ્રીતમની વાણી-સર્વથી મોટો સંગ્રહ...	૧૧ ...

છાત્રમંત્રી વાણી-જુદા જુદા વખ મંથેમાં ... ૩૧ ... ૨
 શ્રીભક્તસાગર-નવી આરતિ ... સાદુ પદ્યોના પાકો
પદ્ધિચરિત્ર સ્વર્ગનાં પુસ્તકો

સ્વર્ગનું વિમાન ... ૧૮ ૧૧ | સ્વર્ગની કૃત્તી ... ૧૮ ...
 સ્વર્ગનો ખગતનો ... ૧૮ ૧૧ | સ્વર્ગનો પ્રકાશ ૧૮ ...

ઉત્સાહ અને ચેતનાગ્રેસ્ક પુસ્તકો

સોનેરી સૂચનો અને સુવિચાર સામગ્રી ... ૭૧
 શુભી જીવનનાં સાધન ... ૭૧
 શુભસામર્થ્ય સમૃદ્ધિ અને વિચારોના અમલકાર ... ૧
 ભાગ્યના સ્પષ્ટાઓ ... ૧૧ ... ૧
 આગળ ધસો-નવી આરતિ ... ૧૧ ... ૧
 આર્યોના સંસ્કાર અથવા હિંદની વિદ્યાકળા ... ૭૧ ... ૭
 શુભસંમિદ્ધ-ભાગ પહેલો ૧, બીજો ૨૧, ત્રીજો ૧૧, ચોથો ... ૧
 " " પાંચમો ૧૧, છઠ્ઠો ૧૧, ૭ મો ૧૧, ૮ મો ૭૫૫ ...
 આદર્શ દ્વિતીયભાગ-જુદા જુદા બે પ્રથેમાં .. ૨૧ .. ૨
 અંકિતનિબંધભાગ-ધર્મતત્ત્વ સાથે .. ૧૧ ... ૧

ઈતિહાસ અને વૈદક સંબંધી પુસ્તકો

રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ-એ મોટા પ્રથેમાં ... ૧૦ ... ૮
 આર્યભિયત્ત અથવા હિંદનો વૈદરાજ-આદમી આરતિ ૩૧ .. ૩
 વૈદક સંબંધી વિચારો-૧૬૫ લેખોનો મોટો સંગ્રહ ૧૧૧ ... ૧૧
 આરોગ્યવિગે સામાન્ય જ્ઞાન-ગાંધીજીનું ... ૭૧ .. ૭

બોધદાયક ઉત્તમ જીવનચરિત્રો

શ્રીભક્તજીપરમદ્સનું ચરિત્ર અને ઉપદેશો ૧૧ .. ૧૧
 સ્વામી ભાસ્કરદાસનું તથા વિજયજીજી ગાસ્વામી ૧૧ .. ૧૧
 ભારતના વીર પુરુષો-બીજી આરતિ .. ૧ .. ૭૧
 સ્વામી નામતીર્થની જીવનકથા .. ૨ .. ૧૧
 સ્વામી વિવેકાનંદનું સંપૂર્ણ ચરિત્ર ... ૨૧ ... ૨
 શ્રી સિવાજી જીવપતિ ... ૨૧ ... ૧૧

નીચેના ગ્રંથ ઉત્તરાણ સુધી વધુ સરતા મળશે

પુસ્તકોનાં નામ	કદ	પૃષ્ઠ	મૂલ્ય	સુધી મેળવે
૧-આર્યભટ્ટ અથવા હિંદનો વૈદ્ય	૬૧૧x૧૦	૮૫૬	રૂ. ૩)	૧૧
૨-વૈદ્ય સંજ્ઞાથી વિચારો અથવા આર્યભટ્ટનો હિંદો	૫x૬	૭૮૦	૧૧	૦૧૧
૩-સામાજિક હિંદી વાર્તાઓ-ગ્રંથ પહેલો	"	૬૦૦	૨)	૧)
૪-સામાજિક હિંદી વાર્તાઓ-ગ્રંથ બીજો	"	૫૭૬	૧૧	૦૧૧
૫-સામાજિક હિંદી વાર્તાઓ	"	૫૬૪	૧૧	૦૧૧
૬-સુખ, સામર્થ્ય, સમૃદ્ધિ ઇત્યાદિ	"	૪૦૦	૧)	૦૧૧
૭-આર્યભટ્ટની નીતિ	૫x૬૧૧	૨૪૦	૦૧	૦)
૮-પ્રજાસભ્ય જીવન	"	૨૦૮	૦૧	૦)
૯-સુખોદય નીતિઠેરા	"	૨૪૦	૦૧	૦)
૧૦-આર્યભટ્ટની નીતિ (મોટી કદની)	"	૧૪૪	૦૧	૦૧૧
૧૧-આર્યભટ્ટની નીતિ (મોટી કદની)	"	૨૨૪	૦૧	૦૧૧

મહાન સંગ્રહ અકબર	૧૧ ... ૧
વીર દુર્ગાદાસ અથવા માર સંદર્ભ	૧૧૧ ... ૧૧
શ્રીભક્તચરિત્ર અથવા ભક્તિરસામૃત	૧૧૧ ... ૧૧
મુસ્લીમ મહાત્માઓ	૧૧ ... ૧૧
ભારતનાં સ્ત્રીરત્નો-અથવા ગ્રંથોમા	૬ ... ૫૧
મહાન સાધ્વીઓ-કૃત્તમ ૧૫ ચરિત્રો	૧૧ ... ૧૧૫
દાનવીર કાર્ત્તેવી... ..	૧૧૧ ... ૧૧
કાઉન્ટ ડૉલ્ફોય	૨૧૧ ... ૧૧૧
નેપોલિયન બોનાપાર્ટ	૩ ... ૨૧

ખાસ બોધપ્રદ ટુંકી વાર્તાઓ

ટુંકીવાર્તાઓ ગ્રંથ પહેલો-ભાગ ૧ થી ૪ (૬૬ વાર્તા) ૨ ...	૧૧૧
ટુંકીવાર્તાઓ ગ્રંથ બીજો-ભાગ ૫ થી ૭ (૫૭ વાર્તા) ૧૧૧ ...	૧૧
દયાળુ માતા અને સદ્ગુણી પુત્રી	૦) ... ૦)

બાળકો માટે ખાસ ઉપયોગી પુસ્તકો

સદ્ગુણી બાળકો-૬૯ ખરા બતાવેલો સંગ્રહ ...	૦૧ ... ૦)
બાળસહબોધ-વાર્તાઓરૂપે ધાર્મિક શિક્ષણ ...	૦૧ ... ૦)
બાળકોની વાર્તા-૨૨૬ વાર્તાઓરૂપે ૨૧ પાઠ ...	૦) ... ૦)
સુબોધક નીતિકથા-નવી આવૃત્તિ	૦૧ ... ૦૧

ચિત્રો અને ચિત્રાવલીઓ

શ્રીમહાભારત ચિત્રાવલી-૨૬ સુંદર ચિત્રો ... ૧) ...	૧૧૧
શ્રીરામાયણ ચિત્રાવલી-૩૬ ,, ,, ... ૧) ...	૧૧૧
શ્રીકૃષ્ણમુરારી અને દ્રૌપદીવસ્ત્રાહરણ-ત્રિરંગી મોટાં ચિત્રો દરેકના ૦૧	
જ્ઞાનપટ અને સોપાનપટ ખાસ સુધારાપૂર્વક છપાયેલી મળશે.	

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

અમદાવાદ-ત્રણ દરવાજા બહાર, નદી જવાને રસ્તે, ભદ્ર પાસે.
મુંબઈ-કાલ્યાદેવી રોડ, હાથી બિલ્ડિંગ, ત્રીજો માળે.

